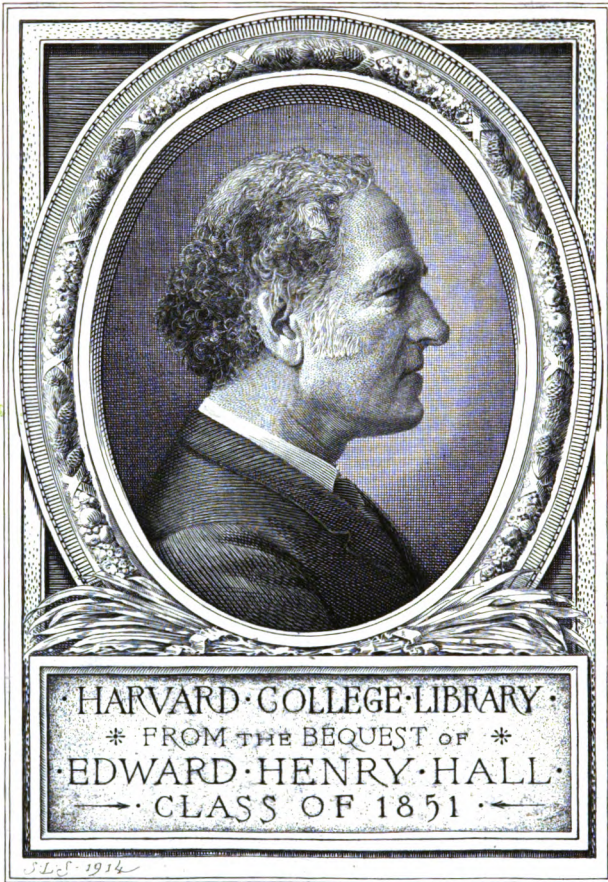

WIDENER

HN LEJL T

BIJDRAGEN

TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS

VAN HET

BANDJERMASINSCH E RIJK

1863—1866

DOOR

H. G. J. L. MEYNERS

GEPENS. LUIT.-KOLONEL VAN HET NEDERLANDSCH OOST-INDISCH LEGER
RIDDER DER MILITAIRE WILLEMSORDE 4DE KLASSE.

LEIDEN. — E. J. BRILL.

1886.

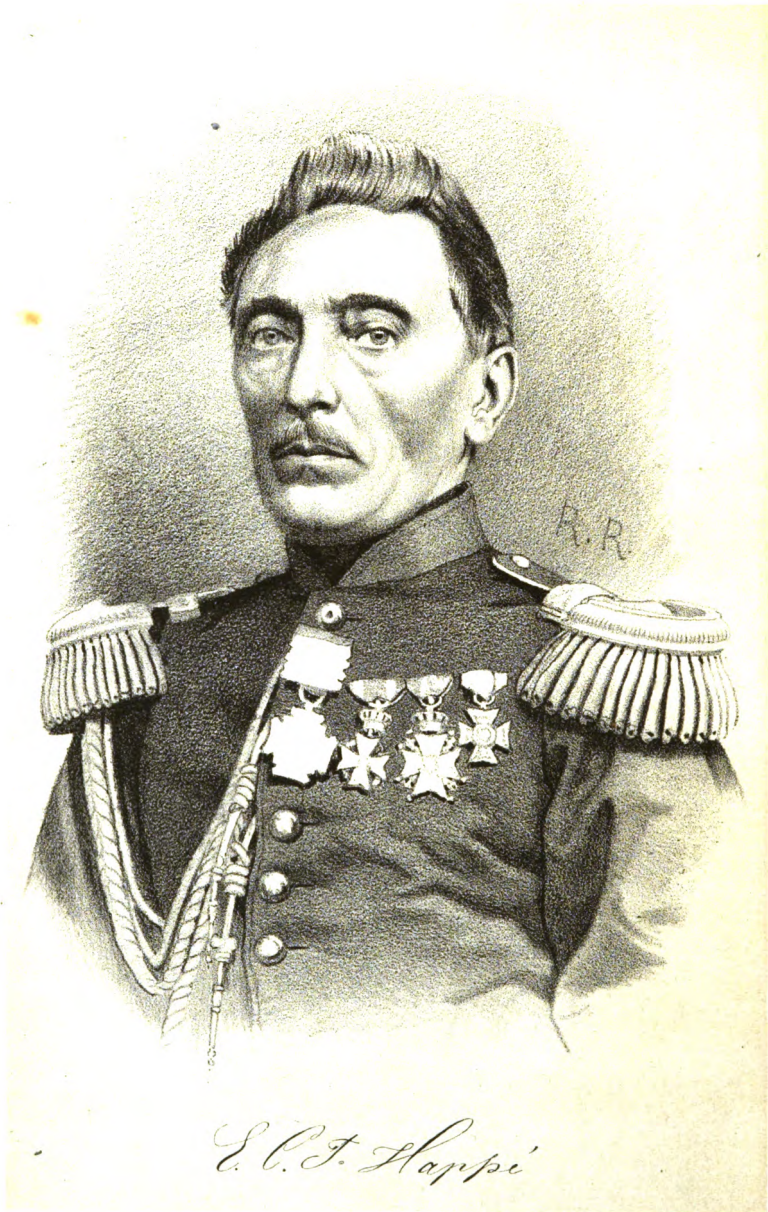

BIJDRAGEN
TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS
VAN HET
BANDJERMASINSCHÉ RIJK
1863—1866.

BIJDRAGEN
TOT DE KENNIS DER GESCHIEDENIS
VAN HET
BANDJERMASINSCH E RIJK
1863—1866

DOOR

H. G. J. L. MEYNERS

GEPEENS. LUIT.-KOLONEL VAN HET NEDERLANDSCH OOST-INDISCH LEGER
RIDDER DER MILITAIRE WILLEMSORDE 4DE KLASSE.

LEIDEN. — E. J. BRILL.
1886.

9775-2.5

E. H. Hall fund

HULDE
AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN WIJLEN

E. C. F. HAPPÉ,

**ADJUDANT VAN Z. M. DEN KONING IN BUITENGEWONEN DIENST,
OUD-GENERAAL-MAJOR VAN HET NEDERLANDSCH OOST-INDISCH LEGER,
OUD-LID VAN DEN RAAD VAN NEDERLANDSCH-INDIË,
RIDDER DER MILITAIRE WILLEMSORDE DERDE KLASSE,
VAN DEN NEDERLANDSCHEN LEEUW, ENZ.**

„Het is plicht te streven na de vereeuwiging
der nagedachtenis van zijn medemensch.”

M.

VOORREDE.

Daar de geschiedenis van het Bandjermasinsche Rijk van 1863—1866 merkwaardig genoeg is om aan de vergetelheid ontrukkt te worden, heb ik mijne krachten beproefd aan de samenstelling van een overzicht der lotgevallen van dat Rijk, waardoor ik tevens in staat gesteld werd op een waardige wijze hulde te brengen aan een oud vriend, wijlen den Generaal Happé.

Den Minister van Koloniën, die mij bereidwillig inzage verleende van de bestaande officiële documenten, althans van alle verslagen, rapporten, verhandelingen, enz. op die geschiedenis betrekking hebbende, betuig ik daarvoor mijn oprechten dank.

Verder betuig ik mijn warmen dank aan vele hoofd- en subalterne-officieren voor het tijdelijk afstaan hunner journalen, aantekeningen, enz., zoomede voor het verlenen van die mededeelingen welke in veel opzichten geleid hebben tot — naar ik hoop — een goed resultaat. Onder deze behoort ook in de eerste plaats de Luitenant ter zee 2e kl. C. F. W. K. Happé die behalve een goedgelijkend portret mij nog eenige geschriften van zijn verdienstelijken vader ter inzage afstond.

Mijn arbeid kan beschouwd worden als een vervolg op het werk »De Bandjermasinsche Krijg van W. A. van Rees»; de samenstelling evenwel is anders, daar ik vermeend heb — door het localiseeren der feiten als anderszins in de verschillende

onderdeelen van het Rijk, gepaard met het zooveel doenlijk vermijden van verbrokkelingen — meer voldaan te hebben aan de eischen eener Indische geschiedenis; nu toch komen de afdeelingen welke als de brandpunten van den langdurigen opstand moeten aangemerkt worden meer op den voorgrond en kan een ieder welke deel genomen heeft aan het dempen van dien opstand onmiddellijk zijne verrichtingen aangeteekend vinden in de betrekkelijke afdeeling, afgescheiden nog van de strekking ten algemeenen nutte.

Hoewel naar de meeste volledigheid gestreefd is zoo kunnen toch altijd leemten worden aangetroffen tot welker redres ik mij steeds op verlangen van belanghebbenden, bereid verklaar.

DE SCHRIJVER.

INHOUD.

	Bladz.
VOORREDE	X
HOOFDST. I. Geographische gesteldheid der Zuider- en Ooster- Afdeeling	1
› II. Optreden van den Kolonel E. C. F. Happé .	13
› III. Onderwerping van den Pangeran Mohamed Amin Oellah	19
› IV. Overrompeling en inhechtenisneming van den beruchten Hoofdopstandeling Demang Lehman en voltrekking van het doodvonnis . . .	40
› V. Zuider-Afdeeling	65
Bestuursregeling. — Afdeeling bedreigd door Pangeran Maas Kasoema Yoeda. — Idem door Pangeran Maas Nata Widjaija. — Inval Dajaks Ot en Paré.	
› VI. Groote Dayak	74
Bestuursregeling. — Onderwerping van Goestes. — Anachoda Lampong sneuvelt. — Gevecht tegen Goeste Djamal. — Benoeming van hoofden.	
› VII. Kleine Dayak	79
Bestuursregeling. — 8 Mei 1864 patrouille tegen Panglima Batoe Itam. — Inname der versterkte kam- pong Kaharingan. — Gevecht aan de Soengei Kawattan onder den 1 ^{en} Luitenant von Ende.	

HOOFDST. VIII. Becompay en Doesson 91

Bestuur. — Z. M. stoomschip Onrust. — Tewé-benting voltooid onder Kiai Rangga Niti. — Vijand overvallen door Luitenant Scheltema. — Rivierroovers verdreven uit de Soengei Babalé. — Goestie Kassin gevangen genomen. — Moord gepleegd op van Grauwenhaan en Lokhoff. — Vorgenomen onderwerping van hoofdstellingen. — Overrompeling der Tewé-benting door Soerapattie. — Onderwerping hoofdstellingen verijdeld. — Gepleegd verraad door Kiai Rangga Niti en Pembakal Sanoedin. — Hadjie Mohamad Taib. — Mangkoe Sarie hoofd der Boven-Doesson. — Tewé-monding versterkt door eene militaire bezetting. — Vijandelijke stelling in de Boven-Doesson. — Toemenggoeng Djajja Karsa bedreigd. — Op de Soengeis Taboor en Mandoeit vijand verslagen. — Plan van aanval op de Tewé-versterking. — Kampongs beneden de Tewé-versterking aangevallen en verwoest. — Communicatie met de Tewé-versterking verbroken. — Communicatie hersteld. — De Sultan van Koetei in de Boven-Tewé. — De Sultan doorgedrongen tot Soengei Pahoe. — Het toenemen der bevolking bij de Tewé-versterking. — Toestand van rust ingetreden.

» IX. Bandjermasin en Kween. 179

Bestuur. — Militaire réorganisatie. — Dood van den zendeling-leeraar J. H. Barnstein. — Bezoek van Happé aan de Oostkust. — De Sultan van Koelei bevestigd als zelfregeerend vorst. — Contractsluiting. — Onderwerping van vijf hoofden. — Afdoende handelingen van Pangeran Sjarief Hassim bij de onderwerping van Pangeran Mohamad Amin Oellah te Sampanahan. — Goestie Kassin (Sultan Koening, alias Sambang) veroordeeld tot tien jaren dwangarbeid in de ketting buiten het eiland Borneo. — den Assistent-Resident H. G. Dahman door vermoeienissen bezweken en vervangen in zijne zending naar de Tewé door K. W. Tiedtke. — De Sultan van Koetei met gevolg uitgeput van vermoeienissen te Bandjermasin aangekomen. — Proeven genomen met de steenkolen van Poeloe Laut en die van Koetei. — Pangeran Moeda in zijne waarheid hersteld. — Augustus 1864 Cholera-epidemie te Bandjermasin. — Toestand der maritieme midelen. — De gouden medaille uitgereikt aan Pangeran Sjarief Hassim. — Vertrek van den Sultan

van Koetei. — Versterkingen Awayang en Mengkatip geslecht. — Kiaij Ranga Nitie Negara ontvlucht. — Kiaij Ranga Nitie gevat en veroordeeld tot 20 jaren bannissement.

HOOFDST. X. Tanat-Laut 207

Bestuur. — Tochten naar de grenzen van Koesan. — Gecombineerde tocht naar Tambak Limik, Tambak Balaijang en Tambak Kaijoe Batoe. — Hadjie Boeijassin ontdekt doch ontsnapt. — Onderwerping van drie volgelingen van Hadjie Boeijassin. — Vervolging voortgezet. — Onderwerping van één volgelings. — Vuurwapen van den vijand in handen gekregen. — Schuilplaats van Hadjie Boeijassin ontdekt. — Patrouille van Drimmelen. — Hadjie Boeijassin gewond en ontvlucht. — Pembakal Boenang arresteert Hadjie Boeijassin en dit opstandelingen-hoofd gedood bij zijn verzet.

» XI. Martapoera 217

Bestuur. — Militaire réorganisatie. — Voorbrengsel. — Schuilplaats Demang Lehman ontdekt. — Pembakal Djaman voorgesteld als Pangeran Antassarie. — Pembakal Djaman gedood. — Eene misleiding. — Patrouille Logeman. — Ontdekt verraad ter hoofdplaats. — Patrouille Paternostre du Montlion. — Opstandelingen-hoofd Praboe Anom Kiaij Soedo Kerto sneuveld, zijne benden verslagen. — Pangeran Praboe Anom alias Goestie Matalie verslagen. — Toemenggoeng Mongo geeft zich over. — Demang Lehman vervolgd. — Demang Lehman overvalt en verbrandt verscheidene kampongs. — Demang Lehman trekt zich terug in het Koesansche. — Onafgebroken patrouilleeren. — Opstandelingen-hoofd Sambang alias Sultan Koening gearresteerd. — Sultan Koening, Asmoe genaamd, overvallen en gedood. — Patrouille Berg. — Patrouille Clarkson. — Schuilplaats Praboe Anom ontdekt. — Praboe Anom overvallen en verdreven. — Onderwerping van opstandelingen-hoofden. — Demang Lehman en Praboe Anom onophoudelijk vervolgd. — Demang Lehman in Batoe Litjien (Koesan) gearresteerd. — 27 Februari 1864 doodvonnis voltrokken aan Demang Lehman. — Emplacement Martapoera. — Posten Menjawa, Mengappan, Margasarie en Moengoe Thajoe opgeheven. — Te Moengoe Thajoe graf Luitenant Blondeau geschonden. — Pangeran Praboe Anom vervolgd. — Onderwerping van Kiaij Derma Widjaija met talrijk gevolg. — 9 April 1865 Pangeran Soeria Winata als regent geïnstalleerd. — Districtshoofd Kiaij Doehoesin vermist.

HOOFDST. XII. Amoenthay 246

Bestuur. — Militaire reorganisatie. — Vijand vervolgd en verdreven in de districten Allei en Aman-dit. — In het Petapsche vijand verdreven. — Officier van gezondheid 3^e kl. Dieperink te Awaijang verwond. — Bende Naro gevluht uit het Petapsche naar Tabalong. — De Palembang Alie in de kampong Telok Selassie vervolgd doch ontvluht. — Onderwerping opstandelingen-hoofden. — Overwinningen op de vijand behaald door bevolkingspatrouille Mat-Djangol. — Het ontruimen van versterkingen. — Patrouilles J. J. Spoelstra en A. Meis. — Onderwerping van voorname opstandeling-hoofden aan Mat-Djangol. — Arrestatie in het Kaloewasche van gevaarlijke belhamers door Majoor de Veer de Roche-mont. — Onderwerping opstandeling-hoofden. — Naro overvallen en verdreven. — Rivierroovers verdreven. — Operatie-plan tegen Naro. — Vrijwillige onderwerping van Naro en van zijn handlanger Djajadirana. — Nachtelijke aanval op het kampement te Barabei-ie. — Het leven van den tegenwoordigen Generaal toenmaals kapitein K. van der Heyden in gevaar. — Patrouille de Nys. — Hadjie Doelatip-bin Hadjie Rahidin gearresteerd. — Panghoeloe Rasied en het beratip-amal. — Onderwerping opstandeling-hoofden. — Rustellooze vervolging van Rasied. — Patrouille A. P. W. Meis. — Rasied verslagen en gewond. — Patrouille F. A. Gits. — Nachtelijke aanval op patrouille Rijnders door de bende Naro. — Operatie-plan van K. van der Heyden tegen Rasied en Naro. — Komst en vertrek van Happé te Amoenthaj. — Naro onschadelijk gemaakt. — K. van der Heyden vertrekt naar Java. — De schuilplaats Rasied onder het bestuur Tiedtke ontdekt. — Patrouille J. G. Spanjaard. — Rasied overrompeld en afgemaakt. — Het sneuvelen van Sergeant C. Casteels, Ridder der Militaire Willems-orde. — Het doodvonnis voltrokken aan acht hoofdopstandelingen. — De post Awaijang opgeheven. — De rust hersteld.

» XIII. Oostkust 310

Bestuur. — Openlijk verzet van Pangeran Adipatti (goesti Rachman:). — Expeditie tegen dezen hoofdmuiteling onder van Vuuren. — Vijand nestelt en versterkt Dindin Papan. — Aanval der expeditionaire troepen. — Van Vuuren gewond. — Bestorming van Dindin Papan. — Doodsverachting van van Vuuren en de Ruyter de Wildt. — Val

RESIDENTIE ZUIDER- EN OOSTERAFDEE- LING VAN BORNEO.

Deze residentie, die zich uitstrekt van 110° 35 tot 119° O. L. van Greenwich en van 4° 15' N. B. tot 4° 8' Z. B., en waarvan de oppervlakte op 7000 à 8000 □ geographische mijlen wordt geschat, wordt begrensd ten noorden door het rijk van Solokh; ten oosten door de straat van Makassar; ten zuiden door de Javazee; ten westen door de residentie Wester afdeling van Borneo en ten noordwesten door Broenai of Borneo Proper.

De bevolkingsopgave over het jaar 1865 bedroeg 813189 zielen, hetgeen toen 237857 zielen meer was dan in het vorige jaar, welk aanmerkelijk verschil hoofdzakelijk hieraan moet toegeschreven worden, dat voor de verschillende rijken en landschappen op de oostkust van Borneo voor het jaar 1864 234.900 en voor het jaar 1865 436.215 inwoners waren opgegeven.

Hoewel het laatste cijfer meer de waarheid nabij komt dan het eerste, zoo kan toch voor de juistheid er van niet worden ingestaan, vermits de inlandsche vorsten en hoofden, — op wier opgaven voor zoover de oostkust betreft geheel moet worden afgegaan, — meestal slechts gissenderwijze over de grootte der bevolking van hun land kunnen oordeelen.

De volkstelling geeft over jaren herwaarts eene nagenoeg

gelijkmatige vermeerdering aan waarop noch de jongste opstand noch de cholera-epidemie in het jaar 1864 een merkbaaren invloed heeft uitgeoefend.

De geschiedenis van het Banjersche vorstenhuis vindt men beschreven tot aan de troonsbestijging van Sultan Tamdjid Illah in het I^e Hoofdstuk van het bekende werk van W. A. van Rees »De Bandjermasinsche krijg”.

Wat de wijze van bestuur betreft kunnen de verschillende deelen waaruit deze residentie bestaat worden onderscheiden in

- I. de landen, die rechtstreeks onder 's Gouvernements gezag staan en door Europeesche ambtenaren bestuurd worden, en
- II. de rijken en landschappen aan wier vorsten en hoofden het zelfbestuur is gelaten.

Om tot eene juiste geographische beschrijving te geraken dient deze residentie in twee groote deelen verdeeld te worden nl.:

A het Zuidelijke en

B het Oostelijke deel.

Het Zuidelijke deel bevat:

- I. De Zuider-afdeeling van Borneo, bestaande uit:
  - a. het leenplichtige rijk van Kottawaringin met Koemajj en een gedeelte van Djelei.
  - b. Pemboeang, Semboeloe en Seroyan, welke drie districten aan eene en dezelfde rivier (de Koehin) gelegen zijn doch ieder onder een afzonderlijk hoofd staan.
  - c. Sampit met de binnenlandsche districten Mentaya, Tjampaga en Kwayan.
  - d. Mendawé en Katingan; laatstgenoemd landschap wordt nog verdeeld in de districten Beneden en Boven Katingan. Deze afdeeling heeft een oppervlakte van

± 1000 □ geographische mijlen en grenst in haar geheel ten noorden aan het waterscheidend gebergte tusschen de Wester- en Zuiderafdeeling van Borneo, ten Oosten de afdeeling Grootte Dayak, ten Zuiden de Javazee, en ten Westen het rijk van Mattam.

Aangezien in het jaar 1865 de reeds sedert verscheidene jaren bestaande kwestie tusschen Kottawaringin en Mattam omtrent het bezit van Djelei nog niet was uitgemaakt, zoo kan de Westelijke grens van de Zuider afdeeling niet met naauwkeurigheid worden opgegeven.

Geregelde volkstellingen zijn in de meest binnenlandsche districten dezer afdeeling, die door nomadische stammen bewoond worden, niet mogelijk. Voor zooverre men de opgave der hoofden mag vertrouwen bedraagt het zielental 35032, met inbegrip van de bewoners van Kottawaringin, die op 15000 geschat worden.

- II. De afdeeling Grootte Dayak, die uit het stroomgebied van de Kahayan rivier bestaat en verdeeld wordt in de navolgende districten:
- a. Beneden Kahayan,
  - b. Midden Kahayan met Menoehing en Koengan,
  - c. Boven Kahayan.

Deze afdeeling waarvan de grootte niet met eenige juistheid is op te geven vermits de oorsprong der Kahayan rivier ons nog niet voldoende bekend is, wordt begrensd: ten noorden door het Kaminting gebergte; ten Oosten door de afdeeling Kleine Dayak, ten Zuiden door de Javazee en ten Westen door de Zuiderafdeeling van Borneo.

De bevolking kan op 34000 zielen geschat worden.

- III. De afdeeling Kleine Dayak of het stroomgebied van de Kapoeas en hare takken, bevattende de districten
- a. Kwala Kapoeas.
  - b. Beneden Kapoeas.
  - c. Midden Kapoeas en
  - d. Boven Kapoeas.

De grootte dezer afdeeling is evenmin als die van de Groote Dayak met juistheid op te geven. De grenzen zijn ten noorden het Kamintanggebergte; ten Oosten de Bareto rivier; ten Zuiden de Java zee en ten Westen de afdeeling Groote Dayak. Het bevolkingscijfer kan op ± 11600 gesteld worden.

- IV. De afdeeling Becompaj en Doesson verdeeld in de navolgende districten:
- a. Becompaj.
  - b. Mengkatib.
  - c. Oostelijke Doesson, bestaande uit de landschappen Sihong, Patay Awang, Pakoe Dayoe en Karau.
  - d. Beneden Doesson.
  - e. Boven Doesson gevormd door de Teweh, Lahay, Rappen, Bahen, Siang en Moeroeng oeloe.

Omtrent de grootte dezer afdeeling bestaan nog zoo weinig gegevens, dat het gewaagd zoude zijn dienaangaande eenige opgave te doen.

De grenzen zijn in algemeene trekken genomen de volgende:

- ten noorden Broenai of Borneo Proper;
- ten oosten de afdeelingen Martapoera en Amoenthay;
- ten zuiden de afdeeling Kween;
- ten westen de afdeeling Kleine Dayak;

terwijl de bevolking 49377 zielen telt; wel te verstaan volgens de opgaven van de hoofden, hetgeen uit het oogpunt van juistheid wel iets te wenschen zal overlaten.

V. De afdeeling Bandjermasin met inbegrip van de onderafdeeling Kween.

De grootte dezer afdeeling zal bij benadering zijn 30
 geographische mijlen.

Hare grenzen zijn zoo naauwkeurig mogelijk genomen *ten noorden*: het district Becompay, zijnde de scheidingslinie de Soengei Babamban van het punt waar zij aan haren rechteroever de Soengei Rawa-Rawa opneemt tot aan hare uitwatering in de Bareto, voorts de linkeroever dier rivier stroomopwaarts tot aan de uitwatering van de Soengei Karamoenting en de rechteroever van laatstgenoemde Soengei tot aan haren oorsprong;

ten Oosten: het district Martapoera, ressorteerende onder de afdeeling van dien naam; de demarcatielinie is de denkbeeldige lijn, getrokken van den oorsprong der Soengei Karamoenting tot aan het punt waar de Antassan Soeton in de Soengei Malak eindigt; verder de genoemde Antassan tot aan hare samenvloeiing met de rivier van Bandjermasin, ook wel rivier van Martapoera of Kayoe Tangie geheeten; voorts de lijn welke het tegenover de zuidelijke monding van de Antassan Soeton op den linkeroever der Martapoera rivier gelegen punt vereenigt met de monding of het verst stroomafwaarts gelegen uiteinde van meergenoemde Antassan, van daar recht aanloopt op het punt waar de groote weg van Bandjermasin naar Martapoera door de Soen-

gei Pangalaman wordt gesneden en eindelijk in rechte richting toeloopt op het punt Tambak Linik;

ten Zuiden: de Tannah-Laut en de Javazee; de grens wordt gevormd door de denkbeeldige lijn van Tambak Linik langs de bronnen der Soengeis Loem-bah-Baroe en Mesa recht toeloopende op kaap Tandjong Boeroeng, en verder door het zuider zeestrand tot aan de monding der Soengei Loepak;

ten Westen: de afdeeling Kleine Dayak, zijnde de grenslijn; de Soengei Loepak van hare monding tot aan het punt waar zij het water van de Soengei Samalando opneemt, de Soengei Samalando tot haren oorsprong, de denkbeeldige lijn die de bronnen van laatstgenoemde Soengei met die van de Soengei Rawa Rawa vereenigt tot aan hare uitwatering in de Soengei Babamban.

De oppervlakte dezer afdeeling en de zoogenaamde afdeeling Kween wordt bij benadering opgegeven, aangezien de ligging van het punt Tambak Linik waarlangs de grensscheiding met de Tanah Laut loopt, niet naauwkeurig bepaald is.

In het jaar 1865 had deze afdeeling 32154 inwoners, waarvan 30477 tot de eigenlijke inlandsche bevolking behooren.

VI. De afdeeling Tanah Laut verdeeld in de districten:

- a. Pleiaria,
- b. Tabanio,
- c. Maloeke,
- d. Satoei.

De grenzen dezer afdeeling worden gevormd:
ten noorden door de afdeelingen Kween en Marta-poera.

ten oosten door de landschappen Sabamban en Koessan, en

ten zuiden en westen door de Javazee.

Ter verduidelijking der noordelijke grensscheiding dient dat deze loopt van Tandjong Boerong (linkermondung der Baretorivier) in eene oostelijke richting op Tambak Linik en op de Kampong Liangan, voorts langs de Banjoe-irang rivier opwaarts tot aan den berg Pamaton; van daar mede in oostelijke richting op den oorsprong der rivier van Kandang Ouwer tot daar waar de grensscheiding met het landschap Sabamban wordt aange- troffen. Zij beslaat eene oppervlakte van 50 à 60 □ geographische mijlen en heeft eene bevolking van 9345 zielen.

VII. De afdeeling Martapoera, bestaande uit vijf districten als :

- a. Martapoera,
- b. Riam-Kiwa,
- c. Riam Kanan,
- d. Benoea Ampat,
- e. Margasarie.

Deze afdeeling wordt begrensd, *ten noorden* door de districten Negara en Amandit resorteerende onder de afdeeling Amoenthaj. De scheiding is de denkbeeldige lijn, getrokken van de uitwatering der Paminger-rivier in de Bareto naar die van de Soengei Beprahoe in de Negara-rivier, en van daar verder rechtstreeks naar de samen- vloeing der Tabiray en Tapin rivieren; van dat punt strekt de grens zich verder uit langs den rechteroever en de bronnen van de Soengei Menaris naar de toppen van het Meratoes gebergte,

ten oosten door de landschappen Tjantong Menoen- goel. Bangkalaan, Koessan en Pegattan.

ten zuiden door de afdeeling Tanah Laut; de grenslijn loopt n.l. over den berg Pematón, van daar westwaarts langs de Banjoeirang-rivier tot aan de tot aan Kampong Leangan en voorts in noordwestelijke richting Tambak Linik;

ten westen door de Afdeelingen Kween en Becompay en Doesson, zijnde de demarcatie-linie de denkbeeldige lijn, welke van Tambak Linik recht toeloopt op het punt waar de groote weg tusschen Bandjermasin en Martapoera de Soengei Pangalaman ontmoet en dit punt met de monding (het verst stroomafwaarts gelegen uiteinde) van de Antassan Benting vereenigt; voorts de linkeroever van de Martapoera rivier tot aan het punt tegenover de zuidelijke monding van de Antassan Soeton; de oostelijke oever van de Antassan tot aan hare uitwatering in de Soengei Malakh; de lijn van dit laatste punt loopende langs de bronnen van de kleine in de Barito vallende Soengeis naar den oorsprong van de Betapoes Ketjil; de rechteroever van dit riviertje tot aan zijn uitwatering in de Negara rivier; de linkeroever van de tegenover liggende Soengei Rambay tot aan haren oorsprong en eindelijk van daar achter om de bronnen der verder noordwaarts in de Bareto vallende krekken heen tot aan de uitwatering van de Soengei Pamingir.

De oppervlakte dezer afdeeling wordt geschat op ± 130 □ geographische mijlen. Volgens den bevolkingsstaat van 't jaar 1865 heeft Martapoera 51043 inwoners.

VIII. De afdeeling Amoenthay, verdeeld in zeven districten, als

- a. Amoenthay,
- b. Negara,

- c. Balangan,
- d. Alai,
- e. Amandit,
- f. Tabalong,
- g. Kaloea.

De grenzen dezer afdeeling werden volgens het reglement van den Gouvernements-Commissaris Nieuwenhuyzen 11 Juni 1860 bepaald als volgt:

ten noorden van af den berg Loewang, langs de bronnen der Soengeis Sentalan, Ayoe, Nomping, Nopor en Siong, welke beide laatsten in de assistent-residentie Amoenthay vallen, naar het oord Nanjoen genaamd en van daar verder naar de Kwala Mengkatib;

ten westen van af de Kwala Mengkatib langs den linkeroever der Barito tot daar, waar de Pamingir zich uitstort;

ten zuiden van af de monding der Pamingier en de Barito in een rechte lijn langs de monding van de Soengei Paparahoe en de Nogara naar de Moeara Tabirei en van daar verder in eene geheel oostelijke richting langs de Soengei Menaris naar de toppen van den Goenong Meratoes;

ten oosten van af het punt waar de zuidelijke grens eindigt, langs de toppen van het Menarisgebergte tot aan den berg Loewang.

De zeven districten der afdeeling Amoenthay beslaan te zamen eene oppervlakte van ongeveer 166 □ geographische mijlen.

Het aantal inwoners bedraagt volgens de volkstelling van het jaar 1865, 153639 zielen.

B. Het Oostelijk deel.

Onder de benaming van Oostkust van Borneo worden de navolgende landen begrepen.

a. Sabamban, b. Pagattan {en Koesan, c. Laut Poeloe, d. Batoe Litjin, e. Tjantong en Boentar Laut, f. Bangkalaan, Tjengal en Menoengoel, g. Sampanahan, h. Passier, i. Koetey,	}	genaamd Tanah Boemboe
- k. Berau, bevattende de rijkjes Sambaliong en Goenong Tabor,
  - l. Boelongan met de zoogenaamde Tidongsche landen.

De grenzen van dit gedeelte der residentie kunnen in algemeene trekken worden opgegeven als volgt:

ten noorden het gebied van Solokh of Borneo Proper;
ten oosten de straat van Makassar en de zee van Celebes;
ten zuiden, wegens den loop der kust slechts voor een klein gedeelte, de Java-zee en *ten westen* de assistent-residentiën Amoenthay en Martapoera, de afdeeling Tanah-Laut en het waterscheidend gebergte der Barito of Doesonlanden tot aan den oorsprong der rivier van dien naam.

De oppervlakte wordt geschat op 4000 à 5000 □ geographische mijlen met eene bevolking van 436799 zielen, volgens de volkstelling van 1865.

Deze volkstelling verschilt evenwel aanmerkelijk met die van het vorige jaar, toen de bevolking geschat werd op 235100 zielen, hetgeen moet worden toegeschreven aan de

minder juiste opgaven der Vorsten en Hoofden waarop vertrouwd moest worden.

BEVOLKINGSSTAAT DER RESIDENTIE ZUIDER EN OOSTER AFDEELING VAN BORNEO OVER DE JAREN 1863, 1864, 1865.

JAREN.	MANNEN.	VROUWEN.	KINDREEN.	TOTAAL.	BEVOLKING VAN SAMPIT (ZUIDER-AFDEELING).	IDEM DER OOST-KUST.	TOTAAL GENE-RAAL.	
1863	36753	92963	122136	301852	19728	235100	556680	Behalve Sampit en de Oostkust waarvan mede mannen, vrouwen en kinderen niet gespecificeerd kunnen worden opgegeven, is deze bevolkingsstaat naar juiste gegevens genomen.
1864	90511	95351	119253	305114	35000	235100	575214	
1865	100602	104489	136886	341977	35000	436205	818192	

Blijkens den Regeerings-Almanak van 't jaar 1881 bestaat de Residentie Bandjermasin uit zes afdelingen.

I. Bandjermasin en Ommelanden.

II. Amoentai.

III. Martapoera.

IV. Doesson en Dajaklanden.

V. Sampit en

VI. Koetei en de Oostkust van Borneo.

De afdeling Bandjermasin bestaat uit de hoofdplaats van dien naam en de Ommelanden daarvan.

De afdeling Amoentai uit de districten Amoentai, Batang Mai, Laboean-Ams, Balangan, Amandit, Negara, Tabalang, en Kloewa.

De afdeling Martapoera uit de districten Martapoera, Margasari, Benoea Ampat, Riam Kiwa, Riam Kanan, Tabanio, Pleihari, Maloea en Satoei.

De afdeling Doesson en Dajaklanden uit de districten Bekoempai, Boven Doesson, Beneden Doesson, (waaronder ressorteeren het onderdistrict Siang-Moeroeng), Oost-Doesson (waaronder ressorteeren de onderdistricten Sihong, Patai, Pakoe, Dajoe en Karan), Mengkatib, Groot Dajak (waaronder ressorteeren de onderdistricten Beneden, Midden en Boven Kahayan, Boengan en Manoeching); en Klein Dajak (waaronder ressorteeren de Onderdistricten Beneden, Midden en Boven Kapoeas).

De afdeling Sampit uit de districten Sampit (waaronder ressorteeren de onderdistricten Beneden en Boven Katingan en Samba) en Pemboeang (waaronder ressorteeren de onderdistricten Semboeloe en Serajan, alsmede het leenplichtige rijk Kota Waringin met inbegrip van het landschap Koemai en een deel van het landschap Djeloi).

De afdeeling Koetei en de Oostkust van Borneo uit de leenplichtige rijken Boeloengan (waaronder ressorteeren de Tidongsche eilanden en de eilanden Terrakan, Nenoekan en Sebittikh met toebehoorende kleinere eilanden) Goengoeng Taboer, (waaronder ressorteeren de eilanden Raboe-Raboe, Poeloe Pandjang, Manimbora, Derawan, Semamakh, Singgalaki, Maratoea, Bekoengan, Poeloe Kokokh, Tengeman, Boelakh, Noesa Kokokh, Belingisan, Kanioengan Besar, Kanioengan Ketjil, Balekh Koekoep en Mataka), Koetei: (waaronder ressorteeren de eilanden Miang, Birah Birahan en Setapakh) Pasir, Pegatan en Koesan, alsmede navolgende aan inlandsche Hoofden ter besturing gegeven landschappen, als Tjingal, Menoengoel, Bangkalian, Sampanahan, Tjantoeng, Batoe Lietjien, Sabamban en Poeloe Laoet met het daarbij behoorend eiland Soeboekoe te zamen uitmakende de zoogenaamde Tanah Boemboe.

De afdeelingen Martapoera, Amoentai en Doeson en Dajaklanden zijn buiten de hoofdplaats verdeeld in onderafdeelingen.

De afdeeling Martapoera in drie afdeelingen:

Benoea Ampat en Margasarie, Riam-Kiwa en Kiam-Kanan, en Tanah Laut.

De afdeeling Amoentai in drie onderafdeelingen:

Batang Mai, Laboean Amas en Balangan, en Amandit, Negara, Tabalong en Kloewa;

De afdeeling Doeson en Dajaklanden in twee onderafdeelingen:

Doeson en Dajaklanden.

TOESTAND DER ZUIDER- EN OOSTERAF- DEELING VAN BORNEO

BIJ DE AANVAARDING VAN HET BESTUUR DOOR DEN KOLONEL E. C. F.
HAPPÉ OP DEN 8ⁿ MAAKT 1863 IN KORTE TREKKEN GESCHETST;
STELREGEL DOOR HAPPÉ AANGENOMEN NA ZIJNE
OPTREDING, EN BESTUURSHANDELINGEN.

Op zijn daartoe gedaan verzoek wordt de Luitenant-Kolonel der Infanterie G. M. Verspyck bij gouvernementsbesluit 2 Februari 1863 n°. 1 op de meest eervolle wijze ontheven van de verdere vervulling der betrekking van Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en ging het bestuur van dat gewest ingevolge datzelfde besluit op den 8ⁿ Maart 1863 over in handen van den Kolonel der Infanterie E. C. F. Happé.

De politieke toestand in dit gewest begon sedert de onderwerping en verbanning naar Java in het jaar 1862 van den Pangoran Hidayat eene meer gunstige wending te nemen. Intuschen liet de stand van zaken op het einde van het jaar 1862 nog veel te wenschen over. De bekende Teweh-tocht in het laatst der maand November 1862 ondernomen had geene gunstige resultaten opgeleverd; in stede daar een geduchten tegenstand te ondervinden, zooals men aanvankelijk veronderstelde, vond men de kampongs en huizen verlaten, die verbrand werden, waarna de niet onaanzienlijke militaire en maritieme

macht die aan dezen tocht had deelgenomen, zonder eenige belangrijke ontmoeting met den vijand gehad te hebben, vermoeid en afgemat te Bandjermasin terugkeerde.

Hoezeer men zich ook voorgesteld had dat de ordonnantie van 23 October 1862 — Staatsblad n°. 119 — een anderen staat van zaken zoude doen geboren worden, werd men echter ook hierin zeer teleurgesteld. Geen enkel voornaam opstandelingenhoofd kwam, gebruik makende van de verleende amnestie, zijne onderwerping aanbieden.

In de Afdeeling Amoenthay verkeerden de meeste districten in rust, doch had Balangan en Petap nog immer veel van den vijand te lijden; zoo ook werden de Riam Kanan en Kiwa in de afdeeling Martapoera nog steeds door de benden van Demang Lehman verontrust; terwijl men nog immer voor Pangeran Amin Oellah, die zich in de Oeloe Balangan en de grenzen van Passir ophield, moest vreezen.

Praboe Anoem die nu eens het Amanditsche dan weder de Benoea Ampat en de Riams tot het tooneel zijner gruweldaden maakte, verontrustte voortdurend de Kampongs in die streken; zijne tochten gingen daar steeds met roof en moord gepaard.

In de Dayaklanden vooral in de boven Kahayan heerschte nog steeds eene slechte geest onder de bevolking, vermits zich daar nog vele vijandige Goesties ophiielden, zoodat reeds bij den Luitenant-Kolonel Verspyck het voornemen bestond een tocht naar de verafgelegen Boven Kahayan-streken te ondernemen.

Uit dezen in losse trekken beschreven toestand der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bij de aanvaarding van het bestuur door den Kolonel Happé, hoewel nog niet gunstig, blijkt toch hoe de vijand zich sedert den opstand in 1859 verspreid had en hoe hij gedoemd was zich op een eerbiedigen afstand schuil

te houden; bevreesd als hij was voor de doortastende handelingen van Verspyck die toenmaals in deze gewesten een prestige uitoefende evenals een van der Heyden te Atjin.

Door den Kolonel Happé werd in zijne kwaliteit van Chef der expeditie tot stelregel aangenomen, om alleen dan van zijne militaire troepenmacht gebruik te maken, wanneer het er op aan kwam den vijand te bevechten, doch haar niet noodeloos aan vermoeyenis en ontberingen bloot te stellen, wanneer het slechts gold het opsporen der schuilplaatsen van eenige kwaadwilligen; zoo werd ook veel gebruik gemaakt van zoogenaamde bevolkingspatrouilles, die door bekwame hoofden aangevoerd en dikwijls van eenige verkleede Inlandsche soldaten vergezeld, vele en goede diensten bewezen.

Door hunne bekendheid met het terrein toch wisten die hoofden tot in de diepste schuilhoeken der opstandelingen door te dringen en wisten zij langs vredelievenden weg en door middel van overreding dezen tot onderwerping te brengen.

Daar waar verzet van de zijde der opstandelingen werd ondervonden, draalden onze bevolkingspatrouilles evenwel niet van de wapens gebruik te maken en op die wijze hebben zij menig vijandig hoofd doen sneven.

In urgente gevallen en indien het mocht blijken dat de bevolkingspatrouilles niet toereikend waren om den vijand te onderwerpen of te vermeesteren, dan eerst werd er gebruik gemaakt van de militaire macht.

Z. M.'s Schepen van Oorlog werden gebezigd tot het kruisen op zeeroovers en het doen van belangrijke tochten zoo naar de Oostkust als naar de Boven Doesonstreken. Ook de aanwezige gouvernements marine bewees zeer goede diensten, vooral bij het beteugelen der rivierrooverijen, die van tijd tot tijd op de Negara en Barito plaats hadden.

Verder waren er voorstellen gedaan tot een goed en geregeld belastingstelsel en eene bestuursorganisatie. Eene splitsing der Dayaklanden in twee afdelingen »Groote" en »Kleine Dayak" genaamd had plaats bij Gouvernementsbesluit 21 Mei 1863 n°. 1, en door de vermeerdering van het personeel der Gouvernements ambtenaren in die landen werd een goed toezicht en betere controle over de bevolking vergemakkelijkt.

De invoering van het Reglement op het pandelingschap werd in de maand Januari gepubliceerd en in Februari met de registratie der pandelingen een aanvang gemaakt. Ofschoon de inwerkingbrenging van dit Reglement in 1859 wegens den oorlogstoestand was uitgesteld, had een en ander toen plaats zonder spanning teweeg te brengen.

Naar aanleiding van het Gouvernementsbesluit 24 October 1862 n°. 12 en in verband met de voorstellen van den Kolonel Happé, gedaan bij zijn schrijven van den 30 Mei 1863 n°. 2190, werd door de regeering bij besluit van den 18ⁿ Augustus 1863 n°. 29 tot de algeheele intrekking van het apanage bezit der Bandjersche prinsen en grooten overgegaan en zulks tegen eene billijke schadeloosstelling, welke bij wijze van maandelijksche subsidie van Gouvernementswege aan de betrokken apanagehouders wordt uitgekeerd.

Ook door dezen maatregel werd geene ontevredenheid bij het zoo aanzienlijk aantal vroegere hofgrooten en adellijke personen waargenomen, alhoewel de meesten hunner toch ongetwijfeld zeer goed moeten begrepen hebben, dat hun hierdoor weder een machtige hefboom was ontnomen, om zelfs in latere tijden hun aanzien en hunne macht bij de bevolking te herkrjgen, waarvan het recht om zooals vroeger, zelfs op Gouvernementsgrondgebied, belastingen te heffen anders een natuurlijk uitvloeisel moest zijn.

Verder werd door Happé aan de Regeering voorgesteld, na de voornaamste Inlandsche hoofden te hebben gehoord, de opiumpacht tot de hoofdplaats te Bandjermasin te beperken, op welk voorstel eene gunstige beschikking volgde en waardoor alzoo de bevolking der binnenlanden belet werd zich aan dit heulsap te verslaven.

Vele andere maatregelen zooals het oprichten van zoutpakhuizen te Kwala Kapoeas en Kahayan, de daarstelling van Landraden te Amoenthay en Martapoera en de oprichting eener inlandsche school te Bandjermasin, werden door Happé nog in het belang van dit gewest genomen.

De handel en nijverheid namen steeds toe; de landbouw, die in de Residentie nog op eene zeer lage trap stond, ging eene schoone toekomst te gemoet, mede nadat op voorstel van Happé bij Gouvernementsbesluit van den 19^a Maart 1884 n° 7 was toegestaan, dat eenige jongelieden naar Java konden worden gezonden, teneinde aldaar onder toezicht van de hoofden van gewestelijk bestuur gedurende den tijd van een jaar zich te bekwamen in de rijstkultuur en andere nuttige kundigheden.

Proeven waren genomen met den aanplant van djatie en tabak, waartoe het benoodigde door tusschenkomst van den Directeur der producten van Java was ontvangen. Over het algemeen gaven de verkregen resultaten reden tot tevredenheid, en daar vooral de aanplant van djatie veel goeds beloofde werd hieraan met zeer veel succes eene uitbreiding op ruimer schaal gegeven.

De oprichting der hierboven bedoelde landraden gaf een meer geregelden gang in de afdoening van rechtsgedingen onder de inlanders en daarmede gelijkgestelden, en eindelijk mag ook niet vergeten worden dat onder het bestuur van Happé bij Gouvernementsbesluit van 9 September 1864 n°. 38 machti-

ging werd verleend tot uitbetaling van eene som van *f* 6946.— ter tegemoetkoming in de kosten van de nagenoeg algeheele vernieuwing van den Mohammedaanschen tempel te Bandjermasin, welke gunstige dispositie veel bijdroeg om de Maleiers in het algemeen en de Priesters in het bijzonder een meer gunstigen dunk van 's Gouvernements bedoelingen ten hunnen opzichte te doen verkrijgen. —

PANGERAN MOHAMAD AMIN OELLAH.

Op den 23sten October 1863 werd door Kolonel Happé, Resident der Zuider en Ooster Afdeeling van Borneo de tijding ontvangen dat Pangeran Mohamed Amin Oellah, die zich te Sapanahan ten huize van het Hoofd aldaar Pangeran Mangkoe ophield, zich aan het Nederlandsch-Indisch Gouvernement wenschte te onderwerpen; waarop Happé den 27sten October d. a. v. met Z. M. stoomschip Onrust eene commissie naar Samparahan zond, bestaande uit het Hoofd van Bangkalaän, Tjingal en Manoengae, Pangeran Sjarif Hassim en dat van Sampanahan, Pangeran Mangkoe, zoomede den zoon van den Krahi Toemenggong Tanoë Karsa ronggo der afdeeling Kween, teneinde de zaak der onderwerping van Amin Oellah te bevorderen en te bespoedigen.

Al spoedig bleek de gunstige uitwerking welke deze commissie op den gang der zaken had, daar zij bereids den 4^{den} November te Bandjermasin terugkwam met de tijding dat Pangeran Amin Oellah zich met zijne vrouw en verder gevolg aan boord van Z. M. stoomschip Onrust bevond, welke bodem bij Schans van Thuyl voor anker lag. Onmiddellijk begaf zich de Kolonel Happé vergezeld van den Secretaris der residentie en van den Kommandant der Maritieme middelen met de gouvernement's stoomkruisboot Sayloos aan boord van de Onrust

met het voornemen Pangeran Amin Oellah op eene gepaste wijze met zijn toekomstig lot te Bandjermasin bekend te maken; vooraf echter betuigde Happé zijnen dank en zijne tevredenheid aan bovenbedoelde commissie en inzonderheid den verdienstelijken Pangeran Sjarif Hassim, voor zijn gedrag en aan den dag gelegden ijver in het ten uitvoer brengen der hem opgedragen zending; daarna werd Amin Oellah ontboden, die in een deemoedige houding en blijkbaar ontsteld voor den Kolonel verscheen en op de toespraak van Happé verklaarde ten volle overtuigd te zijn, dat hij door zijne ongehoorzaamheid en zijn langdurig verzet tegen het wettig gezag strafbaar had gehandeld en zich ten deze geheel verliet op de grootmoedigheid van het Gouvernement, in wiens genade hij zijn verder lot aanbeval.

Hierop gaf Happé aan Amin Oellah te kennen, dat hij als uitgesloten van de op den 19^{den} October 1862 uitgevaardigde amnestie, — Staatsblad 1862 n°. 119 — in afwachting eener nadere beslissing van het Gouvernement voorloopig te Bandjermasin moest vertoeven.

Op den 5^{den} November werd Amin Oellah vergezeld van den Secretaris der residentie naar Bandjermasin overgevoerd en in eene bereids in behoorlijken staat voor hem ingerichte en op zich zelfstaande woning binnen het Fort Tatas gehuisvest.

Een gehouden onderzoek gaf aanleiding tot de navolgende gevolgtrekkingen en mededeelingen, welk een nieuw licht verspreiden over den opstand in het jaar 1859, beschreven door W. A. van Rees in zijn werk »De Bandjermasinsche krijg 1859—1863.»

Pangeran Mohamad Amin Oellah, de zoon van Hadjie Achmad Moeftie en Ratoe Sapoera was in de laatste jaren een der voornaamste leiders van den opstand. Men beschouwde hem als

de vertrouweling van Hidayat, die hoofdzakelijk naar zijne inzichten handelde, en men schreef diens vlucht in Juni 1859 voornamelijk toe aan de raadgevingen van Amin Oellah, welke zich te dier tijde juist te Martapoera bevond en vroeger meermalen door den Resident met eene zending naar Hidayat belast was.

Het vertrouwen door het Bestuur in het begin van den opstand in Amin Oellah gesteld, meende men, dat schandelijk door hem was misbruikt om de belangen der opstandelingen te dienen en het Gouvernement te misleiden, ja, zelfs twijfelde men er niet aan of Amin Oellah had reeds in Maart en April 1859, toen hij voorzien van de noodige instructiën verscheidene malen naar Martoepoera was gegaan om met Hidayat te onderhandelen, heimelijk de zijde der opstandelingen gekozen en onder den schijn van gehechtheid en trouw aan het Gouvernement op eene krachtdadige wijze Hidayat en Antassarie in hunne plannen ondersteund.

Ook aan de moorden te Kalanga geloofde men hem niet geheel onschuldig; kortom Amin Oellah werd om zijn gepleegd verraad tegen het bestuur en als hoofd-leider van den opstand, van de amnestie uitgesloten.

Bij het eerste verhoor van Amin Oellah bleek al dadelijk dat hij zijne schuld op allerlei wijzen trachtte te verbloemen, en was het zijn aanhoudend streven om zijne deelname aan den opstand als een gevolg van dwang voor te stellen.

Eerst na de vlucht van Hidayat in Juni 1859 geeft hij voor vrijwillig de zijde der muitelingen te hebben gekozen, tot dat tijdstip toe schildert hij zich zelve af, als de man, die in zijn hart het Gouvernement was toegedaan, doch die door bedreigingen en geweld gedwongen werd bij de opstandelingen te blijven en aan hunne beraadslagingen deel te nemen. Zelfs

beweert hij herhaalde malen wegens zijne trouw aan het bestuur in doodsgevaar te hebben verkeerd, en blijft hij volhouden met de plannen van Hidayat en Antassarie in het begin van den opstand onbekend te zijn geweest. »Nooit, zeide hij, was ik een »verrader; zoolang de Resident mij met zijn vertrouwen ver»eerde, diende ik hem oprecht en zonder bijoogmerken. Met »moed en volharding trachtte ik in April 1859 den Pangeran »Hidayat het verkeerde van zijn gedrag onder het oog te bren»gen en verzette ik mij tegen de oproerige voornemens der »meeste hoofden dezer residentie, die geen van allen van eenige »schikking wilden weten, en vast besloten hadden het uiterste »te wagen, om den regeerenden Sultan en het Nederlandsch-»Indisch Gouvernement uit het rijk van Bandjermasin te ver»drijven. De eigenlijke plannen van Hidayat waren mij, voor »zijne vlucht in Juni 1859, toen hij voor het eerst duidelijk »zijne voornemens toonde, onbekend. Die vlucht was mijn werk »niet, nooit, zooals mij later duidelijk werd, was Hidayat ge»negen geweest, om zich met de ondergeschikte rol van Rijks-»bestuurder te vergenoegen, en reeds tijdens de onlusten in de »Benoewa Lima en in het Moeningsche had hij zich met een »eed aan Antassarie verbonden, om niet te rusten, voordat de »regeerende Sultan onttroond en het Bandjermasinsche rijk aan »den invloed van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement was »onttrokken. — Dat alles was mij echter onbekend en werd »ik eerst later gewaar, nadat Hidayat mij gedwongen had aan »zijne vlucht deel te nemen.”

Van toen af bekend Amin Oellah met hart en ziel de partij van zijne wettige vorsten te hebben gekozen, maar hij werpt de beschuldiging, dat hij aan de moorden te Kalangan zoude hebben deelgenomen, verre van zich af en verklaart, op eene wijze waarover hij zich niet behoeft te schamen, tegen dege-

nen, welke hij als vijanden van zijn vaderland beschouwde, te hebben gestreden.

Het is zonder twijfel hoogst moeielijk, zoo niet onmogelijk het juiste tijdstip te bepalen waarop Amin Oellah de zijde des opstands heeft gekozen. Elke poging daartoe zoude zeer zeker zonder gevolg zijn en het eenige wat in dien stand der zaak overblijft, is, om zooveel doenlijk uit de feiten en het gedrag van Amin Oellah de bedoelingen op te maken welke hij waarschijnlijk vóór en gedurende den opstand gehad heeft. Kort voor den opstand, en de daaraan voorafgaande onlusten in de Benoea Lima en in het Moeningsche woonde Pangeran Mohamad Amin Oellah te Bandjermasin.

Te dier tijd was hij, volgens getuigenis van allen die hem gekend hebben, een man zonder beteekenis. De titel van Pangeran had Sultan Adam hem gegeven, tijdens hij diens geheimschrijver was, doch na diens dood was hij buiten betrekking en voorzag hij voornamelijk door handeldrijven in zijn onderhoud.

Zijne sluwheid en geschiktheid voor zaken waren evenwel algemeen bekend en daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat de toenmalige Resident der Zuider en Ooster afdeeling van Borneo, Graaf van Bentheim Tecklenburg Rheda, reeds in Maart 1859 toen de onlusten in het Moeningsche hoe langer hoe onrustbarender werden, en later in April 1859 door middel van zijnen kommies den Heer Velden, het gevoelen van Amin Oellah aangaande die onlusten trachtte te vernemen.

Bekend met de intriges van het Bandjersche hof en door zekeren Aboe, geheimschrijver van Pangeran Hidayat, zooals hij zelf in zijn verhoor verklaart, onderricht, dat de hoofdleader der onlusten en de Benoea Lima (Djalil) een geheimen lastbrief van den rijksbestierder had, deelt hij den heer Velden onbewimpeld zijn gevoelen mede, maakt hem opmerkzaam op

de onrustbarende verschijnselen, die zich in den laatsten tijd hadden voorgedaan, en geeft hem den welgemeenden raad, om onverwijd hulp en ondersteuning van Java te ontbieden, daar waarschijnlijk een algemeene opstand tegen den regeerenden, bij het volk zoo gehaten Sultan, en dus natuurlijk ook tegen zijn beschermer het Nederlandsch-Indisch Gouvernement, zoude uitbreken.

Zonder dadelijk Hidayat te noemen, geeft hij niet onduidelijk te kennen, dat deze zich nooit met de rol van Rijksbestierder zal vergenoegen, en antwoordt hij op de vraag van den Heer Velden, of de onlusten, zoo Hidayat tot vorst werd verheven, wellicht zouden eindigen, dat naar zijne meening de troonsbeklimming van Hidayat aan alle moeilijkheden een einde zoude maken.

De juistheid dezer feiten staat boven alle bedenking. De verklaringen van den Heer Velden en den toenmaligen Resident stellen dit punt buiten twijfel en toonen ten duidelijkste aan, dat de opgaven van Amin Oellah dienaangaande in zijn verhoor gegeven, volkomen volgens de waarheid zijn.

Als eene eerste gevolgtrekking mag men hieruit opmaken, dat Amin Oellah, toen hij in Maart en April 1859 zijne meening aangaande den toestand van het Bandjersche rijk mededeelde en den raad gaf, om onverwijd hulp te ontbieden, zeer zeker te goeder trouw was en toen met hart en ziel de belangen van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement voorstond.

Ware dit het geval niet geweest, Amin Oellah zoude, evenals Hidayat, zijne ware meening verborgen en voorzeker den raad niet hebben gegeven, om meerdere troepen aan te vragen, waardoor, zoo die raad ware opgevolgd, waarschijnlijk alle plannen van Hidayat zouden verijdeld zijn.

De Resident Van Bentheim scheen evenwel den wenk, dien Amin Oellah had gegeven, niet te willen volgen. Hij bleef

Hidayat vooralsnog zijn vertrouwen schenken en hield hem voor onschuldig aan de woelingen in het Moeningsche en in de Benoea Lima.

Het eenige, hetwelk hij den rijkbestierder verweet, was zijne werkeloosheid, en om daaraan een einde te maken, werd Amin Oellah op den 7^{den} April 1859 naar Martapoera gezonden, — Alwaar Hidayat zich toenmaals ophield, — voorzien van een last- of credietbrief aan den prins, thans nog voorhanden en gedateerd 7 April 1859 n°. 43 I/Z, waarbij Amin Oellah gemachtigd werd om met den Rijkbestuurder namens den regeerenden Sultan en den resident, over de bestaande onlusten te beraadslagen en tevens geaccrediteerd werd als overbrenger van eenen Oendang-Oendang van den Sultan aan Hidayat om, onverwijld naar de plaats der onlusten te vertrekken en die zoo mogelijk te dempen.

Amin Oellah vertrok naar Martapoera en keerde kort daarna weder naar Bandjermasin terug, met de tijding dat Hidayat naar Pengaron zoude vertrekken, om die plaats voor mogelijke aanvallen te beveiligen.

De zending van Amin Oellah was dus in zooverre geslaagd dat hij Hidayat had overgehaald, om eenige pogingen te doen, ten einde de rust te herstellen; en zijne vrijwillige terugkomst op Bandjermasin, zijne latere onderhandelingen met het Bestuur en de daarop gevolgde tweede zending naar Martapoera, toonen genoegzaam aan, dat ook toen nog Amin Oellah te goeder trouw was.

Op den 14^{den} April vertrok Amin Oellah weder naar den rijkbestierder, voorzien van eenen brief van den Resident, gedagteekend 14 April 1859 n°. 48 I/Z, aan Hidayat, houdende het verzoek, om toch vooral naar de Benoea Lima te gaan, daar men steeds onrustbarende geruchten aangaande dat land-

schap bleef ontvangen en er dus op aandringen moest, dat de rijksbestierder zich onverwijld derwaarts begaf.

In antwoord hierop deelde Hidayat op den 18^{den} April mede dat hij aan de bevelen van den resident terstond gevolg zoude geven, doch vooralsnog te Martapoera moest blijven, omdat er tijding gekomen was, dat de Radja van Moening die plaats wilde aanvallen.

Zooals uit de nog voorhandene missives blijkt was Amin Oellah de overbrenger van dien brief aan den Resident en ontving hij van dezen terstond den last, om naar Martapoera terug te keeren en nadere berichten aangaande de komst van den Radja van Moening in te winnen.

Dat ook toen Amin Oellah nog te goeder trouw was, blijkt overtuigend uit zijne missive van 22 April 1859, thans mede nog voorhanden.

Daarin deelt hij het Bestuur mede, dat hij terstond na zijne komst te Martapoera de aanwezige hoofden heeft bijeengeroepen, om hen aangaande den bovenvermelden aanval van den Radja van Moening op Martapoera te ondervragen en na een nauwkeurig onderzoek heeft vernomen, dat wel degelijk Djalil en de Radja van Moening van plan waren den opstand naar de naastbijzijnde gewesten over te brengen.

Dat zij zich reeds te dien einde hadden vereenigd en niets minder ten doel hadden, dan de omverwerping der bestaande regeering.

Dat de bevolking van Martapoera zeer onrustig was.

Dat de meeste mannelijke inwoners gewapend waren en dat de rijksbestierder al die personen om zich heen had verzameld, onder voorwendsel, om de wacht te houden, doch dat hij (Amin Oellah) Hidayat had verzocht om zooveel gewapenden niet bijeen te brengen.

Vooral deze laatste zinsnede was vol beteekenis.

Dat Hidayat, de geliefde man, dien het volk reeds zoolang zich als Sultan wenschte, bewakers noodig had, even alsof hij persoonlijk iets had te vreezen, was onwaarschijnlijk en Amin Oellah gaf door dit mede te deelen, door een wenk te geven dat die buitengewone verzameling van gewapenden hem ook onnoodig toescheen, het Bestuur eene gewichtige waarschuwing, die alleen van een te goeder trouw handelend persoon te verwachten was.

Het bijeenroepen der hoofden door Amin Oellah kwam den Resident evenwel ongepast voor, en daarom werd op 26 April 1859 bij missive van denzelfden datum n° 64 I/Z aan Hidayat medegedeeld, dat Amin Oellah niets zonder hem, rijksbestierder, doen mocht en slechts als zeer ondergeschikt persoon ten dezen mocht handelen.

Het vertrouwen op den Rijksbestierder was toen nog ongeschokt; zijn vertrek naar Bandjermasin werd niet gevorderd en alleen werd hem verzocht, om naar het Moeningsche te gaan en zoo hij zulks goed vond Amin Oellah mede te nemen.

Dat deze koele behandeling en in het oog van Amin Oellah zeker ondankbare handelwijze van de zijde van het bestuur hem heeft verbitterd, schijnt zeer waarschijnlijk te zijn.

Inmiddels was kort voor het verzenden van den evenaangehaalden brief van den Resident, op Martapoera iets voorgevallen, hetwelk met recht geacht mag worden het keerpunt in het leven van Amin Oellah te zijn geweest.

Terstond na de ontvangst van Amin Oellah's brief van 22 April, welks inhoud den Resident zoo ongepast voorkwam, werd de Pangeran Djaksa van Bandjermasin naar Martapoera gezonden, met last om Hidayat namens den Resident te gaan spreken.

Hoogstwaarschijnlijk had het ongenoegen van het bestuur over Amin Oellah's laatste handelingen, over zijn eigendunkelijk bijeenroepen der hoofden, aanleiding tot dien maatregel gegeven.

Zoo toch Amin Oellah, die alleen op last van den Resident zich te Martapoera bevond, om met Hidayat maatregelen tot demping der onlusten te beramen, het vertrouwen van het bestuur had blijven behouden, dan zoude de zending van den Hoofddjaksa nutteloos zijn geweest. — Er was reeds een door het Bestuur geaccrediteerd persoon bij Hidayat en dat was Amin Oellah. Door den Hoofddjaksa te zenden gaf men hem zijdelings te kennen dat zijne hulp niet verder verlangd werd en dat men hem ongeschikt achtte voor de verdere onderhandelingen.

Wil men het verhaal van Amin Oellah, in zijn verhoor gegeven, gelooven, dan zoude Pangeran Djaksa, zoodra hij op Martapoera kwam, begonnen zijn met Amin Oellah als een bedrieger aan Hidayat voor te stellen, als iemand die met verdichte brieven en valsche nagemaakte tjaps, zich op eene schandelijke wijze bij den Rijksbestieder voor een zending van den Resident uitgaf, en die in het geheel geen vertrouwen verdiende.

Hoe Amin Oellah bij het vernemen van die verraderlijke handelwijze van den Pangeran Djaksa, waardoor hij op eene zoo kwetsende wijze ten toon werd gesteld, te moede was is licht te begrijpen, te meer daar het hoogstwaarschijnlijk is dat hij inderdaad in zijn verhoor de ware toedracht der zaak heeft medegedeeld en dat de Hoofddjaksa, door een verkeerde uitlegging te geven aan den last van den Resident, om naar Martapoera te gaan en in de meening dat het de bedoeling van het bestuur was, om aan Amin Oellah, sinds zijn laatsten zoo euvel opgenomen brief van 22 April 1859, alle crediet te ontnemen, getracht heeft hem aan Hidayat als een bedrieger voor te stellen.

Zeker is het dat de zending van den Hoofddjaksa een bewijs

van wantrouwen jegens Amin Oellah was, die naar de meening van den Resident, zooals uit eene kantteekening op den bewusten brief van Amin Oellah, dato 22 April 1859 blijkt, zich veel te veel gezag aanmatigde.

De ondergane beleediging werd, door Amin Oellah bij missive dato 24 April 1859 I/Z, — alsnog voorhanden, — met alle omstandigheden aan den Resident medegedeeld.

Hij smeekt daarin om herstel van het geleden onrecht en dringt er op aan, dat den Rijksbestierder op eene duidelijke wijze wordt te kennen gegeven, dat hij, Amin Oellah geen bedrieger, maar een werkelijke zending van het bestuur is.

De door Amin Oellah tegen den Hoofddjaksa ingebrachte beschuldiging, werd niet wedersproken.

De Resident, in plaats van Amin Oellah geheel bij den rijksbestierder te rechtvaardigen, zendt den 26ⁿ April 1859 eene missive no. 64 I/Z aan Hidayat, zooeven reeds medegedeeld, waarbij alleen wordt gezegd, dat Amin Oellah een zeer ondergeschikt persoon is, die zonder bevel van den Rijksbestierder niet kan handelen, en geen woord over de zending van den Hoofddjaksa, die inmiddels reeds naar Bandjermasin was teruggekeerd, wordt gesproken.

Zoo Amin Oellah onwaarheid had gesproken, zoo zijne beschuldiging tegen den Hoofddjaksa leugenachtig ware geweest, voorzeker zoude de Resident hem daarover onderhouden en hem op eene strenge wijze daarover hebben berispt.

Dat gebeurde evenwel niet.

De beschuldiging wordt zonder aanmerking aangenomen en met stilzwijgen voorbij gegaan.

Alles pleit er dus voor, dat Amin Oellah gelijk had: dat inderdaad de Pangeran Djaksa hem bij Hidayat had belasterd en dat het bestuur 'twelk zonder eenige reden hem van zijne zending

ontsloeg, door een niet gerechtvaardigd wantrouwen, tot het gebeurde aanleiding heeft gegeven.

Van dit oogenblik af aan schijnt Pangeran Mohamad Amin Oellah geene pogingen meer in het werk te hebben gesteld om het Nederlandsch-Indisch Gouvernement te dienen.

Hij bleef voortaan te Martapoera bij Hidayat en liet verder niets van zich hooren.

Wel is waar geeft hij in zijn verhoor op, dat hij ook nog na den 26ⁿ April de belangen van ons bestuur bleef behartigen, doch uit zijn stilzwijgen en zijn voordurend verblijf bij Hidayat, die kort daarop volgens bekentenis van genoemden Pangeran zelve, duidelijk genoeg zijne plannen toonde, mag het tegendeel worden opgemaakt.

Zoo Amin Oellah inderdaad sinds dien tijd nog den voorgenomen opstand niet had goedgekeurd, voorzeker zoude hij zich dan naar Bandjermasin hebben begeven, of later toen de kolonel Andresen te Martapoera was, hem met de verdere plannen der opstandelingen bekend hebben gemaakt, hetgeen toen ter tijde bij de aanwezigheid der troepen, Hidayat niet had kunnen beletten.

Kort na de komst van den Pangeran Djaksa te Martapoera en de zoeven vermelde gebeurtenissen, had de moord te Kalangan plaats.

Amin Oellah ontkent in zijn verhoor aan dien moord te hebben deelgenomen, en inderdaad schijnt hij ook zich niet aan de daar gepleegde gruwelen te hebben schuldig gemaakt.

Geen der menigvuldige gehoorde getuigen noemt Amin Oellah op onder de hoofden, die den aanval op Kalangan bestuurd of bevolen hebben, slechts eene getuige, de vrouw van den heer Boodt, verklaart hem den dag na dit moordtooneel te Oedjong Moeroeng nabij Kalangan te hebben gezien.

Amin Oellah ontkent dit laatste niet, doch geeft voor, zich alleen naar Oedjong Moerong te hebben begeven, om de nog in leven zijnde Europeanen te redden.

In hoeverre dit inderdaad zijne bedoeling was is moeielijk na te gaan. Waarschijnlijker is het, dat hij de weduwe Boodt hoofdzakelijk daarom naar Martapoera gebracht heeft, om haar te dwingen met hem te huwen, zooals verschillende personen aan genoemde weduwe, tijdens haar verblijf te Martapoera verklaarden, doch dat hij een hoofdrol bij die bloedige tooneelen gespeeld heeft, is geheel onbewezen en zelfs onwaarschijnlijk.

Latere onderzoekingen hebben voldoende aangetoond, dat het afloopen van Kalangan, het werk was der volgelingen van den Radja Koning en van Pangeran Antassarie, die algemeen bekend stond als een vijand der Europeanen en die misschien Hidayat door eene dergelijke daad onherroepelijk aan de opstandelingen wilde verbinden.

Eenige dagen na den moord op Kalangan toonde Pangeran Amin Oellah op eene duidelijke wijze, dat hij geheel de zijde van het bestuur had verlaten.

Zooals hij voorgaf op last van Hidayat, doch waarschijnlijk vrijwillig zonder dwang, schreef hij te dier tijde twee brieven naar Bandjermasin, gericht aan Westi Mohamad Said en Hadjie Mohamad Amin, waarbij hij namens den Rijksbestierder alle hoofden en inwoners van Bandjermasin oproept, om aan den aanval op die plaats, welke weldra door Antassarie zoude worden ondernomen, deel te nemen.

Die aanval had niet plaats, doch de brieven van Amin Oellah vielen in handen van het bestuur, tijdens de kolonel Andresen te Martapoera met Hidayat onderhandelde.

Reeds twee malen had Kolonel Andresen bijeenkomsten met

den Rijksbestierder gehad. De onderhandelingen schenen op eenen goeden weg te zijn.

De verhouding tusschen Hidayat en den Gouvernements-commissaris was zeer vriendschappelijk, de bevolking was rustig en niets toonde aan dat weldra de opstand in volle kracht zoude uitbreken.

Juist toen werden den Gouvernements-commissaris de beide door Amin Oellah geschrevene en kort te voren onderschepte brieven ter hand gesteld.

Terstond zond hij den Pangeran Panghoeloe Mohamad Seman naar Hidayat, met verzoek om nogmaals een onderhoud met hem te hebben, zonder evenwel den Rijksbestierder te laten mededeelen, dat hij hem over de onderschepte brieven wilde spreken.

Pangeran Mohamad Seman met het doel dezer bijeenkomst bekend, schijnt Hidayat daarvan kennis te hebben gegeven en op het onverwachtst verneemt men dat Hidayat ontvlucht is.

De loop dezer gebeurtenissen alleen is genoeg om aan te toonen dat Pangaran Amin Oellah aan die vlucht niet vreemd is.

Wat voor reden kon er toch voor Hidayat bestaan, om na twee vriendschappelijke bijeenkomsten met overhaasting te vertrekken, toen hij voor de derde maal tot een mondgesprek werd uitgenoodigd.

Van eene arrestatie was geen sprake geweest en blijkbaar waren de hoofden van den opstand met hunne voorbereidselen nog niet gereed.

De noodige gelden, om met kracht den opstand te beginnen, waren volgens de verklaring van Amin Oellah zelven nog niet bijeenverzameld en elk uitstel, op welke wijze dan ook verkregen, moest den opstandelingen welgevallig zijn.

Zonder twijfel vond Amin Oellah, toen hem bericht werd, dat zijne brieven in handen van den commissaris waren gevallen, een langer verblijf op Martapoera onraadzaam en haalde hij den Rijksbestierder, wellicht met behulp van anderen, over, om een einde te maken aan de geveinsde onderhandelingen.

Amin Oellah ontkende een zoo grooten invloed op Hidayat te hebben uitgeoefend, doch die invloed is zeer groot geweest.

Hidayat, die den titel van Sultan had aangenomen, verhief Amin Oellah wegens zijne bruikbaarheid tot Rijksbestierder, en hoewel nu waar moge zijn dat deze in het eerst dien titel niet aannam, zooals door hem in zijn verhoor wordt beweerd, de werkzaamheden aan dien rang verbonden, de zorg voor de geldmiddelen, het toezicht over de hoofden, en het inwendig bestuur van het rijk waren volgens zijn eigen bekentenis aan hem toevertrouwd.

Aan het hoofd eener gewapende macht schijnt Amin Oellah nooit te hebben geageerd.

Dit lag ook niet in den aard zijner betrekking, en ofschoon hij bij verschillende gevechten tegenwoordig was, zoo bepaalde zijne rol zich hoofdzakelijk tot het oproepen en bijeenbrengen der benden, die na formatie onder het bevel van een eigenlijk legerhoofd werden gesteld.

Hoe hardnekkig zijn verzet tegen ons gezag ook moge geweest zijn, gruwelen kunnen hem niet ten laste worden gelegd.

Hij was een vijand, maar een grootmoedig vijand, die openlijk voor zijnen wettigen vorst streed en na zijne aansluiting bij diens partij, niets onbeproefd liet om die te doen zegevieren.

De commissie welke op hooger last Pangeran Mohamad Amin Oellah in verhoor nam, welk verhoor aanleiding heeft gegeven tot voormelde beschouwingen, bestond uit den Majoor der

Infanterie C. L. St. A. M. de Roy van Zuydewijn, den 1ⁿ luitenant der Infanterie J. J. W. E. Verstege en den auditeur-militair M. W. de Gelder.

Uit een politiek oogpunt beschouwd werd voor den Pangeran Mohamad Amin Oellah zoowel een verblijf ter hoofdplaats Bandjermasin als te Sampanahan onraadzaam geacht, waarom voor hem bij Gouvernements besluit 15 Januari 1864 N°. 4 eene vestiging op Java werd voorbereid en wel te Ambel (Bagelen).

Ook mag niet onvermeld blijven dat hoezeer Amin Oellah van de amnestie uitgesloten was, het toch raadzaam geacht werd hem niet te doen terechtstaan voor den krijgsraad te velde, al bestond ook het voornemen hem gratie van de doodstraf te verleen, aangezien het algemeen bekend worden daarvan andere nog weerspannige hoofden, als Demang Lehman, de zonen van Antassarie enz., van een voorgenomen onderwerping zoude kunnen terughouden; een politieke maatregel krachtens art. 47 van het reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch Indië verdiende alzoo meer aanbeveling, hetgeen dan ook de benoeming van bovengemelde commissie ten gevolge had.

Teneinde eenigszins een blik te doen slaan in het karakter van den Pangeran Mohamad Amin Oellah, worden hierbij gevoegd de beide brieven zijne onderwerping behelzende en gericht aan den kolonel tevens Resident in de Zuider en Ooster afdeeling van Borneo, en aan den Pangeran Mangkoe hoofd van Sampanahan.

Afschrift.

Translaat van een brief van Pangeran Mohamad Amin Oellah gedagteekend 15 Safar 1280 gelijkstaande met 1 Augustus 1863 gericht aan den Kolonel-Resident en kommandant der troepen in de Zuider & Ooster afdeeling van Borneo.

Na de gewone en gebruikelijke inleiding. . . . .

Wijders deelen wij den doorluchtigen Heer Resident mede dat wij voor het schrijven van dezen brief reeds goede en reine voornemens hebben opgevat om ons aan het Nederlansch-Indisch gouvernement te onderwerpen, zulks is geschied op beschikking van God en onzen vrijen wil, dat wij gedurende het bestuur van den doorluchtigen Heer Resident ons onderwerpen.

Wij hebben thans leeren inzien dat het ons geenszins past, ons tegenover een Gouvernement te meten, hetwelk God boven alle macht en kracht over geheel Indië doet verheffen en dat zooveel edelmoedigheid tegenover deszelfs onderdanen aan den dag legt.

Wij onttrekken ons daarom aan de verdere euvelheden der brandals, waarover het Gouvernement zeer vertoornd is, en zijn ten volle genegen met een oprecht hart het Bandjermasinsche rijk aan den vertegenwoordiger van het Gouvernement, zijnde de Kolonel-Resident Happé, af te staan.

Wij beloven niet meer de vijandelijkheden te vernieuwen noch de onderworpenen kampongs en dessas of onderdanen van het gewezen Bandjermasinsche rijk verder te zullen beoorloggen of nadeel te berokkenen, vermits wij thans beschouwen het rijk van Bandjermasin als een Gouvernements winnigewest en de bevolking bijgevolg als onderdanen van het Gouvernement.

Er blijft ons slechts over in den diepsten ootmoed van den doorluchtigen Heer Resident als vertegenwoordiger vergiffenis te smeeken voor al hetgeen door ons en ons volk jegens het Gouvernement bedreven is, en alzoo kan de oorlog in het Bandjermasinsche Rijk in het jaar 1280 als geeindigd worden beschouwd.

Wij koesteren thans nog altijd veel vrees voor het Gouver-

nement en daarom verzoeken wij den doorluchtigen Heer Resident in het Sampanahansche te mogen verblijven om aldaar hetzij door het aanleggen van ladangs als anderszins in ons levens onderhoud te kunnen voorzien.

Wellicht zou Pangeran Mangkoe zich wel voor onzen persoon en onze handelingen aansprakelijk willen stellen, omdat hij hoofd van het land is.

Indien Pangeran Mangkoe ons echter niet met oprechtheid wil helpen om ons verzoek bij den doorluchtigen Heer over te brengen teneinde voor ons vergiffenis te erlangen, dan toont Pangeran Mangkoe alzoo niet met oprechtheid het geluk en den voorspoed van Gouvernements onderdanen te bevorderen, daarover zullen wij hem zeker straffen, want voor onze eigene landgenooten zijn wij niet bevreesd.

Mocht de doorluchtige Heer Resident het goedvinden dan verzoeken wij dat een of twee vertrouwde Bandjerezen naar Sampanahan mogen worden afgezonden om onze onderwerping aan te nemen en op den Koran te bezweren, opdat wij voorloopig niet naar Bandjermasin behoeven te komen, daar wij daartoe nog te veel vrees koesteren.

Wij verzoeken den doorluchtigen Heer Resident gedurende een à twee maanden vóór dat wij zelve in ons levensonderhoud kunnen voorzien, ons met levensmiddelen te assisteerden, zooveel als het den doorluchtigen Heer Resident behaagt ons te geven, opdat onze menschen niet uit gebrek genoodzaakt zouden zijn de dessas-bevolking overlast aan te doen.

Bijaldien er nu nog Pangerans, Goestie of andere Hoofden gevonden worden, die zich tegen het Europeesche gezag in het Bandjermasinsche verzetten, is dit uit hunnen vrijen wil, omdat zij nog niet weten dat wij ons aan het Gouvernement hebben onderworpen.

Voorts verzoeken wij den doorluchtigen Heer Resident dat overal aan de militaire posten moge worden bekend gemaakt, dat zij ons niet meer behoeven te laten vervolgen en dit ook niet door de politie te laten doen.

Bij eene ontmoeting hopen wij dat zij ons noch ons volk eenig leed zullen doen.

Op dezen brief hopen wij spoedig een beschikking van den doorluchtigen Heer Resident te mogen ontvangen, opdat onze onrustige gemoedstoestand worde bevredigd.

Wij hopen dat de doorluchtige Heer Resident ons zal willen verschoonen, dat deze brief niet voorzien is van onzen stempel en op zulk slecht papier is geschreven; waar zouden wij in de wildernis ook goed papier kunnen verkrijgen? Intusschen kan de doorluchtige Heer Resident gelooven dat deze brief door ons persoonlijk ondertekend is, geheel Bandjermasin kent onze handteekening.

Ons geheel gevolg met inbegrip van vrouwen en kinderen bestaat uit 376 zielen.

(wg) Pangeran Mohamad Amin Oellah.

Voor eensluidend afschrift

De Gouvernements Secretaris

(wg) A. Sol.

Translaat van den brief van Pangeran Mohamad Amin Oellah, gedagteekend 15 Safar 1280 gelijkstaande met 1 Augustus 1863, gericht aan Pangeran Mangkoe, hoofd van Sampanhan.

Deze brief vergezeld van eerbiedsbetuiging van ons, Pangeran Mohamad Amin Oellah, kome voor het aanschijn van Pangeran Mangkoe, vorst van Sampanahan.

Bij deze doen wij Pangeran Mangkoe weten dat hij in zijn handelingen voorzichtig en welbedacht moet zijn, daar wij

vernomen hebben dat hij dikwijls met 80 personen tot dicht bij Goenong Baratoes heeft gepatrouilleerd om ons en ons volk te verontrusten. Thans echter willen wij naar Sampanahan komen om hem Pangeran Mangkoe te ontmoeten; evenwel hopen wij dat Pangeran Mangkoe ons niet vijandig zal ontvangen en mocht zulks ook door het gouvernement bevolen worden, verzoeken wij in dit schrijven dat hij geduld zal willen hebben en de vijandelikheden staken.

Onze komst heeft ten doel om met Pangeran Mangkoe omtrent onze onderwerping in overleg te treden, daarom hopen wij dat Pangeran Mangkoe in dit opzicht vredelievend zal te werk gaan.

Het Gouvernement beoogt steeds het geluk en den voorspoed van zijne onderdanen en wil hen geenszins in het verderf storten, alzoo verzoeken wij Pangeran Mangkoe om van den doorluchtigen Heer Resident te Bandjermasin onze vergiffenis af te smeeken.

Wij wenschen te Sampanahan te verblijven om aldaar op eene eerlijke wijze in ons levensonderhoud te voorzien, aldaar beloven wij ons steeds rustig te gedragen en de landsinstellingen te eerbiedigen.

Wij hopen dat Pangeran Mangkoe hieromtrent zoo spoedig doenlijk den doorluchtigen Heer Resident zal schrijven en den hierbijgaanden brief z. d. aanbieden.

Wij bezweren het dat ons voornemen om ons te onderwerpen werkelijk gemeend is en dat wij hoegenaamd geen verraad zullen plegen, wij verzoeken Pangeran Mangkoe daarom om zich voor ons bij den doorluchtigen Heer Resident aansprakelijk te stellen.

Wanneer Pangeran Mangkoe ons niet met oprechtheid helpt en onzen brief niet spoedig aan den doorluchtigen Heer Resi-

dent doorzendt, raden wij hem aan om zich gereed te houden daar wij alsdan Pangeran Mangkoe zullen beoorlogen omdat hij ons in onze goede voornemens tegenwerkt. .

God geve dat Pangeran Mangkoe ons in onze goede voornemens mede zal werken en ons belang behartigen opdat wij ons als dienaren van het Gouvernement onderwerpen.

Wij geven Pangeran Mangkoe dertig dagen tijd om hierop te antwoorden, verder moet Pangeran Mangkoe ons niet kwalijk nemen dat wij ons van een weinig levensmiddelen in zijn land voorzien, wij verzekeren echter dat zulks op eene behoorlijke wijze zal geschieden.

(wg) Pangeran Mohamad Amin Oellah,
Voor eensluidend afschrift,
De Gouvernements Secretaris
(wg) A. Sol.

DEMANG LEHMAN.

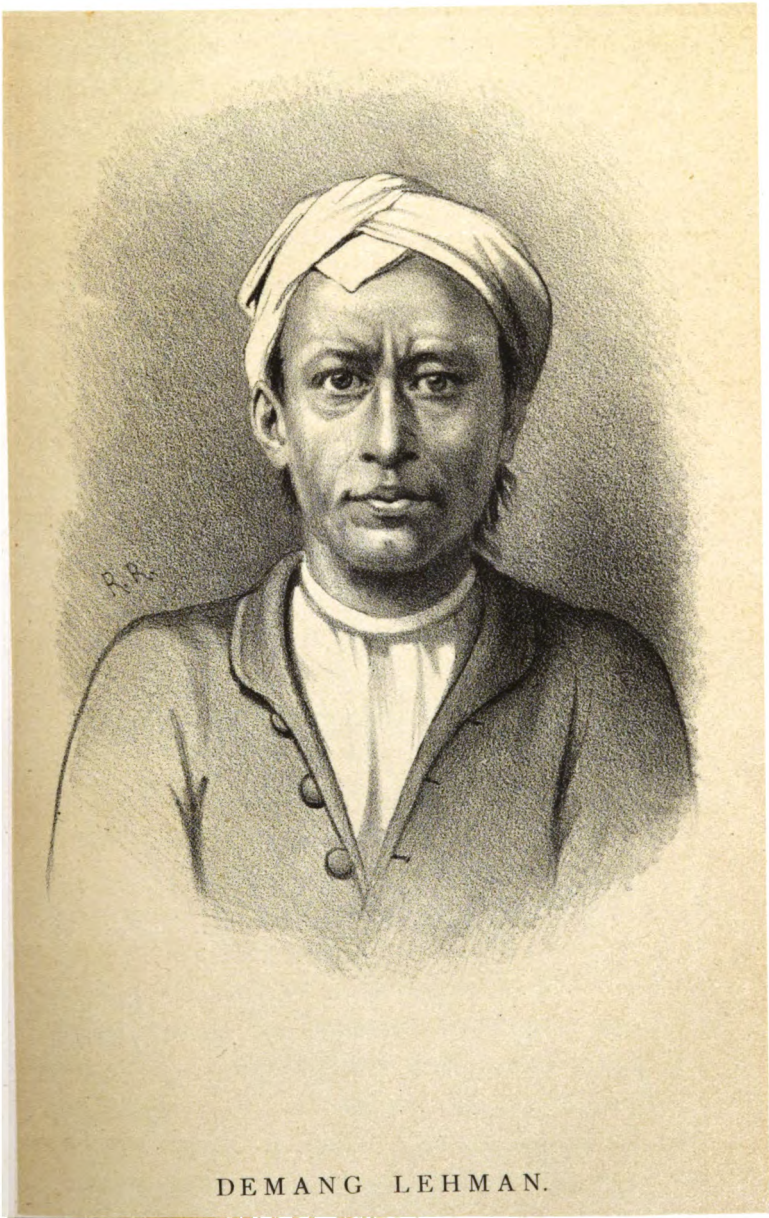
In den namiddag van den 21ⁿ Februari 1864 werd door het waarnemend hoofd van Batoe Litjien, Pangeran Sjarif Hamid en diens schoonvader den ouden Poea Iman Hadjie Mohamat Akil als gevangene en als zoodanig stevig gebonden uitgeleverd, de zoo beruchte Demang Lehman, die van Hidayat den titel van Kijai Adipattie Mangko Negara ontving en dien titel altijd bleef voeren.

Uit de prauw Sopit, waarmede de zeereis was volbracht en die met de eb niet dan zeer laat op de hoofdplaats had kunnen aankomen, werd Demang Lehman overgebracht in de recherche-sloep en van af de Schans van Thujll door den adjudant-onderofficier-posthouder Serquet begeleid tot aan de landingsbrug vóór het residentiehuis.

Happé ontving op het plein voor het residentiehuis het zoowel onverwacht als belangrijk bericht; daar evenwel het gebruik verbood dat hij zich dadelijk aan het opstandelingenhoofd vertoonde, zoo werd Demang Lehman, nadat het noodige tot eene behoorlijke herkenning was verricht, naar het fort Tatas overgebracht.

Door het hoofd van Batoe Litjien werden mede aangebracht 23 weggelooopen dwangarbeiders, die zich, alle vereenigd, in de voor ons zoo goed als ontoegankelijke streken van het gebergte der Oostkust en meer bepaald van Batoe Litjien ophiel-

DEMANG LEHMAN.

den, onder het aldaar tehuis behoorende hoofd Tommongong Aria Pattie.

Onder hen bevonden er zich eenigen die reeds 15 jaren geleden van Pengaron gevlucht waren, volgens hun voorgeven wegens harde behandeling toen ondervonden; drie anderen behoorden tot de acht, die, tijdens den Gouvernements-Commissaris Nieuwenhuijzen, werden uitgezonden om Demang Lehman dood of levend uit te leveren en waarvan er vijf reeds vroeger terugkeerden; terwijl de overigen gedurende de expeditie waren ontvlucht, en hoewel het geen twijfel leed of zij hadden deel genomen in den opstand, zoo scheen het toch, dat zij in den laatsten tijd zich daarvan hadden onthouden en zich hadden onttrokken aan het gezag van Demang Lehman, die in de laatste twee jaren de berggrenzen onzer Tanah Boemboelanden meer bepaald tot het terrein zijner werkdadigheid uitkoos, waardoor hij steeds in de nabijheid van 't Martapoerasche bleef en vervolgd wordende, bijna altijd zekere wijkplaatsen vond.

De in het werk gestelde pogingen om Demang Lehman levend in handen te krijgen, waren gelukt; hij werd op den 4^{den} Februari door de gedroste dwangarbeiders overvallen, overmeesterd en als gevangene overgegeven aan het waarnemend hoofd van Batoe Litjien, die zich met eenigen van zijn volk in de nabijheid bevond en onmiddellijk daarop naar Batoe Litjien aan zee vertrok. Ook Tommongong Aria Pattie werd gevangen genomen, maar ontsnapte voor men nog Batoe Litjien bereikte.

Gebrek aan voeding had Demang Lehman zijne schuilplaats te Goenong Pangkal doen verlaten en hij was te Selilau juist bezig met het opkopen van rijst toen hij door de javaansche dwangarbeiders overrompeld werd; later zal bij het dienaangaande gehouden onderzoek meer gedetailleerd deze overrompeling besproken worden.

Nog in denzelfden avond der aankomst van Demang Lehman ter hoofdplaats, zond Happé spoedberichten naar de onderscheidene afdeelingen der residentie, ten einde door het oorkondig maken van deze voor het Banjermasinsche rijk zoo gewichtige arrestatie, zijn voordeel te doen; zoomede stoomde 's Gouvernements kruisprauw Sailoos naar Martapoera ter afhaling der voornaamste personen die van Demang Lehman's verraad, meened, bevel tot moord van 's Gouvernements onderdanen, en gewapend verzet tegen het openbaar gezag moesten getuigen; daaronder bevonden zich de Pangeran Djaya Pamenang, Regent van Martapoera, Kyai Djamidin, eervol ontslagen districtshoofd, en eenige anderen.

Aan den Auditeur-militair was de onmiddellijke aanvang der gerechtelijke vervolging bevolen, die dan ook na aankomst der getuigen in den namiddag van den 22sten begon; de gerechtelijke verhooren waren in den voormiddag van den 24sten geëindigd, waarop de Krijgsraad te velde in den namiddag zitting nam en met eenparigheid van stemmen, Demang Lehman tot den dood met den strop veroordeelde, te ondergaan te Martapoera; op welk vonnis door den Kolonel Happé den 25sten fiat executio werd verleend.

Na tijdige kennisgave aan den kommandant der troepen, tevens assistent-resident in de afdeeling Martapoera, vertrokken op den 27sten 's morgens vroeg de officieren-kommissarissen en de auditeur-militair bij den krijgsraad te velde, met den veroordeelde Demang Lehman onder escorte, per stoomer Sailoos naar Martapoera alwaar men om 11^{1/2} uur des voormiddags aankwam; bereids stonden de troepen tot de executie onder de wapenen geschaard en het vonnis werd vervolgens onmiddellijk aan Demang Lehman voltrokken.

Alzoo verliep er nog geen maand tusschen het leven in

vrijheid van dit beruchte opstandelingenhoofd en zijn dood aan de galg te Martapoera, hetgeen men, zooals ook later zal blijken, hoofdzakelijk te danken heeft aan het beleidvol en doortastend handelen van den Kolonel Happé.

Demang Lehman was bij het ontstaan van den opstand een inlandsch hoofd, genaamd Idis, dat zich door groote geestkracht en veel beleid onderscheidde; verder, hoewel van geringe afkomst, had hij door zijne bijzondere ervaring de aandacht getrokken van den Rijksbestierder en wist hij zóó het vertrouwen van dezen te winnen dat hij al spoedig (1857) onder den titel van Kiay Denang Lehman begiftigd werd met het bestuur over het district Riam Kanan.

Niet onbelangrijk kan het voor de geschiedenis zijn thans over te gaan tot alle bijzonderheden welke in betrekking gestaan hebben tot de arrestatie van Demang Lehman.

In de maand December 1863 kwamen onderscheidene opstandelingenhoofden en minderen van de Oostkust te Barabai in onderwerping en met hen ook een zekere Katjong, weggevoerd dwangarbeider, aan wien door loting de taak te beurt was gevallen, van uit Oeloe Batoe Litjien zich bij het bestuur te vervoegen om vergiffenis voor alle zijne tochtgenooten te vragen, voor het geval Demang Lehman door hen uitgeleverd werd. Katjong werd teruggezonden met antwoord dat wanneer ze van hunne gezindheid deden blijken, zij op voorspraak konden rekenen.

Sedert werd te Barabai niets meer van Katjong vernomen, maar zond de Kapitein, Militaire Kommandant en Waarnemend Controleur in Alay en Amandit, K. van der Heyden in het laatst der maand Januari 1864 eene bevolkingspatrouille, ten einde de verblijfplaats van Demang Lehman en ook die der gedroste kettinggangers op te sporen.

Dat deze patrouille ijverig hare hoogst moeilijke en onmogelijk door troepen te volvoeren taak toch voorzette, blijkt uit een toenmaals ontvangen bericht uit de Riam Kanan vanwaar zij, zich naar het Koessansche begevende om Demang Lehman op te sporen, een bericht aan het bestuur zond, inhoudende, dat de schuilplaats der gedroste dwangarbeiders was bezocht en dezen hadden aangenomen Demang Lehman op te zoeken en als het kon uit te leveren.

Katjong was toen evenwel nog niet bij hen teruggekeerd.

Zooals toen duidelijk gebleken is wisten zelfs de gedroste dwangarbeiders het juiste oord niet, waar Demang Lehman zich sedert zijn laatsten inval in het Martapoerasche had teruggetrokken; hij zwerft altijd, en zijn gevolg is nimmer geheel in zijne onmiddellijke nabijheid; terwijl Happé Demang Lehman in het Koessansche waande en den Radja van Pagattan opdroeg tegen hem te handelen, bleek het dat hij reeds een paar maanden in de Odoe Batoe Litjien was en in de laatste dagen in een grot op de Goenong Pangkal zich schuil hield, met slechts drie door hem geroofde vrouwen en Tommongong Aria Pattie in zijne onmiddellijke nabijheid; een 40tal volgers waren op eenigen afstand in ladangs der boekits verspreid.

Toen de assistent-resident der Oostkust medio Januari van Banjermassin naar Koetei vertrok, werd dien ambtenaar opgedragen, zooveel mogelijk de landschappen der Oostkust langs welke zijne terugreize ging, aan te doen; aan het waarnemend hoofd van Batoe Litjien werd door genoemden assistent-resident medegedeeld dat men nu zeker wist dat in de bovenlanden van Batoe Litjien, — zonder juist bepaald de plaats te weten, — zich de gedroste dwangarbeiders ophielden en door het bestuur niet kon worden geduld dat zij daar gevestigd bleven. — Wijders dat Kolonel Happé vernomen had dat zij

genegen waren terug te keeren en Demang Lehman uit te leveren.

Aan het Waarnemend Hoofd te Batoe Litjien werd te kennen gegeven, dat zijne medewerking en zijn te toonen ijver in deze zaak veel zoude afdoen tot zijne definitieve benoeming, ja! dat deze zelfs daarvan afhankelijk zoude gemaakt worden.

Het onbeduidende Batoe Litjien werd in 1862, nadat het ons zoo getrouwe Hoofd van dat landschap Pangeran Mohamad Taha verdrongen was, door eene bende, vermoedelijk onder Demang Lehman, afgeloopen. De geringe bevolking aan het strand vluchtte; het landschap bleef zonder bepaald hoofd tot kort nadat de kolonel Happé het bestuur aanvaard had; de jongere broeder van wijlen Taha, Pangeran Sjarif Hamid, slaagde toen in zijn poging om tot hoofd van Batoe Litjien te worden benoemd; hij werd dan ook nog voor de reis van den Kolonel Happé naar de Oostkust in de maand Juni 1863 tot waarnemend hoofd aangesteld.

De oude Poea Iman van Pegattan, een ons getrouw hoofd, schoonvader van Sjarif Hamid, vestigde zich ook te Batoe Litjien en stond den nog zeer jongen Pangeran in het bestuur ter zijde.

Te Batoe Litjien was van de vroeger reeds niet sterke bevolking allengs een 50tal huisgezinnen wedergekeerd.

Kort nadat Sjarif Hamid en Poea Iman te Batoe Litjien waren aangekomen, voeren zij vergezeld van 30 volgelingen den 22sten Januari de Batoe Litjien-rivier (Selilau) op.

Den 25sten werd Moeara Selilau — punt van samenvloeiing met de Sellarivier — bereikt, waar een dag werd vertoeft en waarop na een halven dag roeiens de woningen der Javanen — gedroste dwangarbeiders — in het gezicht kwamen.

Vorbereid als zij waren door onze zendelingen uit Barabei,

vond Sjarif Hamid bij de dwangarbeiders goeden wil en gaven zij zich vrijwillig aan dat hoofd over, die toen met hen over de uitlevering van Demang Lehman sprak, hun belovende hunne voorspraak tot genade bij den Kolonel Happé te zullen zijn, indien zij slaagden Demang Lehman in handen te krijgen.

Allen verklaarden zich bereid hun best daartoe te doen en zij vertrokken al dadelijk den 28sten Januari vergezeld van twee pembakals en twaalf volgelingen van het hoofd van Batoe Litjien; terwijl Sjarif Hamid en Poea Iman te Rantau Tam-poehoet bleven.

Na twee dagen lang in de omstreken van Goenong Lientang, Goenong Ladang, Goenong Pandjang en Goenong Batoe-bras te hebben rondgezworven, ontmoette men den 2^{den} Februari twee Dayakkers en het hoofd Penganan, die vertelden dat zij rijst wilden koopen; op de vraag hun gedaan waar Demang Lehman zich ophield, gaven zij voor niets van hem te weten; totdat eindelijk, nadat Penganan met den dood bedreigd werd, deze bekende door Demang Lehman te zijn uitgezonden om rijst te zoeken en dat hij zich op den Goenong Batoe Pangkal ophield. Deze geliefde schuilplaats van Demang Lehman ligt in de Oeloe Batoe Litjien, op den top van een zeshonderd voet hoogen heuvel, alwaar zich eene alleen aan de Dayakkers bekende grot bevindt.

Penganan door beloften en bedreigingen overgehaald, bracht de pembakals en dwangarbeiders bedekt naar den voet van den berg; na afspraak dat hij Demang Lehman, — die met zijne vrouwen, den Tommongong Aria Pattie en vier man gevolg die bij hem in de grot waren en reeds sedert drie dagen niets dan bladeren en wortels van boomen hadden gegeten, zoude overhalen om liever te gaan wonen in de kampong der Javanen die levensmiddelen genoeg hadden en hem getrouw waren — ging

Penganan den berg op; de twee Dayakkers werden aangehouden.

Den volgenden morgen kwam Demang Lehman inderdaad met zijn klein gevolg den berg af, waarop de Pembakals en gevolg onbemerkt naar de woningen der Javanen vooruit snelden en zich verder schuil hielden.

Laat in den namiddag kwam Demang Lehman in het huis van Pambarani, een sedert vijftien jaren in die streken wonend dwangarbeider, aan, die hem en zijn gevolg dadelijk van voedsel voorzag en zooveel mogelijk het vertrouwen van Demang Lehman zocht te winnen.

Daar het volgens aller gevoelen, zelfs met duizend man onmogelijk was Demang Lehman te vatten, zoolang hij de kris Singkir en de lansspits der Kaliblah in bezit had, welke wapens hij nimmer aflegde, wist Doerahin, — een gevluichte pandeling van Kalangan, — in den nacht van den 3^{den} op den 4^{den} Februari kris en lans aan Demang Lehman, die vast sliep, te ontfutselen.

Demang Lehman was bij het ontwaken woedend, toen hij die voorwerpen miste, en het kostte Pambarani veel moeite hem tot bedaren te brengen; — hij stelde er zich verantwoordelijk voor dat de vermiste wapens terecht zouden komen en gaf Demang Lehman inmiddels zijn eigen kris.

Dienzelfden morgen ten 7 uur toen Demang Lehman zijn gebed deed, werd hij van alle zijden gegrepen en hoewel hij zich, hevig worstelende trachtte te bevrijden, overweldigd en gebonden. Ook Aria Pattie en klein gevolg werden gevat en bewaakt; zij wisten echter in den nacht op weg naar Batoe Litjien te ontsnappen. Demang Lehman eischte bij herhaling dat men hem van kant zoude brengen, daar hij niet levend naar Banjermasin wilde overgebracht worden.

Den 6^{den} Februari bereikten Pangeran Sjarif Hamid en Poea Iman met Demang Lehman en de meer genoemde kettinggangers Batoe Litjien waar men verplicht was negen dagen te vertoeven tot het in gereedheid brengen van prauwen.

Den 15^{den} Februari scheepte men zich op drie prauwen in en bereikte den 21sten Februari de schans van Thuyll en Banjermasin.

De nog jonge Pangeran Sjarif Hamid en zijn schoonvader Poea Iman hebben zich hoogst verdienstelijk gemaakt; het was cordaat zich, met het weinig gevolg waarover hij te beschikken had, tot de goed gewapende gedroste dwangarbeiders in het verre gebergte te begeven en Sjarif Hamid nam eene groote verantwoordelijkheid op zich door, verwijderd van dadelijke hulp, Demang Lehman en de kettinggangers naar de hoofdplaats over te voeren.

De navolgende wapens en ammunitiën werden door de dwangarbeiders uitgeleverd:

14 Silex-geweren van Engelsch model en nog goed bruikbaar,

12 krissen van gewonen Boegineeschen en Javaanschen vorm,
6 klewangs,

6 gewone lansen,

Eene hoeveelheid scherpe patronen van eigen maaksel, losse kogels, kruithoorns, munitietaschjes en een vaatje buskruit.

Demang Lehman, hoewel blijkbaar gebrek geleden hebbende en armoedig gekleed, had iets indrukwekkends in oogopslag en houding; hij was vrij in zijn spreken toen hij na afloop der krijgsraadszittingen, in tegenwoordigheid van den Auditeur-militair en den Chef van den Staf voor den Kolonel Happé gebracht werd; hij herhaalde bij den Kolonel zijn in de laatste zitting van den Krijgsraad gedaan verzoek om ten eeuwigden dage

van Borneo te worden gebannen, dan wel zoo hij sterven moest, den dood door ophanging te mogen ondergaan.

Tegenover de vele getuigen en ook tegenover Amin Oelah gehoord, bleef Demang Lehman op vele punten een stelsel van ontkennen getrouw; vooral ter zake van daden van verzet na zijne beëdiging.

Amin Oelah verklaarde omstandig dat Demang Lehman hem kort na die beëdiging gezegd heeft, dat hij dien eed deed met het vaste voornemen hem nimmer te houden. Ook bleef Demang Lehman hardnekkig volhouden dat hij uit zijne schuilplaats was gekomen met het doel om zich te onderwerpen, hetgeen door alle getuigenissen en de bijzonderheden zijner gevangenneming en zelfs door de verklaringen zijner vrouwen, bepaald werd gelogenstraft.

Verder verklaarde hij dat zijne zendelingen meestal de oorlogs- en andere behoeften aan de Oostkust opkochten, waarin vooral de Adipattie Tjantong, — die in het gevecht tegen de onzen in 1863 te Diding Papan sneuvelde, — hem het meest behulpzaam was geweest.

Gedurende de dagen zijner gevangenschap was het gedrag van Demang Lehman zeer kalm en gelaten; ook hoorde hij even kalm in den vollen krijgsraad, het aan hem te voltrekken vonnis aan en bedankte hij zelfs in sierlijke taal voor de genade dat aan hem de doodstraf voltrokken zou worden op de wijze zooals hij het verzocht had, alleen had hij liever de straf te Bandjermasin ondergaan.

Tegen het nemen zijner photographie verzette hij zich niet, integendeel scheen hij veeleer daarmede ingenomen te zijn.

In de twee dagen welke na de aanzegging van het vonnis zijn dood voorafgingen had hij slechts één verzoek en wel dat hem het hoofd op inlandsche wijze mocht gereinigd worden door een

zijner vrouwen; verder vastte hij gestreng zooals zulks is voorgeschreven in de Poesamaand en gebruikte hij op de daarvoor bij den Koran bepaalde uren slechts gewoon brood of rijstbrood.

Aan boord der Saijloos die hem in den vroegen morgen van 27 Februari naar Martapoera overvoerde was Demang Lehman uiterst kalm; zelfs verliet hem zijne zelfbeheersching ook niet toen hij te Martapoera aan wal stapte en fier met opgeheven hoofd voorbij de bevolking trok, die op den weg tot aan de executieplaats geschaard stond en verder de terechtstelling bijwoonde. Ook de doodstraf onderging hij met eene bewonderenswaardige kalmte en gelatenheid; zijn lijk werd, zonder opgeischt te zijn, van uit de infirmerie te Martapoera ter aarde besteld.

Noch bij zijn aankomst, noch gedurende zijn verblijf ter hoofdplaats of bij zijn vertrek heeft eenig Bandjerees poging gedaan Demang Lehman te zien, algemeen houdt men het er voor, dat hij voor Hidayat allernoodlottigst is geweest; volgens Pangeran Djaya Pemenang, regent van Martapoera, moet Sultan Adam in wiens nabijheid Demang Lehman als kind veelal was, vele malen de voorspelling gedaan hebben, dat hij eenmaal ongeluk over het Bandjersche rijk zou brengen.

Bemind of geacht bij hoofd en bevolking schijnt hij ook vroeger niet geweest te zijn, maar boven alles boezemde Demang Lehman sedert den opstand vrees en schrik in.

Van amfoen maakte hij in den laatsten tijd geen gebruik meer, hetzij dan uit gebrek, hetzij dat het met zijne plannen strookte om door strenge levenswijze volgens den Koran, ook door fanatisme invloed te krijgen; vandaar dat hij djimats — Spreuken uit den Koran — uitdeelde waarvan zijn buikgordel goed voorzien was; maar wat hem bovenal macht en invloed verschafte, was de algemeene bekendheid dat hij Demang

Lehman, Adhipattie Mangko Negara, de kris Singkir en de lans Kaliblah van Hidayat ontvangen en sedert in bezit had; de legenden van deze wapens liggen tot heden nog in het duister.

Welken eerbied men daarvoor koesterde en welke kracht de inlander daaraan toekende, bleek toen vijf en twintig anders zeer gedecideerde mannen het niet waagden Demang Lehman, zelfs in den slaap aan te grijpen zoolang hij de Singkir en Kaliblah bij zich droeg.

Demang Lehman bezat behalve deze kris en lans en een koran klein formaat, letterlijk niets meer dan de armoedige klederen die hij aanhad; verder werden eenige brieven van hoofden van den opstand bij hem gevonden, waaruit ten volle blijkt, dat door die hoofden, na Hidayats verwijdering, Antasarie en zijne zonen als Sultan en Sultan-moeda erkend werden, en van hen in het laatst van 1862 en het begin van 1863 nog de meest bepaalde bevelen uitgingen om den oorlog rusteloos voort te zetten, allen af te maken die deze bevelen niet volgden en die het Gouvernement aanhingen, Martapoera te herneemen, van het volk eene strenge leefwijze volgens den koran te vorderen, het dubbelen streng te verbieden, enz. enz. — en was het volk den oorlog niet moede geweest, dan voorzeker zou men den opstand van af de Tewée in het noorden tot de Tanahlaut in het zuiden met vernieuwde kracht hebben zien uitbarsten.

Antasarie en zijne zonen waren daartoe in de Boven-Doesson, Amin Oellah op onze oostelijke grens der Afdeeling Amoenthay, terwijl Praboe Anoem hem in het Alajische en Amanditsche met Demang Lehman de hand reikte, welke laatste uit de Riam-Kanan en Kiwa het Martapoerasche bedreigde en in verband stond met Hadjie Boeyasin die zich in de Tanabalut ophield.

Goestie Kasan (Pangeran Toea) en zijn zonen bewogen zich toen nog in de beneden-Negara en beneden-Barito.

Het valt alzoo niet te ontkennen dat de dood van Antasarie en later die van Goestie Kasan, de onderwerping van Pangeran Mohamad Amin Oellah, het vatten van den door zijne energie zoo hoogst gevaarlijken Demang Lehman, aan wien de bevolking een verdiend smadelijk doodvonnis zag voltrekken op de plaats waar hij vroeger hoogverraad pleegde, — gebeurtenissen zijn van het hoogste belang tot herstel van de rust in de residentie Zuider en Ooster afdeeling van Borneo, zoo zwaar geteisterd door den oorlog en zijne gevolgen.

Niet tevreden met deze prachtige resultaten, poogde Happé met rusteloozen ijver het vertrouwen in de toekomst steeds te verhoogen door de nog in verzet zijnde hoofden tot onderwerping te brengen.

Met betrekking tot het vorenstaande meenen wij den lezer geen ondiens te bewijzen door hier een afschrift te doen volgen van het tegen Demang Lehman door den krijgsraad te velde op den 24sten Februari 1864 geslagen vonnis, daar dit vonnis vele merkwaardigheden betreffende den opstand aan 't licht brengt.

Afschrift.

Pro Justitia

Vonnis

Geprononceerd op heden in den vollen krijgsraad, Bandjermasin 21 Februari 1864.

In kennisse van mij,
(w.g.) W. DE GELDER.

gewezen door den daartoe benoemden krijgsraad te velde, zitting houdende Bandjermasin in zake den Auditeur-Militair Eischer R. O.

Geëxecuteerd te Martapoera op	contra
heden den 27 ^{sten} Februari 1864.	den beklaagde Idis ook ge-
Martapoera 27 Februari 1864	naamd Demang Lehman, oud
In kennis van mij,	naar aanzien 30 jaren, zonder
Auditeur-Militair	beroep, laatst op Goenoeng Batoe
(w.g.) W. DE GELDBR.	Poengoel nabij Salelan, in Ba
	toe Litjin, woonachtig, beschul-
	digd van hoogverraad.

De krijgsraad te velde.

Gezien de stukken der procedure.

Gehoord den auditeur-militair in zijne schriftelijke overgelegde conclusie van eisch.

Gehoord den beklaagde in zijne middelen van verdediging.

Overwegende dat uit de beëdigde verklaring van den getuige Brahim en de buiten eede afgelegde getuigenissen van de kettinggangers Sambarani en Singoprojo blijkt dat zij op zekeren dag door het hoofd van Batoe Litjin de uitnoodiging hebben ontvangen, om alle mogelijke pogingen in het werk te stellen, ten einde den gevaarlijken muiteling Demang Lehman, welke zich nabij hunne kampong Salelan ophield, te vatten en aan het bestuur over te leveren;

dat zij daarop de overige inwoners der kampong Salelan, welke meestal gevluchte kettinggangers waren hebben overgehaald, om gezamenlijk op de eene of andere wijze den muiteling voornoemd op te sporen, en ook weldra tijdingen hebben gekregen, dat deze zich op een steilen berg, Goenoeg Batoe Poengoel genaamd, eene kleine dagreise van Salelan, met zijne vrouwen en een viertal volgelingen ophield:

dat zij hierna in de eerste plaats gezorgd hebben, dat alle toevoer van levensmiddelen bleef afgesloten, ten einde Demang

Lehman door honger te dwingen uit zijne schuilplaats te verschijnen te komen;

dat dan ook weldra, toen de afsluiting eenige dagen geduurd had, Demang Lehman met zijne vrouwen en volgelingen den berg is afgedaald en zich naar de kampong Salelan heeft begeven alwaar hij in een ledig huis werd gehuisvest;

dat des nachts door den getuige Brahim hierop aan Demang Lehman zijn heilige kris en lans, waaraan hij volgens opvatting der inlanders eene bovennatuurlijke kracht ontleent, is ontstolen;

dat Demang Lehman, zoodra hij den diefstal bemerkte, woedend was geworden en amok had willen maken; doch hiervan door den getuige Sambarani, zelf een gedroste kettingganger, was teruggehouden, die hem beloofde alles in het werk te zullen stellen, ten einde die verloren wapens terug te vinden;

dat de getuige Sambarani hierop Demang Lehman eene andere kris gaf ten einde hem tevreden te stellen, en intusschen met zijne metgezellen afgesproken heeft, om den opstandeling den volgenden morgen op een bepaald door hem te geven teeken aan te vallen en te overweldigen;

dat den volgenden morgen toen Demang Lehman zijn ochtendgebed deed, ook inderdaad allen op hem zijn aangelopen en na eene korte, doch hevige worsteling hem gebonden en vervolgens over zee naar Bandjermasin hebben gevoerd.

Overwegende, dat zoodra de beklagde te dezer plaatse was aangekomen, hij in het bijzijn van eenige getuigen is gebracht, ten einde zijne indentiteit te constateeren;

dat alstoen door de getuigen Verstege, Logeman, Stoecker, Pangeran Mohamad Amin Oellah, Pangeran Djajia Pamenang, Kiaij Djamidin, Pembakal Awang Saäma Ali Achmat en Taessa is verklaard, dat de hun voorgestelde persoon niemand anders dan de zoo gevreesde Demang Lehman was, die zij onder ver-

schillende omstandigheden hadden gezien en zeer goed kenden.

Overwegende, dat uit de beëdigde verklaringen der getuigen, Verstege, Stoecker en Logeman blijkt, dat de beklaagde dezelfde persoon is, als diegene, welke in het laatst van 1861 te Bandjermasin en Martapoera onder den naam van Demang Lehman zijne onderwerping heeft aangeboden;

dat zij den beklaagde verscheidene malen te Martapoera hebben gezien, tijdens hij aldaar met den toenmaligen Chef der Expeditie en den Luitenant-Kolonel Koch over de onderwerping van Hidajat onderhandelde;

dat hij toen en later groote sommen gelds van het bestuur heeft ontvangen, van kleederen en voedsel voorzien en plechtig voor de benting te Martapoera beëdigd is in het bijzijn van den Regent van Martapoera, die hem de woorden van den eed voorzeide, en van den hoofdpriester te dier plaatse, in wiens handen hij op den Koran trouw aan het Nederlandsche gezag had gezworen;

dat gelijk met hem een aantal opstandelingenhoofden eveneens den eed van trouw aan het Gouvernement hebben afgelegd en dat na die beëdiging Demang Lehman, vriendschappelijk met den regent van Martapoera naar Bandjermasin vertrokken en aldaar opnieuw zijne beloften van trouw heeft herhaald.

Overwegende, dat de onder eede gehoorde getuigen Verstege, Pangeran Djaya Pamenang en Pangeran Mohamad Amin Oellah verder de meest nauwkeurige inlichtingen hebben gegeven aangaande des beklaagden levensloop gedurende den hardnekkigen opstand, die in de laatste jaren deze gewesten heeft geteisterd en ontvolkt, en in substantie te kennen hebben gegeven, dat Demang Lehman oorspronkelijk bekend stond onder den naam van Idis;

dat hij in 1859, kort voordat de opstand uitbrak, de betrek-

king van districtshoofd van de Riam-Kanan bekleedde en reeds het volle vertrouwen van Pangeran Hidajat, destijds Mangkoe Boemie van het Banjersche rijk, genoot;

dat toen de onlusten uitbraken en Hidajat zich tot vijand opwierp, eene verdeeling of regeling gemaakt werd van de verschillende strijdkrachten, waarover men te beschikken had ;

dat aan Demang Lehman het bevelhebberschap der weerbare mannen in het Martapoerasche ten deel viel ;

dat hij de persoon was aan wien de talrijke benden werden toevertrouwd, die in het begin van den opstand het bestuur van den Sultan Tamdjid omver trachtten te werpen en Hidajat op den troon wilden plaatsen ;

dat hij ten teeken zijner waardigheid een heilige kris (Sinkir) benevens eene heilige lans(toembak Kalibelah) ontving ;

en ten slotte dat de meeste gevechten, welke te dier tijde werden geleverd, de aanval op den kraton van Martapoera, de hardnekkige verdediging der benting te Goenoeg Lawak, de schermutselingen te Tabei, Kali Oengoe en elders door hem bestuurd zijn, in vereeniging met Hadjie Boeyasin.

Overwegende verder, dat de getuigen Pangeran Djaja Pame-nang, de tegenwoordige regent van Martapoera, bovendien onder eede heeft verklaard, dat hij in het laatst van 1861 op last van den toenmaligen chef der expeditie eenen brief aan Demang Lehman heeft geschreven, ten einde hem tot onderwerping aan te manen ;

dat Demang Lehman daarop ook inderdaad naar Martapoera kwam, vergezeld van een driehonderdtal volgelingen en bij hem, den regent, zijn intrek nam ;

dat hij den volgenden morgen in handen van den hoofdpriester te Martapoera den eed van trouw afgelegd en zich verbonden heeft zich niet meer tegen het Nederlandsch-Indisch Gou-vernement te verzetten ;

dat Demang Lehman hierna voorzien van levensmiddelen en eene groote som gelds, naar Bandjermasin is gegaan, om den Chef der expeditie nogmaals in persoon van zijne onderwerping te verzekeren ;

dat hij daarna is vertrokken, ten einde Hidajat op te sporen en dan ook weldra met dien persoon te Martapoera is aangekomen ;

dat Hidajat toen bij hem getuige en Demang Lehman bij het districtshoofd Kiay Djamidin is gehuisvest ;

dat den volgenden morgen Hidajat en Demang Lehman met hem getuige naar den Luitenant-Kolonel Koch zijn gegaan en aldaar is onderhandeld over de voorwaarden van Hidajats onderwerping ;

dat vervolgens Hidajat met zijne ondergeschikte hoofden naar de moskee is gegaan en dat alstoen die hoofden, alleen Hidajat uitgezonderd, zijn beëdigd ;

dat den volgenden dag getuige evenwel is medegedeeld, door Kiay Djamidin, bij wien Demang Lehman zijnen intrek had genomen, dat deze zijne volgelingen had aangezet, om de benting te Martapoera aan te vallen, hem getuige en Kiay Djamidin te vermoorden en daarna te vluchten ;

dat hij hiervan terstond heeft willen kennis geven aan den Luitenant-Kolonel Koch, doch onderweg door eene groote menigte opstandelingen werd aangehouden die hem verboden zijn huis te verlaten en hem met hunne wapenen dreigden ;

dat hij evenwel tot Luitenant-Kolonel Koch is doorgedrongen en dezen van alles heeft kennis gegeven ;

dat Hidajat, toen hij den volgenden dag naar Bandjermasin zoude vertrekken, evenwel plotseling bij de kampong Martapoera onder de duizenden inlanders is verdwenen en niet dan later is teruggekomen ;

dat de beklaagde zich inmiddels met zijne benden nabij Martapoera had geposteerd en de vlucht van Hidajat had bevorderd door het bezetten der kampong Paseangan, welke Hidajat moest doortrekken;

dat herhaalde malen aan den beklaagde alstoen schriftelijk is te kennen gegeven dat hij naar de benting te Martapoera moest komen, doch dat deze zulks onder schoonschijnende redenen had geweigerd;

dat de oorlog toen opnieuw met verbittering is uitgebarsten en dat, zooals hem getuige door zijne spionnen en gevluchte kampongbewoners is bericht, de beklaagde Demang Lehman, met verbreking van zijnen eed aan het bestuur afgelegd, opnieuw vijandelijkheden gepleegd en vele kampongs, onder anderen Lilian, Awang, Bangkal, Moeara Paauw, Karang-inten en laatstelijk Oedjong Moerong heeft verwoest.

Overwegende, dat de getuige Pangeran Mohamad Amin Oeliah bovendien onder eede heeft verklaard dat de beklaagde die in het begin van den opstand als bevelhebber in het Martapoe-rasche was opgetreden, hem na zijne gewaande onderwerping, te Kalangsoea heeft bezocht en alstoen heeft medegedeeld dat hij nooit van plan was geweest zijnen eed te houden;

dat zijne onderwerping geveinsd was en alleen diende, om geld en levensmiddelen van het bestuur te bekomen;

dat hij tijdens Hidajat te Martapoera was, het voornemen had gevormd, om zoodra zij in de benting aldaar zouden zijn toegelaten, amok te maken en de bezetting te vermoorden;

dat de beklaagde den wenk om met amok maken te beginnen ook werkelijk had gegeven, doch dat Alibassa, een der mindere hoofden, daartoe niet had durven overgaan;

dat hij getuige evenwel kort na die samenkomst, te Kalangsoea van Demang Lehman was gescheiden, die hem toen had

medegedeeld, dat zijn plan was een nieuwen inval in het Martapoerasche te doen, doch dat hij later niets van hem had vernomen.

Overwegende dat de getuige Djamidin geheel de opgaven bevestigt van den tegenwoordigen Regent van Martapoera, aangaande het voornemen van den beklagde om tijdens de komst van Hidajat in de benting te Martapoera amok te maken, en onder eede heeft opgegeven dat hij Demang Lehman zelve tot zijne volgelingen, die gezamenlijk bij hem getuige hunnen intrek hadden genomen, heeft hooren zeggen, dat zij den dag waarop Hidajat in de benting zoude worden toegelaten, hunne krissen trekken en de bezetting afmaken moesten;

dat hij dit gesprek had gehoord, tijdens hij getuige zich onder de kamer, alwaar Demang Lehman zich bevond, had verborgen;

dat na de vlucht van Hidajat de beklagde met zijne bende brandende en roovende rondtrok, de kampongs verwoestende en de inwoners om het leven brengende, zooals de geheele bevolking van Martapoera hem had medegedeeld.

Overwegende, dat de bovenstaande getuigenverklaringen geheel worden bevestigd door de opgaven der getuigen Saäma, vrouw van den beklagde, Alie Achmat, Pembakal van Tevingan en Awang Pembakal van Awang Bangkal.

Overwegende dat de eerste getuige Saäma volgens hare verklaring te Oedjong Moerong woonachtig was en aldaar met zekeren Talip was gehuwd;

dat de beklagde op eens de kampong Oedjong Moerong had aangevallen, de woningen verbrand, de bewoners verjaagd en haar, gevat mede naar Salelan had gevoerd, alwaar zij kort geleden aangekomen was en waar ten laatste Demang Lehman is gevat;

dat die verwoesting voor ongeveer drie maanden plaats had gegrepen.

Overwegende dat de getuige Ali Achmat Pembakal van Te-wingan onder eede heeft medegedeeld, dat hij Demang Lehman nabij Lilian kort geleden heeft ontmoet en dat deze hem toen had genoodzaakt zich te verbinden, om het Nederlandsch-Indische Gouvernement te beoorloggen en hem Demang Lehman te dienen.

Overwegende dat de getuige Awang Pembakal der kampong Awang Bangkal eveneens onder eede heeft verklaard, dat voor ongeveer een jaar, dus na zijne gewaande onderwerping, de kampong waarvan hij Pembakal was, geheel is verwoest door de volgelingen van den beklaagde.

Overwegende dat de beklaagde terstond na zijne gevangenneming aan een langdurig verhoor is onderworpen en alstoen volmondig de rol die hij in het begin van den opstand heeft gespeeld, erkend en de gevechten opgenoemd heeft, waarbij hij tegenwoordig was geweest;

dat hij evenwel hardnekkig heeft ontkend schuldig te zijn aan het verraad, hetwelk hij volgens de beëdigde verklaringen der getuigen Pangeran Mohamad Amin Oellah en Djamidin tijdens zijne geveinsde onderwerping te Martapoera zoude gepleegd hebben;

dat hij echter na eene confrontatie met Amin Oellah tot de gedeeltelijke bekentenis is gebracht, dat er inderdaad sprake van was geweest, om de bezetting der benting te Martapoera te vermoorden toen Hidajat zich aldaar bevond, doch dat hij nooit dit verraderlijk voornemen heeft goedgekeurd;

dat hij wel is waar dit moorddadig voornemen voor het bestuur had verzwegen, doch dit had gedaan om zijne metgezellen te sparen;

dat hij overigens alleen daarom na de vlucht van Hidajat, dien hoofdmuiteling was gevolgd en niet aan de uitnoodiging om naar Martapoera op te komen had gehoor gegeven, omdat hij bevreesd was voor een verrader te worden aangezien;

dat de Luitenant-Kolonel Koch hem bovendien had beloofd, dat Hidajat niet naar Java zoude worden opgezonden, doch die belofte niet had willen houden;

dat hij ten huize van Kiay Djamidin nooit over eenen aanval op de benting heeft gesproken en ook nooit een dergelijk plan zelf heeft willen goedkeuren.

Overwegende dat de beklagde hierna ten aanzien van zijn gedrag na boven omschreven gewaande onderwerping heeft verklaard dat hij zijnen eed van trouw in 1861 nooit had geschonden;

dat hij ook nooit kampongs heeft verbrand en de inwoners verjaagd of gedood heeft en dat al hetgeen de getuigen hieromtrent verklaren valsch is;

dat de meeste in den laatsten tijd gepleegde gruwelen door andere hoofden zijn gepleegd, aan welke hij wel last gaf om levensmiddelen van de bevolking te vorderen, doch nooit om hunne kampong af te branden;

dat hij bovendien kort voor zijn arrestatie vrijwillig van den berg Batoe Poengoel naar Salelan was gekomen, om met een der zich aldaar bevindende volgelingen van het hoofd van Batoe Litjin, Kaping genaamd, over zijne onderwerping te spreken, doch dat onverwachts een aantal vroeger gevluchte kettinggangers hem gevat en gevankelijk naar Bandjermasin hebben overgebracht.

Overwegende wat aangaat het 1ste punt van verdediging van den beklagde, zijnde dat hij geen verraad na zijne onderwerping gepleegd, noch zijnen eed van trouw zoude hebben ge-

broken, dat de omstandige verklaringen der gehoorde getuigen genoegzaam aantonen hoe onaannemelijk zijn beweren is;

dat toch de Regent van Martapoera en Kiay Djamidin en Amin Oellah hetzij uit den mond van den beklagde zelven, hetzij van derden hebben vernomen en met eigen ooren gehoord, dat hij in de benting te Martapoera, na zijne onderwerping amok heeft willen maken;

dat de getuige Saäma, Ali Achmat Singoprojo, Sahawie, Awang, Djaja Pamenang en Amin Oellah, ooggetuigen zijn geweest van verschillende daden waaruit de staat van verzet van den beklagde blijkt, van zijne pogingen om de bevolking tot benden te vereenigen, van zijne aanvallen op bewoonde kampongs, van zijne rooftochten en andere gruwelen, alles na zijne onderwerping in het jaar 1861;

dat wat aangaat zijne bewering als zoude hij naar Salelan zijn gekomen, om zich te onderwerpen, hiertegen in de eerste plaats kan worden aangevoerd de onwaarschijnlijkheid eener onderwerping na een zoo langdurig verzet.

Voorts de verklaringen der getuigen Sambaranie, Singoprojo, Brahim, Taissa, Saäma en Kaping, door welke is geconstateerd, dat alleen gebrek Demang Lehman uit zijne schuilplaats heeft gedreven;

dat hij naar beneden kwam, om voedsel te zoeken en toen van geene onderwerping sprak;

dat hij na den diefstal der heilige wapenen amok heeft willen maken en aan de getuigen een eed heeft afgenomen, dat zij geene kwade bedoelingen omtrent hem hadden;

dat hij tijdens zijne arrestatie zich woedend heeft verzet, zoodat nauwelijks 30 man hem konden bedwingen;

dat de getuigen waarop hij zich beroept om zijn aanbod tot vrijwillige onderwerping te bewijzen, integendeel volstandig zijne

bewering hebben tegengesproken, zelfs in zijn bijzijn en in weerwil van zijne pogingen om hen tot eene andere verklaring te brengen.

Overwegende, dat derhalve wettig is bewezen, dat de beklagde met verbreking van den eed van trouw aan het Nederlandsch-Indische gouvernement afgelegd, getracht heeft op eene verraderlijke wijze de bezetting der benting te Martapoera te vermoorden, daarna gedurende ruim twee jaren zich voortdurend met de wapenen in de hand tegen het wettig gezag heeft verzet en ten slotte zonder vrijwillige onderwerping in handen van het bestuur is gevallen;

Gelet op art. 6 van het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te lande.

Op art. 261 en volgende van de rechtspleging bij de Landmacht.

Op art. 20 n°. 1 der bepalingen ter regeling van eenige onderwerpen van strafwetgeving welke eene dadelijke voorziening vereischen.

Op art. 3 van het Gouvernements besluit 19 Oct. 1862 n°. 119.

Alsmede op het hier te lande vigeerende strafrecht.

Recht doende

In naam en van wege den Koning;

Verklaart den beklagde Idis te rechte genaamd Demang Lehman, schuldig aan gewapend verzet tegen het wettig gezag, met het doel om dat gezag omver te werpen, en zulks na den eed van trouw aan het Gouvernement te hebben afgelegd.

Veroordeelt hem deswege tot de straffe des doods met den strop, te ondergaan te Martapoera, hoofdplaats der afdeeling Martapoera.

Verwijst hem tevens in de kosten en misen der Justitie, alsmede in die van den processe.

Aldus gedaan op heden den 24sten Februari 1800 vier en zestig in tegenwoordigheid der Heeren Anemaet, President, du Pui, Valkenhoff, Smagge, Perelaer, Kramer en Thieme, leden van den Krijgsraad te velde.

De President en Leden

(w.g.) Anemaet.

du Pui.

Valkenhoff.

Smagge.

Perelaer.

Kramer.

Thieme.

In kennis van mij

Auditeur-Militair

(w.g.) W. de Gelder.

Fiat Executio

Bandjermasin den 25sten Februari 1800

vier en zestig

De Kommandant der troepen in de

Zuider en Ooster-Afdeeling van Borneo

(w.g.) Happé.

ZUIDERAFDEELING.

Onder het toezicht van den te Sampit gevestigden civielen gezaghebber die in het jaar 1866 nog tevens militaire Kommandant was, werd de bevolking dezer afdeeling door hare eigene hoofden bestuurd; te Sampit zelve door Pembakâls of Kampongshoofden en te Mentaya, Tjampaga, Kwayan, Pemboeang, Semboeloe, Seroyan, Mendawé en Katingan door districtshoofden.

De Pembakâls worden door de bevolking gekozen en door den civielen gezaghebber bevestigd. De districtshoofden ontvangen hunne aanstelling van den Resident in den regel op voordracht van den gezaghebber, die hierbij ook meestal de keuze des volks in aanmerking neemt. Geen der hoofden is in het genot eener vaste bezoldiging; het hoofd van Mendawé ontvangt 8% van de door hem geheven rechten, behoudens een minimum van f 25.— 's maands, hetgeen werd vastgesteld bij Gouvernements besluit van 8 Maart 1861 n°. 4; de kampongshoofden te Sampit zoomede de districtshoofden van Tjampaga, Mentaya, Kwayan en Katingan genieten 8% collecteloon van de hoofdgelden die hunne onderhoorigen opbrengen; terwijl verder de inkomsten der districten Semboeloe, Pemboeang en Seroyan geheel ten voordeele komen van de be-

trokken hoofden, die daarentegen bij wijze van retributie of schatting 's jaarlijks aan het Gouvernement betalen respectievelijk *f* 100, *f* 141.65 en *f* 125, welke sommen als hoofdgelden in 's lands kas worden opgenomen.

Het rijk van Kottawaringin werd bij contract van 30 November 1824 in leen afgestaan aan Pangeran Ratoe Iman Oedin, die bij zijnen dood in het jaar 1855 werd opgevolgd door zijn zoon Pangeran Ratoe Anoem Herman Sjach.

Pangeran Ratoe Anoem Herman Sjach overleed op den 9^{den} Januari 1865 in den ouderdom van cc 48 jaren.

Daar toenmaals de bij Gouvernements besluit van 2 Augustus 1863 n°. 22 erkende troonsopvolger Pangeran Tengah eerst 16 of 17 jaren oud was, zoo werd hij volgens de landsinstellingen nog gedurende een paar jaren onder voogdij gesteld en het land voorloopig bestuurd door den rijksbestierder Pangeran Pakoe Soekma Negara, een degelijk en intelligent man.

Het landschap Koemaj maakte wel is waar een deel uit van Kottawaringin maar stond onder het beheer van een afzonderlijk hoofd, genaamd Pangeran Sjarief Oesman bin Hassan Alhabassy, die in 1835 door Pangeran Ratoe Iman Oedin, met den rang en titel van Pangeran Bandahara, tot hoofd van Koemay aange-steld en als zoodanig bij Gouvernements besluit van den 5^{den} Augustus 1835 erkend werd.

Naar men beweert beschouwde Pangeran Sjarief Oesman zich geheel onafhankelijk van den vorst van Kottawaringin en voerde hij dan ook het bestuur over Koemay geheel naar zijne eigene inzichten; geene kwestieën waren daaruit tot het jaar 1866 — zoover als de mededeelingen in dit werk reiken — gerezen, hetgeen moet worden toegeschreven aan de nauwe verwantschap, die er tusschen het hof van Kottawaringin en Pangeran Sjarief Oesman bestond en het aanzien dat laatstgenoemde zoowel door

zijne voorname Arabische afkomst als door zijne hooge jaren genoot.

Het civiel gezag over de Zuiderafdeeling was tot den 28sten Juli 1865 in handen van den 1^{en} Luitenant der Infanterie P. J. Meyboom, op welken datum het overging op den 1^{en} Luitenant der Infanterie M. J. H. Sauer.

Thans wordt overgegaan tot de geregelde behandeling der voorvallen in deze afdeeling gedurende het bestuur van Happé.

Den 17^{den} April 1863 arriveerde met Z. M. stoomschip »Admiraal van Kingsbergen» te Bandjermasin de civiele Gezaghebber, medebrengeude den Rijksbestierder Pangeran Pakoe Sokhma Negara en den oom des vorsten van Kottawaringin Pangeran Mangkoerat, ten einde namens dien vorst, die door ziekte verhinderd was over te komen, met den Kolonel Happé een nieuw aan te gaan contract met het Gouvernement te bespreken en tevens hunne gevoelens over de troonsopvolging kenbaar te maken. — Nadat een en ander tot stand was gekomen, waren deze vorsten door den Gezaghebber per Gouvernements stoomer Boni den 18^{den} Mei 1863 weder naar Kottawaringin teruggebracht.

In de maand Mei (1863) ontving Happé het bericht dat uit de Boven-Kahayan in het landschap Katingan Oeloe was aangekomen zekere Pangeran Maas Kasoema Yoeda met een twintigtal volgelingen, waaronder een Bandjerees met name Sahaboe en een in de bovenlanden van Bandjermasin gedeserteerd Boegineesch soldaat, — Sahaboe was de schoonzoon van het gewezen districtshoofd te Sampit; — al spoedig bleek het, dat genoemde Pangeran zich in het Katingansche een aanhang had verworven, zoodat reeds in de maand Juni bericht werd dat zich ongeveer 500 Dajaks bij hem hadden aangesloten en de weerspannige Toemenggoeng Singa Laut gemeene zaak met hem maakte.

Pangeran Maas Kasoema Yoeda, eigenlijk genaamd Goestie Machboed, matigde zich zeer veel gezag over de bevolking aan en trachtte door het schenken van titels aan de Dajaks, deze meer en meer voor zijne zaak te winnen.

Een en ander gaf Happé aanleiding het garnizoen te Sampit eenigszins te versterken en nog eene kruisboot van Bandjermasin derwaarts te zenden. Of deze vermeerdering van onze macht dan wel andere oorzaken Pangeran Maas van het plegen van dadelijke vijandelijkheden tegen ons etablissement te Sampit hebben teruggehouden, is niet genoegzaam bekend geweest, doch zooveel was zeker, dat hij omstreeks de maand October de Zuiderafdeeling had verlaten en zich naar de Boven-Malawie dan wel naar de Kahayan had begeven.

In de maand December (1863) hadden er in de bovenlanden van Kottawaringin en wel in de Dajaksche kampongs Roko en Kanawan ernstige ongeregelheden plaats, hoofdzakelijk ten gevolge van de aanmatigingen van eenige Matamers die zich op Kottawaringinsch grondgebied, onder voorgeven van daar boschproducten te komen inzamelen, allerlei willekeurige handelingen tegenover de Dajaksche bevolking veroorloofden.

Matam ressorteert onder de Westkust van Borneo en er heeft steeds eene slechte verstandhouding bestaan tusschen de vorsten van Kottawaringin en Matam en gevolglijk ook tusschen de onderdanen dier beide rijken hetgeen hoofdzakelijk werd toegeschreven aan wangunst omtrent het bezit van het landschap Djelei.

Nadat de aanspraken van beide rijken op het bezit van Djelei, door eene commissie, — bestaande uit den civielen Gezaghebber, den Posthouder van Soekadana en eenige Mantries dier rijken, — waren onderzocht, werd bereids bij een schrijven 27 Januari 1863 n°. 401 de noodige voorstellen tot regeling dier kwestien

gedaan, waarop evenwel geene definitieve beslissing is ontvangen.

Het mocht, omstreeks dien tijd, een gelukkig verschijnsel genoemd worden dat de rust dezer afdeeling niet verstoord werd door de uitgebroken onlusten in het Sintangsche (Wester afdeeling van Borneo); wel had de Hoofdmuiteling Pargeran Maas Nata Widjaja die zich een geruimen tijd in de bovenlanden dezer afdeeling had opgehouden, van zijn verkregen invloed willen gebruik maken, doch zijne pogingen daartoe stuitten op de goede gezindheid van Hoofden en bevolking af.

Den 8ⁿ April 1864 kwam Z. M. Stoomschip de Vecht in de baai van Sampit ten anker, zijnde den dag te voren van Bandermasin vertrokken met opdracht aan den kommandant om in die streken de vlag te vertoonen en gedurende eenige dagen op zeeroovers te kruisen; terwijl Happé meer speciaal dien kommandant had uitgenoodigd om den vorst van Kottawaringin en zijne rijks grooten, zoo daartoe genegenheid bestond, naar Bandjermasin over te voeren, tot welk doel buitendien een brief van Happé aan dien vorst werd medegegeven.

Na zonder ontmoetingen eenige dagen op zeeroovers gekruist te hebben, ankerde Z. M. stoomschip de Vecht den 17ⁿ April ter reede van Kottawaringin; nauwelijks was de aankomst bij den vorst bekend of Z. M. bracht zijn bezoek aan boord, alwaar Hij met de aan zijnen rang verschuldigde honneurs werd ontvangen en onder een salut van negen schoten weder vertrok.

Als een bewijs van de goede en vriendschappelijke verstandhouding van dezen vorst jegens het gouvernement werd deze bodem van de noodige ververschingen voorzien.

Reeds den volgenden dag werd het bezoek van den vorst door den kommandant van dat stoomschip met een contrabezoek beantwoord; en nadat verder aan Z. M. de brief van den ko-

dat die verwoesting voor ongeveer drie maanden plaats had gegrepen.

Overwegende dat de getuige Ali Achmat Pembakal van Tewingan onder eede heeft medegedeeld, dat hij Demang Lehman nabij Lilian kort geleden heeft ontmoet en dat deze hem toen had genoodzaakt zich te verbinden, om het Nederlandsch-Indische Gouvernement te beoorlogeren en hem Demang Lehman te dienen.

Overwegende dat de getuige Awang Pembakal der kampong Awang Bangkal eveneens onder eede heeft verklaard, dat voor ongeveer een jaar, dus na zijne gewaande onderwerping, de kampong waarvan hij Pembakal was, geheel is verwoest door de volgelingen van den beklaagde.

Overwegende dat de beklaagde terstond na zijne gevangenneming aan een langdurig verhoor is onderworpen en alstoen volmondig de rol die hij in het begin van den opstand heeft gespeeld, erkend en de gevechten opgenoemd heeft, waarbij hij tegenwoordig was geweest;

dat hij evenwel hardnekkig heeft ontkend schuldig te zijn aan het verraad, hetwelk hij volgens de beëdigde verklaringen der getuigen Pangeran Mohamad Amin Oellah en Djamidin tijdens zijne geveinsde onderwerping te Martapoera zoude gepleegd hebben;

dat hij echter na eene confrontatie met Amin Oellah tot de gedeeltelijke bekentenis is gebracht, dat er inderdaad sprake van was geweest, om de bezetting der benting te Martapoera te vermoorden toen Hidajat zich aldaar bevond, doch dat hij nooit dit verraderlijk voornemen heeft goedgekeurd;

dat hij wel is waar dit moorddadig voornemen voor het bestuur had verzwegen, doch dit had gedaan om zijne metgezellen te sparen;

dat hij overigens alleen daarom na de vlucht van Hidajat, dien hoofdmuiteling was gevolgd en niet aan de uitnoodiging om naar Martapoera op te komen had gehoor gegeven, omdat hij bevreesd was voor een verrader te worden aangezien;

dat de Luitenant-Kolonel Koch hem bovendien had beloofd, dat Hidajat niet naar Java zoude worden opgezonden, doch die belofte niet had willen houden;

dat hij ten huize van Kiay Djamidin nooit over eenen aanval op de benting heeft gesproken en ook nooit een dergelijk plan zelf heeft willen goedkeuren.

Overwegende dat de beklaagde hierna ten aanzien van zijn gedrag na boven omschreven gewaande onderwerping heeft verklaard dat hij zijnen eed van trouw in 1861 nooit had geschonden;

dat hij ook nooit kampongs heeft verbrand en de inwoners verjaagd of gedood heeft en dat al hetgeen de getuigen hieromtrent verklaren valsch is;

dat de meeste in den laatsten tijd gepleegde gruwelen door andere hoofden zijn gepleegd, aan welke hij wel last gaf om levensmiddelen van de bevolking te vorderen, doch nooit om hunne kampong af te branden;

dat hij bovendien kort voor zijn arrestatie vrijwillig van den berg Batoe Poengoel naar Salelan was gekomen, om met een der zich aldaar bevindende volgelingen van het hoofd van Batoe Litjin, Kaping genaamd, over zijne onderwerping te spreken, doch dat onverwachts een aantal vroeger gevluichte kettinggangers hem gevat en gevankelijk naar Bandjermasin hebben overgebracht.

Overwegende wat aangaat het 1ste punt van verdediging van den beklaagde, zijnde dat hij geen verraad na zijne onderwerping gepleegd, noch zijnen eed van trouw zoude hebben ge-

lonel Happé op de gebruikelijke wijze was overhandigd en hem de gelegenheid was aangeboden om met het stoomschip naar Bandjermasin te worden overgevoerd, gaf Hij den wensch te kennen gaarne van de gelegenheid te willen gebruik maken. Dientengevolge scheepten zich op den 21ⁿ April 1864 op dien bodem in Pangeran Ratoe Anoem Herman Sjah regeerend vorst van Kottawaringin en zijne zonen, Pangeran Poetra Astana Ningrat, Pangeran Tengah, Pangeran Irang en Goestie Ismail, benevens de Pangerans Toemenggoeng Tjokro-Negara, Djaya Ningrat en Aria met een gevolg van 24 personen. Nog eenige andere rijks grooten van Kottawaringin, waaronder twee voorname hoofden van het landschap Pinoh, werden overgevoerd met een aan Z. M. den vorst van Kottawaringin toebehoorenden schoener, welk vaartuig gelijk met Z. M. stoomschip de Vecht de reis naar Bandjermasin aannam.

Na op de terugreis nogmaals Sampit te hebben aangedaan arriveerde de Vecht op de 28ⁿ April d. a. v. ter hoofdplaats Bandjermasin, alwaar de vorst met de hem vergezellende personen in het daartoe bestemde passantenhuis werd gelogeerd.

Reeds den volgenden dag ontving Happé van Pangeran Ratoe en zijne genoemde rijks grooten een officieel bezoek; uit aanmerking dat de trouw van dezen vorst zich gedurende den opstand nimmer verloochende en het aan hem dan ook voor een groot gedeelte te danken is, dat ter Zuidkust alles rustig was gebleven, ontving Happé Hem niet alleen met de gebruikelijke eerbewijzingen, maar heeft hij Hem bovendien door eene hartelijke en minzame ontvangst doen gevoelen, dat zijne trouw aan het Gouvernement gewaardeerd en erkend werd.

Ruim drie maanden verbleef de vorst te Bandjermasin en hij vertrok, hoogst voldaan over de hartelijke ontvangst en blijkbaar aangedaan bij zijn afscheid van den kolonel Happé, onder

een saluut van negen schoten met Z. M. stoomschip de Onrust naar Kottawaringin terug.

Nu en dan werden door vreemde indringers, hoofdzakelijk vroegere opstandelingen uit de Boven-Doeson en andere streken, pogingen aangewend om in deze afdeeling onrust te verwekken, doch daar zulks huu niet mocht gelukken, bepaalden deze gelukzoekers zich meestal tot het afpersen van geld en goederen van de bevolking der landstreken Katingan Oeloe en Katingan Hilier die daartegen door het bestuur niet altijd konden worden beveiligd. — Vooral maakte zekere Toemenggoeng Lambong het met zijne bende de bevolking lastig; zelfs wist hij door te dringen tot het nabij Sampit gelegen district Tjampaga, zoodat Happé zich verplicht achtte op ontvangst dier tijding een kruisboot te doen stationneeren voor de monding der Soengei Tjampaga om zoo noodig hulp te verleen en het verlopen der bevolking te voorkomen. Den 27ⁿ October 1864 werd door Toemoengong Singa Patie, Hoofd van Katingan Hilier, bericht dat genoemde Toemenggoeng Lambong, welke zich te Samba ophield, op aanmaning van den Tommongong de door hem aangevangen geldheffingen had gestaakt.

Zooals reeds in den aanvang van dit Hoofdstuk vermeld is, overleed den 9ⁿ Januari 1865 de ons zoo getrouwe vorst Pangeran Ratoe Anoem Herman Sjah en werd hij opgevolgd door den aangewezen troonsopvolger Pangeran Tengah.

In de binnenlandsche Districten vertoonden zich meermalen zwervende benden koppensnellers; zoo ontving Happé op den 26ⁿ Juli 1865 de tijding dat eene bende Dajaks Ot en Paré een inval hadden gedaan in het Sambasche en de Dajaksche benting aldaar genomen en verbrand was; bij welke gelegenheid een dertigtal menschen, zoowel mannen als vrouwen en kinderen, waren vermoord geworden.

De bevolking der verschillende kampongs Samboh-Toembang, Danauw, Toembang Lahang en Tewang Gerogan was voor het grootste gedeelte gevlucht naar Tewang Rankang en Katangan Oeloe of hield zich in de verschillende Soengie's schuil.

Onmiddellijk werd door Happé aan den civielen gezaghebber de last uitgevaardigd, de Hoofden der districten en kampongs op te dragen hunne bevolking te verzamelen, terwijl hun de noodige wapenen en munitie ter verdediging werden toegezonden.

Deze maatregelen hadden eene goede uitwerking, althans Happé ontving den 2ⁿ November 1865 het bericht dat de Dajaks geene nieuwe invallen in het Katingansche hadden ondernomen buitendien werden gunstige tijdingen ontvangen van Pemboeang, Semboeloe, Kottawaringin en Mendawé; het bestuur ondervond overal medewerking en de inning der hoofdgelden had geregeld plaats.

Vooral in het landschap Katingan Iir had men zich de door het bestuur gegeven wenken van zelfverdediging ten nutte gemaakt en waren aldaar, in verband met de uitgereikte vuurwapenen, afdoende maatregelen genomen, om de woeste invallen der Dajaks Ot en Paré tegen te gaan.

Veel droeg het overlijden van het gewezen hoofd van Katingan Oeloe, den beruchten Toemenggoeng Singa Laut, die zich in de laatste jaren steeds tegen de bevelen van ons bestuur had verzet en ons gezag op alle mogelijke wijzen had trachten te ondermijnen, tot dezen verbeterden toestand bij.

Van den 27ⁿ November tot den 17ⁿ December 1865 werd door den waarnemenden civielen Gezaghebber den 1ⁿ Luitenant Sauer eene inspectiereis gemaakt naar de bovendistricten; daar er in een geruimen tijd geen gelegenheid was geweest tot zoodanige reis, zoo bracht deze blijkbaar een goeden indruk teweeg.

Handel en scheepvaart waren te Sampit gedurende de laatste maanden belangrijk toegenomen; alleen over de maanden November en December was aan in- en uitvoerrechten eene som van f 2131,70 geheven.

Juist mocht men den toestand in deze afdeeling over het algemeen gunstig noemen, toen Happé in de maand April 1866 van den waarnemenden civielen gezaghebber de tijding ontving dat Pangeran Maas Kasoema Yoeda, een der hoofdstandelingen van Borneo's Westkust, dezelfde welke in het jaar 1863 deze afdeeling wilde verontrusten, — zich in het Boven-Saroyansche ophield met het voornemen dat landschap te verwoesten.

Toemenggoeng Kedong hoofd der Dajaks van Sarojan had een brief van Pangeran Maas ontvangen waarin deze hem uitnodigde te Nangasoeka eene ontmoeting te hebben.

Pangeran Soeria, oom van wijlen den vorst van Kottawaringin, bracht twee brieven van genoemden hoofdstandeling over naar Sampit, waarin hij tracht het rijk tot opstand over te halen onder bedreiging dat zoo men niet aan zijn verlangen voldeed, hij dat land den oorlog zoude verklaren.

Op deze tijdingen hielden de hoofden en oudsten van Pemboeang, Semboeloh en Saroyan eene bijeenkomst tot het nemen van maatregelen; in welke vergadering eenparig besloten werd den vijand af te wachten en bij zijn opdagen elkander zooveel doenlijk de behulpzame hand te bieden om hem te verdrijven.

Inmiddels werd het verzoek van Pangeran Soeria tot het aanleggen van drie bentings aan de Soengies Aroet, Blatikan en Batang Kawatan toegestaan, hierdoor zouden toch de voornaamste toegangen tot het rijk zijn afgesloten.

Happé had bevolen dat men zich geheel tot defensieve handelingen zoude bepalen.

GROOTE DAJAK.

Deze afdeeling werd bestuurd door een civielen gezaghebber tevens militairen kommandant, die gevestigd was te Pangkoh, gelegen op het punt waar de Soengie Parambingin zich in de Kahayan-rivier uitstort; deze officier genoot boven zijn militair inkomen als waarnemend civiel gezaghebber een toelage van *f* 100.— 's maands.

De hoofden der verschillende districten die door den Resident benoemd werden waren onbezoldigd, alleen genoot Raden Singa Patie, hoofd der Beneden-Kahayan, tijdelijk een onderstand van *f* 30.— 's maands.

Ofschoon in de Groote Dajak ingevolge het bepaalde bij Gouvernements besluit 21 Mei 1863 n°. 1 inkomende en uitgaande rechten en tolbelastingen werden geheven, leverde zulks toch nog geene wezenlijke voordeelen voor den Lande op en was de opbrengst dezer middelen ternauwernood voldoende om daarmede de kosten van het traktement der tolbeambten als anderszins te dekken; het bleek evenwel duidelijk dat deze afdeeling voor meerdere ontwikkeling van handel en nijverheid vatbaar was.

Vele vijandige Goesties hielden zich op in de Boven-Kahayan, eenigen kwamen in onderwerping, anderen weder werden door de goedgezinde [bevolking, die het verblijf dezer onruststokers

moede was, afgemaakt en eindelijk keerden sommigen hunner naar de Boven-Doesson terug.

In de maand Maart 1863 liep het gerucht dat door eene bende kwaadwilligen onder aanvoering van zekeren Anachoda Lampong eenen aanval op onze versterking te Kahayan zou worden beproefd.

Hoewel aan dit gerucht al dadelijk niet veel geloof werd gehecht, vermits de Midden- en Beneden-Kahayan reeds lang in rust verkeerden en wij dus op de bevolking dier districten konden rekenen, zoo werden toch dadelijk door Happé eenige vertrouwde personen naar de bovenlanden gezonden om zich van den stand van zaken aldaar te overtuigen en tevens te trachten door middel van overreding de nog oproerige Goesties tot onderwerping te brengen.

Dit had het gewenschte gevolg.

Het bleek wel dat genoemde Anachoda Lampong zich met Goestie Djamal vereenigd had en weinig goeds in zijn schild voerde, doch van eenen aanval op de redoute te Kahayan was nog hoegenaamd geen sprake, en de geruchten dienaangaande waren dus niet meer dan uit de lucht gegrepen verzinsels.

Met bovenbedoelde zendelingen kwamen Goestie Tarip, Goesti Besar, Radin Maas Dipatie en Tegab Klapa met 50 volgelingen mede, om de genade van het Gouvernement af te smeeken; deze werd hun geschonken en zij legden op den 1sten Mei 1863 den eed van trouw te Bandjermasin af.

De namen dezer zendelingen verdienen, voor de bewezen trouw en gehechtheid aan het Gouvernement, hier vermeld te worden: zij zijn Kahayan Goestie Kapitan, Mohamed Yassin en Dambong Anom.

Hoewel ook Anachoda Lampong zich aanvankelijk had uitgelaten dat hij zich mede wenschte te onderwerpen, bleek het

echter al spoedig dat dit hem geen ernst was geweest, want in Juni vernam men dat hij zich met 40 volgelingen, meest allen hoofden, te Toeijong (boven Kahayan) gevestigd had en aldaar niet alleen alle handelsverkeer en de communicatie met het dieper binnenland belemmerde, maar zich zelfs niet ontzag de hoofden en bevolking te beboeten en geld af te persen.

Dit duurde echter niet lang, want al spoedig rukten eenige hoofden met hun volk tegen Anachoda Lampong op en verloor die beruchte opstandeling in een gevecht, dat in de maand Juli bij Kwala Karau geleverd werd, met drie zijner volgelingen het leven.

Door deze overwinning aangemoedigd besloten de bovenbedoelde Dajakhoofden, versterkt door eene bevolkingspatrouille van Kwala Kapoeas, aangevoerd door den zoon van Toemenggoeng Nikodemus, Radin Karsa Negara, en eenige met geweren gewapende lieden, nu dadelijk hunne wapenen ook tegen Goestie Djamal die zich met eenige andere vijandige hoofden in eene versterking te Batoe Soli ophield, te keeren.

Na een hardnekkig gevecht werd deze versterking vermeesterd waarbij Goesti Amin, een Tommongong en verscheidene andere minder voorname muitelingen sneuvelden, terwijl de overigen aan wien het gelukt was in de wildernis te ontkomen, vermoedelijk de wijk naar de Boven-Doesson hadden genomen.

Radin Karsa Negara had hier tegen de vijandelijke Goesties geageerd met eene macht van 300 man en hij was niet eerder overgegaan tot het doen insluiten en beschieten der benting dan na vooraf alle pogingen aangewend te hebben om de bedoelde Goesties tot onderwerping te brengen. De vijand was ondersteund geworden — natuurlijk door dwang — door de bevolking der kampong Rawing.

Na de verdrijving van Goestie Djamal had men langs het stroomgebied der Kahayan-rivier gedurende een geruimen tijd niets meer van opstandelingen vernomen. De bevolking legde zich over het algemeen weder vrij geregeld toe op den aanplant van padie en de inzameling van verschillende boschproducten, eene groote uitbreiding wordt echter aan deze takken van nijverheid niet gegeven daar de Dajaks, lui en zorgeloos van aard zijnde, niet meer werken dan noodig is om zich het noodige levensonderhoud te verschaffen.

In de maand November 1864 kwam ter hoofdplaats Bandjermasin aan het oudste hoofd van Mioere, behoorende tot den stam der Dajak Oet-Danoem; hij verzocht een Gouvernements aanstelling als hoofd te mogen ontvangen, welk stuk hem door Happé werd uitgereikt.

Deze uitreiking had ten gevolge, dat reeds in de maand December d. a. v. verscheidene hoofden uit de Boven- en Midden Kahayan aan den waarnemenden civielen gezaghebber te Kahayan het verzoek deden om te Bandjermasin aan den Resident hommage te betoonen en tevens Gouvernements aanstellingen te vragen in hunne kwaliteit als hoofden der bevolking. Hunne namen waren:

Toemenggoeng Soera van Rawie Districtshoofd van Midden-Kahayan.

Tommengong Matjang Goenong Districtshoofd van Boven-Kahayan.

verder de Kamponghoofden:

Materanoem van Kampong Tekang,

Demang Kratapattie van kampong Toembang Hakarie,

Demang Sang Koerong > > Betang

Kiaij Noessa > > Soengei Riang

Dambong > > Tewah

Kenapie van kampong Toembang Kroeëng
Sontan > > Hanoga.

Deze uit eigen beweging afgekomen Hoofden ontvingen de verlangde aanstelling uit handen van Happé, waarna zij zeer voldaan naar hunne respectieve woningen retourneerden.

Den 14ⁿ Februari 1865 volbracht de 1e Luitenant der Infanterie, Militaire Kommandant te Kahayan L. J. Blók met het meeste succes eene reis naar de Boven-Kahayan; trots de menigvuldige steenen in de rivier, de zoogenaamde Riams en groote stroomsnelheid wist hij zoo hoog mogelijk de rivier op te komen, waardoor niet alleen de handel werd aangemoedigd maar ook het vertrouwen in het Gouvernement aanmerkelijk grooter werd.

In de maand Juni werd de 1^e Luitenant L. J. Blok in zijne dubbele betrekking van civiel en militair kommandant te Kahayan vervangen door den 2ⁿ Luitenant der Infanterie C. F. Koch.

Den 10ⁿ October werd door Koch met eene bedekking van 10 bajonetten eene inspectiereis gemaakt naar de Boven-Kahayan; overal vond hij de bevolking rustig en vredelievend; de verspreid wonende Dajakkers ontvingen den last zich in grootere kampongs langs den rivieroever te vereenigen, ten einde beter bestand te zijn tegen mogelijke invallen der Doessonners.

Daar het meermalen voorkwam dat de bevolking dezer afdeling in vereeniging met de bevolking der Kleine Dajak tegen de vijandige Goesties ageerde, zoo vindt men de verrichtingen dezer bevolking gedurende het opperbestuur van Happé ook gedeeltelijk in het volgende Hoofdstuk.

KLEINE DAJAK.

De militaire Kommandant 1e Luitenant L. J. F. E. von Ende te Kwala Kapoeas was tevens met de uitoefening van het civiel gezag in deze afdeeling belast en genoot daarvoor eene toelage van *f* 100. 's maands boven zijn militair traktement. — Hij werd in het bestuur bijgestaan door twee districtshoofden, namelijk Toemenggoeng Djajja Negara, 1ste hoofd van Kwala Kapoeas en Toemenggoeng Singa Djajja, 1ste hoofd van de Midden-Kapoeas, beiden werd tijdelijk een onderstand toegekend respectievelijk van *f* 30 en *f* 25 's maands.

De overige Hoofden genieten als inkomen 8°/₁₀ der hoofdgelden, welke echter uiterst gering waren zoodat zij daarvan met geene mogelijkheid konden leven.

De opbrengsten dezer afdeeling waren mede van weinig belang voor het Gouvernement. Naar aanleiding van het Gouvernements besluit van 21 Mei 1863 n^o. werden ook te Kwala Kapoeas tolbelastingen en inkomende en uitgaande rechten geheven.

Hoewel de opbrengst dier middelen hier iets meer bedroeg dan te Kahayan, was zij toch ook nog uiterst gering.

In de maand April 1863 werd door den civielen gezaghebber tevens militairen Kommandant eene reis naar de Boven-Kapoeas

ondernomen; overal werd door de bevolking, jegens dien ambte- naar de beste gezindheid aan den dag gelegd.

Gedurende het geheele jaar 1863 tot Juni 1864 werd de rust dan ook door niets verstoord, en ofschoon de Hoofden der bovenstreken onder verdenking lagen van min of meer met den vijand in de Boven-Doesson te heulen, lieten zij daarvan niet openlijk blijken en kon men wel voor zeker aannemen dat de zaak der opstandelingen hier toenmaals bij de bevolking weinig weerklink vond, want deze had maar al te droevig ondervonden hoe de verkeerde raadgevingen en inblazingen van listige Maleische hoofden hen domme Dajaks tot armoede en ellende hadden gebracht.

Blijkens den toestand dezer afdeeling was het duidelijk dat zij zich alleen uit haren diep ongelukkigen staat kon verheffen onder een mild en vrijgevig bestuur; dit zou de eenige weg zijn om haar weder in den vroegeren welvarenden staat terug te brengen.

In de maand Juni 1864 ontving Happé, zeer onverwacht, van den waarnemenden civielen gezaghebber tevens militairen kommandant te Kwala Kapoeas de tijding, dat er zich eene bende van circa 50 kwaadwilligen in zijne afdeeling vertoond had, welke het zelfs gewaagd hadden met elf Djoekongs stil te houden voor de woning van het districtshoofd Toemenggoeng Matjan Negara te Meandoemaj. Hunne pogingen om dit hoofd over te halen hunne partij te kiezen waren echter zonder gevolg gebleven, terwijl ook de bevolking der nabij gelegen kampongs Mareh en Pendakatiempoen niets met hen te doen wilde hebben, doch uit vrees naar de wildernis was gevlucht.

De civiele gezaghebber tevens militaire kommandant voornoemd had op ontvangst dezer tijding al dadelijk den 8sten Mei

1864 een patrouille van 10 bajonetten onder aanvoering van een adjudant-onderofficier naar de plaats des onheils gezonden; deze arriveerde den 9^{den} d. a. v. te Meandoemay alwaar niet het minste spoor van kwaadwilligheid werd bespeurd, waarom de tocht naar Penda Katiempoen was voortgezet, bij welke kampong twee reeds vroeger van Meandoemay uitgezonden bevolkingspatrouilles werden aangetroffen. •

De bevolking dezer kampong die, zooals bereids hierboven werd vermeld, de vlucht had genomen, was reeds den volgenden dag, door de tegenwoordigheid der patrouille gerustgesteld, voor het grootste gedeelte teruggekeerd; den 11^{den} Mei werd daarom de tocht verder voortgezet en de nacht doorgebracht bij een raket op ongeveer een uur afstand van Soengei Moearai. Den 12^{den} Mei 's morgens werd de Soengei Moearai langzaam binnengeroeid, doch niets bespeurd, dan in de verte een paar vluchtende inlanders, die zich zelfs den tijd niet gaven om eene kleine djoekong, waarschijnlijk hun eigendom, mede te nemen.

Nadat men alzo ongeveer vier uren had doorgeroeid, viel geheel onverwacht een aan den oever staande zware boom op het middengedeelte der prauw waarin zich de voornoemde onderofficier bevond; de prauw brak middendoor, doch gelukkig werden alle zich daarin bevindende personen gered door de tijdig aangebrachte hulp der overige militairen, roeiers enz.

De adjudant-onderofficier die niet zwemmen kon en reeds door den sterken stroom werd medegevoerd, had zijn leven aan den Dajak Angir te danken.

Bij onderzoek bleek dat de op de prauw gevallen boom reeds vooraf op de vereischte diepte was ingehakt en met rotting staande gehouden tot het oogenblik waarop de prauw voorbij voer; een gewoon verdedigingsmiddel van den vijand.

Daar nu het meerendeel der vivres en munitie door dit ongeval was verloren gegaan, zoo besloot de adjudant-officier den terugtocht aan te nemen, welke zonder verdere ontmoetingen werd volbracht. Den 14^{den} Mei was de patrouille weer terug in haar garnizoen te Kwala Kapoeas.

Zooals ook hier, keurde Happé het in het algemeen af zich met kleine patrouilles te wagen in zulke kleine, onbekende Soengei's. In zulke vaarwaters waarvan de met boom- en struikgewas bedekte oevers zeer moerassig zijn en geen enkel landingspunt aanbieden, zijn onze soldaten in de kleine djoekongs waarvan gebruik moet worden gemaakt, bijna weerloos, terwijl de vijand steeds onzichtbaar blijft en niet achtervolgd kan worden.

Toch oordeelde Happé het noodig, om de bende kwaadwilligen waarvan hier sprake is en die wellicht door den terugtocht der bovenbedoelde patrouille stouter mocht worden, ontzag in te boezemen en te verdrijven; tot dat doel zond hij op den 17^{den} Mei Z. M. Stoomschip Admiraal van Kinsbergen naar Kwala Kapoeas, terwijl aan den waarnemenden civielen gezaghebber tevens militairen Kommandant aldaar bevelen werden gegeven om in overeenstemming met den kommandeerenden officier van dien bodem de vereischte maatregelen te nemen ter verzekering der rust in zijne afdeeling.

Den 19^{den} Mei was dit stoomschip te Kwala Kapoeas gearriveerd en reeds den 20sten stoomde men, nadat de militaire kommandant met 15 bajonetten geëmbarqueerd was, de Kapoeas rivier op tot Soengei Pobalie. In den vooravond van den 21sten Mei ten 6½ uur werd voor de monding der Soengei Moearai geankerd en aangezien volgens ingekomen berichten de bende kwaadwilligen vele natuurlijke hindernissen had gemaakt om het verder varen van booten en prauwen zooveel mogelijk te

bemoelijken, werd door den Kommandant van het Stoomschip in overleg met den militairen Kommandant besloten om nog aan de excursie toe te voegen een officier der marine, een officier van gezondheid en vijftien gewapende schepelingen.

Daar nu de van Kwala Kapoeas vooruitgezonden prauwen met gewapende Dajaks reeds bij den Soengei Moearai werden aangetroffen, zoo werd den volgenden morgen deze Soengei met genoemde prauwen en twee gewapende sloepen langzaam binnengeroid. Na verloop van twee uren ontdekte de voorhoede twee Dajaks in djoekongs, die bij de nadering der patrouille in allerijl met achterlating van vaartuigen en wapens de vlucht namen; eenige schoten werden hun, maar zonder gevolg, nagezonden.

Toen men aan beide oevers half doorgekapt boomen ontwaarde, werden deze door een aan weerszijde ontscheept detachement uit den weg geruimd; de rottingen werden doorgekapt en de boomen door den snellen stroom afgevoerd. De versche voetsporen welke overal werden aangetroffen gaven de overtuiging dat het onverwachte débarquement onzer troepen den vijand de vlucht had doen nemen, en dus ook hun voornemen verijdelde deze boomen op de prauwen te doen vallen.

Ten 12 ure 's middags moest het op den rechter oever marceerend detachement weder embarqueeren door den hoogen waterstand en de onbegaanbaarheid van het terrein, en om half twee om dezelfde reden ook het linker. De tocht werd echter daarom niet gestaakt, maar met inachtneming der vereischte voorzichtigheid voortgezet tot een zeker pad dat naar de woningen van Demang Soeloe en Pakabi leidde.

Ten 3 uur 's namiddags werd dit punt bereikt, nadat nog verscheidene halfdoorgekapt boomen door de onvermoeide inspanning van den inlandschen schrijver Patiwael waren uit den

weg geruimd. Hier debarqueerden de troepen en werd er met een gedeelte van het detachement naar de huizen opgerukt, terwijl het andere gedeelte de prauwen bewaakte.

Na een kwartier marcheerens aan de huizen gekomen vond men die verlaten; daar het evenwel aan alles bleek dat de bende daar haar verblijf had, zoo werden ze opgeruimd.

Nadat het omliggend terrein door de gewapende Dajaks in alle richtingen doorkruist was en niets meer van de bende bespeurd werd, besloot men, hoe teleurgesteld ook na een vermoeienden tocht geen ontmoeting met den vijand gehad te hebben, tot den terugtocht.

Om kwart voor zeven 's avonds werd het stooraschip weder bereikt.

Den 23sten 's morgens werd het anker gelicht en stoomde men door naar Mandoemay, alwaar vernacht werd. De waarnemende civiele gezaghebber maakte zich dien tijd ten nutte om aan wal te gaan en de bevolking gerust te stellen; haar tevens aanmanende om voortaan bij ontmoetingen met dergelijke benden slechtgezinden, alles in het werk te stellen om die krachtdadig tegenstand te bieden; men kon steeds op den steun van het Gouvernement rekenen.

De hierboven bedoelde bende stond onder aanvoering van Panglima Batoe Itam, na afloop dezer affaire onderwierpen zich daarvan 10 mannen met 6 vrouwen en 14 kinderen.

In het begin der maand April werden Toemenggoeng Djaya Negara, districtshoofd van Kwala Kapoeas en Toemenggoeng Singa Djaya, districtshoofd van de Midden-Kapoeas met eene bende gewapende Dajaks naar de bovenstreken gezonden om te trachten, zoo mogelijk langs vredelievenden weg, een einde te maken aan den bestaanden twist tusschen de bewoners van de Kampong Kaharingan en die van Kotta Baroe, en eerstge-

noemden, die ongelijk hadden, aan te manen, zich voortaan van alle rustverstoringen te onthouden, daar zij anders als vijanden van het Gouvernement zouden beschouwd en behandeld worden.

De bevolking van Kaharingan had zich namelijk aan verschillende rooftochten, die zelfs tot over de grens van de afdeling Groote Dajak werden uitgestrekt, schuldig gemaakt en o. a. in Februari de kampong Kotta Baroe gewapenderhand overvallen en vijf van de bewoners gedood.

De vorengenoemde Districtshoofden ontmoetten op hunnen tocht eene bevolkingspatrouille uit de Kahayan onder het hoofd Toemenggoeng Ngabei Pandjie, die door den waarnemenden civielen gezaghebber van Kahayan was uitgezonden om de bevolking tegen de aanvallen van de Kaharingangers te beschermen.

Beide patrouilles trokken nu vereenigd ± 230 man sterk verder en hielden weldra halt voor de versterkte kampong Kaharingan.

Gedurende drie dagen werden alle pogingen aangewend om de bevolking van genoemde kampong langs minnelijken weg tot rede te brengen, doch alles was vergeefs en hardnekkig werden door haar alle voorstellen tot schikking van de hand gewezen.

De vereenigde hoofden rukten daarop met hunne volgelingen meer in de nabijheid der versterkte kampong, sloten haar nauwer in, en beproefden nogmaals met de bevolking in onderhandeling te treden, doch daar zij met geweerschoten en pijlen (Soempits) werden ontvangen, waardoor verscheidene personen kwetsuren bekwamen, besloten zij tot den aanval over te gaan, met dat gevolg, dat de kampong na een hardnekkig gevecht ingenomen en verbrand werd.

Een en veertig mannen en vrouwen werden bij die gelegenheid gevangen genomen, terwijl er drie en vijftig sneuvelden

waaronder vijf en twintig vrouwen, welke laatsten zich, volgens het verhaal der gevangenen, voor een groot gedeelte vrijwillig in de vlammen hadden geworpen, liever dan zich over te geven of gevangen te worden genomen.

Van de aanvallers werden er vijf en twintig gewond en sneuvelde er slechts één.

Den 10^{den} April ontmoette de waarnemende civiele gezaghebber de 1ste Luitenant von Ende op zijne inspectiereis te Tapin de terugkeerende bevolkingspatrouilles, en hij vernam de hierboven vermelde toedracht van het gevecht uit den mond der Hoofden. De 1ste Luitenant von Ende zorgde toen in persoon voor een goede verpleging der gewonden zoowel van onze zijde als die des vijands, terwijl hij verder maatregelen nam om te voorkomen dat de gevangenen mishandeld werden. Bij de voortzetting zijner reis slaagde hij er ook in eenige dagen later de Kaharingangers, die zich door de vlucht gered hadden en zich onder den zoon van hun gesneuveld hoofd nabij Samoehing ophielden, in onderwerping te brengen, en schonk hij hun onder nadere goedkeuring op de volgende voorwaarden vergiffenis voor het gebeurde.

- 1°. Dat Pankoeri, de zoon van het gesneuveld kamponghoofd, met de drie oudsten trouw zou zweren aan het Gouvernement.
- 2°. Belofte van geen wraak te zullen nemen.
- 3°. Dat de twist met Kotta Baroe als afgedaan zou beschouwd worden en door de bevolking van Kotta Baroe volgens Dajaksche adat het verzoeningsfeest, — tipoekdanoem — zou worden gegeven met invrijheidstelling der gevangenen, en
- 4°. Bescherming van alle handelaren, uitlevering van misdadigers en vestiging in de Kampong Soengei Roedjah beneden de zoogenaamde Riams (watervallen.)

Nadat zij 24 uren den tijd hadden gehad om zich te bedenken of zij aan deze voorwaarden wilden voldoen, als zijnde de eenige weg om vergiffenis te erlangen en niet als vijanden van het Gouvernement te worden beschouwd, werden de gestelde voorwaarden vrijwillig aangenomen en de gevorderde eed gedaan, waarna de militaire kommandant tevens civiele gezaghebber de gevangen genomen Kaharingangers in vrijheid liet stellen.

De 1ste Luitenant von Ende mocht op deze zijne handelingen, eene tevredenheidsbetuiging ontvangen van den kolonel Happé.

Op den 6^{den} October ontving Kolonel Happé een spoedbrief van den 1sten Luitenant von Ende met het bericht dat eene bende Dajaks uit Moerong, onder de opstandelingenhoofden Goestie Djamal, Goestie Toepak en Ngabei Said zich in de Soengei Kawattan had vertoond met het doel de inlandsche hulpversterkingen te Kotta Baroe en Kwala Hiang aan te vallen. Onder de bevolking der Boven-Kapoeas heerschte daarom eenige onrust en op verscheidene plaatsen maakte zij zich gereed om de kampongs te verlaten en de wijk in de wildernis te nemen.

Onmiddellijk werd aan het hoofd der Midden-Kapoeas opgedragen zijn volk te verzamelen om met behulp van de bewoners van Kotta Baroe en Kwala Hiang de muitelingen te keer te gaan.

Dientengevolge rukten twee bevolkingspatrouilles, elk 120 man sterk, tegen den vijand op, doch deze, die zich inmiddels te Kotta Tapin genesteld en versterkt had, kon niet van daar verdreven worden; gemelde patrouilles werden teruggeslagen en bekwamen eenige gekwetsten.

In dien stand van zaken, oordeelde Happé dat er van onze zijde krachtdadig diende gehandeld te worden, en werd dan ook den 27sten October de Gouvernements-stoomer Bronbeek met 35 ba-

onetten onder de 2^{den} Luitenant Routs en met een houwitser met bediening naar de Boven-Kapoeas gezonden.

Volgens de laatste berichten had de vijand zijne versterking te Kotta Tapin verlaten en verbrand en zich in de Soengei Kawattan opnieuw versterkt.

In den avond van den 1ⁿ November in de nabijheid der Soengei gekomen, werd besloten den volgenden morgen vroegtijdig tot den aanval over te gaan.

De 1^e Luitenant von Ende, die als civiel en militair gezaghebber der afdeeling Kleine Dajak met de leiding der zaak belast was, zond des nachts vijf bevolkingspatrouilles, waaraan eenige als gewone inlanders verkleede militairen waren toegevoegd, langs verschillende wegen uit om eene omtrekking te bewerkstelligen, ten einde de muitelingen, zoo zij poogden te ontvluchten, den pas af te snijden.

Zoodra de dag aanbrak stoomde de Bronbeek op tot voor de vijandelijke versterking, die niet ver van den rivieroever op een steilen 120 voet hoogen heuvel gelegen was.

Het stoomschip werd met een goed onderhouden lilla en geweevuur ontvangen, en daar von Ende terecht begreep hier niet te moeten talmen, werd onmiddellijk gedebarqueerd en tot de bestorming overgegaan.

De vijand verdedigde zich met nadruk, vuurde hoofdzakelijk op de Europeanen en trachtte door het naar beneden werpen van balken het beklimmen van den heuvel en van de versterking te beletten.

De aanval werd desnietteenstaande krachtig doorgezet, met dat gevolg dat de onzen spoedig meester waren van de sterkte.

Wij bekwamen bij die gelegenheid drie dooden en zeven gewonden.

In de vijandelijke benting, die na de inneming vernield werd, vond men twaalf lijken waaronder die van de hoofden Goestie

Ketjel alias Pangeran Mas Demang en Goestie Amin alias Pangeran Amin.

Een groot gedeelte van de bezetting had, niettegenstaande de gemaakte omtrekking, weten te ontkomen, de Dajaksche hulptroepen werden daarom ter vervolging van die vluchtelingen afgezonden en mochten er in slagen eenigen in te halen en af te maken.

Happé gaf von Ende de grootste voldoening door openlijk te betuigen dat onze soldaten, vereenigd met een gedeelte der bemanning van den Gouvernements-stoomer Bronbeek, zich braaf hadden gedragen, terwijl het welslagen dezer onderneming tegen Soengei Kawattan van veel gewicht was; ja! het was als het ware de eerste gevoelige les die wij sedert jaren in de gelegenheid waren de bende van Soerapattie te geven; want het was toch deze bende welke, — na in de maanden Juli, Augustus en September, begunstigd door den lagen waterstand en den algemeenen terreinstoestand, de ons welgezinde bevolking beneden de Teweh geteisterd te hebben door het plunderen en verbranden hunner woningen, — voor een gedeelte de Soengei Kawattan afzakte ten einde zich in de Midden-Kapoeas te nestelen, om de rol te spelen die de vijandelijke Goesties in de Boven-Kahayan tot December 1863 volhielden en die door de flinke handelingen van Toemengoeng Nicodemus Djajja Negara ten einde werd gebracht: hij toch omsingelde met de Dajaks de vijandelijke bents en kon dit eenige dagen volhouden; de Goesties verlieten hunne stellingen en werden toen met de klewang in de hand door de Dajaks achtervolgd, waardoor er menigeen sneuvelde, o. a. ook de zoo gevreesde Anachoda Lampong.

Het gevecht aan de Soengei Kawattan, {meer} krijgskundig beschreven in n°. 6 van den Militairen {Spectator van 1880, had

zeer veel bijgedragen om de goedgezinde bevolking vertrouwen in te boezemen en de kwaadwilligen van verdere pogingen tot verzet te doen afzien, zoodat men met grond kon verwachten dat zulks op den gang van zaken in deze afdeeling zeer gunstig zou influenceeren.

Den 19^{den} April 1866 kwam te Kwala Kapoeas in onderwerping het opstandelingenhoofd Djoeragan Kaut genaamd Rekan.

AFDEELING BECOMPAY EN DOESSON.

Het bestuur dezer afdeeling was in handen van een civielen gezaghebber tevens militairen Kommandant, bijgestaan door drie Districtshoofden, allen op een vast salaris van het Gouvernement; de overige hoofden genoten 8% collecteloon van de hoofdgelden die hunne onderhoorigen opbrengen.

In deze afdeeling hebben belangrijke voorvallen plaats gehad, onontbeerlijk voor de geschiedenis en gewichtig voor de toekomst, waarom dan ook de verschillende gebeurtenissen geregeld achter elkander dienen vermeld te worden.

Het allereerst werd een aanvang gemaakt met het instellen van een onderzoek naar de mogelijkheid om het wrak van Z. M. stoomschip Onrust, te Loetoeng Toeor gezonken ten gevolge van den snooden aanslag door Soerapatie op aandrang van den Pangeran Antassarie gepleegd, vlot te krijgen. — Daartoe werd op den 21ⁿ Mei 1863 de Luitenant-ter-zee 2 kl. P. E. Tegelberg als deskundige aan boord van de stoomkruisboot Sailoos derwaarts gezonden. Het Districtshoofd der Boven-Doesson Kiaij Rangga Nitie had verklaard dat vijf zijner volgelingen bij laag water bedoeld wrak hadden gezien; het dek zou volgens hen van het schip afgeslagen en het wrak geheel met zand gevuld zijn; bij gewonen waterstand was het schip nog

twee ellen beneden den waterspiegel; de maand Juli werd als de geschiktste tijd aangewezen om het te lichten.

De 1^e Luitenant F. M. Verspijck, waarnemend civiel gezaghebber van Becompay en Doesson, kwam te Marabahan insgelijks op de Sailoos om de reis naar de bovenstreken mede te maken, en om tevens een onderzoek in te stellen naar de steenkolenlagen die zich aan de Soengei Lemmo, een zijtak van de Barito moesten bevinden.

Den 6^{en} Juni d. a. v. kwam Tegelberg terug en rapporteerde dat er bij zijn komst te Loentoen-Toeor acht Nederlandsche ellen water op het wrak stond en dat het 25 ellen uit den wal lag; doch ooggetuigen hadden hem verhaald dat het water wel eens zoo laag was geweest, dat het schip een hand breed boven water uitstak; voorloopig evenwel werden alle onderzoekingen door den hoogen waterstand belet.

Verspijck's onderzoekingen naar de steenkolen van Soengei Lemmo hadden het gunstige resultaat dat de kommandant der Sailoos, die ze voor de terugreis gebruikt had, verklaarde dat zij van eene zeer goede kwaliteit waren.

Op den 9^{en} September werden op de Negararivier eenige handelsprauwen door roovers aangevallen; de opvarenden, kooplieden van Bandjermasin met bestemming naar Rantau, verdedigden zich hardnekkig, en ontkwamen aan eene overrompeling; toch werd een Chinees vermoord en een der roeiers verwond. Op deze tijding werden aan de bemanning van sommige handelsprauwen eenige als inheemsch volk verkleede inlandsche soldaten toegevoegd, wien het mocht gelukken een paar dier roovers gevangen te nemen.

Op den 29^{en} September rukte eene patrouille uit van Tameang-Layang naar Ampah, daar men een oogenblik vreesde dat de rust zoude verstoord worden ten gevolge van de verwonding

van het Districtshoofd van Karauw, Toemenggoeng Djaya Karsa; het bleek evenwel bij de terugkomst dier patrouille dat de verwonding van gemeld hoofd een geheel op zichzelf staand feit was en enkel aan bloedwraak moest worden toegeschreven.

Den 14ⁿ October werd van Montallat het bericht ontvangen dat zich anderhalf uur boven die plaats eene bende van ongeveer 50 muitelingen vertoond had. Eene dadelijk daarheen gezonden patrouille vond echter slechts een verlaten bivouac, en nu bleek het na bekomen informatie dat de vijand 's nachts van de duisternis had gebruik gemaakt, om ongezien de aan de Moeara Mantallat gestationeerde kruisboot te passeeren; later bleek de aanvoerder dezer bende Goesti Hanim, zoon van Goesti Kassin te zijn.

Alvorens de handelingen van Kiay Rangga Nite, aan wien de versterking aan de monding der Tewé was toevertrouwd, te bespreken, dient nog vermeld te worden dat den 12ⁿ April 1863 Z. M. Stoomschip Celebes van de Boven-Doesson geretourneerd was met de tijding dat bedoelde versterking haar voltooiing nabij was, waaraan zoowel de bevolking van de Mantallat als die der Tewé-rivier een werkzaam deel genomen had, hetgeen wel als een bewijs van hare goede gezindheid kan aangemerkt worden.

Omstreeks dien tijd werden de bovenstreken der Doesson tot aan de Tewé voor rustig gehouden en werd eene onderwerping dier streken spoedig te gemoet gezien, aangezien men meende dat de aanhang van Soerapatie hoe langer hoe geringer werd en alleen de angst voor dit muitelingenhoofd de bevolking weerhield zich onder ons bestuur te stellen.

In den avond van den 26ⁿ October 1863 evenwel werd te Mengkatip het bericht ontvangen, dat 28 opstandelingen tusschen Poeloe Pakoe en Pamingir positie hadden genomen met het doel van daar uit kleine handelsprauwen te plunderen.

Na ontvangst dezer tijding werd onmiddellijk de 1ste Luitenant Scheltema met 20 bajonetten naar de aangewezen plaats gezonden, terwijl het hoofd Toemenggoeng Djaya Karsa uit eigen beweging met eenige prauwen en volgelingen medeging.

Des nachts te 2 ure werd de vijand overvallen en daar hij weigerde zich over te geven had er een gevecht plaats, waarbij 12 opstandelingen werden neergeschoten en 4 gevangen genomen. Het Hoofd Toemenggoeng Tonda wist echter te ontsnappen. Eene hoeveelheid wapens, munitie, benevens een blikken trommel met papieren en tjaps zonder eenige waarde, werden door onze soldaten buit gemaakt. Van onze zijde werd slechts een inlandsch soldaat licht gewond.

In de omstreken van Marabahan hadden zich ook nog eenige rivierroovers gevestigd, doch hun aantal scheen reeds zeer verminderd te zijn, althans niets belangrijks werd door hen ondernomen. Bij het naderen der bevolkingspatrouilles, die ijverig in de weer waren ter opsporing dezer rooverbenden, sloegen de laatsten steeds op de vlucht en verdwenen in de ontelbare Soengeis en krekens die zich in de Barito ontlasten en waar het schier onmogelijk was hen te achtervolgen. Zoowel door het stationneeren van kruisbooten op de Barito als door het heen en weer varen van kleine stoomschepen, gepaard met de pogingen der bevolkingspatrouilles om hun afbreuk te doen, zouden naar de verwachtingen welke Happé koesterde, de rooverijen op de Barito binnen kort geheel ophouden.

Aangezien de bevolking der kampong Bambang in slecht bekend stond en wel onder de zware verdenking lag zich aan rivierroof schuldig te maken, hoewel zij toch schijnbaar ongezind was, besloot Happé onverwachts deze bevolking te doen opbreken en haar te verplaatsen naar Belawang. Te Belawang waren de Bambangingers, voor het meerendeel bannelingen onder

het voormalig Sultansbestuur, meer onder direct toezicht; [dit was van Happé een alleszins doeltreffende maatregel voor de veiligheid der vaart op de Barito. —

Inmiddels werd de civiele gezaghebber der Doesson en Becompay met den Gouvernements-stoomer Boni naar de Boven-Doesson gezonden om zich van den algemeenen toestand en in het bijzonder van den stand van zaken aan de Tewé te vergewissen, alsook de handelingen van het hoofd Kiay Rangka Nitie Negara ten nauwkeurigste na te gaan, dewijl bij Happé het vermoeden was gerezen, dat zijne vestiging aan de Téweh mogelijk nadeelig terugwerkte op de zaak der onderwerping van de zonen van Antassarie en anderen. —

De hiervoor bedoelde goede verwachtingen welke Happé koesterde omtrent den rivierroof werd spoedig beschaamd door de tijding dat er zich eene bende slecht volk in de Soengei Babalé boven de kampong Bahanon schuil hield, hetgeen den militair-kommandant van Margasarie deed besluiten bij eene bevolkingspatrouille van $\pm$ 60 man, die onder aanvoering van het waarnemend districtshoofd Doehoesin en den Pembakal Saman tegen deze bende optrok, zes als kampongbewoners verkleede inlandsche soldaten te voegen. Op den 3^{en} December ontdekte deze patrouille bij het omroeien van een hoek plotseling eene bende van c. c. 30 man, allen goed gewapend met lansen en geweren, die zich overvallen ziende zich met geveld lans op de onzen wierpen, ten gevolge waarvan al dadelijk twee kampongbewoners sneuvelden. De bevolkingspatrouille door den schrik bevangen sloeg op de vlucht, met uitzondering van het Districtshoofd en twee volgelingen, die na tevergeefs gepoogd te hebben zijn lafhartig volk tot staan te brengen, met onze soldaten dapper den aanval doorstonden; eindelijk waren zij verplicht uit de ranke djoekongs in het water te springen, waardoor de mu-

nitie nat werd, zoodat zij nog slechts één schot op den vijand konden doen. Vervolgd door een overmachtigen vijand, terwijl reeds drie hunner gesneuveld waren, moesten zij zich wel naar de monding der Soengei Babalé retireeren, welke zij dan ook zonder verdere verliezen bereikten. Van de roovers waren bij deze gelegenheid zes man gesneuveld.

Bovengenoemd Districtshoofd verzamelde zijne patrouille en posteerde die voor de monding van gemelde Soengei, het bevel achterlatende den roovers den doortocht te beletten, terwijl hij zich met de drie nog overgebleven soldaten naar Margasarie begaf om aldaar versterking te vragen.

De militaire Kommandant van Margasarie, de 1e Luitenant Munder, zond dadelijk op het vernemen van deze gebeurtenis eene patrouille van 12 bajonetten naar de Soengei Babalé, met last de monding te bewaken en haar niet binnen te dringen voordat de dadelijk van Rantau gevraagde versterking zou zijn aangekomen. Den 5ⁿ December des middags te 12 ure kwam die versterking bestaande uit 18 bajonetten, onder kommando van den 2ⁿ Luitenant A. H. van de Poll te Margasarie aan, medebrengende de patrouille die de monding der Soengei Babalé had moeten bewaken. De roovers hadden namelijk een half uur na het vertrek van het Districtshoofd en dus nog voordat de versterking van Margasarie was aangekomen, gemelde Soengei reeds verlaten, en dezelfde bevolkingpatrouille had, ook nu weder, in stede van hun den doortocht te beletten, op het zien der roovers lafhartig en schandelijk de vlucht genomen.

In den morgen van den 5ⁿ December kwam de tijding van het gebeurde te Soengei Babalé, dus voordat de vermelde schandelijke vlucht had plaats gehad, te Bandjermasin aan. Happé zond onmiddellijk den Gouvernements-stoomer Tjenrana met een detachement sterk 30 man onder den 1sten Luitenant P. S. Smagge

naar Margasarie, terwijl per spoedpost naar Marabahan en Negara bevelen werden afgezonden om met bevolkingspatrouilles tegen de gemelde rooverbenden op te rukken en in verband met de patrouille Smagge niets onbeproefd te laten om de verblijfplaats der roovers te ontdekken en dezen de meest mogelijke afbreuk te doen.

In den nacht van den 5ⁿ op den 6ⁿ December arriveerde de Tjinrana te Margasarie.

Den 8ⁿ December werd het eerste rapport van den Luitenant Smagge ontvangen en naar aanleiding daarvan de Gouvernementsstoomer Boni naar de Barito gezonden, op sleeptouw medenemende eene kruisboot met de bestemming om op de Negararivier station te houden, terwijl om de Tjinrana in staat te stellen nog eenige dagen op de roovers te blijven kruisen dat stoomschip door de Boni van eene voldoende hoeveelheid steenkolen voorzien werd, waarop laatstgenoemde bodem naar de hoofdplaats terugkeerde.

Den 13ⁿ December meldde de militaire kommandant der Benaë Ampat, kapitein L. B. Paternoster de Monlion, die zich tijdelijk naar Margasarie had begeven, dat de roovers ondanks alle nasporingen in verschillende richtingen niet meer te vinden waren, en de patrouille Smagge arriveerde dan ook in den avond van denzelfden dag met de Tjinrana te Bandjermasin, de eenige tijding medebrengende dat door het ijverige hoofd van Negara en zijne bevolking nog drie roovers waren afgemaakt.

Ten einde steeds met kracht tegen de roovers te kunnen ageren werd het garnizoen te Margasarie tijdelijk op eene sterkte van 45 bajonetten gebracht.

Ook van uit Marabahan was in den laatsten tijd druk gepatrouilleerd ingevolge den ontvangen last van Happé. In den nacht van den 5ⁿ op den 6ⁿ December werd eene patrouille sterk 15

bajonetten onder den 1sten Luitenant W. Vasseur naar Soengei Gampa gedirigeerd met het doel om zekeren Maroedin, een be-rucht rivierroover die zich daar ophield, te apprehendeeren; bij aankomst ter plaatse evenwel vond men het huis, als zijn ver-blijfplaats opgegeven, verlaten. Verder maakte de hooge water-stand in dat jaargetij het vervolgen der rivierroovers uiterst moeielijk, ja schier ondoenlijk, daar het overal overstroomde terrein hun ruimschoots gelegenheid aanbood om met hunne lichte djoekongs aan de vervolging onzer dappere soldaten en ook aan die onzer bevolkingspatrouilles te ontsnappen.

Ruim een maand bleef het rustig, doch toen — den 16^{den} Januari — ontving men te Marabahan het bericht van het plunderen van twee Nagara prauwen waarvan niettegenstaande alle mogelijke nasporingen de daders spoorloos verdwenen waren. Omstreeks dezen tijd werd de bevolking der kampong Begagap door eenige kwaadwilligen zoodanig opgestookt en beangst ge-maakt, dat zij de vlucht nam naar de Soengei Pansoek om zich daar in de wildernis schuil te houden. Happé zulks ver-nemende vaardigde onmiddellijk een zendeling af voorzien van de noodige instructiën naar het kamponghoofd Goesti Moha-mad en het mocht dezen gelukken, na Mohamad het verkeerde zijner handelingen onder het oog gebracht te hebben en hem het ongerijmde zijner vrees te doen inzien, dat hoofd met zijne geheele bevolking weder in zijn kampong terug te bren-gen, terwijl hij Happé voor zijne onberaden handelwijze om ver-schooning vroeg.

Deze aangelegenheid leverde bovendien het gunstige resul-aat op dat 100 andere lieden welke zich reeds een geruimen tijd schuil hielden, mede terugkeerden.

Het doen verhuizen der bevolking uit de Soengei's in het District Becompay naar Marabahan droeg veel bij tot het ver-

minderen van den rivierroof, en daardoor werden ook de aan de rivier gelegen kampongs minder bedreigd en geen vrees aangejaagd.

In de maand December van het vorige jaar kwamen te Marampauw aan, om van daar naar Margasarie te worden overgebracht, de vrouw van het opstandelingenhoofd Goestie Kassin, Minah genaamd, alsmede hare dochter met name Goestie Galoeh, weduwe van den vroeger gesneuvelden Goestie Brahim; zij verklaarden uit het Amanditsche te zijn gekomen en dat Goestie Kassin reeds 1½ maand geleden aan eene ziekte overleden was. Happé schonk aan dit bericht geen vertrouwen, hoewel toch ook van verschillende zijden de mededeeling ontvangen werd, dat Goestie Kassin in de bosschen van het Amanditsche uit gebrek was omgekomen, terwijl ook zijne zonen Goestie Haman en Hoessin benevens zijne aanhangers Radhin Maas en Kiay Maas aan Happé pertinent verklaarden dat hij overleden was; niets werd dan ook meer van Goestie Kassin vernomen, totdat op den 12^{den} Maart de militaire kommandant van Margasarie het bericht zond, dat Goestie Kassin door eene bevolkingspatrouille, geleid door den spion Awat en met medewerking van het Districtshoofd aldaar in zijne schuilplaats te Kayoe Telap, District Margasarie, was overvallen, gevangen genomen en binnen de versterking in verzekerde bewaring gebracht.

Reeds den volgenden dag vertrok de gouvernementsschooner Boni naar Margasarie om Goestie Kassin naar Bandjermasin over te voeren, alwaar Happé hem bij aankomst in verzekerde bewaring deed stellen en als van de algemeene amnestie uitgesloten hem naar den krijgsraad te velde verwees.

De gevangenneming van Goestie Kassin werd beschouwd als een waarborg te meer voor het bestendigen der rust in het

Margasarische en ook vooral in de Afdeeling Becompay en Doesson.

Juist tijdens dezen zoo bevredigden toestand werd Happé in de onaaangename verplichting gebracht een hoogst treurig voorval te moeten bekend stellen.

Op den 1sten Maart 1864 vertrokken van Mengkatib naar Mantallat twee prauwen ieder bemand met 10 inlandsche roeiers. In de eerste prauw bevond zich de adjudant-onderofficier Van Graauwenhaan met zijne huishoudster, benevens twee inlandsche fuseliers, terwijl de roeiers Dajaks uit de kampongs Mantallat en Troesan waren. In de tweede prauw waren aanwezig de Europeesche korporaal Lokhoff vergezeld van zijne huishoudster, benevens twee inlandsche fuseliers, terwijl de roeiers bestonden uit 9 Maleiers en 1 Dajak uit de kampong Mantallat; twee Maleiers waren van Becompay herkomstig. Beide deze prauwen waren gedeeltelijk met Gouvernementsgoederen en gelden beladen.

Op den avond van den 6^{den} Maart ten 9 ure ontving Happé een spoedpost van den militairen kommandant te Mengkatip, de tijding bevattende dat de twee gemelde prauwen, na eerst de kampong Baroe en daarna de kampong Boentok aangedaan te hebben, aan den oever der Barito waren aangevallen met het ongelukkig gevolg dat de adjudant-onderofficier Van Graauwenhaan, de Europeesche korporaal Lokhoff, een inlandsch fuselier en de huishoudster van den korporaal waren vermoord, terwijl een inlandsch fuselier aan de bekomen wonden was overleden.

De eerste prauw, waarin zich de twee inlandsche militairen en de huishoudster van den vermoorden onderadjutant en diens lijk bevonden, zoomede de gouvernementsgoederen en gelden, de laatste tot een bedrag van f 2000, arriveerde in den morgen

van den 4^{den} Maart te Mantallat; het had allen schijn of de zich in die prauw bevindende inlandsche militairen aan het gevecht geen deel hadden genomen, althans zij waren niet gewond.

Dit bericht bevatte nog veel duisters, speciaal wat den aanval betreft, daar tusschen Mengkatip en Moeara Mantallat reeds gedurende meer dan een jaar rust en veiligheid onder de bevolking heerschte, en door haar niet de minste vijandelijkheid gepleegd of bewijs van kwaden wil aan den dag gelegd was. Het vermoeden rees dan ook dadelijk bij Happé op, dat hier geene opstandelingen in het spel waren, maar de roeiers wellicht wegens ondervonden slechte behandeling tot wraakneming waren overgegaan. Onder dezen stand van zaken en in het geval dat de Boven-Doesson niet rustig was, dan wel dáár verraad broeide, kwam Happé met den kommandeerenden Officier van Z. M. Zeemacht te dier kuste overeen om al dadelijk den volgenden morgen — den 7^{en} Maart — Z. M. Stoomschip Onrust vergezeld van de Gouvernements stoomkruisboot Sailoos naar Mantallat te doen vertrekken, terwijl aan boord van eerstgenoemden bodem zou embarqueeren de juist ter hoofdplaats aanwezige nieuw benoemde civiele gezaghebber der Afdeeling Becompay en Doesson, de Kapitein P. L. L. van Hombracht, alsmede een detachement van 25 bajonetten onder bevel van den 2^{den} Luitenant der Infanterie W. F. de Wilde, terwijl de nog in functie zijnde civiele gezaghebber van Becompay en Doesson, de 1ste Luitenant der Infanterie F. M. Verspijck, door Happé werd uitgenoodigd dien tocht mede te maken.

Om een denkbeeld te geven van de beleidvolle handelingen van den Kolonel Happé, worden hier in korte trekken vermeld eenige aanwijzingen ter opvolging aan den Kapitein Van Hombracht medegegeven, als:

»In alles overeenkomen, vooral zoo de wapens moeten ge-

»bruikt worden, met den kommandeerenden Officier van Z. M. »stoomschip Onrust, onder wiens bevelen de Gouvernements »stoomkruisboot Sailoos was gesteld.”

»dat het streven moest zijn de moordenaars in handen te krij- »gen, en het van den uitslag van het onderzoek zou afhangen »of de kampongs Baroe en Boentok al dan niet getuchtigd zou- »den worden.”

»dat het noodig zou zijn dat kapitein Van Hombracht naar »Mantallat doorging en Kiaij Rangga Niti uitnoodigde aldaar »over te komen of bij voldoende hoogen waterstand naar de »Tewé door te stoomen.”

»dat bij bespeuring van vijandelijke houding of merkbaar ver- »raad aan de Boven-Doesson, dadelijk boven Mengkatip de Ba- »rito moest afgesloten worden.”

»dat men zoo min mogelijk wantrouwen moest doen blijken »en dat aan Kiaij Rangga Niti de gevangenneming en de vol- »trekking van het doodvonnis van Demang Lehman moest wor- »den medegedeeld, en verder dat Happé het openzetten van den »handel op de Boven-Doesson afhankelijk wil maken van de »berichten omtrent den toestand aldaar”. En

»ten slotte droeg Happé den Kapitein Van Hombracht op om »de zilveren medaille voor moed en trouw aan het zeer verdien- »stelijke Hoofd Soeta-Ono uit te reiken, tot welk doel dit Hoofd »naar Mengkatip moest overkomen, terwijl hem tevens moest »worden medegedeeld dat het gouvernement aan de bevolking »van zijn district vijf jaren vrijstelling van hoofdgelden heeft »verleend, waarvan hem eerstdaags officieel zoude kennis gege- »ven worden.”

In den morgen van den 8sten Maart vertrok met het boven- gemelde doel van Bandjermasin Z. M. Stoomschip Onrust ver- gezeld van de Gouvernements stoomkruisboot Sailoos.

Den 10^{den} Maart ontving Happé een bericht van den militairen Kommandant te Moeara Mantallat, hetgeen hem in zijn vermoeden sterkte dat de gepleegde moord met den opstand in geen verband stond, welk vermoeden al zeer spoedig tot zekerheid kwam bij het ontvangen der eerste tijding van den Kapitein Van Hombracht, waarin positief het volgende gemeld werd:

»Uit een gehouden onderzoek is gebleken dat het voorgeval-
 »lene met wijlen den adjudant-onderofficier Van Graauwenhaan
 »en diens geleide een geïsoleerd feit was, dat volstrekt niet in
 »verband stond met de politieke aangelegenheden des lands. —
 »De koelies hadden amok gemaakt ten gevolge van mishande-
 »ling. Overal heerscht bepaalde rust.”

Op den 16^{den} Maart kwamen Z. M. Stoomschip Onrust en de Sailoos te Bandjermasin terug en ontving Happé zoowel van den Kapitein Van Hombracht als van den Stationskommandant in de wateren dier kusten een gedetailleerd rapport van de verrichtingen en den stand van zaken in de Boven-Doesson.

Uit beide rapporten bleek dat overal de beste gezindheid was waargenomen en de bevolking zich beijverd had om de moordenaars wier namen bekend waren op te sporen; dat alle kampongs, de ladangs en de huisjes langs de Baritorivier gelegen, bewoond waren gebleven en dat geen de minste vrees was waargenomen bij het nauwkeurig ingesteld onderzoek, zoo in de woningen als in de omstreken.

Uit het onderzoek te Moeara Mantallat gehouden bleek dat de twee prauwen op den 1sten Maart Mengkatip hadden verlaten en in den nacht van den 2^{den} op den 3^{den} door een zwaar onweder gepaard met regen en wind gedwongen waren geworden te Tandjong Bedjakang, een geheel onbewoond oord boven de kampong Baroe, te blijven liggen; de prauw waar de Europeesche korporaal zich in bevond was het dichtst bij den wal,

terwijl die van den adjudant-onderofficier meer in het midden der rivier lag.

Door den adjudant-onderofficier waren de noodige veiligheidsmaatregelen bevolen die echter niet zijn opgevolgd, want uit alles bleek dat men zich aan eene zorgeloze rust had overgegeven, waarvan de noodlottige gevolgen niet zouden uitblijven. Tusschen 3 en 4 uur 's nachts werd den adjudant-onderofficier van achteren door de opening der tent een houw over het aangezicht toegebracht, waarna hij zich nog een oogenblik met zijn sabel verdedigde, doch toen na het bekomen van nog eenige wonden bewusteloos nederstortte en kort daarop overleed.

De huishoudster van den adjudant die inmiddels wakker geworden was, riep de mede ontwaakte koelies toe om weg te roeien, deze kaptten toen het touw door waarmede de prauw aan de andere verbonden was, op hetzelfde oogenblik hoorden zij dat er twee personen uit de prauw in het water sprongen. Ook was het niet in acht nemen der veiligheidsmaatregelen in de tweede prauw, oorzaak dat de Europeesche korporaal en de inlandsche fuselier zwaar gewond werden en dat bij het aanbreken van den dag een der roeiers vermist werd. Gedurende den geheelen volgende dag bleven de prauwen in elkanders nabijheid voortroeien, met het vallen van den avond evenwel bleef de prauw waarin zich de korporaal bevond achter, hetgeen voor dezen het noodlottig gevolg had dat hij met zijne huishoudster en een der inlandsche fuseliers vermoord werd, terwijl de andere inlandsche fuselier, Lamboe genaamd, zwaar gewond werd.

Toen de prauw, waarin het lijk van den adjudant-onderofficier Van Graauwenhaan was, te Moeara Mantallat aankwam en de militaire kommandant aldaar van het gebeurde kennis bekwam, zond deze onmiddellijk eene gewapende patrouille per prauw uit,

om de achter geblevene prauw te gemoet te gaan. Die prauw werd echter niet aangetroffen, maar wel vond men den gewonden fuselier Lamboe; daar men toen dichterbij Mengkatip dan bij Moeara Mantallat was, besloot men naar Mengkatip door te roeien; op deze reis overleed Lamboe, na voor zijn dood het volgende omtrent het gebeurde bekend gemaakt te hebben.

›Dat zij bij kampong Baroe waren aangevallen, bij welke gelegenheid de adjudant-onderofficier was vermoord en de korporaal met nog een inlandsch fuselier als ook hijzelf zwaar gewond werden.”

›dat zij vervolgens te zamen waren doorgeroeid.”

›dat de korporaal de koelies had geslagen omdat deze te langzaam roeiden”.

›dat de koelies daarop amok hadden gemaakt, waarbij de korporaal, zijne huishoudster en een inlandsch fuselier waren vermoord.”

›dat hijzelf ook bij die gelegenheid nog verscheidene wonden bekwam.”

›dat hij toen overboord gesprongen is en zich onder de struiken in den modder verborgen had.”

Het veronachtzamen der bevolen waakzaamheid en het ruwe karakter van den korporaal Lokhoff, die wel is waar als een goed en moedig soldaat bekend stond, doch zich meermalen schuldig maakte aan het mishandelen zijner ondergeschikten, zijn als de oorzaken van den gepleegden moord te beschouwen.

Door Happé werden strenge orders uitgevaardigd om ruwe behandeling of vexatie der bevolking bij dergelijke reizen per prauw te voorkomen.

Door de gouvernements stoomkruisboot Sailoos was aan de Tewé alles rustig bevonden. Het Hoofd Kiaij Rangga Niti Negara kwam onmiddellijk aan boord zijne opwachting maken en

de inlandsche benting waarover hij het bevel voerde werd in een zeer goeden toestand bevonden.

De aldaar ingewonnen berichten omtrent Soerapattie en de zonen van Antassarie kwamen daarop neder, dat zij hun reeds bekend oord en tegenwoordig verblijf Goenong Bendang niet verlaten hadden.

In de maand April 1864 vertoonden zich alweder roovers op de Baritorivier. De handelaar Hadjie Djamaloedin werd op zijn reis van Bandjermasin naar de kampong Kaloewa in den morgen van den 30sten Maart bij Kwala-Laovas door drie djoekongs, bemand met 7 koppen en gewapend met een donderbus en een geweer aangevallen, zoodat twee zijner opvarenden lichte schietwonden bekwamen. Hadjoe Djamaloedin met zijne 30 opvarenden, verdeeld over 7 prauwen, hadden wel is waar geen vuurwapenen om zich te verweren, doch waren overigens goed gewapend, zoodat het zoowel daaraan als aan hunne meerdere sterkte was toe te schrijven dat hij noch de zijnen van iets beroofd werden en de roovers op de vlucht gingen.

De gouvernements kruisprauw n° 63 en eene bevolkingspartouille door den militairen kommandant van Marabahan uitgezonden mochten er niet in slagen de roovers op het spoor te komen.

Door Happé werd mede nog de gouvernements stoomer Tjinrana naar de versterkingen Mengkatip en Moeara Mantallat gezonden om een nader onderzoek in te stellen omtrent alles wat betrekking had op den moord gepleegd op den adjudant Van Graauwenhaan. Als een gevolg van dit onderzoek werd door de volgelingen van het Hoofd Soeta-Ono te Mengkatip aangebracht een geblesseerde en een afgemaakte Maleier welke door drie andere onbekende Maleiers waren overvallen en aangerand. Al spoedig kreeg men vermoedens dat deze gewonde Maleier, Boe-

ana genaamd, wellicht een der voortvluchtige roeiers was uit de prauw van wijlen den korporaal Lokhoff; een vermoeden dat bij het ter zake ingestelde onderzoek niet alleen bewaarheid werd, maar mede aan den dag bracht dat Boeana de eerste was die genoemden korporaal wegens ondergane mishandeling verwondde, terwijl de overige roeiers, daartoe aangehitst door Piantoe en Sahedin — de meest schuldigen — nadat deze eerste slag gevallen was, den korporaal en ' diens geleide afmaakten. Boeana werd naar Bandjermasin overgebracht om aldaar een meer volledig verhoor te ondergaan; het mocht hem evenwel gelukken, hoewel gekneveld per prauw overgevoerd, onderweg te ontvluchten. Begunstigd door diepe duisternis, gepaard met storm en onweder, sprong hij in den avond van den 4^{den} Mei tusschen acht en negen uur uit de prauw en wist hij met ongelooftelijke inspanning zich al zwemmende van zijn banden te ontdoen en den oever te bereiken. Niets werd meer van hem vernomen, totdat het op den 7^{den} Mei d. a. v. aan de bevolking der kampong Belawang mocht gelukken hem weder te arresteren; aan handen en voeten gebonden werd hij vervoerd naar Bandjermasin. —

Boeana voor den krijgsraad te velde gebracht werd bewezen de moordenaar te zijn van den adjudant-onderofficier Van Graauwenhaan en tot de doodstraf veroordeeld, waarop door Happé den 30ⁿ Juni 1864 het fiat executio werd verleend.

Op den 15^{den} Mei werden des avonds om half acht te Moe-ara[†]Mantallat door den gezagvoerder der aldaar gestationneerde kruisboot, twee prauwen welke uit de Boven-Doesson kwamen, aangehouden en op de gebruikelijke wijze gevisiteerd, toen op het onverwachtst de bemanning dier prauwen zich tegen deze visitatie verzette en met de klewang den gezagvoerder twee wonden toebrengt; de dader, een smokkelaar welke met getrok-

ken klewang in het wilde rondsloeg, werd door een der opvarenden van de kruisboot doodgeschoten en de prauw, die met gutta-percha geladen was, werd gearresteerd; de tweede prauw wist, gebruik makende van de duisternis, te ontkomen. — Bij het gehouden onderzoek bleek dat de roeiers der aangehaalde prauwen zoomede de eigenaar der lading in de kampong Marabahan tehuis behoorden, zoodat het verder te houden onderzoek aan den militairen Kommandant aldaar werd opgedragen.

De toestand der Doesson-streken werd zoo gunstig dat Happé in zijne hoedanigheid van kommandant der expeditionnaire troepen overging tot het intrekken der versterking te Moeara Mantallat.

De in den omtrek dezer streek gelegen kampongs hadden op den laatsten tocht van den assistent-resident der Oostkust H. G. Dahmen en den Sultan van Koetei voldoende bewijzen gegeven van hunne goede gezindheid en dat zij voorgoed de zijde van het gouvernement hadden gekozen.

De ongezondheid van het oord, alwaar de bezetting slechts door onophoudelijk evacueeren en completeeren in een weerbaren staat konden gehouden worden, maakte het raadzaam om het inrukken der bezetting niet noodeloos langer uit te stellen; daarbij verkeerde de versterking in een zoodanigen gebrekkigen toestand, dat bij eene bestendiging van dien post, eene algeheele vernieuwing dringend noodzakelijk zoude worden.

Mochten de pogingen, welke nog steeds voortgezet werden om de zonen van Antassarie, die zich met eenige mindere hoofden en volgelingen te Goenoeng Boendang aan de Soengei Laung in het Laung Moerongsche ophiielden weder onder het gouvernement te brengen, onverhoopt niet slagen en daardoor het bezetten van een punt in de Boven-Doesson weder noodzakelijk worden, dan zou tot dat einde een nieuw meer gunstig emplacement aan de overzijde der rivier moeten gekozen worden.

Alzoo vertrok den 21sten Juli Z. M. Stoomschip Onrust naar Moeara Mantallat om tot het slechten der sterkte en het overbrengen van het garnizoen, de bewapening, de munitie enz. het noodige te verrichten; reeds den 31sten Juli keerde deze bodem ter hoofdplaats Bandjermasin terug. —

In het begin der maand Augustus werd van Kiaij Rangka Nitie Negara hoofd der Tewé-benting het bericht ontvangen dat alle hoofden van de Tewé en Lahaj naar Moeara Mantallat de rivier wilden afkomen, terwijl er ook gegronde hoop bestond dat de zonen van Antassarie zich vrijwillig zouden onderwerpen. Happé vond hierin aanleiding om op den 14^{den} Augustus de Gouvernements stoomer Boni met de Gouvernements stoomkruisboot Sailoos naar de Boven-Doesson te doen vertrekken.

Aan boord van het eerste vaartuig bevond zich de Secretaris der Residentie K. W. Tiedtke, alsmede de Sultan van Koetei met zijnen broeder Pangeran Bandar, zijnen neef Pangeran Mohamed en verder gevolg. Het doel van dezen tocht was om de Tewé- en Lahay-hoofden te ontmoeten, de zonen van Antassarie tot onderwerping te brengen en alzoo de rust in de Boven-Doesson-streken, welke nog steeds in verzet waren, te herstellen.

Op den 30sten Augustus ontving Happé de eerste tijdingen uit Moeara Mantallat van den Secretaris Tiedtke gedateerd den 27sten Augustus, mededeelende: dat hij het raadzaam vond om de onderhandelingen voort te zetten, daar de meeste nog in verzet zijnde opstandelingenhoofden niet ongenegen schenen om zich te onderwerpen, en alleen nog van dat voornemen werden teruggehouden door de vrees voor de valsche en verkeerde raadgevingen van Soerapattie.

Van de gebeurtenissen in het Sintangsche — Westkust van

Borneo — scheen in de Boven-Doesson-streken nog niets bekend te zijn; lang dacht men zou dit echter niet meer duren, daar van de Malahoera langs meer dan een weg communicatie met de Boven-Katingan en Kahayan bestaat, vanwaar de berichten spoedig tot de Boven-Doesson kunnen doordringen; het was alzoo van 'het meeste belang dat de pogingen, om de zonen van Antassarie en de andere opstandelingenhoofden tot onderwerping te brengen, gelukten voor en alear de berichten van Sintang tot de Boven-Doesson zouden zijn doorgedrongen, ten einde te voorkomen dat in die streken opnieuw de vaan des opstands ontrold werd.

De laatste tijding was dat de zonen van Antassarie, Goestie Mohamed Said en Mohamad Seman beiden in aantocht waren en dat reeds eenige mindere hoofden bij de Tewé-benting waren aangekomen.

De Sultan van Koetei met zijne rijksgrootten Pangaran Bandar en Pangaran Mohamad alsmede zijn Secretaris Intje Mohamad Taib en Hadjie Saleman bewezen voortdurend bij de gevoerd wordende onderhandelingen de gewichtigste diensten, en de Sultan toonde ook nu weder een getrouw aanhanger van het gouvernement te zijn. —

Happé drong er op aan de onderhandelingen zooveel mogelijk te bespoedigen en koesterde alle hoop dat ze zouden eindigen met het herstel der rust in de Boven-Doesson.

Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen werd door Happé gedesigneerd om volgens gewoonte de noodige vivres en medicamenten, welke ter aanvulling voor de Boven-Doessons vereischt werden, op te voeren. Ditmaal echter zou het stoomschip, om niet noodeloos vrees te verwekken, slechts tot Marawang opstoomen, terwijl van daar de vivres enz. bestemd voor de verder gelegen posten, door de Sailoos zouden worden overgebracht.

Happé ontving den 5^{den} September 1864 het bericht van Tiedtke dat verscheidene nog steeds in verzet zijnde Hoofden uit de Lahay en Tewé-streken waren afgekomen om hunne onderwerping aan te bieden, als:

Maas Demang, Hadjie Mohamad Taib — dezelfde die inder-tijd de eerste berichten bracht van het afloopen van het stoom-schip Onrust — Pangeran Amin, Toemenggoeng Goeling Karta, Wiera Diepa, Djajja Pattie en eenige volgelingen.

Pangeran Mangkoe Sarie was steeds ijverig bezig met de onder-handelingen en de zonen van Antassarie werden binnenkort verwacht.

Den 8sten September werd de tijding ontvangen dat Goestie Mohamad Said, zoon van Antassarie, zich tusschen de Tewé en Lahaj bij de Soengei Loetap bevond en dat hij door eene groote menigte volgelingen — Dajaks van Siong en Moerong — vergezeld was. Deze tijding, gevoegd bij de nog steeds wankelende houding van enkele te Mantalat bereids aangekomen opstandelingenhoofden, noopte Tiedtke, ook op aanraden van den Sultan, den Hadjie Saleman en de rijks-grooten op zijne hoede te zijn; daar nu Z. M. Stoomschip Admiraal van Kinsbergen te Marawang — twee uren stoomens beneden Mantalat — was aangekomen, zoo werd in overleg met den kom-mandeereenden officier van dien bodem besloten, dat de Secretaris Tiedtke en verder personeel op de Admiraal van Kinsbergen zouden overgaan en dat de gouvernements stoomer Boni, met het oog op den lagen waterstand in de rivier bij Moeara Mantallat, naar Bandjermasin zoude terug keeren. Als reden der verwisseling van deze beide stoomschepen werd om wantrouwen te voorkomen aan de verschillende Hoofden te kennen gegeven dat de gouvernements stoomer Boni — wat trouwens ook waar was — een gebrek aan de machine had gekregen. De gouver-

nements stoomkruisboot Sailoos werd daarbij aangehouden om de communicatie tusschen de Admiraal van Kinsbergen en Moeara Mantallat te onderhouden, terwijl op de laatstgenoemde plaats achterbleven Pangeran Bandar, Hadjie Saleman en de schrijver van den Sultan Intje Taib; daarbij had een Panglima met eenig volk van den Sultan aan de Tewé post gevat om de handelingen van Goestie Mohamad Said en anderen gade te slaan en onmiddellijk berichten af te zenden, wanneer het blijken mocht dat men in stede van onderwerping verraad op 't oog had.

Den 15^{den} September waren de Tewé-hoofden Maas Demang en Mangkoe Sarie die den 2^{den} September naar de bovenstreken waren afgereisd, met de belofte om de zonen van Antassarie en andere Hoofden binnen 10 dagen naar Moeara Mantallat te zullen afbrengen, nog niet teruggekeerd. De reden van deze vertraging kon wel gelegen zijn in den buitengewoon lagen waterstand der Barito-rivier, die even boven Moeara Mantallat kon doorwaad worden en dus geene communicatie toeliet voor groote prauwen. Tusschen Moeara Mantallat en Marawang was de waterstand zelfs zoo laag dat de Sailoos daar niet meer passeeren kon en het stoomschip Admiraal van Kinsbergen, hoewel nog vlot, zoodanig door banken was ingesloten dat het noch vóór- noch achterwaarts kon; intusschen werd de hoop gekoesterd dat het water spoedig rijzen zou. Tiedtke had alle verwachting dat zijne pogingen om de zonen van Antassarie weder onder het gouvernement te brengen zouden slagen, en hij dacht evenals de Sultan dat, met het oog op den tragen aard der inlanders, vooral wanneer het onderhandelingen geldt, zij nog wel eene kleine 14 dagen in de Boven-Doesson zouden moeten vertoeven. Toch vonden zij het raadzaam, nu de beide Tewé-hoofden op den 15^{den} September nog niet terug waren

gekomen om Hadjie Saleman en Intje Taib naar de Tewé te zenden ten einde de zonen van Antassarie af te halen of den stand van zaken op te nemen; in ieder geval zouden deze zendelingen uiterlijk den 24sten September terug verwacht worden.

Tiedtke die uit hoofde van den vertraagden gang der onderhandelingen bijna aan den goeden uitslag meende te moeten twijfelen, kreeg thans meer bepaalde reden om te gelooven dat de zaken eene gunstige wending zouden nemen. Op den 17^{den} September, dus even na het vertrek der bovengemelde zendelingen, kwam zekere Pembakal Idjam bij hem, overbrengende een brief van den opstandeling Soerapattie, waarin deze het voornemen te kennen geeft om met de gezamenlijke hoofden en handelaren van de Doesson Siong naar Moeara Mantallat af te komen, terwijl hij als een bewijs van zijne goede bedoelingen een bevelschrift overlegde gericht aan alle hoofden om zich bij Kiay Rangga Niti Negara aan de Téwé te verzamelen.

Ook Panglima Kottabangen, volgeling van den Sultan, was met gunstige berichten van de Téwe teruggekeerd; zoowel daar als aan de Moeara Toekap waren reeds verscheidene hoofden verzameld waaronder Goestie Mad Said en Goestie Mad Seman zonen, en Mohamad Napier de schoonzoon van Antassarie, en men wachtte alleen nog maar op Maas Demang die naar de Boven-Doesson gezonden was, om met hem gezamenlijk af te komen.

Hadjie Saleman was zooals wij hier boven zagen, de in onderwerping komende hoofden te gemoet gezonden en het was blijkbaar ook de wensch der bevolking, die zoo'n geruimen tijd aan kommer en ellende was ten prooi geweest, om onder het geregeld bestuur van ons gouvernement te komen.

Alzoo stonden de zaken, terwijl zoowel Happé als Tiedtke in een hoogst gespannen toestand verkeerden over de te verwachten gebeurtenissen, toen op de 30sten September zich door

de geheele Boven-Doesson de verpletterende tijding verspreide van het schandelijk verraad door Soerapattie gepleegd, dat de schoone vooruitzichten om de onlusten in de Boven-Doesson te doen eindigen althans voor 't oogenblik helaas! geheel vernietigde. Gebruik makende van de gelegenheid dat onze hulpbenting aan de Kwala Téwe minder goed, naar 't schijnt, bewaakt was, heeft Soerapattie deze met eene bende van 500 Dajaks aangevallen en overrompeld. Van de bezetting die op dat oogenblik slechts uit 13 man bestond zijn 2 man gesneuveld, terwijl de overigen zich door de vlucht gered hebben. De benting is daarop geplunderd en aan de vlammen prijs gegeven.

Hoewel Soerapattie na dit feit onmiddellijk weder de wijk naar de bovenlanden had genomen, is het nog niet met zekerheid bekend met welke oogmerken hij tot het plegen van deze verraderlijke daad was overgegaan. Niet onwaarschijnlijk is het, dat hij daardoor hoopte te beletten dat de zonen van Antassarie en andere hoofden zich aan het gouvernement onderwierpen, en hij heeft althans in zooverre zijn doel bereikt, dat zij bevreesd voor de gevolgen van zijne verraderlijke handelwijze weder de wijk naar de Bovenstreken hadden genomen.

Ten einde zich een juist begrip te vormen van deze overrompeling alsook van de onverdiende teleurstelling door den ijverigen Happé en zijn Secretaris Tiedtke ondervonden, is het noodig den inhoud hunner beide brieven over de onderwerpelijke zaak hieronder weêr te geven.

Happé zegt in zijn schrijven van den 2^{den} October 1864:

»Is voor mij de teleurstelling groot na zulk langdurig pogen
 »om de rust in de Boven-Doesson-streken te herstellen, niet
 »minder groot en grievend is die teleurstelling voor den Se-
 »cretaris belast met de zending naar die streken; hij zou zon-
 »der de noodlottige inmenging van Soerapattie voor zoo goed

›als zeker in zijne zending geslaagd zijn, terwijl men nu voor-
›shands van alle voortzetting der onderhandelingen niets meer
›te wachten heeft; genoemd ambtenaar is dan ook door mij
›uitgenoodigd met den Sultan van Koetei en gevolg terug te
›keeren, tenzij onverwacht gunstige omstandigheden ingetreden
›waren.”

›Volgens mededeeling van den Secretaris Tiedtke — van den
›26^a September gedateerd — en gelijktijdig met de berichten
›van den 27^a d. a. v. ontvangen, was hij verwittigd dat de
›zonen van Antassarie en andere opstandelingenhoofden in aan-
›tocht waren om hem te ontmoeten en hunne onderwerping aan
›te bieden.”

›Soerapattie op geene algeheele vergeving kunnende rekenen,
›had zulks reeds tevergeefs trachten te beletten; hoofden en
›volk waren echter het verzet moede; voor zooverre men de
›zaak nu beoordeelen kan, moet hij van 't oogenblik der tegen-
›woordigheid van alle hoofden aan de Téwe gebruik hebben
›gemaakt om met zijne van de Moeroeng medegebrachte Da-
›jaks de inlandsche benting te plunderen en de gebouwen te
›verbranden, om daarmede als het ware ook die hoofden te
›compromitteeren en beangst te maken, hetgeen hem maar al
›te wel gelukt is.”

›Tot hoofd van die benting was na de Téwe-expeditie aan-
›gesteld Kiay Ranga Nitie Negara met 80 Becompayers —
›allengs tot 50 ingesmolten — voorzien van 15 geweren en eenige
›munitie; hij was op het oogenblik der plundering te Mantal-
›lat, terwijl zijn tijdelijke vervanger slechts 13 man in de ben-
›ting had; slechts 2 man daarvan boden wederstand. Kiay Rang-
›ga's naam was van vroeger slecht; wegens geheel gemis aan
›een beter hoofd moest hij indertijd gekozen zijn, maar veel
›moet zich nog ophelderen, voor ik aanneem, dat hij hier niet

»in afspraak met Soerapattie gehandeld heeft, of van diens
»voornemen niet reeds kennis droeg.”

»Nadere berichten, die nog wel bij den Secretaris in zending
»zullen inkomen in verband met reeds bekend geworden bijzou-
»derheden, zullen licht geven.”

»Het eenige ter beschikking voor den dienst te dezer kuste
»*bruikbare* stoomschip Linge zal naar de Doesson vertrek-
»ken om de bevolking vertrouwen in te boezemen, ten an-
»dere om steenkolen op te voeren, waaraan Z. M. stoomer
»Admiraal van Kinsbergen behoefte heeft; ook wordt de beman-
»ning der Kinsbergen versterkt met een klein detachement Euro-
»peesche soldaten; door den buitengewoon lagen waterstand
»kan dat schip zich noch naar boven noch naar beneden be-
»geven; brandstoffen en detachement zullen dan ook van Meng-
»katip per prauw naar de Kinsbergen overgevoerd moeten worden.”

Brief van Tiedtke gedagteekend 27 September 1864.

»Het is eene onaangename taak voor mij UHE^dG^s te moeten
»mededeelen, dat terwijl reeds eenige opstandelingen uit de Bo-
»ven-Doesson hunne onderwerping bij mij hadden aangeboden,
»de zaken daar op meer geregelden voet waren gebracht en ik
»mij alzoo mocht vleien dat mijne zending spoedig zoude zijn af-
»geloopen, thans door de verraderlijke handelingen van den snoo-
»den Toemenggoeng Soerapattie, alle vooruitzichten op eene
»beeindiging der onlusten in deze streken ons voorshands we-
»der zijn ontnomen.” —

»Ik weet nog niet op te geven, in hoeverre andere hoofden
»daarin zijn betrokken, doch dit is zeker dat op 't oogenblik
»dat Goestie Mohamad Said, Goestie Mohamad Napier en an-
»deren van de Moeara Thewé naar de Mantallat wilden afkomen
»Toemenggoeng Soerapattie geheel onverwachts onze hulpbenting
»aan de Tewe heeft aangevallen en vernield.”

»Dit heeft plaats gehad in den morgen van den 25sten dezer.»

»De bezetting der benting bestond op dat oogenblik uit slechts 13 man, waarvan er naar het schijnt niet meer dan twee degelijken tegenstand hebben geboden en die dan ook met de wapens in de hand zijn gesneuveld.»

»De overigen moeten op het naderen van Soerapattie en zijne bende, die naar men zegt uit een 500-tal Dajaks van Moerong bestond, dadelijk op de vlucht zijn geslagen, zoo ook de 20 man der bezetting, die op korten afstand der benting met het kappen van hout voor palissaden bezig waren.»

»Van die lieden zijn er twee te Montallat aangekomen, de vrouw en het kind van Kiay Rangga Nitie Negara begeleidende.»

»De tijdelijke inlandsche kommandant der benting Pembakal Sanodin is naar men vermoedt gevankelijk door Soerapattie medegevoerd, zoo ook de vrouw, twee kinderen en twee mannelijke pandelingen van Hadjie Mohamad Seman.»

»Na de vlucht der bezetting heeft Soerapattie de benting geplunderd en is hij, na de zich daarin bevindende gebouwen te hebben verbrand, onverwijd met zijne bende naar de bovenlanden teruggekeerd.»

»Het is mij niet bekend of de lafhartige bezetting op hare vlucht de aanwezige wapenen en munitie heeft medegenomen, doch daar alles zeer overijld in zijn werk schijnt te zijn gegaan, moet ik de vrees koesteren dat een en ander Soerapattie in handen zal zijn gevallen.»

»Nadere bijzonderheden zijn omtrent dit noodlottig voorval nog niet ter mijner kennis gekomen, doch de vorenbedoelde twee vluchtelingen zijn bereids door mij herwaarts ontboden en hunne verklaringen zullen U zoo spoedig mogelijk worden toegezonden.»

»Goestie Mohamad Said en eenige voorname opstandelingen-

»hoofden, die het ellendige leven dat zij reeds zoo lang geleid
 »hebben moede, volgens de algemeene bij mij ingekomen be-
 »richten naar onderwerping haakten en immers door Soerapat-
 »tie daarin waren tegengehouden, moeten, zoodra deze beruchte
 »muiteling na de uitvoering van zijn verraderlijk plan de Tewé
 »had verlaten, dáár in eene moeielijke positie zijn achtergeble-
 »ven en het moet vooral Kiay Maas Demang — Wangkang —
 »geweest zijn, die vroeger reeds zijn onderwerping bij mij te
 »Moeara Mantallat had aangeboden en wiens familiebetrekkin-
 »gen daar thans nog vertoeven, die weifelde wat hun te doen
 »stond, of zij toch af zouden komen dan wel het spoor van Soe-
 »rapattie volgen en naar de bovenlanden terugkeeren.”

»Het schijnt echter zij door vrees overmand tot het laatste
 »hebben besloten, ten minste is mij medegedeeld, dat zij, na
 »een geruimen tijd daarover beraadslaagd te hebben, met hunne
 »prauwen de Barito weder zijn opgevaren.”

»Hadjie Mohamad Taib en eenige andere opstandelingenhoofden,
 »bevinden zich echter te Mantallat, zoo ook de bloedverwanten van
 »Kiay Maas Demang, en dit doet bij mij het vermoeden ontstaan
 »dat het vernielen der Tewé-benting een op zichzelf staand feit
 »en alleen door Soerapattie gedaan is, in de hoop hierdoor onze
 »onderhandelingen met de zonen van Antassarie te doen ophouden”.

»Tot mijn leedwezen blijkt nu maar al te zeer, dat hij die
 »toch wist dat zijne vroegere euveldeeden niet ongestraft konden
 »blijven, in zijne verwachtingen niet teleurgesteld is geworden,
 »want al mochten wij er ook in geslaagd zijn, in den laatsten
 »tijd eenig vertrouwen op ons gezag in de Boven-Doesson in te
 »boezemen, thans is het te vreezen, dat men daar weder meer
 »tot de zijde van Soerapattie zal overhellen en diens invloed
 »bijgevolg weder meer zal toenemen.”

»Ik moet mij hier onthouden in verdere beschouwingen ter

»zake te treden, vermits de ware toedracht der zaak mij nog
 »niet genoegzaam bekend is, doch ik mag niet ontveinzen, dat het
 »voor mij grievend is te zien hoe deze enkele verraderlijke han-
 »deling van Soerapattie aanleiding geeft dat de schoone ver-
 »wachting en de hoop die ik koesterde, mijne zending alhier,
 »waarvoor ik zooveel moeite en ontberingen heb moeten on-
 »dervinden, met een gewenscht resultaat bekroond te zien, voor
 »het oogenblik op eens de bodem wordt ingeslagen.”

»Ik verkeer thans nog in het onzekere omtrent het lot van
 »Mangkoe-Sarie en Hadjie Saleman die zich in de Tewé bij Goestie
 »Mohamad Seman bevinden, om deze ingevolge zijn vroeger
 »geuit verlangen met zijnen anderen broeder Mohamad Said naar
 »de Mantallat af te brengen.”

»Zeker zal Soerapattie geene pogingen onbeproefd laten om
 »ook dit te verhinderen en boezemt mij daarom het lot van
 »Mangkoe-Sarie en Hadjie Saleman wel eenige bezorgdheid in.”

»De broeder van Mangkoe-Sarie — genaamd Kiay Maas Di-
 »pattie — is te gelijk met mijne zendelingen aan de Mantal-
 »lat en herwaarts afgekomen om bericht van het voorge-
 »vallene aan de Kwala Tewé te geven en bevindt zich thans
 »aan boord van Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen.”

»Ik vermeen dus op de goede trouw van Mangkoe Sarie wel
 »te mogen rekenen, daar toch in het tegenovergestelde geval
 »zijn broeder zeker wel intijds naar de bovenlanden zoude
 »zijn teruggekeerd, en dit doet mij de hoop koesteren dat Hadjie
 »Saleman hier spoedig met Mangkoe Sarie zal aankomen.” —

(w.g.) TIEDTKE.

Den 8sten October 1864 ontving Happé berichten van den
 Secretaris, gedagteekend Soengei Ayoe den 3den October, die
 kunnen beschouwd worden als een vervolg te zijn op den hier-

voren medegeedeelden brief; in substantie hielden deze berichten in:

Dat Hadjie Salehman, volgeling van den Sultan van Koetei, omtrent wiens wedervaren men na het vernielen der Tewébenting door Soerapattie in bezorgdheid verkeerde, den 1sten October uit de bovenstreken was teruggekeerd; en dat het was gebleken dat er van de versterking aan de Tewé niets meer dan de vlaggestok aanwezig was; verder dat op den 25ⁿ September de Pembakal Sanoedin (Kiay Djajja Prana) en Abdulsamat de vrouweling van Kiay Rangga Niti Nagara die bij zijne afwezigheid het bevel in de Tewébenting voerde, door den naar boven gezonden Maas Demang waren gewaarschuwd, dat Soerapattie zoude afkomen en dat zij dus tegen hem de noodige veiligheidsmaatregelen moesten nemen; waarop besloten werd dat Abdulsamat zelve Soerapattie zoude te gemoet gaan om te zien wat deze in het schild voerde; even boven de versterking had de ontmoeting plaats, doch Soerapattie liet met zooveel kracht doorroeien dat Abdulsamat spoedig achterbleef. Aan de Tewébenting gekomen was Soerapattie onmiddellijk aan wal gegaan. Zekere Saba, gewezen soldaat en Boeginees, wilde de poort sluiten, doch dit werd door Sanoedin verboden en Saba die zich wilde verzetten daarop door Soerapattie afgemaakt; zekere mandoor Oesoep onderging door een der volgelingen hetzelfde lot.

De overige manschappen der bezetting, waarvan er slechts 6 in de benting zelve moesten aanwezig geweest zijn, hebben geen weerstand geboden, zoodat Soerapattie die van ongeveer 100 Dajaks was vergezeld, aan zijn plunderzucht den vrijen teugel kon vieren; de geheele bezetting van Kiay Rangga Nitie Nagara, wapens, munitie enz. in één woord alles viel in zijne handen, bovendien legde hij aan eenige vlotten met koopmans-

goederen brandschatting op en verbrandde zelfs een raket, waarvan de eigenaar de geeischte som weigerde te betalen.

Pembakal Sanoedin, door wiens verraad wellicht met de medewerking van Kiay Ranga Nitie Negara de Tewébenting verloren werd, is Soerapattie in de bovenlanden gevolgd.

Mangko Sarie en de andere Tewéhoofden legden duidelijk hunnen afkeer over de handeling van Soerapattie aan den dag en hebben hunne onschuld aan dat feit verzekerd, daar zij lang den oorlog en zijne gevolgen moede waren.

Het water in de Barito was eindelijk een weinig gewassen, waardoor Z. M. stoomschip de Admiraal van Kinsbergen gelegenheid had tot Soengei Ayoe af te stoomen, van welk punt — ook bij lagen waterstand — Bandjermasin kon bereikt worden.

Door Happé waren zendelingen uitgezonden, en er werd eene publicatie uitgevaardigd om de bevolking der Boven-Doesson en Tewé gerust te stellen; hoofdzakelijk met het doel om de bestaande vrees, dat het verraad van Soerapattie en Sanoedin door het bestuur op hen zou gewroken worden, geheel te doen ophouden.

Mangkoe Sarie bezette met een groot aantal volgelingen de Tewémonding en bleef daar totdat de vereischte maatregelen door het bestuur zouden genomen zijn.

Den 4^{den} October vertrok Z. M. stoomschip de Linge naar de Boven-Doesson met een detachement militairen bestaande uit 1 Sergeant, 1 Korporaal en 15 Europeesche soldaten, ten einde te dienen ter versterking van het stoomschip de Admiraal van Kinsbergen; tevens werden door dit schip tot aanvulling van den voorraad overgenomen de noodige vivres, steenkolen enz.

Den 15^{den} October ontving Happé de tijding dat een en ander behoorlijk was overgekomen en meldde de Secretaris Tiedtke

verder onder dagteekening Kwala Karau den 13^{den} October, dat het in zijne bedoeling lag om zoo de waterstand zulks toeliet nogmaals naar Moeara Mantallat te vertrekken om den stand van zaken op te nemen, de bevolking vertrouwen in te boezemen en informatiën in te winnen nopens Intje Taib, schrijver van den Sultan van Koetei, en Maas Demang die naar de Boven-Doesson waren gezonden om de hoofden die in onderwerping wilden komen af te brengen, en van wie men na de vernieling der Tewébenting niets meer vernomen had.

Tiedtke gereed om zijn plan ten uitvoer te brengen, zag zich verrast door de terugkomst van Intje Taib, die het bericht bracht dat alle hoofden die aanvankelijk plan hadden om zich te onderwerpen en daartoe reeds op weg waren, door Soerapattie's handelingen waren bevreesd geworden en teruggekeerd.

Een langer vertoeven in de Boven-Doesson streken werd toen onnoodig geacht, en Z. M. stoomschepen de Linge en de Admiraal van Kinsbergen alsmede de Gouvernements stoomkruisboot Sailoos keerden naar Bandjermasin terug.

Aan boord van Z. M. stoomschip de Admiraal van Kinsbergen bevonden zich de Sultan van Koetei met zijne rijksgrooten en verder gevolg, de ambtenaar Tiedtke benevens Kiay Rangka Nitie Negara en Hadjie Mohamad Taib.

Kiay Rangka Nitie Negara', kommandant der inlandsche hulpbenting aan de Kwala Tewé, en Hadjie Mohamad Taib werden in verzekerde bewaring genomen en den auditeur-militair werd opgedragen naar de handelingen dier beide personen een streng onderzoek in te stellen.

Behalve dat Kiay Rangka Nitie Negara zich in verband met de artikelen 6 en 72 van het Crimineel wetboek voor het krijgsvolk te lande zou te verantwoorden hebben over het verlies der hem toevertrouwde sterkte, gelegen in een in staat van oorlog

gesteld landschap, waren nog door den ambtenaar Tiedtke eenige belangrijke beschuldigingen tegen hem ingebracht.

Hadjie Mohamad Taib, welke zich onder de Hoofden bevond die te Mantallat hunne onderwerping aanboden, was de man, die het eerste bericht van het afloopen van Z. M. stoomschip Onrust op den 27ⁿ September 1859 ter hoofdplaats bracht en later door zijne vlucht in de publieke opinie zulke zware vermoedens van verraad tegen zich deed ontstaan.

Bij de eerste ontmoeting te Mantallat verklaarde hij aan Tiedtke, dat hij het zwerfend onrustig leven moede was; dat hij verzocht om zoodra mogelijk te Bandjermasin in zijne — met der waarheid getrouw — af te leggen verklaringen te worden gehoord en aldaar de beslissing van zijn lot te mogen afwachten.

Hadjie Mohamad Taib bleef aan de Mantallat vertoeven, toen aldaar het uitplunderen van de inlandsche Twebenting door Soerapattie bekend werd.

Al de daar verzamelde hoofden vluchtten door schrik en vrees bevangen, alleen Mohamad Taib bleef en voer met zijne prauw af tot Marawang alwaar zich Z. M. stoomschip Kinsbergen bevond, dat door den lagen waterstand gedwongen was geweest tot daar af te zakken.

Hij bleef met zijne prauw naast het stoomschip liggen en kwam met dat stoomschip den 15^{den} October 1864 ter hoofdplaats aan.

Hoewel Happé weinig vrees koesterde dat Hadjie Mohamad Taib andermaal hier beangst gemaakt ook andermaal weder zoude vluchten, liet hij hem toch uit voorzorg in voorloopig arrest stellen. —

Inmiddels was het Happé reeds gelukt alle personen die, na Mohamad Taib's eerste komst ter hoofdplaats, als getuigen van het gebeurde op de Onrust door den Gouvernements Commissa-

ris Nieuwenhuyzen waren gehoord, uit te vinden en naar de hoofdplaats te doen opkomen; zoomede waren er strenge maatregelen genomen dat niemand met Hadjie Mohamad Taib in contact kwan. Zooals bekend is ontkwamen en getuigden hier van het gebeurde op de Onrust behalve genoemde Hadjie, de personen Takoel en Talip, volgelingen van Mohamad Taib, Tamin, politie-oppasser van den 1sten Luitenant civiel gezaghebber Bangert en de javaan Sidin, bediende van een der officieren van den état-major der Onrust; welke Sidin echter nooit uit de Boven-Doesson is aangekomen of uitgevonden is kunnen worden.

Het afnemen der verhooren werd opgedragen aan den waarnemenden Auditeur-Militair bij den krijgraad te velde, aan wien vooraf alle bescheiden die op de zaak betrekking hadden waren afgestaan; jammer dat niet een rapport, nota of verhoorstuk van den Gouvernements Commissaris Nieuwenhuyzen die persoonlijk de verhooren had afgenomen, aanwezig was, zoodat men zich moest bepalen tot een resumé getrokken uit het voorkomende in n° 3, 4, 5 en 11 der Javacourant, eerste halfjaar 1860. Blijkens dat resumé bestaat er na bijna vijf jaren tijdsverloop in de hoofdzaak geen verschil in de verklaringen.

Hadjie Mohamad Taib bekende ongevraagd dat hij in de eerste verklaring de waarheid niet heeft gezegd toen hij voorgaf op het oogenblik van den moord niet aan boord der Onrust te zijn geweest, en dat hij aan Takoel en Talip in schrift had gegeven hoe hunne verklaringen moesten zijn; een en ander zeer verklaarbaar, uit de vrees dien toenmaals Hadjie Taib overviel, dat zijne presentie aan boord der Onrust hem al licht van medeplichtigheid zou doen beschuldigen; eveneens was zijne verklaring leugenachtig dat Soerapattie aanvankelijk niet aan boord was geweest, en zulks mede uit angst dat deze zich later op hem zoude wreken. Wel moet hierbij gedacht worden dat de han-

delsbelangen van Hadjie Mohamad Taib in de Boven-Doesson hem voorzichtig deden zijn, daar het in het begin van het jaar 1860 nog alles behalve zeker was welke uitslag de opstand hebben zou.

Hadjie Mohamad Taib toenmaals beangst dat het verschil der verklaringen van Takoel en Talip met de zijne hem zwaar zoude aangerekend worden, vluchtte. Hield hij zich zorgvuldig schuil, even zorgvuldig onthield hij zich van eenige inmenging in de zaak des opstands; sedert het jaar 1860 zijn bij meerdere gelegenheden verklaringen van onderscheidene personen afgenomen omtrent het gebeurde met de Onrust en al wat daarmede in verband staat; geen enkel nadeelige getuigenis was tegen Hadjie Mohamad Taib ingebracht.

Zoodra hij vernam dat de assistent-resident Tiedtke aan de Tewé was, begaf hij zich uit zijne schuilplaats — een der muren tusschen Mengkatip en Marabahan — naar de Boven-Doesson om door zijn invloed te trachten de Maleische hoofden tot onderwerping te brengen, van welke er dan ook meerdere naar Mantallat afkwamen. Dat Mohamad Taib aldaar bleef toen, op het vernemen van het plunderen van de inlandsche Tewébenting, de overige hoofden uit schrik vluchtten, is reeds gemeld.

De voor den auditeur-militair te velde afgelegde verklaringen en het gemotiveerd advies van dien rechterlijken ambtenaar bood Happé met zijne beschouwingen ter zake eerbiedig Z. E. den Gouverneur-Generaal aan; waarop al zeer spoedig, ingevolge het advies van den Raad van Nederlandsch-Indië dd 2 December 1864, door Zijn Excellentie de bevelen werden uitgevaardigd om af te zien van alle verdere vervolging van Hadjie Mohamad Taib, als bestaande er geene redenen dien inlander te bestraffen of te bemoeielijken, en hem voorloopig te Bandjermasin te doen verblijf houden onder het wakend oog der politie.

Happé ontsloeg Mohamad Taib uit zijn voorloopig arrest en hoopte later partij te trekken van zijn verblijf ter hoofdplaats om de Maleische hoofden — meest Becompayers — welke onder den invloed van Soerapattie en de Antassarie's waren, van inzichten te doen veranderen. Overigens was Happé het met zijn voorganger Verspyck eens dat de aanslag op de Onrust door Soerapattie, het gevolg van Pangeran Antassarie's invloed en presentie aan de Tewé was en het plan daartoe reeds na de eerste reis van dat stoomschip in de maand November 1859 is overlegd. Er is geene aanwijzing om te vermoeden dat Hadjie Mohamad Taib van dat voornemen bij de tweede komst van de Onrust kennis kreeg; wel mag men nu als bewezen aannemen dat hij den 1sten Luitenant Bangert herhaaldelijk aan boord waarschuwde op zijne hoede te zijn bij het de rivier afkomen van zoo vele sterk bemande prauwen; door het noodlottig vertrouwen van Bangert nam men geene maatregelen tegen verraad. Ja, wel noodlottig vertrouwen, omdat Bangert in de correspondentie als civiel gezaghebber met den gouvernements Commissaris van Mei tot November 1859 meermalen van ontrouw van Soerapattie sprak; het schijnt dus dat de indruk dien de eerste reize van de Onrust in November 1859 naar de Doesson achterliet alle achterdocht weg heeft genomen alhoewel Soerapattie toen niet aan boord verscheen, maar zich bepaalde bij het zenden van twee zijner aangehuwde zonen. —

Terugkomende op de zoo jammerlijk mislukte zending naar de Boven-Doessonstreken verdient toch vermelding dat deze zending in zekeren zin belangrijke resultaten had opgeleverd. Het was namelijk, na het langdurig verblijf van den Secretaris Tiedtke en den Sultan van Koetei en gevolg aan de Moeara Mantallat, gebleken dat de geest der bevolking over het algemeen niet vijandig meer was en dat zij voor het meerendeel

slechts handelde onder den invloed van eenige oproerige hoofden, waaronder Soerapattie de eerste plaats bekleedde, en nog was deze invloed niet gegrond op toewijding aan zijn persoon, maar veeleer toe te schrijven aan vrees voor zijne bloeddorstige Dajaksche volgelingen en aan de wreedheden welke zijne handelingen kenmerkten.

Na eenigen tijd aan de Beneden-Doesson op hoog water gewacht te hebben, werd den 1ⁿ November 1864 Z. M. stoomschip de Admiraal van Kinsbergen naar de Tewé gezonden voor het verhoogen van het vertrouwen der bevolking en met de opdracht van Happé om aan Mangkoe Sarie zijne aanstelling tot waarnemend hoofd der Boven-Doesson uit te reiken. Na het vertrek van den ambtenaar Tiedtke was er in die streken niets bijzonders voorgevallen. Mangkoe Sarie was de Tewé rivier opgevaren en dus afwezig, zijn broeder Maas Dipattie evenwel nam de aanstelling in ontvangst. De eenige tijding uit de Boven-Doesson was dat Soerapattie zich in de Soengei Laung — Liang en Moerong — versterkte.

In de maand November kon nog geen vertrouwen gekoesterd worden op den hoogen waterstand en was de Kinsbergen, toen het water in korten tijd 5 voeten daalde, na twee dagen verblijf aan de Tewé, verplicht weder af te zakken. Den 29sten November kwam dit stoomschip te Bandjermasin terug; sedert had Happé berichten ontvangen dat Mangkoe Sarie twee dagen na het vertrek van de Kinsbergen aan de Tewé monding was aangekomen en dat hij zijne benoeming uit handen van zijn broeder ontvangen had. Hij antwoordde Happé erkentelijk te zijn voor die onderscheiding en zich die waardig te zullen maken, dat hij mede bereid was zich aan de monding der Tewé te vestigen, maar dat hij en de zijnen daar groote behoefte hebben aan de bescherming van het gouvernement tegen Soerapattie en

hij zonder deze bescherming voor niets kon instaan. Duidelijk straalde dus het verlangen bij hem door, dat hij gaarne de Tewé door troepen permanent bezet zag, waartoe Happé vooralsnog om de gewichtige gevolgen welke dergelijke uitbreiding en vestiging zoover noordwaarts voor de toekomst medebrengt, niet kon besluiten.

Voor het oogenblik echter was het van groot belang om Mangkoe Sarie's vestiging aan de Tewé te beschermen, hem voor te lichten en zijn gezag te steunen; de hooge waterstand was ingetreden, een stoomschip kon in de eerste maanden aan de Tewé stationneeren en dus besloot Happé in overleg met den stationskommandant daartoe Z. M. stoomschip de Vecht aan te wijzen.

Het nieuwe gezag in de Boven-Doesson met geleidelijke middelen te vestigen, de bevolking vertrouwen in te boezemen, de nog in verzet zijnde hoofden van Soerapattie afvallig te maken, was voor het oogenblik het streven van Happé, het was volstrekt noodig dat de onderhandelingen die daartoe moesten leiden aan bekwame handen werden toevertrouwd, om van zijne pogingen eenig gunstig resultaat te kunnen verwachten.

In verband met de laatste gebeurtenissen in de Boven-Doesson waren door Happé bij besluit van den 31sten October 1864 n° 132 de volgende beschikkingen genomen:

- a. Ontslagen uit zijne betrekking als Hoofd der Boven- en Beneden-Doesson de inlander Kiay Rangga Nitie Negara.
- b. de afdeeling Doesson weder verdeeld in twee afzonderlijke districten (Boven- en Beneden-Doesson).
- c. de waarneming der betrekking van hoofd der Boven-Doesson opgedragen aan Toemenggoeng Mangkoe Sarie.
- d. met de waarneming der betrekking van hoofd der Beneden-Doesson belast het gewezen hoofd van Karrauw Toemenggoeng Djaya Karsa. En

e. bepaald dat het hoofd der Boven-Doesson zijn standplaats zal hebben te Moeara Tewé en dat der Beneden-Doesson te Boentok.

De inmiddels tot assistent-resident van Amoenthay benoemde Secretaris Tiedtke kwam na overleg en rijp beraad met den Kolonel Happé tot het besluit andermaal eene zending naar de Boven-Doesson op zich te nemen.

Ofschoon deze ijverige en kundige ambtenaar daardoor nog een tijd langer van hoogere inkomsten bleef verstoken, verklaarde hij zich toch onmiddellijk tot aanvaarding dezer taak bereid. Hij vertrok den 2^{den} December 1864 met Z. M. stoomschip de Vecht naar de Boven-Doesson, vergezeld van Hadjie Saleman en een 20-tal met geweren gewapende, door ons bezoldigde volgelingen van Pangeran Sarief Hassim onder een Panglima, ten einde bij den bouw van eene benting die Mangkoe Sarie oprichtte te assisteeren; ook werd Hadjie Mohamad Taib door Happé gedesigneerd om de reis mede te maken, daar men in de Boven-Doesson het gerucht verspreid had dat Hadjie Taib onmiddellijk na zijn aankomst te Bandjermasin was opgehangen.

Het onderzoek van Kiay Ranga Nitie vorderde langzaam daar de personen welke als getuigen moesten gehoord worden, zich op groote afstanden van de hoofdplaats bevonden.

Nog voor het vertrek van de Vecht, werd door Happé de tijding ontvangen dat Mangkoe Sarie zich aan de monding der Tewé gevestigd had en dat alle hoofden beneden de Tewé niet alleen zijn gezag erkenden maar ook aan hem beloften van gehoorzaamheid hadden afgelegd; dat ook Toemenggoeng Djaya Karsa zich te Boentok gevestigd had en de Beneden-Doessonners met zijne aanstelling tot waarnemend hoofd genoeg namen.

Den 12^{den} December werden door Happé de eerste tijdingen ontvangen en wel dat de Vecht de 5^{den} te Mengkatip en den

8sten te Moeara Mantallat was aangekomen, van welke laatste plaats Tiedtke meldde dat in de Boven-Doesson het gerucht liep dat Soerapattie met eene bende van 700 Dajaks aan de Moeara Toekop boven Lahaj zoude zijn aangekomen, wellicht met het doel weder een inval in de aan ons bestuur onderworpen streken te doen.

Mangkoe Sarie vond in die geruchten aanleiding om op den 5^{den} December aan den militairen kommandant te Mengkatip assistentie te verzoeken, juist toen de Vecht van daar naar Moeara Mantallat vertrokken was.

De waterstand gedoogde tot Kwala Tewé en des noods nog verder op te stoomen; mocht dus Soerapattie een nieuwen aanslag op het oog hebben dan zijn de middelen bij de hand om dien te doen mislukken.

Den 19^{den} December ontving Happé weder tijdingen van Tiedtke gedagteekend den 13^{den}, in substantie inhoudende, dat op den 10^{den} December de Vecht te Kwala Tewé was aangekomen en Mangkoe Sarie onmiddellijk aan boord was gekomen met het bericht dat de bevolking bevreesd was voor een aanval van Soerapattie; ook kwam het Hoofd van Laheij Toemenggoeng Djaya Panglima zijn opwachting bij den assistent-resident maken, welk Hoofd in last kreeg om zich met de goedgezinde bevolking aan de Kwala Tewé te komen vestigen.

Bij het opnemen van den toestand aan de Kwala Tewé, bleek het dat Mangkoe Sarie met zijne 30 volgelingen reeds met kracht was begonnen aan den bouw van eene benting. Hij vermeent zich na de voltooiing sterk genoeg te gevoelen om, met behulp der derwaarts gezonden Linganeezen van Pangeran Sjarief Hassim, een aanval van Soerapattie af te slaan.

De waterstand gedoogde dat de Vecht nog eenigen tijd aan de Tewé kon vertoeven.

Den 20sten December vertrok het stoomschip de Admiraal van Kinsbergen naar de Tewé om de Vecht te proviandeeren.

Den 24sten December ontving Happé weder bericht van de Boven-Doesson gedateerd den 20sten t. v.

Van Soerapattie en zijne volgelingen was nog niets naders vernomen en de bevolking van de Boven-Tewé kwam slechts langzaam en schoorvoetend af, om zich aan de Tewé te vestigen, hetgeen voornamelijk moet toegeschreven worden aan vrees voor Soerapattie en de zonen van Antassarie, wier invloed zich nog steeds in de geheele Boven-Doesson doet gevoelen. Het werd daarom noodig geacht het ons getrouwe hoofd Mangkoe Sarie zooveel mogelijk bij te staan. De bouw der versterking te Kwala Tewé ging flink vooruit, zoodat men kon rekenen dat zij in 8 à 10 dagen voltooid zoude zijn.

Deze tijdingen werden al spoedig opgevolgd door het bericht, dat Pembakal Iabia, een zendeling van Mangkoe Sarie, van de Laoeng was teruggekeerd; hij rapporteerde dat Soerapattie zich dadelijk na het afloopen der Tewébenting naar zijne oude schuilplaats te Goenoeng Boendang had begeven.

De valsche geruchten omtrent de handelingen van Soerapattie waren verspreid door Djajja Samoedra, zwager van Kiay Rangga Nitie Negara, een reeds van oudsher ijverig aanhanger van Soerapattie.

De zaken aan de Tewé gingen merkbaar vooruit; de geheele familie van Mangkoe Sarie was reeds daar gevestigd en de benting nagenoeg voltooid. De bevolking begon zich reeds aan de overzijde der rivier in een kampong te vestigen en er werden nog verscheidene huisgezinnen van Laheij verwacht. Wijders was nog uit de Boven-Doesson vernomen dat de zonen van Antassarie volstrekt nog geen plan hadden om zich te onderwerpen, evenmin als het bekende opstandelingenhoofd Pangeran Maas Anom.

Toch achtte Tiedtke, na geheele voltooiing der benting, het niet meer noodzakelijk een stoomschip aan de Tewé te stationneeren en vatte hij het voornemen op, om na tot de Lahaj te zijn doorgestoomd en zoo mogelijk ook tot de Laúng, naar Bandjermasin te retourneeren. —

De uitslag van dezen laatsten tocht naar de Boven-Doesson was minder gunstig; alle pogingen om den beruchten Maas Demang (Wankang) en andere opstandelingenhoofden tot vrijwillige onderwerping te brengen, hadden schipbreuk geleden, zelfs had Tiedtke vernomen dat bij de opstandelingen het voornemen zou bestaan om na den padieoogst de Tewé en lagere streken opnieuw te verontrusten.

Ook uit de Boven-Tewé waren de berichten niet geruststellend; Pangeran Maas Anom die daar verblijf hield nam nog steeds eene vijandige houding tegenover Mangkoe Sarie aan.

Happé achtte het onder deze omstandigheden noodig de goed gezinde bevolking aan de monding der Tewé en de beneden-streken met meer degelijke middelen te beschermen, en hij begaf zich, tot het nemen van eene doeltreffende beslissing op de plaats zelve, den 8sten Januari 1865 met den gouvernements stoomer Bronbeek derwaarts; reeds den 21sten Januari was Happé te Bandjermasin terug, na bepaald te hebben dat aan de Tewémondung eene tijdelijke versterking met eene militaire bezetting zal gebouwd worden.

De motieven welke Happé tot deze wijze van bezetten der Tewémondung deden overgaan waren hoofdzakelijk gelegen in de omstandigheden, dat zoolang op hoogen waterstand kan gerekend worden en een oorlogsschip aan de Tewé station kan houden, ook Soerapattie geen vijandelijkheden tegen de nieuwe vestiging der ons blijkbaar goed gezinde bevolking aan de Tewé zal wagen of lager af de Doesson zal verontrusten; het tegendeel zou even-

wel te voorzien zijn wanneer wij daar geene versterking verleenden, of zoo wij in die streken ons gezag niet met kracht konden doen gelden; aangezien juist dáár Soerapattie en zijn Becompaysche aanhang, met Demang Wankang aan het hoofd, zijn verderfelijken invloed op de Boven-Doesson kan uitoefenen, afgescheiden nog dat zij de noordelijke grenzen van het onder ons bestuur gebrachte Oude Sultansgebied in spanning en onrust kunnen brengen.

Het punt waar vroeger de benting van Kiay Rangga Nitie stond en waar Mangkoe Sarie ook nu weder eene nieuwe benting had aangelegd, werd door Happé beschouwd als geheel aan de plaatselijke eischen eener goede positie te voldoen; aan den linker Doessonoever gelegen, op het punt waar de Tewérivier zich in de Barito ontlast, worden beide rivieren van af dat punt geheel door kanon en geweervuur bestreken; de grond begint zich reeds boven de Mantallat te verheffen en staat bij de Tewémondung nimmer onder; de rivier heeft bij lagen waterstand steile oevers; de grond is droog; goed water altijd binnen het bereik en buitendien voldoet deze positie ook aan de verdere eischen der gezondheidsleer. Over het algemeen werd de Tewéstreek niet als ongezond beschouwd.

Door den eerst aanwezenden Genie-officier werd op het aangegeven punt uit de ruime plaatselijk aanwezige bouwstoffen eene flinke versterking gebouwd, met eene binnenruimte, voldoende om 3 Officieren, 1 Officier van gezondheid, 75 man infanterie, eenige artillerie en hospitaal-bedienden te kunnen opnemen.

Mangkoe Sarie werd de rechter Tewéoever aangewezen om aldaar tijdelijk met de Linganeezen te kampeeren.

Den 31sten Januari 1865 vertrok van Bandjermasin de Kapitein F. van Genderen per stoomschip Tjinrana naar de Boven-

Doesson, voorzien van de noodige instructiën en om in zijne kwaliteit van civiel gezaghebber en militair kommandant van de Afdeeling Becompay en Doesson, het Districtshoofd Mangkoe Sarie te leiden, zoomede voorloopig aldaar te verblijven tot tijd en wijle de nieuwe bezetting zal zijn gevestigd.

Behalve dat de noodige bouwstoffen voor de nieuwe versterking ruimschoots aanwezig waren, geeft die streek ook gelegenheid tot het met succes aanleggen van groentetuinen, en het aanleggen van eene veestapel; ook ontbreekt het er niet aan goede vischsoorten en tamme varkens, welke voldoende voor de consumptie door de Dajaksche bevolking gefokt worden. In veel opzichten vindt de bezetting eener versterking hier meer comfort dan op menigen anderen post in het gewest.

De handel werd bij publicatie tot aan de Tewémondung opengesteld, en daarbij waren strenge bevelen van afsluiting gegeven voor de streken boven dat punt. Happé beoogde met het weder bezetten der Tewépositie hetzelfde doel wat zijn voorganger Overste Verspyck deed besluiten om na de Tewé-expeditie in het begin van het jaar 1863 aldaar eene benting op te richten onder bevel van het Waarnemend Districtshoofd Kiay Rangka Nitie Negara met 80 Becompayers, terwijl de benting aan de Mantallat militaire bezetting kreeg. Het doel van Verspyck was namelijk, om bescherming te verleenen aan de in onderwerping gekomen bevolking van Laheij en Tewé tegen de inblazingen van Soerapattie en de zonen van Antassarie, zoomede om allen toevoer af te snijden naar de Bovenstreken. In de maand September 1862 oordeelde reeds Verspyck, bij zijn betoog over de noodzakelijkheid van eene nog noordelijker uitbreiding dan de Mantallat, voor het bezetten der Tewépositie 200 à 250 man noodig te hebben, en wel voor het nemen van positie aan de Banangan en aan de Tewé. Van deze bezetting is evenwel niets ge-

komen, doch in de maand December 1862 volgde daarop de Tewé-expeditie en dientengevolge de onderwerping der hoofden en bevolking uit de Tewé en Laheij, welke bevolking, zooals hierboven gezegd is, toen beschermd werd door de daargestelde benting onder het waarnemend Districtshoofd Kiay Rangga Nitie Negara.

Ware het Happé gelukt den zooveel op de zaken van de Boven-Doesson invloed hebbenden Becompayschen aanhang van Soerapattie los te krijgen, dan was Mangkoe Sarie met zijn volk en een 25tal Linganeezen (onder een Panglima) tegen Soerapattie bestand te achten geweest; hij, Soerapattie, zoude het meer dan waarschijnlijk dan nimmer wagen af te komen; zonder dien aanhang was hij, zooals het Districtshoofd van Becompay toenmaals eigenaardig zeide, evenals een man zonder handen of voeten. Hier verdient melding gemaakt te worden dat Happé tijdens zijn reis naar de Boven-Doesson te Marabahan aan het Districtshoofd Kiay Demang Wangsa Negara mededeelde, dat nu het bleek dat alle Becompayers in verzet bleven, de Tewé door eene militaire macht zoude bezet worden en strenge afsluiting van de Boven-Doesson zoude plaats hebben; verder gaf Happé zijne verwondering te kennen dat hij Kiay Demang, schoonzoon van den beruchten Wankang, en Hoofd in dienst van het gouvernement, met andere gegoede Becompayers die allen verwanten in de Boven-Doesson hebben, geene pogingen aanwendden om Becompay met zijne 10,000 zielen, dat bijna geheel door den handel met de Boven-Doesson bestaat en daaraan zijn welvaart te danken heeft, van verderen achteruitgang en eindelijk geheelen ondergang te vrijwaren.

Kort nadat Happé aan de Tewé was aangekomen ontving hij van den waarnemenden civielen gezaghebber de kennisgeving dat in een prauw, op sleeptouw genomen door Z. M. stoomschip Kins-

bergen, waren aangekomen het Districtshoofd van Becompay Kiay Démang en twee voorname handelaren, welke het verzoek deden om den zoon van Wangkang, — wiens vrouw en kinderen te Marabahan waren — en die met hen was medegekomen, te mogen medenemen naar de Boven-streken. Nadat Happé een persoonlijk onderhoud met hen had gehad, werden een paar vertrouwelingen van Mangkoe Sarie onder de roeiers gedaan en vertrokken zij, met Happé's vergunning, nog dienzelfden dag.

Happé was van oordeel dat al mocht op deze poging geen dadelijk succes volgen, hun eigenbelang toch medebrengt eindelijk onze zijde te kiezen, daar Becompay leeft van den handel in de Boven-Doesson en de bevolking, volgens een in het jaar 1828 uitgebracht rapport van den Heer Halewijn, reeds toen een overwegenden invloed op den handel uitoefende; zij moet gereedelijk de nadeelige gevolgen, van het daadwerkelijk afsluiten van de Boven-Doesson van af de Tewé opwaarts, inzien.

Bij den hoogen waterstand ware het Happé gemakkelijk geweest een of twee dagen de Baritorivier op te stoomen en wellicht tot de Laúng te komen, alwaar, zooals men hem bericht had, ladangs langs de Doesson waren aangelegd, welke konden vernield worden; hij heeft evenwel, met het oog op de pogingen van de hiervoren bedoelde handelslieden, daarvan afgezien en zich meer bepaald tot het verkrijgen van inlichtingen omtrent Soerapattie's verblijfplaats en die van zijn aanhang; allen wonen langs verschillende Soengies die van af hunne mondingen aan de Barito-rivier in drie en meer dagen in sloepen of prauwen moeten worden opgevaren, om hunne verblijfplaatsen te kunnen bereiken; aan de Tewé gevestigd zal men die inlichtingen meer en meer kunnen volledigen om later, zoo men zekerheid van slagen heeft, van daar uit Soerapattie voor zijn snood en nog ongestraft verraad aan de Onrust gepleegd te

straffen, en ook voor het afloopen der Tewé-benting te tuchtigen.

Kiay Demang en de twee voorname handelaren van Marabahan kwamen na een verblijf van c. c. acht dagen uit de Bovenstreken terug met de tijding dat de Becompayer Wankang door vrees weerhouden werd de rivier af te komen, doch dat hij na den aanstaanden padieoogst naar Bandjermasin zoude gaan om vergiffenis aan het bestuur af te smeeken, hetgeen hij later schriftelijk herhaalde. De reis van Kiay Demang had nochtans het voordeel dat, nu aan de Becompayers welke zich in de Bovenstreken ophielden, het openstellen van den handel beneden de Tewé en de absolute afsluiting van het hooger gelegen gedeelte bekend gemaakt was, dat de kans bestaat zij eerder zullen geneigd zijn de zijde des opstands te verlaten en de voordeelen van ons bestuur te zoeken.

Daar wij thans de blijken van gehechtheid aan het Gouvernement van den getrouwen Toemengoeng Mangkoe Sarie gaan aantonen, zoo dient hier eene enkele aanduiding omtrent zijne herkomst vooraf te gaan.

Mangkoe Sarie is de oudste zoon van den in het werk van Schwamer met lof vermelden Aria Pattie, ook Toemengoeng Djaksa genaamd, die nooit in goede verstandhouding heeft gestaan met Soerapattie en welke stierf weinige weken voor het afloopen van het stoomschip de Onrust; Mangkoe Sarie had zich reeds voor de Tewé-expeditie dus voor de maand December van het jaar 1862 bij Kiay Rangga Nitie aan de Mantallat onderworpen, waarvan dat hoofd geen kennis gegeven had; nu beweest hij gewichtige diensten en droeg Happé de overtuiging in zich dat Mangkoe Sarie met zijn energie en onder goede leiding een hoogst bruikbaar hoofd was. — Onmiddellijk na zijne benoeming tot hoofd der Boven-Doesson hield hij zich onledig met het verkrijgen van eene meer nauwkeurige beschrijving van de

vijandelijke positie in de Bovenstreken; reeds had hij in Juli 1864, toen hij belast was met eene zending naar de weerspannige Goesties, en hij persoonlijk Soerapattie te Kwala Boendang gesproken had, die stelling met aandacht nagegaan. Het was dus niet moeilijk met zijne nauwkeurige beschrijving, die mede hier wordt teruggegeven, de nevenstaande schets te leveren.

Beschrijving van het terrein.

Van de monding der Laung kan Latay Balok, de toenmalige verblijfplaats van Soerapattie, in den *drogen* tijd in vijf dagen worden bereikt.

Wegens de menigte watervallen kan men de Laung met prauwen van eenige grootte slechts tot Soengei Maroewie opvaren.

De monding der Laung ligt van de Tewé verwijderd drie dagen roeiens bij gemiddelden waterstand.

De afstanden roeiens zijn van:

	Moeara Laung tot Moeara Boemban	1 dag.
van	» Boemban »	» Soko 1 »
	» » Soko »	» Ontoh 1½ »
	» » Ontoh »	» Manawing ½ »
	» » Manawing »	» Baboeat 2 »
	» » Baboeat »	» Tandom 2 »

De benting van Ngabei-Said is slechts eenige uren van die van Tandom aan den linker Baritoever gelegen.

Naar Siang reizende vaart men de Soko een halven dag op, tot aan de plaats waar zich eene kleine benting van den Toemenggoeng Karta Yoeda bevindt; van daar loopt een weg naar Siang, die in een dag kan worden afgelegd.

Siang ligt aan de Boemban, doch deze Soengei is wegens de vele batoe boelan niet te bevaren.

In de nabijheid der Boemban heeft men de zoutbronnen.

BALOK

Boe-Njaring

ung

Boeoe Kitjil

Boeoe Barar

Idjam

Lith. v. Mulder Leiden.

De bevolking van Siang telde toenmaals $\pm$ 800 weerbare mannen en was de woonplaats van het hoofd Toemenggoeng Soeto Negara; men vindt er eene benting voorzien van eene cc. 15 voeten hooge ijzeren palissadeering.

Van Siang vertrekkende en den rechteroever der Boemban volgende, bereikt men in een dagreis de benting van Katoelang. Deze benting is even groot en even sterk als die van Siang, doch bleef onbezet en scheen bestemd te zijn om Soerapattie en anderen opstandelingen tot toevluchtsoord te dienen wanneer zij uit hunne stelling aan de Laung verdreven mochten worden. Met hetzelfde doel schijnt ook de benting aan de Soengei Baboeat gebouwd te zijn. Ook hier is de palissadeering van ijzerhout en 12 à 15 voeten hoog. Er stonden echter twee rijen palissadeering cc. een el van elkander verwijderd, waarvan de tusschenruimte met steenen is opgevuld.

Mocht Soerapattie zich ook op dit sterke punt niet staande kunnen houden, dan kon hij de Baboeat afzakkende nog naar de bentings van Tandom en Ngabei Said vluchten.

Tandom en Ngabei Said waren beiden personen tot de familie van Soerapattie behoorende en hadden hunne bentings op den linker oever der Barito rivier.

Reeds vóór het uitbreken van den opstand in het Bandjermasinsche rijk (1859) bestond de benting aan de Soengei Baboeat, zoomede die van Katoelang en Siang; doch deze waren sedert in beteren staat gebracht.

De bentings van Tandom en Ngabei-Said als ook die van Batang en Kartayoeda en die aan de Moeara Ontoh gelegen waren eerst na het afloopen der Onrust gebouwd. Zij zijn wel is waar kleiner dan de drie voorbedoelde, evenwel toch allen van eene stevige hooge ijzerhouten palissadeering voorzien.

Hoogerop dan Tandom liggen geene bentings meer; zelfs is

deze reeds bij hoogen waterstand door de riems en watervallen voor stoomschepen ongenaakbaar.

De kampong aan de Moeara Menawing gelegen was vroeger bewoond door den oudsten zoon van Soerapattie, Soering Pattie, die in onmin leefde met zijnen vader; men trof er geen benting aan en zij was sterk bevolkt.

De benting aan de Moeara Ontoh gelegen was door Pangeran Aria Wangsa (Goestie Djamal) gebouwd, nadat die opstandeling door de Kahajjaners van de Batoe Soelie verdreven en in het laatst van het jaar 1863 derwaarts was gevlucht.

Bijna recht tegenover de Soengei Ontoh treft men op den rechter Barito-oever de Soengei Djahan aan, waarbij een kampong is gelegen welke bewoond was door het bekende verraderlijke Onderhoofd der Twebenting Kiay Djaya Prana, die na het afloopen dier benting zich bij Soerapattie te Lataij Batok heeft aangesloten.

In den omtrek van deze Soengei Djahan zoowel als aan het meer Damansong, waren vele Becompayers gevestigd, welke een uitgebreiden handel dreven met de bewoners van Marabahan. Daar was de stapelplaats hunner handelsartikelen, die zij voor rotting, was, dammar en andere producten des lands aan de oproerige bevolking van de hand zetten. —

Van Siang bestaat ook communicatie met Kwala Boendang, de vroegere verblijfplaats van Soerapattie. Uit Siang vertrekkende komt men in één dag te Patie, aan de samenvloeiing der Soengeis Topo en Kalang-Kiso gelegen. Van Patie marcheert men verder in één dag naar de kampong Kalang-Kiso, en één dagreis verder Koejat aantreffende, heeft men van daar nog een dag noodig om de Kwala Boendang te bereiken.

Hoewel twijfelachtig, zoo is toch nagenoeg voor zeker aan te nemen, dat Boendang door een weg communicatie heeft met de

benting Katoelong, evenals er een weg bestaat van deze laatste benting naar de benting aan de Soengei Baboeat.

Het terrein is in het Siangsche zeer bergachtig en de wegen of liever bergpaden zijn moeielijk te begaan, evenwel geenszins onmogelijk wanneer zulks vereischt wordt.

De kampong aan de Soengei Talo-njaring was vroeger bewoond door Maas Demang (Wankang). Deze Soengei is ongeveer een dagreis van de monding der Laung gelegen; zij is moeielijk te bevaren, waarom men, zich naar bedoelde kampong begevende, de iets verder gelegene Soengei Maroewei een paar bochten moet oproeien om te komen op eene plaats waar zich een landweg naar die kampong bevindt; deze weg kan binnen eenige uren worden afgelegd.

In de Soengei Boenoe-Besaar ligt eene kampong alwaar Pembakal Idjam zijn verblijf hield. Vroeger woonde hij aan de Soengei Boenoe-Ketjie. Idjam had zich vroeger reeds bij Kiay Rangga Nitie onderworpen. Hij was eertijds de vertrouweling van Soerapattie doch na het gepleegde verraad in September 1864 aan de Kwala Tewé wilde hij niets meer met Soerapattie te doen hebben en leefde hij in bepaalde vijandschap met hem.

Happé gaf aan de Sultans van Koetei en Passir kennis van het bezetten der Tewébenting met een militaire macht, en deze vorsten werden uitgenoodigd met allen hun ten dienste staanden invloed te doen waken tegen den opvoer van zout, tabak, wapenen en munitie; eene aanbeveling voor Koetei zeker minder noodig nu de zonen van Antassarie niet in onderwerping waren gekomen, na de hulp van hem Sultan van Koetei ingeroepen te hebben om de genade van het gouvernement te erlangen en waarvoor hij onder de moeielijkste omstandigheden, een zoo verre reis ondernomen had.

Den 23sten Februari 1865 vertrokken van Bandjermasin Z. M.

stoomschip Madura en de Gouvernements stoomschepen Bronbeek en Sailoos tot het overbrengen van troepen, artilleriemateriaal, munitie, vivres en eenig slachtvee naar de Kwala Tewé, bestemd voor de bezetting en het armeerden onzer nieuwe militaire vestiging aldaar.

Dit vertrek werd door Happé bevolen na van den Kapitein F. van Genderen, waarnemend civiel gezaghebber, de tijding ontvangen te hebben, — door den gouvernements stoomer Tjinrana, — dat de versterking in een verdedigbaren staat was en voldoende bewoonbaar om het voor de bezetting bestemde detachement te kunnen logeeren.

Hoewel voor het bouwen dezer versterking voldoende bouwstoffen aanwezig waren en men door de krachtige medewerking van Toemenggoeng Mangkoe Sarie geen moeilijkheden onderdond in de verkrijging van werkvolk, zoo mag toch niet onvermeld blijven de voortvarendheid waarmede de eerstaanwezende genie-officier G. E. V. L. van Zuijlen die versterking in betrekkelijk korten tijd opwierp.

Ingevolge het besluit van den 14^{den} Februari 1865 n° 5 van den Kolonel Happé in zijne kwaliteit van Chef der expeditionaire troepen was de bezetting der Tewebeating samengesteld als volgt:

1ste Luitenant der Infanterie F. M. Muller, Kommandant,

2de Luitenant idem F. F. Weber

Adjutant-onderofficier dienstdoende officier Bacherus en de Officier van Gezondheid 3e klasse W. van Geer.

50 Europeanen	}	Infanterie
25 Inlanders		
4 Europeanen	}	Artillerie
1 Inlander		
2 Europeanen	}	Hospitaal personeel.
4 Inlanders		

De geschut-bewapening bestond uit twee ijzeren kanonnen van 3 $\mathcal{E}$ op cirkelaffuit en twee mortieren van 12 duim, terwijl voortdurend aan de Tewémondung twee kruisbooten in station werden geplaatst.

Door deze militaire bezetting werden de navolgende voordeelen verkregen.

Dat de bevolking der omstreken gerustgesteld en de vereeniging der goedgezinden aan de Tewémondung in de hand gewerkt werd. —

Dat de invloed door de opstandelingen op de Doesson-bevolking gefnuikt en aan hunne aanslagen ter verontrusting der Doessonstreken onder ons bestuur paal en perk gesteld werd.

Dat de Becompaysche aanhang van Soerapattie en der zonen van Antassarie in de Bovenstreken door het totaal gemis der handelsvoordeelen, die het voornaamste middel van hun bestaan uitmaken, te eerder zal geneigd zijn, zich van de opstandelingen los te scheuren en de zijde van het Gouvernement te kiezen, waardoor dus de opstandelingen, van hunnen grootsten steun beroofd, weldra op zichzelf zullen staan.

Dat de versterking overigens alle gewenschte taktische voordeelen bezit.

Dat de uitwerking van het geschut en geweervuur waarmede zoowel de Barito als Tewelivier wordt bestreken ook aan de landzijde tot op geweerschot afstands door niets wordt belemmerd.

Dat het weerstandsvermogen tegen een inlandschen vijand als zeer voldoende kon aangemerkt worden, terwijl dat nog verhoogd wordt door de daarstelling van verhakkingen en andere hindernissen.

Hierbij moet in aanmerking genomen worden dat het reeds gedurende de zending van den assistent-resident der Oostkust H. G. Dahmen die met den Sultan van Koetei de Tewé-rivier

van hare bronnen tot de monding afvoer in de maanden April, Mei en Juni 1862, en ook later bij de herhaalde zendingen van den assistent-resident K. W. Tiedtke, voldingend gebleken was, dat de bevolking waarmede deze ambtenaren in aanraking kwamen, [het Nederlandsch gezag niet meer vijandig? gezind en den opstand reeds geruimen tijd moede was, doch dat hoofdzakelijk vrees voor Soerapattie, die naar gezegd werd eene bende van 300 weerbare mannen, meest Dajaks, op de been kan brengen, gevoegd bij het hier en daar nog heerschende ontzag voor de zonen van Antassarie (Goestie Mohamad Said die den titel van Panambahan, en Goestie Mohamad Seman die den Sultans-titel voerde) de Doesson-bewoners nog voortdurend weerhield de zijde van het Gouvernement voorgoed te kiezen.

Bij de voordeelen aan onze militaire vestiging aan de Tewemonding verbonden mag niet ontkend worden dat zij op een zoo verwijderd punt eigenaardige en belangrijke strategische bezwaren oplevert.

De groote afstand van de hoofdplaats Bandjermasin, zijnde de Tewemonding vier à vijf dagen stoomens stroomopwaarts van daar verwijderd, terwijl van daar uit de bezetting moet worden geapproviandeerd en van het noodige voorzien, en van waar ook bij eventualiteiten hulp zoude moeten worden gezonden, maakt dat onder de gunstigste omstandigheden eerst een veertiental dagen na de afzending van een bericht, troepen ter versterking of ontzet te Kwala Tewé zouden kunnen aankomen; en dan de omstandigheid dat gedurende den drogen tijd van het jaar, die hier eenige maanden duurt, de Tewé voor stoomschepen onbereikbaar is, zoodat men dan hoogstens tot Moeara Mantallat kan opstoomen en van daar de opvoer door middel van roeivaartuigen met zeer geringen diepgang moet geschieden, waardoor het ontzet bij eene mogelijke insluiting der Tewebenting door den

vijand ook met groote bezwaren en verliezen zou kunnen gepaard gaan. —

Dat evenwel de drang der omstandigheden er toe leidde om in het belang der rust van dit zoozeer door den oorlog gesteisterde gewest, van twee kwaden het minste te kiezen en om zooveel mogelijk in de bedoelde bezwaren te voorzien door de bezetting tegen den drogen moesson minstens voor zes maanden te approviandeeren en overigens maandelijks voor zoolang van stoomschepen kan worden gebruik gemaakt.

De staatkundige zwakke zijde der Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo schulde, voor zoo verre den staat van rust betreft, niet alleen van het jaar 1863—1866, in den toestand der Boven Doesson, maar die rust kan tot op den huidigen dag aldaar als twijfelachtig beschouwd worden, en er is daarin geen verandering te verwachten zoolang de Soerapatie's, de Antassarie's en verder nog in verzet zijnde opstandelingenhoofden niet onschadelijk gemaakt worden.

De stelling aan de Tewémondung wordt hier opzettelijk in het breede besproken, met het doel om de overtuiging te vestigen dat, zoo men niet agressief wenscht op te treden, die stelling dus steeds zal moeten bezet blijven door eene flinke militaire macht.

Den 1sten Maart arriveerde Z. M. Stoomschip Madura te Kwala Tewé en het detachement en de goederen werden den volgenden dag gedebarqueerd, terwijl den 3den en 4den de vivres, het geschut en de munitie werd overgebracht; wegens onbekende oorzaken kwam de Bronbeek eerst den 11den Maart met het slachtvee, zoomede de Sailoos.

Den 13den Maart retourneerde de Bronbeek naar Bandjermasin en den 15den bracht zij de tijding van den kapitein Van Genderen aan Happé over, dat de benting aan de Tewé met

hare gewapende bezetting en armeerung thans volkomen aan alle eischen der verdediging voldeed; dat er voortdurend huisgezinnen op de raketten uit de Boventewé kwamen afzakken om zich in de nabijheid der nieuwe versterking te vestigen en nog verscheidene zouden volgen zoodra de padie rijp en gesneden zoude zijn; alsmede dat het opstandelingenhoofd Toemenggoeng Anom alias Pangeran Maas Werga Nata Widjaja overleden was en zijn neef Radhen Maas Nata Widjaja door Goestie Mohamad Seman [Sultan] tot hoofd en opvolger benoemd was.

Den 18^{den} Maart vertrok Z. M. Stoomschip de admiraal van Kinsbergen tot het overbrengen van vivres naar de Moeara Tewé en retourneerde den 29sten d. v. te Bandjermasin, medebrengende de Linganeezen met hunne vrouwen en kinderen van den Pangeran Sjarief Hassim die, weinig gedisciplineerd zijnde, ook aan de Tewé weinig nut konden stichten.

Z. M. Stoomschip Madura en de gouvernements stoomkruisboot Sayloos vertrokken den 17^{den} Maart van de Moeara Tewé en arriveerden den 20sten d. v. te Bandjermasin.

Nu, sedert het verraad gepleegd door Soerapatie in de maand September 1864, geen noemenswaardige vijandelijkheden meer plaats hadden, werd bij Happé het vertrouwen in zijne maatregelen aan de Tewémondung allengs verhoogd en verheugde hij zich reeds in eene schoone toekomst van rust voor land en volk, toen hem de teleurstellende tijding gewerd, dat eene bende van ± 50 muitelingen onder aanvoering van Kiay Djaya Prana van den buitengewonen waterstand had gebruik gemaakt om in den duisteren nacht van den 3^{den} April 1865 de Tewéversterking te passeeren en de Soengei Patakey te bereiken, overal op haren weg de bevolking opruiende tegen het wettig gezag.

Deze tijding ontving Happé den 7^{den} April van den waarnemenden civielen gezaghebber van Becompay en Doesson, wien

zij daags te voren te Marabahan was aangebracht door zekeren Lassa, een Becompaysch handelaar.

Daar echter dit bericht nog door niets gestaafd werd en noch van den zich aan de Tewé bevindenden kapitein civiel gezaghebber van Becompay en Doesson, noch van Toemenggoeng Djaya Karsa Hoofd der Beneden Doesson eenige tijding was ingekomen, zoo bepaalde Happé er zich toe aanvankelijk hen per spoedbrief met dit gerucht in kennis te stellen met opdracht om nadere inlichtingen in te winnen.

In afwachting, dat de tijdingen zich al of niet bevestigen zouden, begaf Happé zich op den 8sten April naar Martapoera om den tot Regent van die Afdeeling benoemden Hoofddjaksa Pangeran Soeria Winata in zijne nieuwe waardigheid te installeren; den 10^{den} April ontving Happé aldaar een spoedbericht van den waarnemenden civielen gezaghebber van Becompay en Doesson, welk bericht den avond te voren te Bandjermasin was aangekomen.

De door Lassa aangebrachte tijding werd bevestigd; werkelijk had zich den 5^{den} April Kiay Djaya Prana in de Soengei Patakey opgehouden en den 7^{den} April in de Soengei Taboer (beneden Montallat) vergezeld van een 60tal volgelingen; daar had zich Toendjong, een onderhoofd van Soerapatie, bij hen gevoegd met een bende van $\pm$ 80 man; het plan zou bestaan om den Toemenggoeng Djaya Karsa, die zich echter reeds versterkt had, te Boentok aan te vallen en te vermoorden.

De Pembakal van Mantallat Djinoe, een volle broeder van Kiay Djaya Prana, zoomede zijn wakel Kakap zouden met den vijand heulen en hem van levensmiddelen voorzien hebben.

Nu hij zekerheid erlangd had keerde Happé onverwijld per gouvernements stoomer Tjinrana naar Bandjermasin terug, alwaar hij nog dienzelfden dag 's namiddags te 2 uren aankwam.

In overeenstemming met den stations-kommandant besloot Happé, dat den volgenden morgen Z. M. Stoomschip Madura¹⁾ naar de Boven Doesson zou vertrekken, en aangezien de mogelijkheid bestond, dat in de eene of andere Soengei de vijand tot een gevecht zou kunnen genoodzaakt worden of dat aan den wal tegen hem zou kunnen geageerd worden, achtte Happé het raadzaam een detachement van 30 bajonetten onder den 2^{den} Luitenant I. Kesler op dien bodem te embarqueeren.

Zoowel de kommandeerende Officier van Z. M. Stoomschip Madura als de Kapitein F. Van Genderen, militair kommandant, tevens civiel gezaghebber der Becompay en Doesson, welke laatste zich nog aan de Tewé bevond, werden door Happé met de ontvangen berichten in kennis gesteld; hij voorzag hen van de noodige instructiën, hoofdzakelijk inhoudende, dat alles beproefd moest worden om de vijandelijke bende op het spoor te komen en tot een treffen te noodzaken, om de goedgezinde bevolking te beveiligen en gerust te stellen en nauwkeurig te onderzoeken in hoeverre de Mantallat dan wel eenige andere kampongs met den vijand heulde, en zoo van verraad zekerheid werd erlangd dit voorbeeldig te straffen.

Eenige dagen na het vertrek der Madura — den 18^{den} April — ontving Happé eene spoedtijding van den Kapitein voornoemd gedagteekend Tewé den 13^{den} April t. v., waardoor niet alleen het bovenstaande geheel bevestigd werd, maar bovendien nog, dat verscheidene ons vijandig gezinde hoofden met hunne volgelingen zich met de opstandelingen vereenigd hadden en dat het plan zou bestaan om in den nacht van den 14^{den} op den 15^{den} April de kampong en versterking aan de Tewé met 500 man aan te vallen. Als aanvoerders der muitelingen werden opgegeven,

1) De Kommandanten der oorlogsschepen zijn, met enkele uitzonderingen, in dit werk vereenigd vermeld.

behalve Kiay Djaya Prana, Pangeran Kertas Malayang, Kiay Djaya Samoedra, Toemenggoeng Wira Patty en Toemenggoeng Moerong. Bijaldien de versterking niet kon genomen worden, zouden zij zich bepalen tot het verwoesten der kampongs beneden de Tewé.

Om de door deze geruchten verontruste bevolking tegen vijandelikheden te beschermen, zond Happé nog een stoomschip en wel de Admiraal van Kinsbergen den 20sten April naar de Boven Doesson, met een detachement van 25 bajonetten aan boord onder kommando van den 2^{den} Luitenant der Infanterie F. P. de Nys.

In den nacht van den 21sten op den 22sten April ontving Happé de tijding van den Kommandant van Zr. Ms. stoomschip Madura, dat hij met zijn schip den 13^{den} April te Mengkatip was aangekomen en hij daar van inlandsche handelaren had vernomen, dat de muitelingen zich nog ten getale van 200 in de Soengei Taboer ophielden; overigens stemden de berichten vrijwel overeen met de boven vermelde van de Tewé. Den 15^{den} April was de Madura te Boentok, alwaar de Toemenggoeng Djaya Karsa den Kommandant verzocht tot den volgenden dag te blijven en eerst dan naar Soengei Taboer door te stoomen, daar hij ieder oogenblik de terugkomst verwachtte van eene door hem tegen den vijand afgezonden patrouille.

Dit verzoek werd ingewilligd, doch toen den volgenden dag — 16 April — de patrouille niet teruggekomen was, ging de Madura onder stoom naar Soengei Taboer; aldaar aangekomen, werd werkelijk eene patrouille van 56 man in kleine prauwtjes in de monding der rivier aangetroffen, waarvan de aanvoerders volgens hun zeggen eene ontmoeting met den vijand gehad hadden, hetgeen evenwel van weinig beteekenis

moet geweest zijn. Dienzelfden dag werd nog tot een tweeden tocht tegen de muiters besloten, terwijl de Madura voor de monding zou blijven liggen; 's avonds keerde echter ook deze patrouille terug, zonder iets van een vijand bemerkt te hebben. Den volgenden morgen, den 17^{den} April, stoomde de Madura door naar Mantallat, na vooraf Djaya Karsa en de overige hoofden te hebben aanbevolen de Soengeis goed te bewaken en dadelijk bericht te zenden wanneer er iets van de opstandelingen gezien of vernomen werd.

In den middag van denzelfden dag ten 1 uur arriveerde de Madura te Mantallat en werd den kommandant, nauwelijks aan wal zijnde, medegedeeld, dat de Pembakal Djinoe, alsmede Kakap reeds zeven dagen geleden met hunne vrouwen en kinderen de kampong verlaten hadden om zich bij den vijand aan te sluiten. Daar ook hier de bevolking blijkbaar in groote onrust verkeerde en men algemeen bevreesd scheen te zijn, zoo voor een aanstaand bezoek der muitelingen als voor de gevolgen welke de vlucht van Pembakal Djinoe kon hebben, deed de kommandeerende officier der Madura eene publicatie in die kampong uitvaardigen, waarbij den goedgezinden werd aangezegd dat zij niets te vreezen hadden en zij bepaald op onze bescherming konden rekenen. Deze toezegging stemde de gemoederen wat rustiger en reeds den volgenden dag keerden verscheidene kampongbewoners, die uit angst de vlucht hadden genomen, weder terug.

Den 18^{den} April vertrok op last van den kommandant der Madura de gouvernements stoomer Sayloos met eene bedekking aan boord van 1 korporaal en 6 soldaten naar de Tewé om den kapitein, civielen gezaghebber van Becompay en Doesson af te halen.

F. Van Genderen vermeenende het beleid der zaken in de

Boven Doesson verder gerust aan den militairen kommandant der Tewé-versterking, den 1sten luitenant F. M. Muller, te kunnen overlaten, gaf ingevolge de bevelen van den Kolonel Happé nu aan dezen het gezag over en vertrok naar Mantallat, om daar over te gaan aan boord van Zr. Ms. stoomschip Madura.

De muitelingen waren werkelijk in den nacht van den 15^{den} op den 16^{den} April in de nabijheid der Tewé-versterking geweest, maar hadden tot geen aanval durven overgaan, waarschijnlijk omdat zij bemerkten dat men bereid was hen te ontvangen en eene overrompeling of onverhoedsche aanval alzoo niet mogelijk was.

Daarna waren zij afgetrokken zonder iets te hebben ondernomen, zich verspreidende in verschillende Soengeis.

Inmiddels was Zr. Ms. stoomschip Admiraal van Kinsbergen den 23sten April te Boentok aangekomen en vernam de kommandant van dit schip aldaar dat de inlandsche patrouilles van Toemenggoeng Djaya Karsa, die steeds de Soengeis bewaakten, hadden gerapporteerd dat er zich nog altijd eene bende muitelingen tusschen de Soengei Taboer en de Soengei Mandoeit ophield, doch dat zij zonder onze hulp niet tot den aanval durfden overgaan.

De kommandeerende officier van de Kinsbergen besloot onmiddellijk derwaarts te vertrekken, medenemende, tot het geven van de noodige inlichtingen op de plaats zelve, den Toemenggoeng Djaya Karsa met eenige volgelingen. In den morgen van den 24sten zouden door gewapende sloepen de Soengeis Taboer en Mandoeit onderzocht worden; voor de Soengei Mandoeit werd bestemd de jol, bemand met 10 gewapende inlandsche matrozen en 10 inlandsche fuseliers onder bevel van den Luitenant-ter-zee 1ste klasse H. P. König, zoomede vergezeld van den Toemenggoeng Djaya Karsa, terwijl twee gewapende

sloepen bemand met 15 inlandsche fuseliers en 5 europeesche matrozen onder den 2^{den} Luitenant F. P. de Nys Soengei Ta-boer zouden verkennen om zich daarna, door een antassan (kanaal), die de gemeenschap tusschen beide Soengeis vormt, met den Luitenant-ter-zee König te vereenigen.

Na de Soengei Mandoeit een eind te zijn opgevaren, ontdekte de patrouille König een huis, volgens Djaya Karsa toebehoorende aan zekeren inlander Bapa Si Karsi, van wien bekend was dat hij met den vijand heulde en dezen van levensmiddelen voorzag. In de nabijheid dezer woning gekomen werd de patrouille eensklaps, zonder daartoe eenige aanleiding te hebben gegeven, met salvo's geweervuur ontvangen, waardoor de inlandsche soldaat Singokerto N°. 64065 zwaar gewond werd.

Oogenblikkelijk werd nu gedebarqueerd, waartoe de onzen, daar de Soengei in de nabijheid van het huis versperd was, deze gedeeltelijk moesten doorwaden, hetgeen aan de muitelingen de gelegenheid gaf nog eenige schoten te doen, die den inlandschen soldaat Matoedjoe N°. 60977 benevens een officiersbediende licht verwondden. Zoodra werd er niet tot den aanval overgegaan of de muitelingen namen overhaast de vlucht over eene bij het huis gelegen ladang (stuk bouwland) naar het meer achterwaarts gelegen bosch onder een flink onderhouden vuur onzerzijds; het was evenwel niet geraden hen verder in het bosch te achtervolgen.

Nadat het huis aan de vlammen was prijsgegeven en door de volgelingen van Djaya Karsa, die de patrouille in kleine prauwen medemaakten, ook de ladang verwoest was, mocht men niet langer vertoeven om den muitelingen de gelegenheid te benemen de Soengei benedenwaarts te versperren en den onzen den terugtocht te bemoeilijken.

Hoewel de vijand noch dooden noch gekwetsten achterliet,

zoo werd toch gegist dat hij bij deze schermutseling minstens zes dooden had bekomen; zijn aantal werd geschat op 50 à 60 man.

De patrouille de Nijs ontmoette in de Soengei Taboer geen vijanden en bij de Antasan gekomen bleek het dat deze door lagen waterstand voor de sloepen niet bevaarbaar was, waarom langs denzelfden weg dien men gekomen was de terugtocht werd aangenomen en volbracht zonder verdere bijzonderheden. Omstreeks den middag (4 uur) van den 24sten April kwam de jol met de patrouille König aan boord terug.

Den volgenden dag (den 25sten) deed de kommandeerende Officier der Kinsbergen de Soengei Mandoeit nogmaals doorzoeken, waardoor nog een soort van magazijn, dat een grooten voorraad paddie en zout bevatte, werd ontdekt en vernield.

Terwijl Z. M. Stoomschip Admiraal van Kinsbergen zich alzoo voor de Soengeis Taboer en Mandoeit ophield was Z. M. Stoomschip Madura den 25sten van Mantallat vertrokken, de rivier af gestoomd en in den namiddag insgelijks voor genoemde Soengeis aangekomen. Na onderling overleg besloten nu de beide kommandeerende Officiëren met den Kapitein, militairen Kommandant tevens civielen gezaghebber van Becompay en Doesson, om den volgenden dag nogmaals eene groote verkenning te doen en zoowel de beide Soengeis als het tusschengelegen terrein geheel te onderzoeken. Met sloepen en prauwen werd dit dan ook den 26sten gedaan doch nergens eenig spoor der muitelingen meer gevonden, die allerwaarschijnlijkst reeds weder eene andere schuilplaats gezocht hadden, hetwelk hun met hunne lichte prauwen, die zij desnoods een gedeelte overland dragen, in dit met ontelbare kreken en Soengeis doorsneden terrein, niet moeielijk kon vallen.

Den 27sten April keerde Z. M. Stoomschip de Admiraal van

Kinsbergen met de gekwetsten naar Bandjermasin terug en kwam daar in den namiddag van den 28sten aan.

Tot het regelen van nog eenige zaken vertrokken Z. M. Stoomschip Madura met den civielen gezaghebber en den Gouvernements stoomer Sailoos naar Mantallat terug, evenwel met het voornemen binnen een paar dagen mede naar Bandjermasin te vertrekken.

Op den 29sten April overleed in het hospitaal te Bandjermasin de Inlandsche fuselier Singokerto n°. 64065 aan zijne in de Soengei Mandoeit bekomen wonden.

Happé achtte het noodzakelijk zoolang de waterstand zulks toeliet de Boven Doesson voortdurend door stoomschepen te doen bevaren, voornamelijk ter geruststelling der bevolking na de laatst plaats gehad hebbende schermutseling; is het droge jaargetijde eens ingetreden en daarmede ook de lage waterstand dan zullen de muitelingen zich niet licht voorbij de Tewé-versterking wagen; tot zoolang moet er dus gewaakt worden voor de meer benedenwaarts gelegene en onder ons gezag staande kampongs.

Op grond van deze motieven en mede ter opvoering van vivres als anderszins, vertrok op den 7^{den} Mei 1865 de gouvernements stoomer Tjinrana naar de Tewé. Deze aanvulling voorzag de Tewé-versterking tot de maand December van alle benoodigdheden zoodat de lage waterstand met gerustheid kon worden te gemoet gezien. Behalve dit stoomschip bleef ook de Madura nog altijd de Doesson bewaken totdat eene ernstige ongesteldheid van den kommandeerenden Officier, den Luitenant-ter-zee 1 kl. A. A. 's Graeuwen het hoogst noodzakelijk maakte den 10^{den} Mei naar Bandjermasin te retourneren, alwaar genoemd Officier in het hospitaal onder geregelde behandeling werd gesteld.

Alweder liep het gerucht dat de opstandelingen het plan vormden om onze Tewé-versterking aan te vallen, waartoe Djaya Prana reeds naar boven zoude zijn teruggekeerd om volk te verzamelen. Andere berichten luidden weder dat dit opstandelingenhoofd alsmede de gevluchte Pembakal Djino der Kampong Mantallat zich zouden ophouden bij Radhen Pandjie nabij Koetei.

De Kommandant te Moeara Tewe, van wien Happé deze tijdingen ontvangen had, maakte ook nog melding van eene bende opstandelingen die zich boven de Lahey zou ophouden, doch verzekerde tevens dat men in de versterking, nu de banketten, de palissadeering en de poort geheel af en in orde waren, een aanval gerust kon afwachten. Het detachement aldaar genoot eene goede gezondheid en hield zich onledig met het maken en plaatsen van randjoes en het aanleggen van een groententuin in de onmiddellijke nabijheid der versterking.

De gouvernements stoomer Tjinrana waarvan hierboven gewag wordt gemaakt, arriveerde den 15^{den} Mei te Moeara Tewé en aanvaardde reeds den volgenden dag de terugreis met het oog op den lagen waterstand en het nog steeds dalend water. De Tewé-versterking was nu voor 6 maanden ruim van alles voorzien.

Met de Tjinrana welke den 19^{den} Mei te Bandjermasin aankwam vernam Happé met leedwezen dat een inlandsch fuselier, — soldaat Salim Algemeen Stamb. n°. 58417 — behoorende tot de bezetting der versterking Moeara Tewé, den 9^{den} Mei het slachtoffer zijner onvoorzichtigheid was geworden. Niettegenstaande het streng en herhaald verboden was, en hoewel iedereen wist dat er in het bij de versterking gelegen bosch steeds vijandiggezinden rondzwierven, waagde genoemd fuselier het zich uit het gezicht der versterking te begeven om in het bosch sajor te gaan zoeken, ongeacht dat een hem ver-

gezellend kameraad dit afraadde en zelfs weigerde mede te gaan, daar beiden ook ongewapend waren. Waarschijnlijk hadden een paar met lans en klewang gewapende Dajaks, die hen uit het bosch moeten beloerd hebben, slechts dit oogenblik afgewacht om hen te overvallen. De zich in de nabijheid van den boschrand bevindende inlandsche fuselier ontkwam ternauwernood zijne bespringers en wist de versterking te bereiken om vandaar met eenige bajonetten onder 't kommando van den Sergeant-Majoor den zich nog in het bosch bevindenden fuselier Salim ter hulp te snellen, maar reeds te laat, want op $\pm$ 500 schreden van de versterking werd zijn lijk gevonden, zonder hoofd en overdekt met 17 zware lans- en klewangwonden.

Alhoewel dadelijk het omliggend terrein werd doorzocht en eene bevolkingspatrouille onder Mangkoe Sarie nog dienzelfden dag eene verkenning tot de Lahey deed, werd van de moordenaars of andere vijanden niets meer bespeurd. Eerst eenige dagen later den 14^{den} Mei slaagde eene bevolkingspatrouille er in een 4tal hutten te vinden waarvan de bewoners op de vlucht sloegen met uitzondering van een Dajak die trachtte door zijn klewang naar Mangkoe Sarie te slingeren, dezen te doden; de Dajak werd gevangen genomen en de hutten aan de vlammen prijs gegeven.

Daar deze Dajak bij zijne gevangenneming zwaar gewond werd zoo zal een verhoor later moeten plaats hebben.

De laatste berichten van den militairen Kommandant van Moeara Tewé waren dat Soerapatie eenige zendelingen naar Mangkoe Sarie had gezonden om hem over te halen gemeene zaak met hem te maken en onze zijde te verlaten; tot de overbrenging van welke boodschap hij een inwoner uit de kampong Limoe, die den 16^{den} Mei van Lahey terugkeerde, had aange-

houden. Soerapatie deed deze boodschap vergezeld gaan van de mededeeling, dat hij aan de monding der Laung 600 man vereenigd had onder de aanvoering der hoofden Wangkang, Djaya Samoedra, Toemenggoeng Singa Radja met het doel om de versterking Moeara Tewé aan te vallen. Er waren voorzichtigheidshalve dadelijk maatregelen genomen om bijtijds bericht te erlangen indien de vijand aan dit plan uitvoering mocht willen geven, en aan Mangkoe Sarie waren door den Kommandant der versterking de noodige instructiën gegeven betreffende de verdediging zijner kampong aan de overzijde der rivier en een sein vastgesteld voor het geval dat Mankoe Sarie zich niet langer kon staande houden en hulp noodig had.

Ook op Boentok schijnen de opstandelingen het nog steeds gemunt te hebben, daar den 22sten Mei van den waarnemenden civielen gezaghebber van Becompay en Doesson het bericht ontvangen werd, dat volgens tijdingen van het hoofd der Beneden Doesson Djaya Karsa, het kamponghoofd en bevolking van Tandjong Dambang Hauer, na hunne kampong verbrand te hebben, zich hadden aangesloten bij eene aldaar rondzwervende bende opstandelingen — ± 30 man — onder Amakwee alias Panglima Bapa Darahit en Radhen Rinkan, waarna zij zich vereenigd hadden begeven naar de kampongs Assam en Kalahian om ook deze voor hunne partij te winnen, en alsdan gemeenschappelijk Boentok aan te vallen en Djaya Karsa te vermoorden.

De hoofden der beiden genoemde kampongs hadden hier echter niets van willen weten en toen de muitelingen bemerkten dat het hoofd der kampong Kalahian zelfs zijn volk verzamelde om hen aan te vallen, waren zij, zonder het tot een gevecht te laten komen, afgetrokken en hadden zich weder rivieropwaarts verwijderd.

Daar, naar aanleiding dezer tijdingen, in verband met de

toestand in de Tewé-streek en het naar Bandjermasin afzakken van Z. M. Stoomschip Madura, het raadzaam was de Beneden Doesson te beschermen, zoo vertrokken in den vroegen morgen van den 24sten Mei tot voorschreven doel van Banjermasin de Gouvernements stoomers Bronbeek en Sayloos, terwijl aan boord van eerstgenoemd stoomschip een detachement embarqueerde van 1 Officier (2^e Luitenant der Infanterie P. H. H. Routs) en 30 bajonetten. Verder werden de noodige instructiën medegegeven voor den waarnemenden civielen en militairen Kommandant van Becompay en Doesson, in substantie bevattende, dat van het medegegeven detachement al naar behoefte een 10tal bajonetten aan boord der Sailoos konden overgaan; dat een tjunia met steenkolen, welke opgesleept werd, te Boentok zijne lading moest lossen, om aldaar en ook in het vervolg een voorraad brandstoffen te hebben; dat 19 slaggeweren met eenige munitie zich aan boord der Bronbeek bevonden om te worden uitgereikt aan het Districtshoofd der Beneden Doesson Djaya Karsa; dat alle maatregelen door den civielen gezaghebber persoonlijk te Boentok zouden genomen worden en eindelijk dat men indachtig zoude zijn bij het in de Soengeis ageeren met sloepen of djoekongs, deze steeds te doen voorafgaan door eenige djoekongs der bevolking.

Den 20sten Juni arriveerde de Luitenant Routs met zijn detachement per stoomer Bronbeek te Bandjermasin; niettegenstaande een aanhoudend patrouilleeren mocht het hem niet gelukken eene ontmoeting met den vijand te hebben; het Districtshoofd Djaya Karsa maakte evenwel van de tegenwoordigheid van het detachement gebruik om zich goed te versterken, welke handeling aan de bevolking van drie kampongs aanleiding gaf zich bij hem aan te sluiten.

Omtrent Soerapaties plannen worden telkens overdreven ge-

ruchten in omloop gebracht en daar bij herhaling de Kampongs der Beneden Doesson met aanval en verwoesting bedreigd worden, terwijl kleine benden opstandelingen die landstreek onveilig blijven maken, bestaat er bij de bevolking nog al vrees en heerscht er bijgevolg eenige onrust. De militaire Kommandant te Moeara Tewé heeft echter alle mogelijke maatregelen genomen om bijtijds van een aanval van den kant van Soerapatie verwittigd te worden. Een aanval werd met vertrouwen ja zelfs met verlangen te gemoet gezien.

Weder werd een bericht ontvangen en wel dat een der zonen van Antassarie, Goestie Mad Said, zich met 200 man bij Soerapatie had aangesloten en de laatste zich onledig hield met het aanleggen van verschillende bentings aan en bij de Laung. In de nabijheid dezer bentings moeten zich ladangs bevinden welke door de omliggende bevolking beurtelings worden bebouwd, zoodat Soerapatie voor het doen zijner uitvallen altijd een gedeelte der bevolking moet missen. De bevolking hoven de Tewé naar de zijde van Koetei die niet ongenegen zou zijn zich bij het gouvernement aan te sluiten, wordt daarvan teruggehouden uit vrees voor Soerapatie die haar dwingt zich bij hem aan te sluiten; moord, verwoesting der kampongs van de onwilligen, blijven steeds de hefboom van zijn gezag. Ook werden weder in de afgelopen maand pogingen gedaan om Mangkoe Sarie over te halen onze zijde te verlaten, en ditmaal gepaard met bedreigingen.

Onze zoo getrouwe Mangkoe Sarie heeft vier hem door onderhoofden van Soerapatie toegezonden brieven ter bereiking van voorzgd doel in handen gesteld van den militairen Kommandant der Tewé-versterking.

Alle bedreigingen van Soerapatie zijn van weinig of geen waarde en stuiten af op de bij Happé berustende vaste over-

tuiging dat onze versterking aan de Tewé, en vooral de steeds op de Baritorivier kruisende stoomschepen, hem wel zullen beletten iets van belang te ondernemen.

Op den langen duur kon het niet anders of zijn aanhang moest verloopen, en mocht hij zich onverhoopt blootgeven zoodat er, met eenige hoop op goeden uitslag, iets tegen hem kon worden ondernomen, dan lag het in de bedoeling van Happé om dat muitelingenhoofd een gevoeligen slag toe te brengen, maar het oogenblik was daartoe nog niet gekomen; wel had het een punt van overweging bij Happé uitgemaakt, om eene excursie naar de Laung te doen; doch hij geloofde toch dat om goede resultaten te erlangen daarmede vooreerst nog moest worden gewacht.

Den 11^{den} Juli kwam Z. M. stoomschip de Linge ter hoofdplaats aan, na op den 9^{den} Juli in de Doesson vervangen te zijn geworden door Z. M. stoomschip Madura.

Den 18^{den} Juli kwam de Madura weder op de hoofdplaats, de tijding uit de Doesson medebrengende dat in den nacht van den 15^{den} op den 16^{den} Juli eene bende van $\pm$ 50 opstandelingen onder aanvoering van Amakwee, Baba Doeragit en anderen de kampong Marawang (een zestal kleine huizen) overvallen en beschoten had, waarbij eene vrouw en twee mannen waren gedood. De bevolking had in aller ijel de vlucht naar de wildernis genomen, waarna de huizen verbrand werden en de muitelingen zich naar de kampong Troissan begaven.

Ook deze kampong onderging hetzelfde lot omdat de bevolking reeds op het hooren van het naderen der muitelingen lachhartig de vlucht had genomen.

Toen de Madura den 18^{den} Juli te Bandjermasin aankwam was zij den dag te voren van Boentok vertrokken, het niet noodig achtende daar lang te vertoeven nu het Districtshoofd

Djaya Karsa verklaard had, dat hij met zijn 75 weerbare mannen, 19 geweren en de noodige munitie, volkomen in staat was bovenbedoelde bende, indien zij iets tegen Boentok mocht ondernemen, het hoofd te bieden.

Intusschen vond Happé het raadzaam aan den civielen gezaghebber van Becompay en Doesson bepaalde bevelen te geven om de kleine nog hier en daar aan de Barito gelegen kampongs, soms uit niet meer dan 4 of 5 huisgezinnen bestaande, en die niet in staat zijn zich zelven te verdedigen, te doen opbreken en te doen aansluiten bij de grootere kampongs zooals Boentok, waartegen dergelijke rondzwerfende benden niet zoo licht iets ondernemen zullen.

Terwijl deze bende de geheele streek langs de Baritorivier in onrust hield, kwam er eenespoedijding dat Toemenggoeng Mangkoe Sarie die tegenover de Tewé-versterking op den rechter Barito-oever post vatte in den avond van den 14^{den} Juli, even na het vertrek van de Madura, slaags was geweest met eene bende welke, de rivier op komende met eene groote prauw en eene djoekong, onder begunstiging der duisternis, voorbij wilde trekken, doch zich ontdekt ziende, met alle kracht doorroede om te ontkomen, onder een goed onderhouden geweervuur van den kant van Mangkoe Sarie; aan de groote prauw gelukte het, na van de versterking uit een drieponder een goed gericht kartetsschot gekregen te hebben dat haar twee dooden en twee zwaargewonden kostte; de djoekong evenwel werd achterhaald, de bemanning uit drie personen bestaande, verdedigde zich flink, maar moest, nadat er een gesneuveld was, het vaartuig prijsgeven en zich door de vlucht redden. In den buitgemaakten djoekong vond men zout, rijst en tabak benevens eenige wapens, munitie en tjaps. Alles was zoo spoedig in zijn werk gegaan dat de 2^e luitenant Weber en tien Europeesche fuse-

liers, die de Kommandant der versterking onmiddellijk per roei-boot afzond, juist aan den overkant kwamen toen alles afge-loopen was.

Ook te Lahey had zich eene bende opstandelingen vertoond om de bevolking te noodzaken met Soerapatie gemeene zaak te maken en zich met hem te vereenigen; toen men dit wei-gerde ontstond er een gevecht waarbij 5 man gedood werden. De muitelingen hadden twee vrouwen medegevoerd, de overige bevolking had zich door de vlucht in het bosch weten te redden.

Den 22sten Augustus 1865 werd er bericht ontvangen dat Goestie Mad Seman zich te Pomong Semperang (Boven-Tewé) zou bevinden bij den Toemenggoeng Mas Anom die aldaar volgens gerucht 600 man zou verzameld hebben om daar-mede de rivier af te komen en de bij de Tewé-versterking gele-gen kampong aan te vallen en te verwoesten. Tegelijkertijd zou Goestie Mad Said dan met eene groote bende van de Laung afkomen om de benting van die zijde aan te tasten.

Een gedeelte der bevolking die zich aan den linker Tewé-oever gevestigd had, cc. 96 personen waarvan $\frac{1}{3}$ weerbare mannen, was uit vrees gevluht. Het maken van ladangs, waarmede men den laatsten tijd druk bezig was, werd dientengevolge ge-staakt, ook daar de bevolking zich niet meer buiten de kam-pong durfde wagen; zooveel mogelijk werd de bevolking door den militairen Kommandant gerustgesteld en haar aangezegd dat zij op bescherming kon rekenen, mits men de kampongs niet verliet.

Hoewel de bovenvermelde berichten al dadelijk als overdre-ven beschouwd werden, vermoedde de Kommandant der Tewé-benting toch dat er iets broeide, zooals weldra ook bleek uit eene tijding, den 30sten d. a. v. te Bandjermasin ontvangen van den waarnemenden civielen gezaghebber van Becompay en Does-

son, mededeelende dat twee Becompaysche handelaren van de Tewé te Boentok waren aangekomen met het bericht, dat Kiay Djaya Samoedra met 300 opstandelingen tot de kampong Sihon boven Montallat was doorgedrongen, dat de van Moeara Tewé komende postprauw was opgelicht en men plan had om de Beneden-Doesson af te loopen. Ook de kampong Rioeng, uit 7 huizen bestaande, was door de opstandelingen aangevallen en verbrand; de bevolking had zich weder niet verdedigd, maar dadelijk de wijk in het bosch genomen; een man werd hier door de opstandelingen gedood.

In overleg met den Stationskommandant van Z. M. zeemacht in de wateren der Z.O.-kust van Borneo werd door Happé Z. M. stoomschip Madura en de Gouvernements stoomer Tjinrana den 31ⁿ Augustus naar de Doesson gedirigeerd.

Aan boord van eerstgenoemd stoomschip werden geëmbarqueerd een officier en 35 bajonetten en aan boord van laatstgenoemden bodem 15 bajonetten; tevens werden medegenomen twee der lichtste ijzeren laadschouwen met de noodige roeiers om, voor het geval dat de lage waterstand het opstoomen mocht beletten, zoo hoog mogelijk op te varen, en ondersteund door gewapende sloepen de opstandelingen op te sporen en te verdrijven; de kapitein militaire Kommandant tevens civiel gezaghebber werd uitgenoodigd dezen tocht mede te maken.

Reeds den 5ⁿ September werd door dezen civielen gezaghebber per spoedgelegenheid gerapporteerd:

dat eene bende opstandelingen onder Kiay Djaya Soemadra en Kiay Maas, een vroeger onderworpen en beëdigd muiteling, later rivierroover, te Moeara Mantallat genesteld was;

dat van Soengei Lemoe tot boven Boentok alle kampongbewoners gedwongen waren gemeene zaak te maken, wilden zij niet dat hunne woningen bij weigering verbrand werden; en

dat de communicatie met onze Tewé-versterking geheel gestremd was. —

Happé twijfelde geen oogenblik maar werd integendeel nog meer gesterkt in zijne overtuiging, dat deze tijding het resultaat was van onze militaire vestiging aan de Tewé-monding; afgesneden te zijn van alle handelsverkeer werd voor Soerapatie een onhoudbare toestand, en Happé beschouwde deze gebeurtenissen terecht als de laatste stuiptrekkingen van een wanhopige.

Den 12^{den} September kwam de Tjinrana met den civielen gezaghebber van Becompay (nog altijd kapitein F. van Genderen) op de hoofdplaats terug met de tijdingen :

dat de stoomschepen Madura en Tjinrana den 3^{den} September te Boentok waren aangekomen, en aldaar besloten werd gebruik te maken van den tijdelijk gunstigen waterstand om zoo mogelijk tot de Tewé op te stoomen ;

dat daartoe alleen de Tjinrana om haar geringen diepgang geschikt werd geacht; zij had een detachement van 1 officier en 35 bajonetten aan boord, en twee ijzeren laadschouwen op sleeptouw. De Madura bleef te Tandjong Djawa op post.

Bij het opstoomen werden achtereenvolgens de gehuchten Mampoeng, Assem, Marawang, Troessan, Riong en de kampong Mantallat verbrand en verwoest bevonden, zoomede een loods met een voorraad steenkolen, en nog twee kampongs genaamd Baroe Sikan en Paring Lahong.

In de nabijheid van de Soengei Lemmo en de kampong Pendrek werd de Tjinrana van de oevers beschoten en een roerganger der ijzeren prauw gekwetst; na eenige kartetsschoten en een salvo der infanterie hield het vuren op; de lage waterstand en de hooge steile rivieroeveren beletten het débarqueeren en dus ook het vervolgen van den vijand.

Den 7^{den} September werd de Tewé-versterking bereikt en de gezondheid zoowel als de geest der bezetting uitnemend bevonden. Tot nog toe was het voornemen om de versterking aan te vallen hij dreigementen gebleven, alleen werd men aan de overzijde der Baritorivier beschoten, waardoor een schildwacht, de Inlandsche fuselier Krejosmito n°. 53854, een schampschot had bekomen; eenige kartetsschoten hadden in den regel eene goede uitwerking.

In den nacht van den 1sten op den 2^{den} September waren nog de keukens, welke buiten het fort stonden, door de opstandelingen in brand gestoken; verder was men niet verontrust.

Mangkoe Sarie, die met eene bevolkingspatrouille tot aan de Lahey op verkenning was uitgezonden, bracht het bericht, dat de muitelingen aldaar in grooten getale waren vereenigd geweest; een 30tal huizen die hun tot verblijf hadden gediend en een 50tal ladders, bestemd om de versterking te beklimmen, waarvan hij er een medebracht, waren door hem verbrand; verder deelden twee gevangen genomen Dajaks mede dat deze muitelingen, welke spoorloos verdwenen waren, werden aangevoerd door de opstandelingenhoofden Goestie Mad Saïd, Goestie Djamal, Pangeran Sokma Girie, Goestie Mohamad Alie, Maas Demang (Wangkang), terwijl het geheel onder de leiding van Soerapatie was.

Ook in de Boven-Tewé was een bende muitelingen vereenigd onder de hoofden Goestie Mad Seman, Pangeran Natta Wedjaya, Radhen Pandjie Anom, Toemenggoeng Moeda en Hadjie Mad Nadjir, welke het voornemen hadden om de kampong en de versterking aan te vallen.

Niettegenstaande alle voorzorgsmaatregelen hadden toch verscheidene personen de kampong uit vrees verlaten. Nadere berichten deelden mede dat de hoofden, die aan de Lahey verzameld

waren geweest; dezelfde waren die zich in de Soengei Lemmo ophielden, onder hen bevonden zich ook Hadjie Mad Seman, Djaya Prana en Pembakal Djinoe, de onlangs tot den vijand overgelopen Pembakal van Mantallat.

Toen de Tjinrana de rivier afstoomde werd door het detachement troepen eene verkenning in de Soengei Lemmo gedaan en die rivier een uur opgevaren zonder muitelingen te ontdekken; men vermoedde dat zij verder de Barito waren afgezakt, althans aan de Batoë Dede werd de Tjinrana weder onverwachts beschoten.

Ook hier moest men zich tot het wisselen van schoten bepalen, daar de steile rivieroeveren en de sterke stroom het debarqueeren beletten.

Nadat Happé al deze berichten van den kapitein Van Genderen, die zooals reeds vermeld is, den 12^{den} September met de Tjinrana te Bandjermasin was aangekomen, had vernomen, besloot hij van den sedert eenigszins gerezen waterstand partij te trekken, om zoo mogelijk een goeden slag te slaan, de muitelingen te verdrijven en daardoor de gestremde communicatie weder te openen.

Daartoe vertrokken den volgenden dag den 13^{den} September Z. M. stoomschip de Linge en de gouvernements stoomer Bronbeek met een detachement troepen van 2 officieren en 40 bajonetten naar de Doesson, eerstgenoemd stoomschip tevens om victualiën en steenkolen naar de Madura op te voeren, terwijl de Bronbeek bovendien twee ijzeren laadschouwen met steenkolen voor eigen gebruik op sleeptouw nam.

De Tjinrana die eenigszins gerepareerd moest worden, zou later volgen, om bij lagen waterstand, zooals reeds meermalen had plaats gehad, dienst te doen, als de overige bodems achter moesten blijven.

Den 18^{den} en 19^{den} September werden door gewapende sloepen van de Madura en Linge met een detachement troepen en een landingsdivisie matrozen, verkenningen gedaan in den omtrek van Tandjong Djawa, de Ayo-rivier en de Soengei-Letok, waar zich volgens opgave de muitelingen moesten bevinden.

Den 18^{den} werden na een vermoeienden marsch een paar huizen ontdekt, waaruit 5 of 6 muitelingen de vlucht namen; verder kon men niet doordringen, en daarom nam men den terugtocht aan, na de huizen verbrand en eenige wapenen buitgemaakt te hebben.

In de Soengeis Ayo en Letok was men niet gelukkiger geweest, ook daar waren de muitelingen verdwenen.

Aangezien de waterstand plotseling minder gunstig werd, besloot de stationskommandant om de Linge, die door haren diepgang niet verder op kon stoomen, den 2^{den} October naar de hoofdplaats terug te zenden; inmiddels vervolgden de stoomschepen Madura, Bronbeek en Tjinrana de reis naar de Tewé.

Den 21^{en} en 22^{en} September waren deze stoomschepen aan de Tewé-versterking aangekomen; hier en daar was men bij het opstoomen der Barito beschoten geworden; de lage waterstand liet echter niet toe dat men debarqueerde, en het was zaak zoodra mogelijk de ondiepe plaatsen in de rivier bij Batoc-Dédé en Lemmo te passeeren.

Het voornemen bestond om bij gunstigen waterstand ook tot Lahey of nog hooger de rivier op te stoomen en dan terugkeerende de rivieren en Soengeis tot aan Boentok van muitelingen te zuiveren. Nu de regentijd in aantocht was kon daartoe de gelegenheid worden geopend.

De Kommandant der Tewé-versterking had door Mangkoe Sarie de tijding ontvangen, dat de Sultan van Koetei tot de Boven-Tewé was doorgedrongen, dat Z. H. het vijandelijk hoofd

Pangeran Sokma Girie had gevangengenomen en dat hij hoopte weldra tegen de opstandelingen te ageeren. Goestie Mad Seman had zich, op nadering der krijgsmacht van den Sultan, uit de Boven-Tewé naar het Moerongsche teruggetrokken.

Terwijl men alzoo in de omstreken van de Tewé werkzaam was zonder eenige belangrijke ontmoeting met den vijand gehad te hebben, kreeg men op het onverwachtst de tijding dat eene bende van $\pm$ 200 man op den 3^{den} October gebruik had gemaakt van de absentie der stoomschepen Madura, Bronbeek en Tjinrana (dus één dag na het vertrek van laatstgenoemden stoomer), om de kampong Boentok aan te vallen, eenige huizen aldaar te verbranden en twee vrouwen te vermoorden. Het Districtshoofd Djaya Karsa had zich flink geweerd en den vijand, die eenige gekwetsten achterliet, op de vlucht geslagen; toch verzocht hij aan Happé, gelijktijdig met het overbrengen der tijding, dringend om de hulp van een stoomschip. Dit laatste werd hem gegund, en de kommandeerende Officier van Z. M. Stoomschip de Linge kreeg in last om onverwijld naar Boentok te stoomen.

Reeds den 8sten October was de Linge met een der kruisbooten van Mengkatip te Boentok aangekomen, en den 9^{den} werd op aanwijzing van het Districtshoofd nogmaals eene verkenning in de richting der kampong Hamba ondernomen; men hield het voor zeker dat de muitelingen zich daar genesteld hadden. Ook nu weder evenals in de vorige maand was het onmogelijk geweest den vijand te overvallen, op de nadering der gedebarqueerde troepen nam alles in overhaasting de vlucht; eenige wapens en tjaps van vijandelijke hoofden werden buitgemaakt en de woningen in asch gelegd.

Verdere verkenningen in den omtrek gedaan, leverden geen beter resultaat op. De Linge, kon wegens den lagen water-

stand niet verder de rivier op stoomen, en bleef dus voor Boentok op post.

Den 15^{den} October ontving Happé berichten van de Tewé-versterking; ook daar had de waterstand de bewegingen der stoomschepen belemmerd en moest men zich bepalen tot het patrouilleeren in den omtrek; een der volgelingen van Mangkoe Sarie werd in de ladangs afgemaakt, zonder dat het mocht gelukken de daders op het spoor te komen. Verder had men vernomen dat Soerapatie nog steeds veel volk om zich verzamelde en voortging de aangrenzende bevolking te dwingen gemeene zaak met hem te maken; in de Lahey waren 12 mannen en 3 vrouwen op zijnen last omgebracht, omdat zij weigerachtig waren gebleven. De het gouvernement minder vijandige bevolking, werd juist daardoor meer en meer geneigd, zich aan de Tewé-versterking te komen vestigen, en er kwamen zich dan ook bijna dagelijks huisgezinnen aanmelden, onder anderen op een dag 57 mannen, vrouwen en kinderen uit de Soengei Dinamoe.

Van de Boven-Tewé werd vernomen dat de voorhoede der Koeteineezen daar was aangekomen en dat nog op de aankomst van de hoofdmacht werd gewacht om meer offensief te handelen; terugkomende spionnen deelden mede dat verschillende benden Koeteineezen door het land waren verspreid en dat bij eene ontmoeting met den vijand een 10-tal mitelingen was afgemaakt, ook waren twee vijandelijke kamponghoofden en twee familieleden van Soerapatie, met name Ngabé Bandong en Mangkoe Oesoep, gedood; een Koeteineesche macht van 500 man was onder aanvoering van Djimbla reeds tot Moerong doorgedrongen. Eenige mitelingen waren op het hooren der nadering van de Koeteineezen, in allerijl gevluht door de Soengeis Lemmo en Mantallat.

Ten einde samen te werken met de vervolgingen door de Koeteineezen ondernomen, werden, nu de waterstand zulks toeliet, de stoomers Bronbeek en Tjinrana stroomafwaarts gedirigeerd om de Soengeis, waar zich volgens aanwijzing muitelingen ophielden, te verkennen; achtereenvolgens werden de Soengeis Lemmo, Mandowee en Mantallat zoo hoog mogelijk met gewapende sloepen opgevaren en ook elders het terrein afgepatrouilleerd, doch was er van muitelingen geen spoor meer te ontdekken; volgens sommige ladangbewoners waren zij naar Tongka vertrokken, om zich daar onder Goesti Mad Seman te verzamelen, volgens anderen waren zij weder naar Moerong teruggetrokken. Een groot deel der indertijd voor de opstandelingen gevluchte kampongbewoners werd bij deze gelegenheid hier en daar uit de wildernis opgespoord, velen kwamen vanzelf bij de nadering van stoomschepen en troepen te voorschijn en hun werd, naar gelang zij in de Boven- of Beneden-Doesson behoorden, de Tewé of Boentok tot woonplaats aangewezen.

Den 11^{den} October waren de stoomers Bronbeek en Tjinrana te Boentok terug, alwaar de Linge nog steeds aanwezig was; ook daar werd opnieuw de omtrek door spionnen en gewapende troepen doorkruist en afgepatrouilleerd, zonder een spoor meer van opstandelingen te ontwaren, waarop, in overleg met den kommandeerenden officier van laatstgenoemden bodem, werd besloten naar Bandjermasin terug te keeren, alwaar de drie stoomers den 18^{den} en 19^{den} October 1865 aankwamen.

Van de Tewé ontving Happé de tijding dat Kiay Maas Demang (Wangkang) bij zijnen aanval op Boentok — den 3^{den} October — een 15tal gekwetsten had gekregen en dat de zoon van Soerapatie, Kornel genaamd, gesneuveld was; ook dat meer en meer de berichten bevestigd werden van den terugkeer der muitelingen naar Moerong.

Hoewel geen ongewoon verschijnsel, zoo verdient eene gebeurtenis te Mengkatip toch vermelding. Het was in den vroe- gen morgen van den 2^{den} October, dat er een schot viel waar- van de kogel door het dak van de onderofficierskamer vloog; toen men alarm had geslagen bleek het dat de inlandsche fuseliers Sardedjo n°. 66705 en Semito n°. 72116, beiden van het garnizoensbataillon, met medeneming van drie geweren waren gedeserteerd; pogingen om hen te achterhalen bleven vruchteloos.

Nog in den avond van dien dag werden 5 schoten op de versterking gelost, die volgens de schildwachten, door beide fuseliers op hen waren gericht; de 1^e Luitenant militaire Kommandant G. Lamers liet terstond met een paar kartet- sen in de aangewezen richting vuren, waarop het schieten ophield. Onverwijld doorzoeking van het terrein leverde dit- maal door de duisternis geen resultaat op, maar des morgens van den anderen dag werden twee geweren met munitie en een patroontasch met gordel gevonden, en ontdekte de doorzoe- kingspatrouille ook weldra den inlandschen fuselier Sardedjo, die door een der kartetskogels van den vorigen avond in de zijde getroffen was en, nu hij zag dat hij omsingeld was, zich door een gewerschot van het leven beroofde. De inlandsche fuselier Semito werd den 6^{den} October door de bewoners der kampong Kwala Pattay gearresteerd en uitgeleverd.

Sardedjo was een zeer slecht oppassend militair, die in de 2^e klasse van discipline was en vóór zijne desertie in voorloo- pig arrest zat, om de straf van rietslagen te ondergaan voor een hoogst baldadige handeling.

Den 12^{den} November keerde Z. M. stoomschip Madura uit de Boven-Doesson ter hoofdplaats terug, met de tijding dat voortdurend huisgezinnen uit de bovenstreken naar de Tewé

kwamen afzakken om zich onder bescherming der versterking metterwoon te vestigen; onlangs was er een 200tal op raketten aangekomen, waaronder 43 weerbare mannen.

Nog altijd liep het gerucht dat er zich muitelingen ophielden in de Soengeis Lemmo en Pendrik, maar toch waren de uitgezonden patrouilles onverrichter zake teruggekomen, zoodat men het er meer en meer voor hield dat de opstandelingen uit de Doesson beneden de Tewé verdwenen waren. Niet lang duurde het evenwel of deze laatste veronderstelling werd door onzen getrouwen en doortastenden Mangkoe Sarie gelogenstraft; hij toch zette aan het hoofd van zijne patrouille het onderzoek in de Mantallatrivier met de meeste volharding voort, waardoor het mocht gelukken op den 26sten December eene bende in de Soengei Battanghong te overvallen. Een hevig gevecht volgde, waarbij de aanvoerder Toemenggoeng Djaya Panglima Laborgangs en ook zekere Gaka-Tambaksa sneuvelden, de bende werd verder uiteengejaagd en leed een gevoelig verlies, terwijl men 5 vrouwen en een kind gevangennam. Twee versterkte huizen werden vernield. Mangkoe Sarie die zich bij deze gelegenheid weder zeer verdienstelijk gedroeg maakte buit: 4 geweren, waaronder een tweeloop, 9 lansen, 5 mandauws, 30 gantangs zout, een officiersrok en dito jas, waarschijnlijk van de Onrust afkomstig, zoomede een lans met zilveren beslag en een payong, naar gezegd werd beide afkomstig van Sultan Adam.

De bevolking welke zich uit de bovenstreken aan de Tewé kwam vestigen werd zoo talrijk, dat de militaire Kommandant, in overleg met het Districtshoofd Mangkoe Sarie besloot, hen tusschen de Tewé en Mantallat in vier groote kampongs te verdeelen, ieder zoo sterk dat elk minstens honderd weerbare mannen telde, om zich bij wederverschijning van muitelingen

met nadruk te kunnen verdedigen. Deze regeling was noodzakelijk geworden, omdat de omtrek der Tewé geene ladangs genoeg opleverde om voor zooveel zielen in de behoefte aan rijst te voorzien, en men dus wel elders nieuwe ladangs diende aan te leggen. Tot hoofden der nieuwe kampongs zouden vertrouwde en geschikte personen gekozen worden.

Volgens geruchten hield Goestie Mad Seman zich te Kwala Abea boven de Tewé op, terwijl Soerapatie met Goestie Mad Said en nog slechts weinige volgelingen zich aan de Kwala Boendang bevonden. De oudste zoon van Soerapatie, Soering Pattie genaamd, was aan de Kwala Ontok overleden; deze geruchten waren den 20sten November door het stoomschip Tjinrana te Bandjermasin aangebracht. Ook was den 25sten November het stoomschip de Linge van de Tewé geretourneerd met de tijding dat de stand van zaken aldaar zoo bevredigend was, dat de aanwezigheid van een stoomschip niet meer noodig werd geacht; alleen zou het wel goed zijn nu en dan de vlag eens te vertoonen om de nieuw gevestigde bevolking vertrouwen in te boezemen. De Sultan van Koetei bevond zich met 500 man aan de Soengei Pahoe en Goestie Mad Seman had zich derwaarts begeven om met Z. H. te onderhandelen. Daar men in 15 dagen bericht kon hebben van de Soengie Pahoe, was door den militairen Kommandant van de Tewé-benting een schrijven aan den Sultan gericht om omtrent diens verdere plannen te worden ingelicht, ten einde zoo mogelijk gecombineerd te kunnen optreden en het terrein geheel van opstandelingen te zuiveren.

In de laatste dagen van December kwam Z. M. stoomschip Madura uit de Doesson te Bandjermasin aan, met het bericht dat er in de laatste maand niets belangrijks was voorgevallen en er nog geen antwoord was gekomen op het schrijven aan

den Sultan; verder dat er zich voortdurend vele Boven-Doessonners aan de Tewé metterwoon vestigden, waaronder ook Pembakâl Idjam, die den kommandant verzocht hem een gunstig gelegen stuk grond aan de Barito-rivier aan te wijzen om zich aldaar met zijne geheele bevolking, uit eene kampong aan de Laung, te komen vestigen. Volgens de mededeelingen van dezen Pembakâl was de geest der bevolking in die streken en aan de Lahey meer en meer tegen Soerapatie gestemd, wiens voortdurende willekeurige handelingen en de onbarmhartige wijze waarop hij van zijn gezag en invloed misbruik maakte, reeds lang diepen wrevel en haat bij haar hadden opgewekt.

Op den 17^{den} December kwam de indertijd uit de kampong Mantallat gevluchte Pembakâl Djinae zwaar gewond zijne onderwerping aanbieden bij den kommandant der Tewé-versterking; hij gaf voor slaags te zijn geweest met het opstandelinhoofd Moeda Widjaya, die hem wilde beletten zich te onderwerpen; als bewijs bracht hij het afgehouden hoofd van dien opstandeling mede.

In de Beneden-Doesoenstreken was de toestand zeer bevredigend; de ten vorigen jare uit vrees voor Soerapatie's bende gevluchte bewoners waren bijna allen weder in hunne kampongs teruggekeerd; vele handelaren van Marabahan vertrokken naar de bovenstreken, daar de vaart op de rivier weder volkomen veilig was; toch werden aanhoudend om dezen gunstigen toestand te bestendigen, stoomschepen de rivier op gezonden: zoo vertrok den 24sten Januari 1865 Z. M. stoomschip Madura naar de Moeara Tewé om gelijktijdig met het overbrengen van aanvullingstroepen, vivres enz., den luitenant-kolonel F. G. Hoffmann, Kommandant van het garnizoensbataillon, in de gelegenheid te stellen de versterkingen Moeara Tewé en Mengkatip te inspecteeren.

Den dag na het vertrek van dit stoomschip ontving Happé de tijding van Moeara Tewé, dat op het aldaar vernomen gerucht, als zoude Pembakál Idjam in zijne onderwerpingsplannen (waarvan hiervoren sprake is) door het volk van Soerapatie moeilijkheden ondervinden, vertrouwde personen op kondschap waren uitgezonden die een schriftelijk bericht van dien Pembakál zelve medebrachten, waaruit bleek dat hij een geruimen tijd had besteed om de kampongs in den omtrek van de Laung rond te reizen, ten einde de hoofden tot zijn plan over te halen. Bij de meesten was hij geslaagd, en hij zou binnen weinige dagen weder te Moeara Tewé komen om over de terreinaangelegenheden te spreken.

De bevolking aan de Moeara Tewé groeide nog bijna dagelijks aan en bedroeg bij telling op den 25sten Januari 1043 zielen, waaronder 422 strijdbare mannen. Hoezeer ook het toenemen der bevolking het bewijs was van een toestand van rust voor land en volk, zoo was men toch bedacht op het nemen van de noodige maatregelen voor eene doelmatige verdeling dier bevolking, zoodat daardoor de veiligheid van den post, bij eventueele gevallen van verraad, niet in gevaar werd gebracht.

Soerapatie schijnt zich niet meer veilig te achten; dan eens is hij in de Boven-Laung dan weder in de Boven-Barito, en de aanwezigheid van eene vrij groote bende Koeteineezen in de Soengei Boemban is hierop van invloed.

Toemenggoeng Mangkoe Sarie was den 3^{den} Februari — gelijktijdig met het stoomschip Madura dat daarop zijn reis naar Bandjermasin vervolgde, — van een verkenningstocht naar de Laung teruggekeerd; hij had den Pembakál Idjam aangetroffen, die, voornemens zijnde zich blijvend aan de Laung te vestigen, bezig was met woningen te bouwen en het terrein voor

eene groote kampong open te kappen, in de verwachting dat de goedgezinde bevolking in het bouwen dier kampong behulpzaam zou zijn; Hadjie Mad Seman had vergunning gevraagd om zich, zoodra die kampong in gereedheid was, daar te mogen vestigen; vervolgens was Mangkoe Sarie verder de Barito (Moerong) opgevaren tot aan de Soengei Boenoet, de vroegere verblijfplaats van Pembakâl Idjam; nergens werd meer iets van vijandelijkheden vernomen. Het schijnt dat tusschen de nog in verzet zijnde hoofden eene verdeeldheid heerscht, die het geheel eindigen der vijandelijkheden, wellicht na betrekkelijk korten tijd, voorspelt.

Den 6den Maart keerden Z. M. stoomschip de Linge en de gouvernements stoomer Bronbeek te Bandjermasin terug, beide schepen hadden vivres, steenkolen, slachtvee en aanvullings-troepen naar Moeara Tewé overgebracht en te Mengkatip de bezetting, het materiaal en verderen inventaris dier plaats ingenomen.

Daar de toestand van rust in deze afdeeling kon geacht worden ingetreden te zijn, werd door Happé de versterking aan de Moeara Mengkatip opgeheven.

Beide schepen brachten verder de tijding mede, dat met genoeg een toenemend druk handelsverkeer langs de Barito-rivier was waargenomen; vooral werd de kampong Moeara Tewé voortdurend door handelsprauwen van Marabahan bezocht.

Mangkoe Sarie was den 22sten Februari naar Moeara Mantallat vertrokken om voor den aanbouw van eene groote kampong aldaar het noodige te verrichten. Tusschen Mantallat en Moeara Tewé waren reeds 4 vrij goede kampongs aangelegd, ieder 20 tot 30 huizen tellende.

In verband met het opheffen onzer versterking te Mengkatip

was de civiele gezaghebber, tevens militaire Kommandant van Becompay en Doesson naar de oostelijke Doesson-streken gezonden om aldaar, ook na het vertrekken onzer bezetting te Tameang Layang, den stand van zaken nauwkeurig op te nemen. Dit onderzoek leidde tot de overtuiging dat in alle streken de meest gewenschte rust heerschte en het niet te voorzien was, dat de intrekking dezer versterking daarin stoornis zou teweeg brengen, daar toch de bewaking der benting aan het ons getrouwe Sihongsche Hoofd Soeto Ono en een 20tal der zijnen met nog twee ondergeschikte hoofden, allen tegen eene vaste bezoldiging, was toevertrouwd.

Van Toemenggoeng Mangkoe Sarie, die van Mantallat aan de Tewé was teruggekomen en onmiddellijk zijn reis naar de Laung had vervolgd, werden de tijdingen ontvangen dat Radja Mad Seman, Goestie Ali Moedin, bijgenaamd Pangeran Singa Merta, en Goestie Lias bijgenaamd Pangeran Poerba te Lahey waren aangekomen met het voornemen om zich te onderwerpen en zich onder bescherming van ons bestuur te stellen; dat hun toen door Mangkoe Sarie is aangezegd, dat zij tot dat einde naar Moeara Tewé moesten afzakken; verder dat Soerapatie nog slechts een 25tal volgelingen bij zich had; dat hij uit vrees geen vaste verblijfplaats meer had en van verder verzet geheel afzag, zijn volk tot onderwerping aanspoorde en zijne overige dagen in rust verlangde door te brengen.

De Sultan van Koetei had per brief de mededeeling gedaan, dat hij spoedig zijn doel hoopte bereikt te hebben, en zich daarna met zijn volk weder binnen de grenzen van zijn gebied zou terugtrekken. Den 16^{den} April 1866 onderwierpen zich te Moeara Tewé Pembakâl Idjam en Goestie Ali Moeding, bijgenaamd Pangeran Singo Merta.

Zoo was de toestand dezer afdeeling, toen in de maand Maart van het jaar 1866 het gezag overging in civiele handen, of wel toen kolonel Happé het bestuur over het Bandjermasinsche rijk overgaf aan den tot Resident in deze gewesten benoemden assistent-resident K. W. Tiedtke.

BANDJERMASIN EN KWEEN.

Deze Afdeling heeft tot hoofdplaats Bandjermasin, den zetel van het Bestuur over deze gewesten, dat in de maand Maart van het jaar 1863 was overgegaan in handen van den Kolonel tevens Resident E. C. F. Happé.

Behalve een krijgsraad te velde, samengesteld volgens de bepalingen van de rechtspleging voor de landmacht, met zijn Auditeur-Militair W. de Gelder, had men nog ter hoofdplaats een rechtbank onder presidium van Happé, van burgerlijke en lijfstraffelijke rechtpleging, bestaande uit acht leden van de verschillende landaarden door de bevolking vertegenwoordigd, als:

Pangeran Sjarif Hoesin bin Mohamad Baharoen,
Kiay Ronggo Toemenggoeng Tanoe Karsa,
Said Idroes bin Hassan Alhabessi, hoofd der Arabieren,
Hadji Isa bin Taäl Kapitan Toemenggoeng Daya Laksana,
The Tjiniang, Kapitein der Chineezen,
Teng Kim Goean, luitenant der Chineezen,
Oe Pikliem,
Lie Boenkim,
Pangeran Soeria Winata, hoofddjaksa,
Hadji Mohamad Amin, hoofdpanghoeloe,
K. W. Tiedtke, griffier,
J. F. L. Wolff, deurwaarder en gezworen exploitteur.

Het Residentsgerecht bestond uit den Voorzitter Happé en den Griffier, tevens ambtenaar van het Openbaar Ministerie, Tiedtke, welke laatste over de jaren 1864, 1865 en 1866 vervangen werd door S. S. de Vries.

Als Chef der expeditionnaire troepen in de Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo waren Happé toegevoegd de Kapitein, Chef van den Staf, K. H. O. van Bennekom, die over de jaren 1864, 1865 en 1866 vervangen werd door den Kapitein J. F. Haus, zoomede de 1e Luitenant-Adjutant R. D. W. Koops.

In het jaar 1864 werd de Rechtbank van burgerlijke en lijfstraffelijke rechtspleging veranderd in een landraad, samengesteld als volgt:

Voorzitter: J. Faes.

Leden: Pangeran Sjarief Hoesin bin Mohamad Baharoen,

- » Pangeran Toemenggoeng Tanoe Karsa,
- » Said Idroes bin Hassan Alhabessi,
- » The Tjiniang,
- » Tem Kim Goean,
- » Oe Pikliem,
- » Lie Boen Kim,
- » Hadjie Achmad Taher.

Hoofddjaksa: Pangeran Soeria Winata.

Hoofdpanghoeloe: Hadjie Mohamad Amin.

Griffier: S. Ohelo.

Deurwaarder: J. F. L. Wolff.

Gedurende de jaren 1864, 1865 en 1866 werd de voorzitter van dezen landraad vervangen door Happé; de Hoofddjaksa, die benoemd werd tot Regent van Martapoera, door Rachmat; en de Griffier door B. E. Broers.

De afdeeling Kween die in het jaar 1864 een onderafdeeling werd van de afdeeling Bandjermasin, stond onder het bestuur

van den 1ⁿ Luitenant der Infanterie, waarnemend Kontroleur der 3e Klasse, J. J. W. E. Verstege, in welk bestuur hij ten gevolge der inlijving, vervangen werd door den Assistent-Resident ter beschikking J. Faes; het verder personeel dezer onderafdeeling bestond uit:

den Kontroleur 3^e Klasse O. M. de Munnick,
Rongo Pangeran Toemenggoeng Tanoë Karsa,
Mufti Hadjie Mohamad Amin,
Panghoeloe Hadjie Mohamad Aboe Sohot,
den Posthouder M. Rozenboom en

den waarnemenden posthouder te Schans van Thuyll, F. Serquet.

De toestanden van deze gewesten waren van lieverlede in het algemeen bevredigend geworden zoodat, naar aanleiding der voorstellen van Happé, bij besluit van het Gouvernement dd. 17 Maart 1864 n°. 18, de garnizoens-kompagnie gesupprimeerd werd en een tijdelijk garnizoens-bataillon te Bandjermasin werd opgericht, waardoor een aanvang kon gemaakt worden met het successievelijk naar Java terugzenden der drie in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo gedetacheerde veldbataillons.

De sterkte van dat tijdelijk garnizoens-bataillon werd vastgesteld op hoogstens twee Europeesche kompagnieën boven de organiek aangewezen en derhalve, bij het garnizoens-bataillon overgaande, garnizoens-kompagnie van 4 officieren en 196 onderofficieren en manschappen, alzoo te zamen ± 446.

Het bevel over dit garnizoens-bataillon werd opgedragen aan den Luitenant-Kolonel P. G. A. Anemaet en tot Adjutant bij dat Korps werd benoemd de 2e Luitenant P. P. H. van Ham, beiden afkomstig van het 13e bataillon Infanterie; tot Kommandant van laatstgenoemd bataillon de Majoor der Infanterie C. L. St. Amand de Roy van Zuydewijn.

Door Happé werden de Officiëren, naar gelang van den tijd dien zij in deze gewesten hadden doorgebracht, ingedeeld bij de successievelijk naar Java vertrekkende veldbataillons, als:

Bij het 7e bataillon Infanterie:

De 1e Luitenants W. A. Albrecht, G. C. R. R. de Graaff, P. E. J. H. van Domseler en de 2e Luitenant G. A. Vogel.

Bij het 9^e Bataillon Infanterie:

De Kapiteins F. Schneider, L. B. Patrenostre du Montlion, H. F. Thissen en de 1^e Luitenant A. J. J. L. Prinsen.

Nog werden bij de veldbataillons op Java ingedeeld de navolgende van de garnizoens-kompagnie herkomstige Officiëren:

de Kapitein F. A. C. Stoecker, de 1^e Luitenant F. M. Ver-spijk en de 1^e Luitenant M. T. H. Perelaer, terwijl bij de ter kuste achterblijvende korpsen werden ingedeeld, als belast met het civiel gezag als anderszins, de Kapiteins F. A. A. J. Valkenhoff en G. van Vuuren.

SAMENSTELLING EN INDEELING VAN HET GARNIZOENS-BATAILLON DER ZUIDER- EN
OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.

Emplacement.	Officieren.						Europeanen.										Inlanders.			Totaal generaal.				
	Luit.-Kolonel of Majoor.	Luitenant-Adjudant.	Kapiteins.	1ste Luitenants.	2de Luitenants.	Adj.-ouderoff dienst.d. officier.	Totaal.	Adjutant-onder- officier.	Mr Schoenmaker.	Mr. Kleedermaker.	Staf-hoornblazer.	Korporaal-tamboer.	Sergeant-Majoor.	Sergeanten.	Fouriers.	Korporaals.	Fuseliers.	Totaal.	Sergeanten.		Korporaals.	tamboers en hoorn- blazers.	Fuseliers.	Totaal.
Bandjermasin { Staf. Substituten- kader.	1	1	"	"	"	"	2	1	1	1	1	"	"	1	"	"	"	6	"	"	"	"	"	6
Schaus van Thuyll	"	"	1	1	2	"	4	"	"	"	"	1	3	1	3	40	48	1	1	2	27	27	75	
Marabahan	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	1	14	16	"	1	1	7	9	25	
Mengkabup	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	8	20	25	"	1	1	13	15	40	
Tameang Layang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	24	28	1	1	1	19	22	50	
Moera Mantallat	"	"	"	1	"	"	2	"	"	"	"	1	1	1	2	22	26	1	1	1	16	19	45	
Kwala Kapoera	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	8	20	25	"	1	1	13	15	40	
Kahyan	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	8	20	25	"	1	1	13	15	40	
Pelarong (Koetei)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	22	26	1	1	1	16	19	45	
Sampit	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	22	26	1	1	1	16	19	45	
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	16	19	"	1	1	9	11	30	
							Totaal Officieren 21											Totaal Europeanen en Inlanders 446						

* Tevens belast met het civiel bestuur.

Alvorens over te gaan tot de beschrijving der gebeurtenissen van deze afdeling, willen wij een woord van hulde brengen aan de nagedachtenis van den op den 9den October 1863 overleden Heer J. H. Barnstein, Ridder der Orde van de Eikenkroon, Zendeling-Leeraar van het Rhijnsche Zendinggenootschap te Barmen in Pruisen. Het afsterven van dezen verdienstelijken geestelijke werd zeer betreurd door de Christelijke gemeenten in deze gewesten, alwaar hij gedurende 26 jaren onafgebroken en met onvermoeiden ijver was werkzaam geweest, en waar hij algemeen geacht en bemind was; al zijne handelingen en daden droegen het kenmerk der gedachte: *vivre pour mourir*.

Den 30ⁿ Juli 1863 kwam de Kolonel Happé terug van een reis naar de Oostkust.

Gedurende zijn verblijf te Koetei werden de voogden van den Sultan van hunne voogdijschap ontslagen en Z. H. in zijne waardigheid als zelfregeerend vorst bevestigd. Ook het nieuwe contract door het Gouvernement met het rijk van Koetei aan te gaan, werd bij die gelegenheid, met inachtneming van alle ceremoniën, gesloten. Op den dag der sluiting van dit contract kwamen de navolgende vijf Hoofden vrijwillig in onderwerping:

1. Pangeran Wira Negara, broeder van Mohamad Ali Bassa, schoonzoon van Hidayat,
  2. Goesti Wahid, broeder van Pangeran Djaya di Ningrat Kertas Melayang en oom van Goestie Mohamad Said, de jonge Panabahan,
  3. Toemenggoeng Moeda, zoon van Toemenggoeng Raksa Negara,
  4. Maas Ngabehi, neef van Ngabehi Drassie, en
  5. Hadjie Aboe Taher, vertrouweling van wijlen Antassarie.
- De onderwerping van Pangeran Mohamad Amin Oellah is

om hare bijzonderheden in een afzonderlijk hoofdstuk beschreven; alleen moet nogmaals gewezen worden op de goede en trouwe diensten van het waarnemend Hoofd van Bangkalaan, Tjingal en Manoengoel, Pangeran Sjarief Hassim. Zonder zijne ijverige bemoeiing zou de onderwerping van Amin Oellah hoogstwaarschijnlijk niet zoo spoedig hebben plaats gehad, want al was het Hoofd van Sampanahan, Pangeran Mangko ook nog zoo geneigd de bevelen van het bestuur op te volgen, uit hoofde van zijn zwak karakter en zijne besluiteloosheid zou hij zich steeds door Amin Oellah en diens volgelingen om den tuin hebben laten leiden. Door de flinke en afdoende maatregelen van Sjarief Hassim te Sampanahan was echter de zaak spoedig tot een gewenscht resultaat gekomen. Bij zijn terugkeer naar de Oostkust, gaf genoemd Hoofd aan Happé te kennen dat hij alle pogingen zou aanwenden om ook Demang Lehman en andere hoofden van den opstand tot onderwerping te brengen.

Op den 31sten December 1863 werd ingevolge het besluit van het Gouvernement dd. 26 October t. v. n°. 5, het kommandement der maritieme middelen te dezer kuste opgeheven en vertrok de afgetreden kommandant, de Luitenant-ter-zee 1^{kl}. J. C. Oudraat, den 22sten December met Z. M. stoomschip Onrust naar Soerabaya, op sleeptouw medenemende Z. M. schoenerbrik Makassar, kommandant Luitenant-ter-zee 1e kl. J. B. Everwijn.

Den 17^{den} November 1863 was Z. M. stoomschip de Vecht ¹⁾, na den 19^{den} September de hoofdplaats verlaten te hebben, van een reis naar de Oostkust geretourneerd; de reis van dit stoomschip was zeer belangrijk, maar Happé had het, om den langen duur, noodzakelijk gevonden Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen den 10^{den} November ter opsporing af te zenden.

1) De kommandanten der oorlogsschepen zijn, met enkele uitzonderingen, in dit werk afzonderlijk vermeld.

Laatstgenoemd stoomschip bracht gelijktijdig den Pangeran Sjarief Hassim naar zijn standplaats terug, met de opdracht aldaar eenigen tijd te blijven.

Op den 1sten Januari 1864 kwam de Kinsbergen te Bandjermasin terug, medebrengeude onderscheidene opstandelingen, waaronder Pangeran Lanana alias Goestie Kassin en eenige mindere Hoofden, benevens hunne vrouwen en kinderen, tot een gezamenlijk bedrag van 54 zielen. De Goestie Mohamad Nasir, alias Pangeran Sokhma Girie, die aan boord van genoemd stoomschip van Tjantong komende, getracht had amok te maken en een der opvarenden van dien oorlogsbodem bij die gelegenheid verwondde, werd in het fort te Bandjermasin in arrest gesteld, om wegens manslag voor den krijgsraad te velde terechtgesteld te worden. Den in onderwerping gekomen opstandelingen werden door Happé verschillende plaatsen in deze afdeeling tot woonplaats aangewezen, alwaar zij evenwel onder het toezicht der politie bleven staan. Tjantong en Sampanahan kon, mede door de krachtadige medewerking van Pangeran Sjarief Hassim, beschouwd worden als van opstandelingen gezuiverd te zijn.

Den 4^{den} Januari werd des morgens om 10 uur de met de mailboot van Java terugkeerende Radja van Pagattan, met de gebruikelijke eerbewijzingen door Happé ontvangen, en op den 16^{den}, bij het afscheidsbezoek, werden weder dezelfde ceremoniën in acht genomen.

Den 18^{den} Januari vertrok Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen naar de Oostkust om daar gedurende twee maanden station te houden. Aan boord van dit stoomschip bevond zich de Assistent-Resident der Oostkust G. de Groot, die naar zijn standplaats Koetei retourneerde, benevens de Radja van Pagattan met gevolg, die de reis op zijn verzoek tot Pagattan

medemaakte. De Assistent-Resident voornoemd had in last Pamantjangan, de Kloempangbaai, Batoe Lijtin en Passir aan te doen, om zich overal van den stand van zaken te overtuigen, en op laatstgenoemde plaats de van Gouvernementswege voor den Sultan en de verdere grooten van dat rijk bestemde geschenken, op de gebruikelijke wijze aan hen uit te reiken. De Kinsbergen kwam van deze reis terug met een gebrek aan de machine, zoodat zij alleen geschikt gekeurd werd voor den dienst op rivieren.

Op den 22sten Februari arriveerde Z. M. stoomschip Onrust, na een volbrachte reis op de Kahyan-rivier. Met den civielen gezaghebber en een escorte van 15 inlandsche militairen aan boord, was die oorlogsbodem van Pangko tot aan Raweh opgestoomd. De lage waterstand, de uitstekende banken, de veelvuldige kronkelingen der rivier en het smalle van het vaarwater maakten het echter onmogelijk de reis te vervolgen; men bleef dan ook te Raweh, terwijl de voornaamste Hoofden werden uitgenoodigd naar die plaats af te komen, waaraan gereedelijk en ook spoedig voldaan werd. Volgens de mededeeling dezer Hoofden waren de nog in verzet zijnde Goesties, die zich een geruimen tijd in de Boven-Kahyan hadden opgehouden, weder naar de Boven-Doesson teruggekeerd, waarschijnlijk door den invloed der Antassarie's en Soerapatie's met het doel om de Boven-Doesson tot het brandpunt van een nieuwen opstand te maken.

De toenemende rust in het Bandjermasinsche rijk, ofschoon met het oog op wat er vroeger gebeurd was nog weinig zeker, deed Happé besluiten op den 4^{den} Maart 1864 per mailgelegenheid naar Java te dirigeeren den staf van het 13e bataillon Infanterie met de 5e kompagnie, terwijl met de mailgelegenheid van den 4^{den} April de 4e kompagnie zou volgen; verder wer-

den ten gevolge van het vertrek dezer troepen, maatregelen genomen voor de behoorlijke militaire bezetting der hoofdplaats, waartoe gedesigneerd werd de 4^e kompagnie van het 7^e batalion Infanterie. Deze kompagnie bereikte den 28sten Maart hare bestemming Bandjermasin.

Het in de maand October a. p. gevangen genomen en naar den krijgsraad verwezen opstandelingenhoofd Goestie Kassin (Sultan Koening, alias Sambang), werd veroordeeld tot tien jaren dwangarbeid in de ketting buiten het eiland Borneo, voorafgegaan door een kwartier tentoonstelling onder de galg; de executie had plaats op den 27sten April 1864, en het was opvallend dat de terechtstelling niet de minste belangstelling bij de bevolking wekte. De gevangenneming en de verbanning van dit invloedrijke opstandelingenhoofd, kon aangemerkt worden als eene groote schrede tot de herstelling der rust in het Margasarische en op de Baritorivier, daar toch de kwaadwilligen en de rivierroovers behendig gebruik wisten te maken van zijnen alom bekenden naam om hunne euveldeeden ten uitvoer te brengen.

Den 4^{den} Mei werden te Bandjermasin aangebracht twee metalen draaibassen van 1 pond, afkomstig van het — in het jaar 1859 — nabij Poeloe Kanamit in de Kapoeasrivier gezonken stoom-advies-vaartuig Tjipanas. Deze vuurmonden waren door de bevolking uitgeleverd aan den waarnemenden civielen Gezaghebber der Dayaklanden, en werden door Happé opgezonden aan den Chef der Gouvernementsmarine.

Op den 10^{den} Juni 1864 werd te Bandjermasin de tijding ontvangen van het overlijden van den Assistent-Resident H. G. Dahmen, die te Mengkatip ten gevolge van hevige koortsen, ontstaan door vermoeienissen en ontberingen, bezweek; de Secre-

taris der residentie, K. W. Tiedtke, werd ter zijner vervanging met eene zending naar de Tewé belast, om den stand van zaken aldaar op te nemen en naar bevind daarvan te handelen; Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen werd door Happé, in overleg met den Stationskommandant, beschikbaar gesteld, en vertrok den 11^{den} Juni derwaarts.

De Sultan van Koetei had dadelijk na het overlijden van Dahmen, met zijn gevolg, bestaande uit $\pm$ 100 personen, de reis naar Bandjermasin ondernomen en was den 10^{den} Juni reeds met den gouvernements stoomer Boni te Marabahan aangekomen, toen de Secretaris Tiedtke hem in de nabijheid dezer plaats ontmoette.

De Sultan alsmede zijn broeder Pangaran Bandar en twee zijner rijks grooten, Pangeran Mohamad en Adjie Maas Wangsa Negara, alsook al hunne volgelingen, hadden veel geleden en niemand hunner was gedurende dien langen hoogst vermoeienden tocht van 54 dagen gezond gebleven. Allen hadden met zware koortsen te worstelen gehad, hetgeen voornamelijk ook het geval was geweest met den Sultan, die evenals de ambtenaar Dahmen gedurende de laatste dagen, toen de reis over land ging, per tandoe vervoerd had moeten worden.

Aangezien er onder die omstandigheden niet aan gedacht kon worden om naar de Boven-Doesson terug te keeren, ten einde de zonen van Antassarie en andere nog in verzet zijnde Hoofden in onderwerping te brengen, besloot de Secretaris Tiedtke op den gouvernements stoomer Boni over te gaan en den terugtocht naar Bandjermasin aan te nemen, alwaar hij in den namiddag van den 12^{den} Juni aankwam. Twee dagen daarna werd de Sultan door Happé, met inachtneming der gebruikelijke eerbewijzen, in een plechtig gehoor ontvangen.

Daar Happé den Sultan en zijne rijks grooten, door het be-

zoek aan zijn rijk in het vorige jaar ¹⁾ kende, viel hem al dadelijk hun vermagerd en afgemat uiterlijk in 't oog, en men behoefde ook slechts de volgelingen te aanschouwen om te zien, dat de bovengenoemde tocht, dwars door het rijk van Koetei naar de bronnen van de Tewé, met groote inspanning en ontberingen had plaats gehad.

Happé beijverde zich om dien vorst, die alleen uit vriendschap voor en gehechtheid aan het gouvernement ruim een jaar geleden een nieuw contract sloot en die zich nu zoovele vermoeienissen en ontberingen had getroost — de overtuiging te geven dat zijn verdienstelijk gedrag door het gouvernement zeer op prijs werd gesteld en erkend. Ook verzuimde Happé niet hem op de meest plechtige wijze de gouden medaille met keten uit te reiken, welke hem door het Gouvernement voor de door hem gedurende den opstand bewezen diensten werd geschonken. De uitreiking van dit eeremetaal vond plaats op den geboortedag van H. M. de Koningin der Nederlanden, den 17^{den} Juni 1864, terwijl de troepen van het garnizoen paradeerden en het geheele korps officieren, ambtenaren, ingezetenen en inlandsche hoofden daarbij tegenwoordig was.

Wat het naar den krijgsraad verwezen opstandelingenhoofd Pangeran Praboe Anom, alias Goestie Matalie betreft, het onderzoek van den Auditeur-Militair naar zijn handelingen gedurende den opstand had tot het resultaat geleid, dat hem vergiffenis kon worden geschonken; waarom Happé op den 17^{den} Juni zijne onderwerping aannam, hem beëedigde en hem de hoofdplaats Bandjermassin als verblijfplaats aanwees; evenwel zou hij voorloopig onder toezicht der politie staan.

---

1) De reis van Happé naar de Oostkust, kort na zijn optreden, verdient om hare bijzonderheden eene afzonderlijke beschrijving.

Op den 26sten Juni 1864 keerde Z. M. stoomschip de Vecht van Samarang terug; de kommandant van dezen bodem was belast met het overbrengen van den naar Java verbannen Pangeran Mohamad Amin Oellah, van welken last hij zich op den 22sten Juni, zonder dat er iets belangrijks gedurende den overtocht had plaats gehad, kweet door de overgave van dien Pangeran aan het hoofd van het gewestelijk bestuur aldaar.

In den morgen van den 30sten Juni arriveerde te Bandjermasin Z. M. stoomschip Onrust, terugkomende van het Station Koetei en van een kruistocht in de wateren der Ooster-afdeeling; zeeroovers waren er niet bespeurd, en er was ook niets bijzonders voorgevallen. Alleen rapporteerde de kommandant van gemelden bodem, dat men op den kruistocht langs de N. O. kust van Borneo Z. M. stoomschip Sindoro ontmoette, welke bodem tot brandstof gebruik maakte van de steenkolen van Poeloe Laut, die bij het branden veel rook gaven, terwijl de rook der steenkolen afkomstig van Koetei en gebruikt door Z. M. stoomschip Onrust, bijna niet zichtbaar was; hetgeen zeer pleit voor de kwaliteit dezer laatste. Daarbij leidde de proef door beide stoomschepen genomen tot de uitkomst, dat in een bepaald aantal uren met de Koeteische steenkolen op de Onrust, in verhouding tot de steenkolen van Poeloe Laut op de Sindoro, met eene mindere kwantiteit kolen meer stoom verkregen was.

In de maand Juli van het jaar 1864 werd door Happé, voldoende aan het ontvangen bevel van den Gouverneur-Generaal, in de laatste dagen van de maand April 1864, in een officieel gehoor ontvangen het indertijd geschorste Hoofd van Bangkalan, Tjingal en Menoengeel, Pangeran Moeda Mohamad Arieppillah, waarbij tegenwoordig waren de assistent-resident

van Koetei en de Oostkust G. de Groot, de secretaris der residentie K. W. Tiedtke, de Luitenant-Kolonel militaire Kommandant P. G. A. Anemaet, de Kapitein, Chef van den Staf K. H. O. Van Bennekom en de aan Kolonel Happé in zijn kwaliteit van Kommandant der expeditie toegevoegde Luitenant-Adjutant R. D. W. Koops.

Met voordacht ontving Happé den Pangeran Moeda zonder dat daarbij eenig inlandsch hoofd tegenwoordig was, en bracht hij hem, in een kernachtige toespraak, zijn hoogst onbetamelijk gedrag ten opzichte van zijnen ambtsvoorganger onder het oog; en vroeg hem of hij, Pangeran Moeda, thans bereid was, daarvoor aan Happé als plaatsvervanger van den afgetreden resident Verspyck, vergiffenis te vragen.

Pangeran Moeda verklaarde zich daartoe volkomen bereid en vroeg, volgens zijn beweren berouwvol, om vergiffenis, welke hem ingevolge bovengenoemd bevel, geschonken werd.

Hierna werd de Hoofddjaksa door Happé ontboden en werd Pangeran Moeda door dien inlandschen ambtenaar langzaam en duidelijk de instructie voorgelezen, waarnaar hij zich als Gouvernementshoofd zou te gedragen hebben, en welk stuk door hem moest worden beëdigd en onderteekend, alvorens hij in zijne waardigheid kon worden hersteld.

Pangeran Moeda verklaarde daarop tegen den inhoud der instructie niet de minste bedenking te hebben, waarna de mufti werd binnengeropen, in wiens handen hij, Pangeran Moeda, plechtig den eed aflegde van trouw en stipte opvolging en naleving der verplichtingen die hij op zich genomen had.

Na afloop hiervan en nadat de twee inlandsche ambtenaren zich verwijderd hadden, reikte Happé aan Pangeran Moeda zijn acte van aanstelling uit tot gouvernementshoofd van Bankalaän, Tjingal en Menoengal, hem daarna nogmaals zijn verplich-

tingen ernstig op het hart drukkende; met de aanzegging, dat voortaan zijne handelingen nog het bewijs zouden moeten leveren of ook hij onder de trouwe hoofden van het gouvernement zoude kunnen gerangschikt worden.

Het was Happé blijkbaar aangenaam voldaan te hebben aan een last welke de herinneringen opwekte aan de zoo grievende en onrechtvaardige behandeling, toenmaals door den verdienstelijken Generaal Verspyck van den Gouverneur-Generaal ondervonden ¹⁾).

Op den 13^{den} Juli vertrok de Pangeran Moeda met zijne moeder Ratoe Intan en verdere familie en volgelingen aan boord van Z. M. stoomschip de Vecht weder naar zijne landschappen, alwaar hij door den assistent-resident van Koetei en de Oostkust zou geïnstalleerd worden. Dezen ambtenaar werd nog opgedragen eenige rijkjes op de Oostkust gelegen te bezoeken, en aan het Hoofd van Batoe Litjin en Poea Iman de geschenken, van gouvernementswege toegekend, uit te reiken.

Op den 29sten Juli keerde de Vecht terug, medebrenkende het afgetreden hoofd van Bankalaan, Tjingal, en Manoengoel Pangeran Sjarif Hassim en diens talrijk gevolg, hetwelk met inbegrip van vrouwen en kinderen uit cc. 250 personen bestond. Van deze lieden werden er 100 in drie prauwen op sleeptouw genomen.

De overgave van het bestuur aan den Pangeran Moeda had zonder de minste stoornis plaats gehad.

Door Happé was met Z. M. stoomschip de Vecht aan den assistent-resident nog medegegeven een brief voor den Radja van Pagattan, waarin deze werd aangemaand om de opstande-

---

1) Bladz. 396, deel II van den Bandjermasinschen krijg van 1859—1863, door W. A. van Rees.

lingen die zich nog in zijn land ophielden naar de hoofdplaats op te zenden.

Het gevolg hiervan was, dat de Radja van Pagattan onmiddellijk de noodige bevelen uitvaardigde, zoodat toen de Vecht op haar terugreis andermaal Pagattan aandeed, zeven mindere opstandelingenhoofden door den verdienstelijken Kiay Demang Wiera Yoeda — den bekenden aanvoerder eener Alaysche bevolkingspatrouille — aan boord werden gebracht, terwijl hij Kiay Demang aan zijn volk last had gegeven de overige in het Koesansche rondzwerfende muitelingen, die echter allen reeds bij hem in onderwerping waren gekomen, naar Barabei te brengen, om door tusschenkomst van den controleur aldaar van den assistent-resident van Amoenthay vergiffenis te erlangen.

Op dezen tocht werd ook Pamantjangan op Poeloe Laut en de Pamackanbaai aangedaan en de stand van zaken aldaar door den assistent-resident zeer bevredigend gevonden; wel hadden er zich onder de bevolking enkele gevallen van cholera voorgedaan, maar het gewest bleef bevrijd van eene epidemie.

Op de hoofdplaats Bandjermasin echter kreeg deze ziekte in de maand Augustus 1864 een meer gevaarlijk karakter; het aantal aangetasten bedroeg over die maand:

Inlandsche bevolking.	Militairen.
aangetasten 1757	aangetasten 43
herstelden . . . 1010	herstelden 18
overledenen. . . 585	overledenen 21
onder behandeling <u>62</u> 1757	onder behandeling. . <u>4</u> 43

In de maand September evenwel nam deze ziekte sterk af en werd spoedig sporadisch.

Tot bestrijding der epidemie werden door Happé voor de troe-

pen en de bevolking de noodige voorzorgsmaatregelen genomen; den kamponghoofden werd de choleramixtuur verstrekt en bij publicatie werd het gebruik van dezen drank in de inlandsche taal den volke bekend gemaakt; werden de kenmerken van de eerste verschijnselen dier ziekte meegedeeld. De geneesheeren van het garnizoen stelden zich, zoowel bij dag als bij nacht, beschikbaar om de lijders onder het volk behulpzaam te zijn.

Op den 8sten Augustus 1864 had de plechtige uitreiking plaats der Gouvernementsacte, waarbij Kiay Toemenggoeng Tanoë Karsa, rongo der afdeeling Kween den titel van Pangeran ontving; hierbij waren tegenwoordig de officieren en ambtenaren, de Sultan van Koetei met zijne rijksgrooten en de Pangerans van Kotta Waringin.

Op den 21sten Augustus arriveerden nagenoeg gelijktijdig te Bandjermasin Z. M. stoomschip de Linge tot het houden van station en de gouvernements stoomer Tjinrana, na eenige reparatiën te Soerabaya ondergaan te hebben.

Ten gevolge van de minder gunstige tijdingen van de Westkust van Borneo vertrokken in den morgen van den 30sten Augustus derwaarts Z. M. stoomschip Onrust en de gouvernements stoomer Tjinrana.

Op den 13^{den} September kwam ter hoofdplaats aan Z. M. stoomschip de Vecht van een tocht naar de Oostkust en Koetei. Op Koetei was mede de cholera uitgebroken, zij heerschte voornamelijk onder de bevolking; bij het detachement militairen hadden er zich slechts vier gevallen voorgedaan, waarvan twee met doodelijken afloop. Op de terugreis werden nog

eenige rijkjes aangedaan, zooals de Tanah Boemboe en Poeloe Laut; bijzonderheden werden aldaar niet vernomen, alleen dat de zaakgelastigde van den contractant voor de steenkolenontginning, de Heer Buys, met al zijne werkers Poeloe Laut had moeten verlaten wegens gebrek aan middelen om verder te werken en te bestaan; allen waren naar Soerabaya vertrokken.

Eenige dagen na de terugkomst van Z. M. stoomschip Onrust bleek het dat deze bodem belangrijke schade had geleden ten gevolge van vervuring door witte mieren, zoodat het voorschip als het ware alleen nog op 't koper dreef. Een nader onderzoek deed zien dat ook de overige gedeelten van het ruim in zeer ongunstigen toestand verkeerden. Van de diensten van dit stoomschip kon alzoo slechts met de grootste voorzichtigheid gebruik gemaakt worden. Het stoomschip Boni was in zulk een gebrekkigen toestand wat de machine en de ketels betreft, dat ook die bodem voorshands voor verdere diensten niet meer gebezigd kon worden, en noodwendig ter herstelling naar Soerabaya moest opgezonden worden.

De kommandeerende officier der Vecht durfde, met het oog op den toestand van zijn vaartuig, het niet op zijn verantwoording nemen c. q. de Barito op te stoomen.

Zoo was de toestand der marineschepen in de wateren dezer kust in de maand September 1864; er waren toen nog beschikbaar Z. M. stoomschepen de Linge en Admiraal van Kinsbergen, behalve de gouvernements stoomkruisboot Sailoos.

Kolonel Happé betoogde de noodzakelijkheid dat zoo spoedig mogelijk voorzien werd in de behoefte aan stoomschepen om in deze wateren te stationneeren.

De maritieme macht werd alleen vermeerderd door de terugkomst van den gouvernements stoomer Tjinrana van de Westkust van Borneo.

Op den 20sten September 1864 werd door Happé fiat executio verleend op de vonnissen in zake Goestie Koessin en Goestie Hamin, zonen van het berucht muitelingenhoofd Goestie Kas-san. Beiden werden door den krijgsraad te velde wegens gewapend verzet tegen het wettig gezag veroordeeld tot vijf jaren dwangarbeid in de ketting buiten Borneo; terwijl Toemeng-goeng Tanda en nog twee volgelingen tot mindere straffen werden verwezen.

Per mailgelegenheid vertrok de 4de compagnie van het 9de bataillon Infanterie naar hare bestemming Mr. Cornelis.

Gedurende de maanden Augustus en September liet de gezondheidstoestand in het Bandjermasinsche rijk nogal te wenschen over, op verschillende plaatsen was de cholera heerschende, en den 24sten September overleed op zijne evacuatie van Awayang naar Amoenthay op de hoogte van Moeara Petap de officier van gezondheid H. H. Dieperink.

Op den 13^{den} October werd door Happé aan den Pangeran Sjarief Hassim vroeger waarnemend Hoofd van Bangkalaan, Tjengal en Menoengol uitgereikt een gouden medaille met keten van hetzelfde metaal, waarmede dit Hoofd was begiftigd voor de door hem bewezen diensten gedurende den opstand; deze plechtigheid had plaats in het residentiehuis in tegenwoordigheid van het korps officieren en ambtenaren. De toespraak van Happé, waarbij gewezen werd op de verschillende gelegenheden die getuigden voor de oprechte trouw van dit hoofd aan het gouvernement, werd door den verdienstelijken Pangeran Sjarief Hassim op gevoelvolle wijze beantwoord; hij uitte in warme taal zijnen dank en zijne erkentelijkheid voor de hem te beurt geval-

len onderscheiding, en eindigde met Happé te verzoeken om wel de tolk zijner gevoelens te willen zijn bij Z. E. den Gouverneur-Generaal.

De Resident der Westkust van Borneo maakte gebruik van het terugkeeren van den gouvernements stoomer Tjinrana naar de Zuid- en Oostkust, om aan Happé het verzoek te doen den opvoer van zout en tabak uit de Zuider-Afdeeling en uit Kotta Waringin te doen surveilleeren, daar het vermoeden bestond dat de opstandelingen aan de Pinoh en in het Sintangsche langs dezen weg van die artikelen werden voorzien. Aan den civielen Gezaghebber der Zuidkust werden de noodige bevelen gegeven, en ook ter zake aan den vorst van Kotta Waringin een verhoog gericht.

Den 15^{den} October 1864 vertrok Z. M. stoomschip de Linge naar de Boven-Doesson om de vlag te vertoonen, de bevolking vertrouwen in te boezemen en den stand van zaken op te nemen; mede vertrok den 1sten November Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen, aan boord van welk schip zich bevonden Hadjie Saleman en Maas Diepattie, broeder van Mangko Sarie, voorzien van de noodige instructiën. De Kommandant van de Linge rapporteerde den 25sten October, dat in de Boven-Doesson alles rustig was, en hij kwam den 5^{den} November te Bandjermasin terug met de tijding, van den 25sten October tot den 1sten November voor anker te hebben gelegen bij Soengei Karrouw zonder aldaar iets verdachts of onrustigs te hebben bespeurd; verscheidene prauwtjes hadden voortdurend het schip bezocht om levensmiddelen te verkoopen, en het Hoofd der nabijgelegen kampong Bahai was aan boord gekomen met het bericht dat ook hooger op alles rustig was.

Den 1sten November was de Linge naar Mengkatip teruggestoomd, alwaar zij den 3^{den} November vervangen werd door het hierboven vermelde op 1 November van Bandjermassin vertrokken stoomschip Admiraal van Kinsbergen.

Toen de Sultan van Koetei, die zich reeds geruimen tijd ter hoofdplaats ophield, zijn verlangen te kennen gegeven had om naar zijn rijk terug te keeren, werd door Happé in overleg met den stationskommandant bepaald, dat den 17^{den} November Z. M. stoomschip de Linge naar Koetei zou vertrekken, en Z. H. met zijne rijksgrouten en een klein gedeelte van zijn gevolg zich aan boord van dezen bodem zou embarqueeren; het overige gevolg zou den 20ⁿ d. a. v. per zeilschip de reis aanvaarden.

Als gevolg daarvan bracht de Sultan op den 16^{den} zijn afscheidsbezoek aan kolonel Happé, waarbij de gebruikelijke plechtigheden werden in acht genomen, evenals ook den volgenden dag de gewone formaliteiten bij het embarquement van Z. H. niet verzuimd werden.

Den 3^{den} December 1864 vertrok van Bandjermasin naar Java de staf met het vaandel en het overige gedeelte van het 9de bataillon Infanterie, en arriveerde te Bandjermasin de staf, het vaandel, de 2de, 3de, en 5de kompagnie van het 7de bataillon Infanterie (de 4de kompagnie bevond zich reeds sedert den 28sten Maart op de hoofdplaats), zoodat na de reorganisatie der troepen in het Amoenthaysche op 1 Januari 1865 ook deze afdeeling geheel door het garnizoens-bataillon bezet blijft. De staf, het vaandel, de 2de en 5de kompagnie van het 7de bataillon Infanterie waren bestemd per mailboot den 3^{den} Januari naar Java terug te keeren, onder bevel van den kapitein W. C. H.

Eickholtz, terwijl de 3de en 4de kompagnie van dat bataillon ingevolge last van het Militair Departement dd. 14 November 3de Bureau N°. 14 voorloopig werden aangehouden, totdat ook in zijn geheel in het garnizoen van Bandjermasin door het garnizoens-bataillon zal kunnen worden voorzien.

Het 7de bataillon Infanterie was bestemd te Banjoe Biroe in de 2de Militaire Afdeeling op Java garnizoen te gaan houden.

Den 9^{den} December 1864 arriveerde te Bandjermasin de Gouvernements stoomer Bronbeek, gezaghebber A. C. Everaars, ter vervanging van het Gouverments stoomschip Boni, dat zich reeds te Soerabaya bevond tot het ondergaan van eene groote reparatie, en den 28sten Januari 1865 Z. M. stoomschip Madura van Soerabaya ter vervanging van Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen. Aangezien de kommandeerende officier van de Madura, de Luitenant-ter-zee 1ste kl. A. A. 's Graeuwen ouder in rang was dan de toenmalige stationskommandant, de Luitenant-ter-zee 1ste klasse J. S. O. Jonkh. von Schmidt auf Altenstadt, zoo ging deze betrekking op den 29sten Januari van laatstgenoemden op eerstgenoemden over.

Den 25sten Februari 1865 werd het kommando over het garnizoens-bataillon door den op zijn verzoek gepensionneerden Luitenant-Kolonel P. G. A. Anemaet overgegeven aan den Luitenant-Kolonel F. G. Hoffman. Met uitzondering van de 4de en 5de kompagnie 7de bataillon Infanterie waren alle overige troepen Infanterie in deze gewesten ingedeeld bij het garnizoens-bataillon.

De auditeur-militair Mr. H. C. M. van Kervel verliet wegens ziekte Bandjermasin, en de functie van Kapitein, Chef van den Staf werd tijdelijk waargenomen door den 1sten Luitenant J. F. Haus.

Den 12^{den} Maart vertrok Z. M. stoomschip de Linge om de Oost, daar het bericht ingekomen was dat er zich zeeroovers ver-
toond hadden op de kust der Afdeeling Tana-Laut; na 45 da-
gen langs die kust en in den omtrek van Poeloe Laut gekruist
te hebben, arriveerde dit stoomschip zonder zeeroovers bespeurd
te hebben, op den 27sten April weder te Bandjermasin; inmid-
dels was door Happé de tijding ontvangen, dat de zeeroovers om
de West waren getrokken, en de inlandsche handelaar Djenal
ter hoogte van Oedjong Tanah (Kleine Dayak), van alles be-
roofd was; onmiddellijk zond Happé toen den Gouvernements
stoomer Bronbeek derwaarts met een detachement scherpschut-
ters aan boord, sterk 1 sergeant, 1 korporaal en 15 manschap-
pen; na Kotta Waringin te hebben aangedaan, en bij het terug-
komen dicht langs de kust koers te hebben gehouden, mocht het
hun evenmin niet gelukken iets van de zeeroovers te bespeuren.
Den 22sten Maart kwam dit stoomschip te Bandjermasin terug.

Daar Z. M. stoomschip de Vecht door vervuring en slechte
ketels geheel ongeschikt was om dienst te doen, en Z. M. stoom-
schip Admiraal van Kinsbergen onverwijd door de Linge naar
Soerabaya moest geconvoyeerd worden om gerepareerd te worden,
terwijl de Linge dadelijk na terugkomst van Soerabaya naar de
Oostkust moest vertrekken om vivres, geneesmiddelen enz. over
te brengen en de vlag te vertoonen, zoo was de Madura de
eenige oorlogsstoomer om de Doesson te bevaren en de bevol-
king te beschermen, hetgeen door de uitgestrektheid van het
landschap onvoldoende was.

Den 20sten Mei retourneerde de Linge van Soerabaya en werd
dadelijk als dringend noodzakelijk naar Koetei gedirigeerd. De
maritieme macht was dus op dat oogenblik in de wateren der
Zuid- en Oostkust zeer slecht vertegenwoordigd.

Telegram van den Kolonel Happé, aangeboden te Soerabaya den 22sten Juni 1865, bestemd voor Z. E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië te Batavia.

Bandjermasin, den 18^a Juni 1865.

Z. M. stoomschip de Vecht door Z. M. stoomschip Amsterdam naar Soerabaya geconvoyeerd.

Inval van Naro met een sterke bende in het Aheysche, twee militaire patrouilles bij Pladjou en Djatoh met de muitelingen slaags geweest, de vijand met gevoelig verlies teruggedreven, drie Europeesche fuseliers gekwetst. Militaire en bevolkingspatrouilles doorkruisen het land. De Linge bewaakt de Doesson.

De kolonel-resident der Zuider- en Ooster-
Afdeeling van Borneo,
(w. g.) Happé.

De gevechten in dit telegram bedoeld, worden behandeld in de Afdeeling Amoenthay, omdat zij daar tehuis behooren.

Daar ten gevolge van het vertrek van Z. M. stoomschip de Vecht slechts de oorlogsschepen Madura en de Linge voor den dienst in de wateren der Z. O. Afdeeling van Borneo beschikbaar bleven, zoo werd door Kolonel Happé met de noodige vertoogen verzocht steeds over drie oorlogstoomers te mogen beschikken. Hierop werd de toezegging ontvangen dat Z. M. stoomschip Celebes het stoomschip de Vecht zou vervangen; evenwel arriveerde eerst op den 31sten October Z. M. stoomschip Haarlemmermeer, om het in de maand Juni t. v. vertrokken stoomschip de Vecht te vervangen.

Den 2^{den} November 1865 kon nu Z. M. stoomschip de Linge naar de Tewé gezonden worden om de Madura te vervangen.

Den 29sten Januari 1866 maakte het Hoofd van Sembamban,

Pangeran Sjarif Hassan, zijn opwachting bij den Resident om over de belangen van zijn land te spreken; hij had de reis over land door het gebergte Satoei, Tanah Laut en Martapoera in twintig dagen afgelegd. Van den Radja van Pegattan ontving het bestuur de mededeeling, dat hij door het achtereenvolgens afsterven van vijf familieleden verhinderd was persoonlijk zijne opwachting te Bandjermasin te komen maken; op de kust waren in de maand December zeeroovers verschenen, waarop de radja met een aantal groote en kleine prauwen was uitgetrokken; hij vond evenwel slechts de sporen van zeeroovers en een aan een boom hangend lijk, dat nog niet tot ontbinding was overgegaan.

Z. M. stoomschip Madura vertrok den 24sten Januari 1866 naar de Boven-Doesson en keerde den 6^{den} Februari terug, medebrengende den weggeloopte Pembakâl van Mantallat, Djinoe genaamd.

Nu de toestand sedert de laatste maanden voortdurend bevredigend geweest was, werd de aandacht van Happé gevestigd op de mogelijkheid om enkele thans niet meer dringend noodige posten in te trekken. In het Amoenthaysche was de bezetting van Awayang na den dood van Naro en het onschadelijk worden van zijn aanhang, het eerst aan de beurt. Meerdere posten konden echter vooralsnog in die afdeeling niet worden verlaten.

In de Beneden-Doesson kon de bezetting van Mengkatip bij de sedert ontvangen meer gunstige berichten uit die streken almede worden gemist, indien aldaar een of twee kruisbooten gestationneerd werden.

Ook Tameang Layang kon, na een nauwkeurig onderzoek

door den civielen en militairen gezaghebber van Becompay gehouden, door onze troepen verlaten worden, en de bewaking der versterking aan het beproefde Hoofd Soeto Ono en de zijnen worden toevertrouwd.

Op grond van deze overwegingen vaardigde Happé den last uit, om de versterkingen te Awayang en te Mengkatip na den 1sten Maart te verlaten en de forten te slechten.

De assistent-resident van Amoenthay K. W. Tiedtke werd bij Gouvernementsbesluit van den 13^{den} Maart 1866 benoemd tot Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, maar onder het bestuur van Happé had toch nog het volgende plaats.

Op den 7^{den} April verdrong op noodlottige wijze in de Bandjermasinsche rivier de 2de Luitenant van het 7de bataillon Infanterie C. H. Kobus; zonder te kunnen zwemmen was hij gaan baden, maar hij werd door den stroom medegevoerd; tevergeefs werd alles tot zijne redding aangewend door zijn kameraad P. H. J. Oosthout.

Het leger verloor in den Luitenant Kobus een flink, veelbelovend jong officier.

In den nacht van den 15^{den} op den 16^{den} April was het Kiay Rangga Nitie Negara, gewezen hoofd der Tewé-versterking, gelukt uit het kampement Tatas, waar hij in verzekerde bewaring werd gehouden, door het wegschuiven der sierappen van het dak zijner kamer, te ontvluchten. De groote duisternis en de aanhoudende zware regens, die gedurende den ganschen nacht vielen, hebben hem hierin doen slagen.

De beweegreden die waarschijnlijk Kiay Rangga tot zijn vlucht had doen overgaan, was zijne schuldbekentenis afgelegd aan officieren kommissarissen, waarvan hij — nu de gerechtelijke informatiën geëindigd waren — voor een krijgsraad de beslissing niet had durven afwachten.

Hoewel zijne familieleden, die te Bandjermasin waren, dadelijk onder toezicht der politie werden gesteld, zoo had dit listige hoofd toch vele betrekkingen die, naar men veronderstelde, zijne opsporing moeielijk zouden maken; het was dus zeer verrassend te vernemen dat de pogingen door de bevolking in het werk gesteld om Rangga Nitie weder in handen te krijgen, met den besten uitslag waren bekroond. Op den 21sten April toch werd het bericht ontvangen dat Kiay Rangga Nitie door een gewezen pembakâl Aboe in diens woning was opgesloten.

Nadat de vluchteling zich eenige dagen had schuilgehouden, was hij eindelijk door gebrek aan de eerste levensbehoefden gedwongen eene stoute poging te wagen. Hij begaf zich naar de woning van Aboe, zoon van een gewezen hoofd van Mantallat, en bood hem eene aanzienlijke som aan zoo hij hem in zijne vlucht behulpzaam wilde zijn.

Aboe die Kiay Rangga van het noodige voedsel voorzag en op die wijze zijn vertrouwen wilde verwerven, verklaarde zich genegen om hem te helpen. Hij verzocht hem, voorwendende dat het een voorzichtigheidsmaatregel was, zich in eene der zijkamers zijner woning te begeven, om de vereischte hulpmiddelen voor het aanstaand vertrek in gereedheid te kunnen brengen.

Zoodra Aboe de gelegenheid gunstig meende, trok hij de deur der kamer op slot, liet eenige vertrouwde inlanders de wacht houden en ging zelf van het voorgevallene bericht geven.

Onmiddellijk was de politie op de aangewezen plaats tegenwoordig, en het viel haar gemakkelijk den gevangene weder in verzekerde bewaring te stellen.

De voorloopige instructie in zake Rangga Niti was voor officieren-commissarissen reeds afgeloopen en kon alzoo afgedaan worden.

Den 27sten April deed de krijgsraad te velde uitspraak en veroordeelde hem wegens hoogverraad tot 20 jaren bannissement buiten het eiland Borneo, op welk vonnis onmiddellijk het fiat executio werd verleend.

Tot hiertoe het bestuur van Happé.

TANAH LAUT.

Onder het toezicht van den te Pleiarie gevestigden civielen gezaghebber tevens militairen kommandant, kapitein der Infanterie F. Van Genderen, werd de bevolking dezer afdeeling door hare eigene hoofden bestuurd, als: Pleiarie met Tabanio door het districtshoofd Kiai Aboekoesin, Maloeke door het districtshoofd Hadji Matali, en Satoei door het districtshoofd Achmad; buitendien was te Pleiarie gevestigd de kapitein der Chineezzen Go-Ho.

Tot den 4^{den} October 1864 onderging het bestuur over deze afdeeling geen verandering; op dien datum evenwel werd ter vervanging van Van Genderen benoemd tot civiel gezaghebber tevens militairen kommandant de 1ste Luitenant der Infanterie J. H. Romswinkel, die met het toezicht belast bleef tot den 17^{den} Augustus 1865, toen de waarneming dezer dubbele betrekking al weder overging op den 1sten Luitenant der Infanterie P. van Drimmelen. Met uitzondering van het bestuur over het district Satoei, hebben er in deze afdeeling tot de aftreding van Happé in het jaar 1866 geen veranderingen meer plaats gehad; in laatstgenoemd district trad in het jaar 1865 in de plaats van Achmad de Pembakâl Idis als hoofd op.

Deze afdeeling had tijdens het opperbestuur van Happé weinig te lijden; zeeroof, die vroeger veel voorkwam, had er

nagenoeg niet plaats gehad, en wat betreft het opsporen en onvermoeid vervolgen van opstandelingenhoofden, zoo bepaalde zich dit hier slechts tot het opstandelingenhoofd Hadjie Boeyassin, terecht genaamd Mohamad Yassin.

Aangezien vele kustbewoners in deze afdeeling hun bestaan vinden in visscherijen, zoo maakte bescherming dezer industrie tegen zeeroof een der eerste zorgen van het bestuur uit; o. a. werd in maand Mei van het jaar 1863 het detachement, dat ter bescherming van de visschers te Tandjong Salatang gestationneerd was, meer westwaarts verplaatst nabij de Soengei Tjeroentang, omdat de visschers op eerstgenoemde plaats hun bedrijf, door het invallen der Oostenwinden, moesten staken en zij hun geluk nog eenigen tijd bij laatstgenoemd riviertje wenschten te beproeven. Daar er echter van zeeroof geen sprake meer was, en de tijd medebracht dat de visschers grootendeels huiswaarts keerden, zoo werd er last gegeven om het bedoelde detachement te doen inrukken. Zoodra de padieoogst binnen was zou ook de sterkte te Batti-Batti worden ontruimd

Op de grenzen van het district Satoei en het Koesansche werd in de maand Mei 1863 voortdurend gepatrouilleerd om te voorkomen dat die grenzen werden overschreden door Demang Lehman, welke zich in het Koesansche ophield; aan een dezer bevolkingspatrouilles mocht het tevens gelukken den voortvluchtigen opstandeling Montar, voorheen inlandsch schrijver te Tabanio en vroeger gearresteerd door de patrouille Logeman, op te lichten. Hij ging gewillig meê en werd naar Martapoera opgezonden, om een onderzoek te ondergaan in hoeverre hij deelgenomen had aan den opstand.

Gedurende de maanden Augustus en September hadden de inlandsche soldaten der bezetting te Tabanio en Pleiarie veel te lijden van de berri-berri; in de veertien dagen had men 4 sterfgevallen en werden er $\pm$ 10 geëvacueerd naar Bandjermasin, terwijl er 20 minder zwaar aangetasten in de garnizoenen bleven.

Nadat Hadjie Boeyassin zich een geruimen tijd had weten schuil te houden, door zich telkens te verplaatsen, dan in de Tanah Laut en dan weder in het Martapoerasche, vermoedde men in de maand December 1863, dat hij zich in het district Maloeka ophield; alle nasporingen bleven evenwel vruchteloos, totdat in de eerste dagen der maand Mei 1864 Happé de tijding ontving, dat Hadjie Boeyassin reeds lang vertoefde tusschen Tambak Limik en Oedjong Selinsing.

Met het voornemen gecombineerd tegen dit zeer gevaarlijke opstandelingenhoofd te ageeren — gevaarlijk door zijnen invloed en energie en zijn betrekkelijk jeugdigen leeftijd — rukte op den 10^{den} Mei 1864 de militaire Kommandant in de Tanah Laut persoonlijk uit met 1 officier en 65 bajonetten, om het terrein tusschen Tambak Limik, Tambak Balayang en Tambak Kayoe Batoe te bezetten, en den weg naar Benkawang te observeeren en af te patrouilleeren. In verband hiermede rukten op dienzelfden datum van Martapoera uit drie patrouilles, eene sterk 1 officier en 30 bajonetten, en de beide anderen 1 officier en 20 bajonetten, terwijl aan elk dezer patrouilles 3 koelies en 1 of 2 goede gidsen werden toegevoegd; ieder man was geapproviandeerd voor 4 dagen. Nadat zich hierbij nog drie bevolkingspatrouilles hadden aangesloten — ieder 15 man sterk — werd nu het geheele terrein afgezet.

De eerste patrouille (1 officier en 30 man) nam positie voor

de kampong Karang Intan, alwaar een voetpad naar Tambak Limik leidt, en de 2^e patrouille aan den hoek der Banjer Irangrivier ter hoogte ongeveer van Kampong Bangkal. De bevolkingpatrouilles werden opgesteld, een ten westen van Karang Intan, de tweede tusschen Karang Intan en Tambak Paring en de derde van Tambak Paring tot Bandjoe Irang. Deze laatste patrouilles hadden in last om vooral de vele Soengeis nauwkeurig te observeeren en niemand door te laten.

Tot den 22sten Mei werd ook door de troepen (1 officier en 65 bajonetten) uit de Tanah Laut aanhoudend gepatrouilleerd. Alleen de patrouille bij de Banjoe Irangrivier opgesteld, was Hadjie Boeyassin op 't spoor in de nabijheid dier rivier in een tambak (kleine door moerassen omgeven kampong); hij was vergezeld van 9 mannen en 1 vrouw, en wist met zijn gevolg behendig te ontsnappen, zoodat men zich moest bepalen tot het vernielen van de voedingsmiddelen en wat er verder in de tambak aanwezig was. Den 23sten Mei keerden de troepen, die zowel als de bevolkingpatrouilles door het moerassig terrein veel geleden hadden, naar hunne standplaatsen terug; desniettemin bleef het noodzakelijk Hadjie Boeyassin geen rust te laten, steeds zijne schuilplaatsen op te zoeken en hem te verdrijven, waardoor hij voortdurend ook verhinderd zou zijn iets van belang uit te richten.

Nagenoeg een maand na de ontsnapping van Hadjie Boeyassin op den 17^{den} Juni kwamen te Pleyarie in onderwerping drie zijner volgelingen, met name Salimin (Javaan), Oessin (Palembanger) en Seman (Chinees).

Deze drie personen, die van 1859 af tot de bende van Hadjie Boeyassin behoord hebben, verklaarden dat zij in dat jaar door hem gevangengenomen waren en uit vrees voor hun leven; zich genoopt hadden gezien hem te volgen. Verder deelden zij mede

dat Hadjie Boeyassin op den 11^{den} Mei van de komst der patrouilles was verwittigd, waarop hij de vlucht had genomen in de richting van Tamak Kauer; zijn gevolg bestond toen uit 7 mannen, 2 vrouwen en 1 kind.

Gedurende tien dagen hadden zij zich in de moerassen schuilgehouden, nu en dan genoodzaakt zich tot aan den hals toe in het water te verbergen, en zich voedende met jonge rottan, djoenkak en semboet van nibongboomen.

Eindelijk hadden zij eene djoekong weten machtig te worden, waarmede zij 's nachts op de hoogte van Oedjong Kapar de Banjoe Irangrivier waren overgetrokken, de wijk nemende naar Ketapie, alwaar zij drie dagen bleven. Daar nu deze drie personen wisten dat Hadjie Boeyassin den volgenden dag over Oeloe Mengappan de wijk naar het Koesansche wilde nemen, zoo hadden zij van de duisternis van den nacht gebruik gemaakt om te ontvluchten en naar Pleyarie te gaan, ten einde aldaar hunne onderwerping aan te bieden.

Met het oog op den toenmaligen gezondheidstoestand der hoofden van de op de oostkust gelegen rijkjes, die hoe langer hoe meer begonnen in te zien dat het in hun belang was zich de vriendschap van het gouvernement te verzekeren, vermeende Happé te mogen besluiten dat noch in het Koesansche, noch elders op de oostkust Hadjie Boeyassin het lang zou kunnen uithouden, en zich althans zeker geen nieuwen aanhang zou kunnen verwerven, zoodat het te voorzien was dat hij, indien hij zich niet vrijwillig onderwierp, spoedig in onze handen zou vallen.

Daar er bericht was gekomen dat Hadjie Boeyassin in het Te-wingsche gezien was, werd in verband met eene op den 16^{den} Juni uit het Martapoerasche gezonden bevolkingspatrouille ook

van Maloeka een dergelijke patrouille uitgezonden naar Goenoeng Djaboek en Damar Goessa om de grenzen te bewaken, terwijl van Pleyarie uit twee spionnen naar het Mengappansche vertrokken, om berichten aangaande genoemd opstandelingenhoofd in te winnen. Hoewel het aan de patrouille uit Martapoera mocht gelukken Hadjie Boeyassin werkelijk te overvallen, was men er echter al weder niet in geslaagd hem te vatten. Het ontsnappen moet hier voornamelijk geweten worden aan de niet genoegzaam doortastende maatregelen van zekeren Derma Widjaya, een gewezen opstandeling, aan wien het bevel over deze patrouille door den assistent-resident van Martapoera G. A. van Delden was opgedragen.

Op den 8sten Juli was te Pleyarie in onderwerping gekomen zekere Doesahat, volgeling van Hadjie Boeyassin. Deze Doesahat was door Hadjie Boeyassin uitgezonden om eenige te Tambak Limik verborgen wapens in veiligheid te brengen, van welke gelegenheid hij gebruik had gemaakt om te ontvluchten; hij deed aan het bestuur de aanwijzing van de verborgen vuurwapenen, en deze werden ook ter aangeduider plaatse gevonden.

Niettegenstaande de hooge premie, welke uitgelooft was aan dengene, die eenig zeker bericht omtrent de schuilplaats van Hadjie Boeyassin kon mededeelen, en ondanks het uitzenden van spionnen in alle richtingen, kon men toch niets van dien opstandeling te weten komen; ook zijn verblijfplaats, aangegeven door Doesahat, werd verlaten bevonden. Dat hij zich echter nog in de Tanah Laut ophield werd voor zeker gehouden.

Den 10^{den} September 1864 arriveerde te Satoei een bevolkingspatrouille ± 50 man sterk, afkomstig uit Allay.

Deze patrouille, die zich eenigen tijd in het Koesansche had

opgehouden en daar verscheidene zich nog schuilhoudende min of meer belangrijke opstandelingen in onderwerping gebracht had, die gedeeltelijk reeds met Z. M. stoomschip Onrust naar Bandjermasin waren gedirigeerd, bracht nog 15 vrijwillig in onderwerping gekomen personen mede, die verzocht hadden ook naar Bandjermasin te worden overgebracht.

Na door het hoofd van het district Satoei van vivres te zijn voorzien, begaf deze patrouille zich naar Pleyarie en zette van daar over Batti-Batti en Martapoera haren tocht naar Barabei-ie, van waar zij uitgegaan was, voort. Ook deze patrouille had niets vernomen omtrent de schuilplaats van Hadjie Boeyassin, en men bleef nog steeds in het onzekere, totdat in de maand Januari 1865 het bericht ontvangen werd dat dit opstandelingenhoofd met 4 volgelingen, zijne vrouw en zijn zoon naar Oeloe Soengei (Barabei-ie) de wijk zoude genomen hebben.

Op den 3^{den} Mei ontving Happé van den civielen gezaghebber, tevens militairen kommandant in de Tanah Laut, het bericht dat aan de Soengei Sebohor beoosten Tandjong Selattan zich weder zeeroovers vertoond hadden en een paar handelsprauwen benevens enkele strandbewoners beroofd waren. Reeds den 5^{den} Mei was de Soengei Sebohor en het omliggend terrein door een patrouille van 15 bajonetten met den kapitein J. H. Romswinkel aan 't hoofd doorzocht, doch de zeeroovers waren verdwenen, de sporen hunner baldadige roofzucht achterlatende. Maatregelen tot bescherming der bevolking werden onmiddellijk genomen.

Na vele vergeefsche doch onvermoeid voortgezette pogingen mocht het in de maand November 1865 aan den civielen en militairen gezaghebber in deze afdeeling gelukken, nauwkeurig

met de schuilplaats van Hadjie Boeyassin bekend te worden, en vernam hij dat deze, van slechts weinige volgelingen vergezeld, in het Pamattan Damargebergte een pondok had waar hij met de zijnen verblijf hield, terwijl de omliggende bevolking hem van het noodige voorzag.

Ten einde dien muiteling te overvallen, rukte de militaire kommandant 1^e Luitenant P. van Drimmelen in den nacht van den 17^{den} op den 18^{den} November met eene patrouille van 1 sergeant, 5 europeesche en 5 inlandsche militairen in alle stilte van Pleyarie uit, en werden alle voorzorgsmaatregelen genomen om den tocht te doen gelukken, en den slag te slaan, voordat Hadjie Boeyassin, die overal zijne vrienden en spionnen scheen te hebben, er de lucht van kreeg.

Na een allervermoeiendsten marsch van drie dagen en drie nachten door de wildernis, werd in den morgen van den 20sten vroegtijdig de pondok, waarin genoemd opstandeling zich bevond, op den top van een vrij steilen heuvel ontdekt.

Terwijl men intusschen bezig was den heuvel te beklimmen, om te trekken en te omsingelen, werd Hadjie Boeyassin eensklaps door het schreeuwen van zijne vrouw gewekt; toen hij zich vertoonde loste het districtshoofd van Maloeka, Kiay Hadjie Matalie, een schot op hem, dat hem deed nedertuimelen; de omtrekking was evenwel, jammer genoeg! nog niet geheel gelukt en Hadjie Boeyassin vond gelegenheid, hoewel gewond en bijna naakt, uit de open pondok aan de achterzijde te ontvluchten en, bekend met de localiteit, een goed heenkomen te zoeken; ook zijne vrouw en de enkele volgelingen wisten in alle haast te ontkomen. In de wildernis was geen spoor meer van hen te vinden.

Twee geladen geweren, eene lans, eenige parangs en krisen, al de kleeding, levensvoorraad, djimats, kortom alles viel

ons in handen. Hadjie Boeyassin had geen tijd gehad iets te redden; ook zijn huis en ladangs zijn vernield.

Op het vernemen dezer tijding deed Happé, behalve eene bevolkingspatrouille onder Kiay Hadjie Matalie, ook onverwijld uit het Martapoerasche met bevolkingspatrouilles tegen dit opstandelingenhoofd ageeren.

Hadjie Boeyassin achtte evenwel een langer verblijf in de Tanah Laut gevaarlijk en begaf zich naar de grensstreken van het Martapoerasche; zijne verblijfplaats werd nu bekend, en hij van nabij gadegeslagen tot de gelegenheid om hem te arresteeren gunstig was.

Men vernam dat hij het voornemen had naar de Doesson te ontkomen en daartoe over Dammer Bekoempang, de Soengei Aranioe volgende tot de Riam Kanan, zou trachten den berg Siandjal te bereiken, om vervolgens langs de grenslanden der Oostkust den weg naar de bovenstreken te nemen. Reeds was hij daarheen op weg toen hem zulks door een der spionnen werd afgeraden, om reden het terrein door de van Martapoera en Pengaron uitgezonden patrouilles onveilig was. Hierop weder rivierafwaarts gaande, viel hij op den 26sten Januari 1866 bij Soengei Lintoenie in handen van den Pembakal Boenang, die met eenige volgelingen was uitgetrokken om hem op te sporen.

Bij de gevangenneming verweerde Hadjie Boeyassin zich met uitgetrokken klewang zoodanig, dat men hem onmogelijk levend kon vatten. Zijn lijk werd den 27sten door den regent van Martapoera, Pangeran Soerio Winata te Bandjermasin aangebracht en na herkenning nabij de missigit begraven.

Men vernam dat hij gezworen had, zich niet levend aan het bestuur over te geven, en dat hij iederen avond in het gebed dien eed herhaalde, terwijl hij ieder zijner familieleden of volgelingen die van overgave sprak dreigde te dooden.

Bij deze gelegenheid zijn al de bloedverwanten en lotgenooten van Hadjie Boeyassin in onze handen gevallen, als:

Salamah zijne vrouw, Mohamad Hassan zijn oudste zoon, Mohamad Nassier zijn jongste zoon, Saudida zijne schoonzuster, Mohamad Tanim en Koedoe of Doela zijne volgelingen. Het was hun allen aan te zien dat zij, vooral gedurende den laatsten tijd, ongelooflijke vermoeyenissen en ontberingen hadden doorstaan. De familieleden werden bij den Hoofddjaksa gehuisvest en van het noodige voorzien; de beide volgelingen waren in verzekerde bewaring genomen, totdat over hen nader zou worden beslist.

MARTAPOERA.

Het civiel en militair gezag over deze afdeeling bleef nog vereenigd onder den Luitenant-Kolonel der Infanterie C. F. Koch tot op den 24sten Maart 1864, op welken datum voor het civiel bestuur optrad de assistent-resident G. A. van Delden, terwijl het militair kommando door genoemd hoofdofficier op den 8sten April 1864 werd overgegeven aan den Luitenant-Kolonel der Infanterie G. L. C. E. van Vugt.

Tot den 21sten November 1864 bleef het militair kommando in handen van dezen hoofdofficier, en op dien datum ging het, naar aanleiding der militaire reorganisatie, goedgekeurd bij Gouvernementsbesluit 19 Juni 1864 n°. 75, over op den Kapitein der Infanterie C. J. Meyer.

Aan het bestuur van Martapoera waren toegevoegd:

De ambtenaar ter beschikking B. J. Suringa,

» regent Pangeran Djaya Pameuang,

» djaksa Radhen Rastan,

» mufti Hadji Mohamad Chalid,

Het districtshoofd Kiai Soeta Merta en

De panghoeloe Hadji Machmoed.

Tot de afdeeling Martapoera behooren de districten Riam Kiwa en Kanan, en Margasarie met de Benoea Ampat.

Riam Kiwa en Kanan werden bestuurd door den controleur der 3^e klasse N. van der Stok, met toevoeging van:

Het districtshoofd van Riam Kiwa, Kiai Soeta Leksana,

» » » Riam Kanan, Kiai Kadir,

Den panghoeloe van de Riam Kiwa, Hadji Mohamad Ali, en

» » » » Riam Kanan, Hadji Jahya.

Margasarie en de Benoea Ampat werden bestuurd door den controleur der 2^e klasse J. J. Meyer, met toevoeging van:

Het districtshoofd van Margasarie, Doehoesin,

» » » Benoea Ampat, Andin Njamat,

Den panghoeloe van Margasarie Hadji Abdul Wahil, en

» tolgaarder » » D. C. B. Scheffer.

De navolgende veranderingen hadden in de onderdeelen der verschillende besturen plaats.

Martapoera, B. J. Suringa vervangen door A. W. J. Fokker; ten

» gevolge van het overlijden van den regent Pangeran Djaya Pamenang, geïnstalleerd als regent op den 15^{den} Januari 1865 Pangeran Soeria Winata,

» djaksa Radhen Rastan vervangen door Mera Homert,

Riam Kiwa en Kanan, N. van der Stok in 1864 vervangen door L. C. de Nijs, standplaats Pengaron, en de Nijs in 1865 vervangen door H. C. A. Bauer, controleur 3e klasse.

Margasarie en de Benoea Ampat, J. J. Meyer in 1864 vervangen door N. van der Stok, Andin Njamat in 1864 vervangen door Kiai Matarip.

Tegen het einde der maand April 1864 vond de Kolonel

Happé in de gevangenneming en de terechtstelling van het opstandelingenhoofd Demang Lehman — die sedert het begin der onlusten in deze gewesten de afdeeling Martapoera meer bepaaldelijk tot het terrein zijner werkzaamheden uitkoos — aanleiding onder goedkeuring van het gouvernement eene reorganisatie der militaire macht in deze afdeeling tot stand te brengen, en wel in verband met het naar Java terugzenden van het 9^e Bataillon Infanterie.

Het feit, dat dit opstandelingenhoofd onschadelijk gemaakt was, en het meer en meer in onderwerping komen of arresteeren van opstandelingen, was eene groote schrede gedaan tot het behoud der rust in die streken en deed alzoo het tijdstip naderen, waarop bij dezen voortdurend bevredigenden stand van zaken de militaire macht in het Martapoerasche eene vermindering kon ondergaan.

Raadzaam kwam het Happé voor ter hoofdplaats Martapoera — het verblijf der voormalige sultans en nog van een groot aantal priesters en aan de vervallen verklaarde dynastie gehechte bevolking — eene bezetting van troepen te laten, die niet alleen sterk genoeg was zich met kracht op den haar toevertrouwd post te handhaven, maar van waar uit ook gelegenheid moest bestaan, desvereischt eene mobiele kolonne af te zonderen, om bij eventualiteiten in den omtrek te kunnen ageeren, of de in de afdeeling Martapoera aanwezige posten ter hulp te snellen.

De betrekkelijke nabijheid der hoofdplaats Bandjermasin werd hier buiten rekening gelaten, daar Happé het onraadzaam achtte den zetel van het bestuur door het afzenden van troepen te ontblooten; immers door de eigenaardige en uit een taktisch oogpunt te uitgebreide en ondoelmatige ligging der woningen en gebouwen van Europeanen, gevoegd bij eene in den

ontrek wonende talrijke inlandsche bevolking, die sedert den opstand nooit groot vertrouwen genoot, werd te Bandjermasin zelfs voor jaren nog eene betrekkelijk aanzienlijke troepenmacht vereischt; de successievelijk van Bandjermasin naar Java vertrekkende inlandsche kompagnieën van het 13^e Bataillon Infanterie werden dan ook telkens vervangen door inlandsche kompagnieën van het 7^e Bataillon Infanterie.

De bezetting in de Tanah Laut moest beschouwd worden een onderdeel te zijn van de afdeeling Martapoera, zoodat in deze afdeeling bezet werden:

Martapoera, Rantau, Pengaron, Pleyarie en Tabanio.

Achtereenvolgens deze plaatsen in behandeling nemende, en in verband met vorenstaande beschouwingen, werd de hoofdplaats Martapoera bezet door een garnizoen van 150 bajonetten, waaronder voor $\frac{2}{3}$ Europeanen, onder het kommando van een kapitein, aan wien werden toegevoegd een 1^e Luitenant en twee 2^e Luitenants, benevens een Adjudant-Onderofficier voor de politie.

Rantau in de Benoea Ampat gelegen was de bakermat van den opstand; aldaar zijn de meeste gevechten geleverd, en het was dus noodzakelijk voor deze streken eene bezetting van niet te geringe sterkte te behouden, te meer met het oog op den verraderlijken aard der bevolking, die zelfs onder het sultansbestuur aan orde noch tucht gewoon was, steeds de zijde van den opstand koos, en daarbij nog met grond verdacht werd de hier en daar nog rondzwervende muitelingen te ondersteunen en van het noodige te voorzien. Onze wapenen, uitputting, gebrek en het gemis van invloedrijke, bekwame en energieke volksleiders hebben deze bevolking gedwongen zich te onderwerpen, en Happé beschouwde den duur van ons gezag als nog te kort dan dat zij het heilzame daarvan zou kunnen beseffen,

vooral omdat velen hunner bloedverwanten in den strijd tegen onze troepen het leven verloren, en een geruime tijd wordt vereischt om de zucht naar wraakoefening te smoren, terwijl bovendien de bevolking voor een groot gedeelte — althans in stilte — het oude sultansbestuur terugwenschte, een bestuur waaronder straffeloos de grootste misdaden werden gepleegd, en moord en roof aan de orde van den dag waren.

Naar aanleiding van deze beschouwing werd Rantau bezet met een garnizoen van 100 onderofficieren en manschappen, waarvan $\frac{2}{3}$ uit Europeanen bestonden, onder het bevel van een kapitein met een 1ⁿ en een 2ⁿ luitenant benevens een adjudant-onderofficier.

Deze sterkte achtte Happé voldoende om zonder bezwaar een gedeelte daarvan af te zonderen tot het doen van patrouilles, die meermalen zouden moeten uitgezonden worden om vertooning te maken als anderszins, en ook om tijdelijk Margasarie door een wacht van 1 europeesch sergeant, 1 europeesch korporaal en 14 inlandsche fuseliers bezet te houden.

Pengaron moest bezet blijven tot het observeeren der gebeurtenissen in de Riam-Kiwa en Kanan, welke landstreken aan het Koesansche grenzen, het geliefkoosd oord der opstandelingen, en tot het beschermen van de kolenmijn Oranje-Nassau, die met haar groot aantal dwangarbeiders tevens bewaking behoefde.

Om ondanks de vermindering der troepen in het Marta-poerasche nog desnoods eenige kracht te kunnen ontwikkelen en patrouilles uit te zenden, achtte Happé voor Pengaron eene troepensterkte van 75 bajonetten niet overdreven maar bepaald noodig; het bevel op te dragen aan een 1ⁿ luitenant, aan wien waren toegevoegd een 2e luitenant en een adjudant-onderofficier, dienstdoende officier.

Zelfs later, wanneer de mijn Oranje-Nassau mocht verlaten worden en de mijn Delft te Goenong Djabok werd ontgonnen, oordeelde Happé ook in de nabijheid daarvan eene militaire macht noodig, waartoe de versterking te Pengaron op het doelmatigst kon verlegd worden naar den voet van de Goenong Poeter-Boeloe, een weinig boven de kampong Soengi Allang.

Pleyarie, gelegen in de landstreek Tanah Laut, kon eene belangrijke troepenvermindering ondergaan, want daar bestond sedert een geruimen tijd een bevredigende stand van zaken; evenwel achtte Happé het toch raadzaam de bezetting dezer hoofdplaats te stellen op 50 bajonetten onder bevel van een 1ⁿ luitenant om nog een heilzaam prestige uit te oefenen, zoomede om de c. q. elders verdreven nog omzwerfende opstandelingen te beletten in de Tanah Laut een veilige wijkplaats te zoeken, en desnoods eene patrouille tot opsporing daarvan te kunnen uitzenden.

Tabanio, een aan het strand gelegen plaats, werd vroeger meermalen door zeeroovers bezocht, en vereischte in die opzichten de bescherming van het gouvernement, mede ter bewaking van het aldaar aanwezige zoutpakhuis; verder moest de communicatie over zee met Pleyarie gewaarborgd blijven, waarom eene bezetting van Tabanio door 25 manschappen onder bevel van een adjudant-onderofficier, dienstdoend officier, onvermijdelijk was. Deze bezetting werd als wacht beschouwd en om de maand van Pleyarie uit afgelost.

De hieronder gerecapituleerde bezetting der afdeeling Marta-poera zal een deel uitmaken van het garnizoensbataillon ter Zuid- en Oostkust van Borneo, waarvan Bandjermasin als standplaats der staf werd aangewezen bij gouvernementsbesluit 17 Maart 1864, n°. 18.

Emplacement.	Officieren.				Europeanen.						Inlanders.				Totaal generaal.				
	Kapiteins.	1ste Luitenants.	2de Luitenants.	Adj.-onderoff. dienst. officier.	Totaal.	Adjutant-onder- officier.	Sergeant-Majoor	Sergeanten.	Fouriers.	Korporaals.	Soldaten.	Totaal.	Sergeanten.	Korporaals.	Tamboers of hoorn- blazers.	Fuseliers.	Totaal.	Officieren	Onderofficieren en manschappen.
Martapoera	1	1	2	"	4	1	1	6	1	6	85	100	2	4	4	40	50	4	150
Rantau	1	1	1	"	4	"	1	4	1	4	50	60	1	2	2	35	40	4	100
Pengeron	"	1	1	"	3	"	1	3	1	4	41	50	1	2	2	20	25	3	75
Pleparie	"	1	"	"	2	"	1	1	2	24	23	1	1	1	19	22	2	2	50
Tabanio	"	"	"	"	1	"	1	"	1	14	16	"	1	1	7	9	1	"	25
Totaal	2	4	4	4	14	1	3	15	4	17	214	254	5	10	10	121	146	14	400

Afgescheiden van deze militaire reorganisatie zijn de gebeurtenissen geloocaliseerd in de negen afdelingen, zooals die bij de optreding van Happé waren samengesteld.

Behalve dat deze afdeeling rijk aan steenkolen is, wordt daar ook in het gebergte ten noorden van de steenkolenmijn Oranje-Nassau eene uitgebreide kalksteenformatie aangetroffen; bovendien vindt men er een uitmuntenden kleigrond tot het vervaardigen van metselsteenen. Monsters van die kalksteen zijn met een gunstig resultaat beproefd, zoowel bij de geniedirectie als bij den waterstaat. Verder vindt men in de nabijheid dier plaats op den bodem van de Riam-Kiwa zooveel tinerts dat het wel de moeite waard is om te onderzoeken of er aanleiding bestaat om tot eene exploitatie over te gaan.

Gedurende de maand April 1863 werd het district Riam Kanan verontrust door eene zwervende rooverbende, die eenige kampongs uitgeplunderd en enkele menschen medegevoerd had; volgens geruchten hielden die stroopers — waaronder verscheidene gedroste kettinggangers van Pengaron onder bevel van zekeren Mangoon Yoedo — zich te Langli en Goentoeng Pahoe op. Zoowel militaire als bevolkingspatrouilles werden uitgezonden om hem op te sporen, en het gelukte een dier laatsten eene ontmoeting te Satoei te hebben, waarbij aan de zijde des vijands drie dooden vielen. Bij deze excursie werd vernomen dat Demang Lehman zich met 200 volgelingen, voorzien van 30 geweren, zou ophouden op de grenzen van Koesan, vier marschdagen van Mengappan; hoewel er weinig gehecht werd aan dat overdreven getal volgelingen van dat muitelingenhoofd, zoo werden toch de noodige bevelen gegeven om hem op te sporen en te verdrijven.

In de Benoea Ampat hadden gedurende de maand April eene bende onder Pangeran Praboe Djaya en eene bende onder Darma Patti gezworven, en wel in de omstreken van Telok

Pegat en Simpang Ampat. De patrouilles, die tot opsporing van Rantau en Moengoe Thayoe waren uitgezonden, ontvingen op marsch enkele schoten, zonder dat het haar mocht gelukken den vijand te ontmoeten; eenige dagen later vernam men dat hij die streken verlaten had en naar het Amanditsche was getrokken.

In de maand Mei 1863 waren er verschillende geruchten in omloop omtrent het al dan niet in leven zijn van den Pangeran Antassarie. Zekere Boelat, die in Januari a. p. weggelopen was, tijdens hij aan de kolonne Thissen als gids was toegevoegd, verhaalde dat Pangeran Antassarie nog in leven was, daar hij hem zelf gezien en gesproken had; volgens zijn zeggen was Antassarie wel zwaar door de pokken geschonden, maar behalve dat hij nog leed aan dysenterie, geheel hersteld; drie zijner vrouwen waren aan de Tewé overleden, en men had pas kortelings aldaar de lijkfeesten gehouden. Bij den aanvang van den bekenden Tewé-tocht zou hij de Boven-Doesson reeds verlaten hebben, met het plan om zich met Demang Lehman te vereenigen en zoodra de oogst binnen was de vaan des opstands weder op te steken. Zekere Djaman, van wien nader nog sprake zal zijn, had een tjap van den Pangeran gezien, terwijl te Soengkay een inlander, Dayan genaamd, was gevat, die in het bezit gevonden werd van een tjap van Loera Titing, mede afkomstig van Antassarie. De op den 12^{den} Mei door een politiemandoer gevangengenomen Pembakal Goenong, gewezen hoofd van Baleh, verhaalde evenwel geheel iets anders; volgens zijn beweren heette de zoogenaamde Pangeran Antassarie eigenlijk Pembakal Djaman van Moeara Alangkranak, die betiteld was met Pangeran Antassarie door Pangeran Praboe Anom, alias Goestie Matalie, en Demang Lehman, alias Kiay Adipattie.

Pembakal Djaman geleek sprekend op den werkelijk overleden Pangeran Antassarie, had een kropgezwel, was door de pokken geschonden en klein van gestalte. De gelijkenis moet zeer sterk geweest zijn, daar Pembakal Goenong, die eerst niet in het geheim was ingewijd, ook niet beter wist of het was werkelijk Antassarie.

Toen Boelat in de maand Januari jl. de patrouille Thissen ontvluchtte, en na circa een maand in de bosschen te hebben rondgezworven bij den pseudo-Antassarie werd gebracht, was ook Goenong daarbij tegenwoordig.

Eenige dagen daarna werd Pembakal Djiman door de patrouille Thissen in zijne ladang met zijne vrouw overvallen, daarbij gewond en later door de matrozen gedood.

Deze omstandigheid was zoo het scheen den patrouillekommandant niet bekend, daar in zijn rapport van den 12^{den} Februari alleen werd gemeld, dat op een vluchtenden man en vrouw geschoten was zonder uitwerking. Dat werkelijk Djaman moet zijn aangeschoten, blijkt uit de verklaring van Goenong zeer duidelijk, daar hij de plaats heeft opgenoemd waar dit moet zijn voorgevallen, hetgeen ten volle overeenkomt met het vermeldde onder 12 Februari. De door de patrouille omsingelde loods was werkelijk het verblijf van Pangeran Praboe Anom, doch deze was een oogenblik te voren met zijn volk gevlucht. Verder verklaarde Goenong dat Demang Lehman wel te Sella was geweest, doch zich reeds in Januari jl. te Moeara Kendihin ophield en een zijner onderbevelhebbers, een nogal aanzienlijken troep onder zich hebbende, te Sella woonde. Loeara Titing was het volgens zijne verklaring altijd met Praboe Anom eens geweest en had zich ook bij zijne laatste reis in het Tappinsche te Moeara Kandihin opgehouden.

In hoeverre nu het verhaalde van Goenong waarheid bevatte,

viel moeielijk te beoordeelen, doch Happé kon niet ontveinzen dat het verhaal volgens zijne meening juist moest zijn, omdat eerstens de tijdstippen waarop Boelat gevlucht was en later in onderwerping kwam, vrij juist uitkwamen en tweedens zijne opgaven zeer goed overeenstemden met het vermelde in het rapport der patrouille Thissen.

Niettegenstaande de kapitein F. Schneider — die met eene patrouille naar Moeara Kandihin was opgerukt, alwaar de vijand met Antassarie aan het hoofd voor hem was gevlucht — de verzekering gaf dat Antassarie nog leefde, was toch het tegendeel waar; Antassarie was wel overleden, maar de hoofden der nog aanwezige opstandelingen trachtten het volk wijs te maken dat hij nog leefde, om daardoor meer aanhang te verwerven. Daartoe hadden zij ook van de gelijkenis van Pembakal Djaman met Antassarie gebruik weten te maken. Door het sneuvelen van dezen Djaman was hun plan echter in duigen gevallen.

In den avond van den 6^{den} Mei verscheen bij den controleur te Pengaron zekere aldaar woonachtige inlander Ahim, met eene diepe wond in de kuit. Hij was met twee kameraden naar een der zijtakjes van de Soengei Pinang gegaan om rotting te snijden, toen hij 's nachts door twee personen werd overvallen; ofschoon gewond had hij het geluk te ontkomen; zijne makkers evenwel waren vermoord.

Daar Ahim te weten was gekomen, dat de moordenaars Djamal en Djamain heetten en zich te Antir Akoe ophielden, zoo kwam hij daarvan kennis geven. De moordenaars, onbewust dat hunne misdaad aangegeven was en dus onbezorgd, werden spoedig gevat. Zij bekenden, en verklaarden tot het plegen van den moord te zijn overgehaald door de opstandelingen Kassiem

en Mangoon Singa Wangsa, die zich in de Riam Kanan ophielden te Pantjoeran Kitjil. In den morgen van den 8sten Mei vertrok eene patrouille derwaarts met den moordenaar Djamal tot gids. Hij had echter de patrouille niet op de bewuste plaats gebracht, en onder voorwendsel den weg te hebben vergeten, haar drie dagen laten rondloopen; vervolgd wegens den gepleegden moord, zou hij zich mede over deze handeling te verantwoorden hebben.

Van Pengaron werd het bericht ontvangen dat Demang Lehman het plan had gevormd, om na den oogst weder in het Martapoerasche te vallen; reeds was hij van Sella naar de Riam Kanan op marsch gegaan, na het Koesansche verlaten te hebben. Om hem te gemoet te gaan, zoo mogelijk te verslaan en gevangen te nemen, rukte den 8sten Mei de kapitein J. H. Logeman met eene kolonne sterk 3 officieren en $\pm$ 80 bajonetten, een houwitzer met bediening en de noodige koelies met munitie en vivres voor 24 dagen uit. Den 23sten Mei was deze kolonne zonder vijand bespeurd te hebben, te Koesan aangekomen. De troepen, ofschoon gezond, hadden zeer veel vermoeienissen te doorstaan, de Europeanen leden veel aan ontvelling en zwelling der voeten, daar de schoenen bij de meesten van de voeten waren gevallen. Den 31sten Mei zond de militaire kommandant met den meesten spoed 40 paar schoenen en vivres naar de kolonne. Den 14^{den} Juni kwam de kolonne, na 38 dagen afwezig te zijn geweest, te Martapoera terug; wel is waar had men geen vijand ontmoet, maar toch had de verschijning dier kolonne in het Koesansche goede gevolgen gehad. Te Sella werden eenige verlaten hutten verbrand.

Op de hoofdplaats Martapoera was de assistent-resident tevens

militaire kommandant op het spoor van eene bende gekomen, die voor het meerendeel bestond uit matrozen der laadschouwen en politieoppassers, die zich aan moord en diefstallen schuldig gemaakt hadden zonder achterhaald te zijn. Een nauwkeurig onderzoek bracht aan 't licht, dat de mandoer der politiedienaren Sohat aan het hoofd der bende stond, die hare vertakkingen onder de bevolking der hoofdplaats en onder de matrozen der laadschouwen had. In het verhoor bekende Sohat twee moorden gepleegd te hebben; de overige gearresteerden, allen min of meer schuldig, werden met Sohat overgegeven aan den bevoegden rechter.

Den 17^{den} Juni werden te Martapoera op de meest plechtige wijze de gouvernementsgeschenken uitgereikt aan den regent Pangeran Djaya Pamenang en het gewezen districtshoofd Djamidin.

In de Benoea Ampat vertoonden zich benden muitelingen onder aanvoering van Praboe Anom Kiay Soedo Kerto, welke in de kampongs Rantau Boedjor, Rantau Damar en Benoea Harakit requisitiën hadden gedaan en herhaaldelijk in die streken roof en diefstal pleegden. De kapitein militaire kommandant L. B. Paternostre du Montlion rukte den 26sten Juni met eene patrouille van 60 bajonetten tegen hen op; te Simpang Ampat werden uit het bosch verscheiden schoten op de patrouille gelost, zonder dat het de onzen mocht gelukken den vijand afbreuk te doen; bij eene tweede ontmoeting in de omstreken van Rantau Boedjor was men gelukkiger, de vijand gaf zich aldaar meer bloot, en een welgericht geweervuur had het sneuvelen van Praboe Anom en het verwonden van eenigen zijner volgelingen tot resultaat. Hoewel deze les van eenigen

invloed was, hoofdzakelijk door het sneuvelen van Praboe Anom, een voornaam partijganger, zoo was men toch verplicht aanhoudend patrouilles uit te zenden door de vele moorden, rooverijen en diefstallen, welke zoowel in het Rantausche als in de omstreken van Margasarie gepleegd werden. Eene patrouille van Menjawa uitgezonden, had eene ontmoeting met eene vijandelijke bende van $\pm$ 40 man onder Pangeran Praboe Anom alias Goestie Matalie; deze ontmoeting was zoo verrassend, dat de tot deze bende behorende Toemenggoeng Mongo zich met eenige volgelingen in allerhaast nestelde in een huis, dat zij daarop wanhopig verdedigden; eindelijk na eenige zware wonden bekomen te hebben, gaf Mongo zich over en de overige muitelingen sloegen op de vlucht. Ook heeft in de eerste dagen van Augustus van deze bende veel te lijden gehad de kampong Wang Bangkal; de bewoners hadden zich hardnekkig verdedigd, bekwamen zes gewonden, doch moesten toch bij het einde van den strijd hun kampong aan de vlammen zien prijsgeven.

In de Riam Kanan werden onverwachts de kampongs Apon Lelian en Tembattan door muitelingen onder aanvoering van Demang Lehman overvallen en verbrand. Eene op den 20sten Augustus 1863 van Mengappan uitgerukte patrouille onder bevel van den 2ⁿ luitenant J. M. van der Groen had de muiters te Lelian ontdekt, en ofschoon ze dadelijk op de vlucht sloegen hun toch een doode en eenige gekwetsten bezorgd, terwijl twee vrouwen gevangengenomen werden. De patrouilles, van Martapoera en Pengaron uitgerukt met hetzelfde doel, hadden geene ontmoeting met den vijand gehad; doch door de eerste werden twee spionnen van Demang Lehman gearresteerd, Andin Achmat en Brahim; eerstgenoemde was naar Martapoera gezonden om de twee zich daar bevindende vrouwen van Demang Lehman

op te lichten en bij hem terug te brengen zoomede om amfioen op te koopen, en laatstgenoemde om een brief over te brengen, gericht aan den panghoeloe en al de inwoners van Dalempagger waarbij hun gevraagd werd of eventueel op hunne hulp kon gerekend worden.

In den nacht van den 18^{den} op den 19^{den} September werd de kampong Oedjong Moerong nabij Goenong Lawak door de bende Demang Lehman beschoten en eene poging gedaan die kampong in brand te steken, hetgeen gelukkig nog tijdig door de bevolking werd belet. Na dezen aanval liet dit opstandelingenhoofd, dat zich als gewoonlijk weder aan alle vervolging had weten te onttrekken, geruimen tijd niets van zich hooren; echter werd toch het omliggende terrein van Soengei Allang, alwaar tijdelijk een detachement was geposteed, en ook van Oedjong Moerong voortdurend afgepatrouilleerd, toen op den 30sten September het bericht ontvangen werd, dat Demang Lehman zich met zijnen aanhang te Goenong Taga in de Tanah Laut ophield, en dat hij het plan koesterde om zich te onderwerpen, wanneer hem slechts lijfbehoud verzekerd werd.

Een der vrouwen van Demang Lehman, die zich met eenige bewakers bij Apoei ophield, werd door eene patrouille gevangen genomen en naar Pengaron gevoerd, vanwaar zij den 7^{den} October met eene eveneens gevangengenomen vrouw van Hadjie Boeyassin naar Martapoera werd opgezonden. De patrouille, naar aanleiding van vorenstaande berichten naar Goenong Taga gezonden, vond daar een verlaten bivouac; zij won het bericht in dat Demang Lehman zich weder naar het Koesansche had teruggetrokken.

Den 12^{den} October werd te Pengaron het bericht ontvangen, dat de kampong Moeara Pahoe, aan de Riam Kanan gelegen, door de muitelingen verbrand en de geheele bevolking verloo-

pen was. Oogenblikkelijk werden bevolkingspatrouilles derwaarts gezonden, terwijl op den 16^{den} October ook eene patrouille van 20 bajonetten van Mergappan uitrukte om vereenigd met bovenbedoelde bevolkingspatrouilles, die aangevoerd werden door Pembakal Mail, tegen den vijand te ageeren. Den 21sten October keerde de van Mengappan uitgezonden patrouille zonder den vijand bespeurd te hebben terug; Pembakal Mail was evenwel met zijne bevolkingspatrouilles gelukkiger, hij toch geraakte op den 16^{den} en 17^{den} October in de omstreken van de kampong Hadjawa met den vijand slaags en bracht dezen een verlies toe van twee dooden en verscheiden gekwetsten. In zijne vlucht liet de vijand vele wapens, munitie en eene hoeveelheid zout en kleedingstukken op de plaats achter.

Happé was bedacht op het nemen van maatregelen om Demang Lehman immer op het spoor te blijven en hem niet met rust te laten. Bij dezen zijn laatsten inval in het Martapoerische was het weder overtuigend gebleken, dat Demang Lehman nog geenszins allen invloed onder de bevolking aldaar had verloren, en dat er nog immer personen gevonden werden die hem berichten toezonden en hem van de noodige levensmiddelen voorzagen.

Terwijl alzoo in het zuiden der afdeeling Martapoera tegen Demang Lehman en zijne bende geageerd werd, zat men ook in het noordelijk gedeelte niet stil om de zich nog steeds in de Benoea Ampat schuilhoudende opstandelingen op te sporen en de meest mogelijke afbreuk te doen. Onafgebroken werd er in alle richtingen gepatrouilleerd. Te Serawa werd een dier patrouilles onder bevel van den 2ⁿ luitenant R. H. Clarkson beschoten, maar toen deze in den looppas voorwaarts rukte, sloeg de vijand op de vlucht, een doode achterlatende. Door een der

bevolkingspatrouilles werd met zeer veel beleid, zonder geweld te gebruiken, op den 19^{den} October 1863 te Koelor (Tambar-Ontong) het opstandelingenhoofd Sambang, alias Sultan Koening, gearresteerd, die in 1859 bij het uitbreken der onlusten eene voorname rol gespeeld had, en wiens vader Aling, alias Panambahan Moeda ook wel Radja Moening genaamd, in Februari 1860 in een gevecht tegen onze troepen bij Tambay Mekka was omgekomen. Het verblijf van den oom van Sultan Koening, Asmoe genaamd, die ook veel kwaad gesticht had, was door de verstandige en doeltreffende maatregelen van den controleur der Benoea Ampat, J. J. Meijer, reeds eenige dagen vroeger ontdekt. In zijne schuilplaats overvallen, weigerde hij zich over te geven en werd daarom met de wapens in de hand gevat, en door de tegen hem uitgezonden bevolkingspatrouille gedood.

Den 24sten November werd ter hoofdplaats Martapoera zonder de minste stoornis het doodvonnis voltrokken aan den inlander Andin Achmat, die wegens hoogverraad tijdens den laatsten inval van Demaug Lehman in de maand Augustus jl. door den krijgsraad te velde tot de straf des doods veroordeeld was.

Den 1sten November verliet onder geleide van het inlandsche hoofd Radin Terto eene kleine patrouille, sterk 15 bajonetten, onder aanvoering van den 2ⁿ luitenant J. C. L. Berg, Mengappan, om den opbouw eener nieuwe inlandsche versterking bij Moeara Peruw in de onmiddellijke nabijheid van Rantau Boedjoor te beschermen. Den 3^{den} November ontdekte deze patrouille in de richting van Menjaingin een viertal huizen, welke volgens ingewonnen berichten door een aantal muitelingen bewoond werden. Eene poging om deze huizen te omsin-

gelen mislukte, en men kon alleen de vluchtelingen uit de verte eenige schoten nazenden, terwijl een viertal gevangenen werd gemaakt. Zoodra de benting te Rantau Boedjoor voltooid was, werd zij op den 23sten November bezet door een detachement bestaande uit 1 Sergeant en 14 bajonetten. Deze maatregel deed al spoedig de verloopende bevolking dezer streek terugkeeren, en 83 Dajaks hadden zich reeds in de nabijheid der benting gevestigd.

In den loop der maand November verspreidde zich te Martapoera het gerucht dat Praboe Anom, Djaya Panglima Moeda Laksana, alsook Demang Lehman en Denna Widjaya zich allen met hunne benden in de bergstreken zouden ophouden, gelegen ten noordoosten van Lok Besaar en ten oosten van Kendangan.

De Dajaksche bevolking van Harakit werd sterk verdacht met den vijand te heulen, hetgeen mede met een gedeelte der Kendangansche bevolking het geval was. Happé gaf onder deze omstandigheden de noodige bevelen uit om met bevolkingspatrouilles, ondersteund door kleine detachementen uitgezochte soldaten, zoowel van de Benoea-Ampat als van Allei en Amandit uit tegen de muitelingen te ageeren, hen overal te verdrijven, onophoudelijk te achtervolgen en vooral niets onbeproofd te laten om de hoofden, hetzij dood of levend, in handen te krijgen.

Op den 30sten November rukten drie vrij sterke bevolkingspatrouilles met den Controleur der Benoea-Ampat J. J. Meyer, waaraan een detachement van 25 man onder den 2^{den} Luitenant Clarkson was toegevoegd, tegen Praboe Anom op, die zich naar vermoed werd nog altijd op de oostelijke grenzen der Benoea-Ampat in Harakit ophield. In verband met deze operatie, rukte ook van Pengaron uit een bevolkingspatrouille on-

der Controleur N. van der Stok naar Mangkau op, waaraan waren toegevoegd 15 als kampongbewoners verkleede soldaten.

Door eenige inlanders, tot de patrouille van Rantau behorende, werd op den 4^{den} December bij toeval de schuilplaats van Praboe Anom ontdekt, en wel op den 1500 voet hoogen berg Tamberangan, ten zuidoosten van Boekit Mentjabong.

Niettegenstaande de Luitenant Clarkson dadelijk met zijne manschappen naar dat punt snelde, mocht het hem toch niet gelukken dat opstandelingenhoofd in handen te krijgen. Na een paar geweerschoten op de onzen gelost te hebben, nam hij, hoewel niet zonder veel moeite, met achterlating van al zijne goederen overijld de vlucht; onder een menigte andere goederen werd een vaatje buskruit, een geweer, een vlag en de gele hoofddoek van Praboe Anom buitgemaakt. Een zijner volgelingen werd nog achterhaald en afgemaakt, doch hijzelf en de overigen ontkwamen door het dichtbegroeide bosch in de richting van Mangkaok.

Het geheele gevolg van Praboe Anom bestond uit slechts acht mannen en twee opgeschoten jongens; eerst voor acht dagen geleden, had hij het Alleische, waar hij onophoudelijk door bevolkingspatrouilles werd verontrust, verlaten, en zeker had hij niet vermoed, reeds zoo spoedig in zijn bijna ontoegankelijke schuilplaats te zullen worden overvallen. Van Goe-nong Tamberangan begaven onze patrouilles van Rantau zich almede naar Mangkaok, en men was daar tot den 9^{den} December bezig het terrein en de omstreken te doorzoeken; het gelukte evenwel niet Praboe Anom op het spoor te komen. Intusschen moest deze laatste affaire hem wel moedeloos gemaakt hebben, en konden de resultaten dier operatiën tegen Praboe Anom, al waren zij dan ook niet met den gewenschten uitslag, (de gevangenneming van dat opstandelingen-

hoofd), bekroond, toch van veel belang worden geacht, daar zij er allicht toe leiden konden dat hij zich, om uit zijne hulpeloozen toestand te geraken, spoedig op genade of ongenade overgaf.

Deze patrouilles, die in een nog onbekend, schier ontoegankelijk terrein hebben geageerd, verdienen voor haren aan den dag gelegden ijver en volharding allen lof. Den in die streken woonachtigen Dajakstammen, die nog nooit met ons in aanraking waren geweest, werd door deze patrouilleering meer vertrouwen jegens ons bestuur ingeboezemd, en hun werd aangeraden zich van allen omgang met de muitelingen te onthouden.

Den 12^{den} December 1864 kwamen te Rantau in onderwerping de opstandelingen Toemenggoeng Sampan en Kiay Moeda Salana; terwijl ook de vrouw van Goestie Kassan, Minah genaamd, alsmede hare dochter Goestie Galoeh, weduwe van den vroeger gesneuvelden Goestie Brahim, te Marampiouw aankwamen en van daar naar Margasarie gebracht werden. Zij verklaarden uit het Amanditsche te zijn gekomen, en dat Goesti Kassan reeds voor 1½ maand aan ziekte overleden was. Dit bericht werd echter niet vertrouwd. Eenige dagen later kwam nog te Rantau in onderwerping de opstandeling Pembakal Laga met acht volgelingen.

In de Benoea-Ampat werd door de bevolking, ondersteund door kleine detachementen soldaten, voortdurend gepatrouilleerd; door een dezer patrouilles werd de Toemenggoeng Sahidin, een berucht rivierroover en aanvoerder van het bekende gevecht te Soengei Babalé, overvallen en neergeschoten, nadat reeds een paar dagen vroeger twee zijner volgelingen hetzelfde

lot hadden ondergaan. Dit treffen had plaats achter de kampongs Prigei en Serawa.

Den 15^{den} Januari kwam te Rantau in onderwerping Toemenggoeng Mongo en werd hem vergiffenis geschonken.

De patrouilles in de Benoea-Ampat stonden niet stil; voor hare operatiën hadden zij den laatsten tijd gekozen het terrein gelegen tusschen de rivieren Tapin en Mangkaeok, behoorende tot het bekken der Negararivier. Pembakal Mael met zijne patrouille ontdekte hier nog verscheidene door de opstandelingen aangelegde ladangs; zijne ontmoeting aldaar met den vijand had ten gevolge, dat deze met achterlating van een doode op de vlucht sloeg. Op aanwijzing der onlangs in onderwerping gekomen Toemenggoengs Sampan en Mongo was het ook aan eene andere patrouille onder den Pembakal Doelaba gelukt in het terrein tusschen de beide genoemde rivieren de schuilplaatsen en ladangs van een veertigtal opstandelingen (mannen, vrouwen en kinderen) te ontdekken, waaronder zich ook Derma Djaya bevond. De vijand sloeg op de vlucht en de ladangs werden door ons vernield.

In de Benoea Ampat en de beide Riams werden gedurende de maanden Januari en Februari Demang Lehman en Praboe Anom onophoudelijk door bevolkingspatrouilles vervolgd; Praboe Anom bezat niets meer, zelfs niet de onontbeerlijkste levensmiddelen, en werd slechts vergezeld van Toemenggoeng Djaya Warna, Pembakal Aboel, 3 mannelijke en 4 vrouwelijke volgelingen. Volgens verscheidene berichten hadden beide opstandelingenhoofden de wijk genomen naar het Koesansche; van Demang Lehman werd zulks bewaarheid door zijne arrestatie in Batoe Litjien op den 21sten Februari 1864.

Te Rantau werd op den 12^{den} Februari aangebracht het

hoofd van den opstandeling Radin Ali Bassa, alias Koentjir, en kwam in onderwerping de inlander Djamal, volgeling van Demang Lehman, terwijl te Tamberangan op dienzelfden dag Kiay Soeta Djaya zich had onderworpen met 13 volgelingen.

Aangezien de militaire post te Moengoe Thayoe door Happé beschouwd werd van geen nut meer te zijn, daar het Moeningsche naar het scheen door de bevolking was verlaten, het opstandelingenhoofd Praboe Anom uit het naburige gebergte was verdreven en de meesten zijner hoofden en volgelingen zich hadden onderworpen, zoo werd machtiging verleend om onze tijdelijke versterking aldaar te ontruimen, de benting te slechten en de nog bruikbare materialen naar Rantau over te brengen. Happé oordeelde, dat, mochten er zich weder opstandelingen in die streken vertoonen, het verdrijven van hen zeer goed kon geschieden door bevolkingspatrouilles van Pengaron en Rantau uit met de noodige militaire macht versterkt. Ook verleende Happé machtiging op den 15^{den} Maart d. a. v. de bezetting te Margasarie in te rukken. Deze post had alleen nog maar het nut om bij rivierroof dadelijk hulp te kunnen verleenen, waarom het dan ook voldoende geacht werd, dat hij bezet bleef door een detachement van 12 inlandsche militairen, met een Europeesch Korporaal en gekommandeerd door een flink Europeesch Sergeant, welk detachement om de 14 dagen van Rantau uit moest afgelost worden.

Het voltrekken van het doodvonnis op den 27sten Februari 1864 te Martapoera aan Demang Lehman had blijkbaar eene gunstige uitwerking op de bevolking; en vooral op dat gedeelte der bevolking, hetwelk hem steeds heimelijk gesteund had; onder deze omstandigheden was het te meer noodzakelijk ter

verzekering van eene duurzame rust in deze afdeeling, om onvermoeid alle pogingen in het werk te stellen ook Praboe Anom, Aria Pattie en andere opstandelingen in handen te krijgen.

Op den 24sten Maart 1864 des morgens ten 9 ure werd te Martapoera door Happé op plechtige wijze geïnstalleerd de tot assistent-resident benoemde ambtenaar G. A. van Delden. Hierdoor was het civiel en militair gezag niet meer vereenigd en de assistent-resident kon zich alzoo meer onverdeeld aan het bestuur en de belangen zijner afdeeling wijden. Daar Martapoera te beschouwen was als een punt dat permanent moest bezet blijven, maakte Happé van zijne tegenwoordigheid gebruik om tot de keuze van een militair emplacement over te gaan, ten einde daarna de noodige voorstellen te doen voor den bouw van eene versterking en een kampement.

De stelling van het nieuwe emplacement maakte Happé afhankelijk van het punt, waar het monument ter eere der gesneuvelde Officiëren zou dienen geplaatst te worden; de vergunning tot oprichting van dit gedenkteeken ter hoofdplaats Martapoera werd dagelijks van de regeering verwacht.

Ten gevolge van den toenemend bevredigenden toestand in deze afdeeling gaf Happé machtiging tot het inrukken van den vooruitgeschoven post Menjawa, zoomede met ultimo April van de bezetting te Mengappan; de troepen van deze bezettingen en van de vroeger ontruimde plaatsen Margasarie en Moengoe Thayoe werden naar Martapoera opgezonden.

Te Margasarie was de kommandantswoning tot een versterkte passangrahan ingericht en waren om een vijandelijken aanval met vrucht te kunnen afweren, de twee diagonaal liggende

hoeken cirkelbastionvormig uitgebouwd en van eene gepalisadeerde keelsluiting voorzien, zoodat deze passangrahan de aldaar geplaatste wacht c. q. tot reduit kon dienen.

Kort na het inrukken en verlaten van den post te Moengoe Thayoe werd het bericht ontvangen, dat het aldaar gelegen graf van den op 5 Februari 1860 te Tambay Mekka gesneuvelde 1sten Luitenant der Infanterie P. Blondeau geschonden was. Onmiddellijk werd een bevolkingspatrouille derwaarts gezonden om den staat van zaken te onderzoeken en zoo mogelijk de daders op te sporen. Dit onderzoek evenwel liep niet bevredigend af, alleen vernam men, dat de graven der overige Europeanen ongeschonden waren gebleven, en dat de hoofden der kampongs verantwoordelijk waren gesteld voor deze grafschennis. In de maand Juli stelde de Controleur der districten Benoea Ampat en Margasarie persoonlijk een onderzoek op de plaats in; uit dit onderzoek bleek, dat ter diepte van 1.30 Ned. el het geraamte nog in zijn geheel in het graf aanwezig was, de kleedingstukken ongeschonden waren, en het graf door de schenners slechts ter diepte van 0.75 Ned. el was uitgedolven.

Den 2^{den} Mei keerde een bevolkingspatrouille onder aanvoering van den Pembakal Mail terug, na den 11^{den} April t. v. van Pengaron uitgezonden te zijn ter opsporing van Pangaran Praboe Anom, alias Goestie Matalie. De schuilplaats van dit opstandelingenhoofd op den berg Pamidjawan aan den oorsprong der Soengei Pakoe-anjan werd ontdekt, doch verlaten bevonden; volgens aldaar ingewonnen berichten, wist men niet waarheen hij getrokken was, doch had men wel vernomen dat hij vergezeld was van Toemenggoeng Djaya Warna, diens broeder Tinhan

en eene vrouw. Twee volgelingen van het districtshoofd van de Benoea Ampat Kiay Matarip hadden hem te Batoe Beholang ontmoet en hem aangespoord, — daar zij geene poging durfden wagen om hem te arresteeren, — zich te Rantau vrijwillig te onderwerpen; hij bekende daartoe niet te durven overgaan, omdat hij het bestuur had misleid, doch dat hij zich naar de Oostkust begaf om voor zijne onderwerping te Barabei-ie vooraf de hulp in te roepen van Pengatoewa Tenang of Radhen Hassan.

In de eerste dagen der maand Mei 1864 kwam bij Happé het bericht van den Kommandant der troepen in het Martapoerasche, dat het opstandelingenhoofd Praboe Anom zich op de grenzen van de Benoea-Ampat en Riam-Kiwa in het Amanditsche ophield. Happé, wiens taktiek steeds een rusteloos vervolgen van opstandelingen was, deed hiervan dadelijk mededeeling aan den Kommandant der troepen, tevens assistent-resident in de Afdeeling Amoenthay, en vaardigde bevelen uit tot het afzenden van Martapoerasche en Amanditsche bevolkingspatrouilles, versterkt met eenige verkleede inlandsche militairen.

Bekend met de schroomvalligheid der aanvoerders van dergelijke patrouilles, om de grenzen der afdeeling waaronder zij behooren te overschrijden, liet Happé de aanvoerders der gemelde patrouilles nog mededeelen, dat wanneer men een mitelingenhoofd van nabij vervolgd had, het overschrijden der grenzen verplichtend was en daarin geene aanleiding mocht worden gezocht om, zooals wel meer gebeurde, de vervolging te staken, zoodra de vervolging in een ander district overging.

Ingevolge deze bevelen waren van Rantau verschillende patrouilles uitgerukt, die elk voor een twaalftal dagen van vivres werden voorzien, terwijl van Barabei-ie twee patrouilles onder de hoofden Demang Wira Yoeda en Tjakra Widjaya tegen

Praboe Anom werden afgezonden; de eerste bezette met 60 man de grenzen der landschappen Mangkaeok en Koesan om daar de communicatie te beletten; de tweede trok met 40 man naar Hauer Koenig (in het Amanditsche) om zich daar in verbinding te stellen met de patrouille van Rantau.

Den 13^{den} Mei was Tjakra Widjaya met zijne patrouille te Barabei-ie teruggekeerd. Hij had eene bevolkingspatrouille van Rantau ontmoet en eenigen tijd in verbinding met haar geageerd, doch geen vijand gezien en niets van Praboe Anom vernomen. Beide patrouilles hadden terzelfdertijd den terugtocht aangenomen, de patrouille Demang Wira-Yoeda was echter in de aangegeven positie gebleven; terwijl van Pengaron den 19^{den} Mei nog een bevolkingspatrouille, sterk 25 man en 8 verkleede militairen, mede ter opsporing van Praboe Anom was uitgerukt, om zich over Boekit Maihi, Lombok Dalem en Moeara Pihik naar Koesan te begeven. Deze laatste patrouille keerde den 8sten Juni te Pengaron uit het Koesansche terug. Zij bracht van Koesan mede het opstandelingenhoofd Kiay Derma Widjaya, die zich met al zijne volgelingen vrijwillig had onderworpen. De laatsten waren echter onder bewaking van het hoofd der bovengemelde bevolkingspatrouilles te Pagattan wegens ziekte en uitputting van krachten achtergebleven; zij waren, door de rusteloze jacht die op hen was gemaakt tot zelfs in hunne onherbergzaamste oorden, zoo verzwakt, dat het onmogelijk was hen naar Pengaron over te brengen; zij moesten zoo spoedig mogelijk met prauwen dan wel met eenige andere zich voordoende scheepsgelegenheid naar Bandjermassin overgevoerd worden, alwaar omtrent hen door Happé eene beschikking zou worden genomen.

Deze bende van Kiay Derma Widjaya bestond uit de volgende meer of min belangrijke hoofden, als:

Toemenggoeng Aria Pattie alias Karimoedin; Goestie Koenang; Pembakal Goebar; Goestie Achmat; Radhen Djimat alias Soetoel; Toemenggoeng Boelan; Sahari alias Katissa; Kiay Derma Yoeda alias Kalmor; Maas Manban Batjoek; Derma Kara Bakar; Merti Djaja, Patra Widjaya Taha en Pembakal Achmat, met nog 200 personen, zoo mannen, vrouwen als kinderen.

Daar van Kiay Derma Widjaya niets anders bekend was als dat hij bij het leven van Demang Lehman als een van diens trouwste aanhangers beschouwd werd, zonder voor het overige veel op zichzelf te hebben geageerd, zoo werd hem vergiffenis geschonken; den 20sten Juni legde hij in handen van den assistent-resident den eed van trouw aan het gouvernement af.

Toen Praboe Anom alias Goesti Matalie zich, na eene rustelooze vervolging en zonder den minsten aanhang ook onderworpen had, beschouwde Happé de rust in het Martapoerasche nagevoeg verzekerd, althans het was reeds twee maanden dat er niets bijzonders in de afdeeling voorviel; op het onverwachtst evenwel ontving Happé den 18^{den} October de tijding van den Militairen Kommandant van Allei en Amandit, dat deze van spionnen had vernomen, dat zekere Pengatoea Daut, volgeling van Goestie Mad Said, zich met eene bende van $\pm$ 60 gewapenden in de Benoea Ampat zou ophouden; dat reeds een verblijf voor Goestie Mad Said, die met 400 volgelingen uit de Boven-Doesson werd verwacht, in gereedheid was gebracht en het plan bestond om een inval in het Martapoerasche te doen.

Den 21sten October ontving Happé weder tijding van Amoenthay, dat Pengathoea Daut — na de bevolking te hebben gedwongen in de nabijheid van Goenong Singkalang en de Soengei Madeoemboe en Boedjoer (ten zuidoosten van Rantau) eene

loods van $\pm$ 100 vademen lang te bouwen en in gereedheid te brengen — zich op weg had begeven om Goestie Mad Said uit de Boven Doesson te gaan afhalen.

Hoewel bij Happé redenen bestonden om aan de waarheid der van Amoenthay ontvangen berichten te twijfelen, zoo vaardigde hij desniettemin bevelen uit om de noodige nasporingen te doen en gaf hij last om, bijaldien zulks ter verdediging van Rantau noodig mocht geacht worden, het detachement te Margasarie in te trekken en de passangrahan aldaar door het districtshoofd Doehoesin, wiens trouw en moed bewezen zijn, te doen bewaken.

Den dag daarna, den 22sten October, kreeg Happé de tijding van Martapoera, dat van Rantau eene militaire en bevolkingspatrouille, sterk 55 man, onder het bevel van een officier naar Goenong Singkalang en de Soengeis Boedjoer en Madioemboe was gezonden. Deze patrouille had het geheele terrein doorkruist, doch geen spoor van muitelingen of van een loods die zich daar of ergens anders zou bevinden ontdekt; integendeel scheen het terrein in een langen tijd door niemand bezocht te zijn geweest, zooals bleek uit de overal dichtgegroeide paden.

De laatste berichten uit de afdeeling Amoenthay van den 25sten October waren eveneens van geruststellenden aard en men scheen ook daar tot de conclusie te zijn gekomen, dat die geruchten betreffende Pengatoea Daut en Goestie Mad Said geen geloof verdienden.

De bevolking der Benoea Ampat was volkomen rustig, de bazaars werden voortdurend druk bezocht en verloop van volk, hetwelk, indien er iets ophanden is, gewoonlijk plaats vindt, werd niet opgemerkt, integendeel werden de bevelen van het bestuur stiptelijk opgevolgd en had blijkbaar het grootste gedeelte der bevolking zich aan onze zijde geschaard.

Op den 21sten November werd met de overgave van het militair kommando door den Majoor der Infanterie G. L. C. C. van Vugt aan den Kapitein der Infanterie de Infanterie-bezetting in het Martapoerasche teruggebracht tot de sterkte, die was aangegeven bij de voorloopige reorganisatie, goedgekeurd bij Gouvernementsbesluit 19 Juni 1864 n°. 75.

Den 9^{den} April werd door Kolonel Happé te Martapoera in tegenwoordigheid van Europeesche en inlandsche ambtenaren, de hoofden en verdere voorname ingezetenen, geïnstalleerd de nieuwbenoemde regent Pangeran Soeria Winata, vroeger hoofdjaksa te Bandjermassin.

In de maand Augustus 1865 ontving Happé het bericht, dat van de nieuwe versterking te Rantau de gracht, de zuidelijke face, de palissadeering en het bastion voltooid waren en de werkzaamheden aan de oostelijke face met ijver werden voortgezet; men was dus overtuigd dat in de eerste helft der maand October de geheele versterking gereed kon zijn.

Verder bleef deze afdeeling onder het hoofdbestuur van Happé rustig en is hier alleen nog te vermelden het ongeluk, aan ons verdienstelijk en getrouw districtshoofd Kiai Doehoesin overkomen; hij toch was waarschijnlijk op den 6^{den} April 1866 het slachtoffer geworden van een kaaiman; men vond althans, nadat hij spoorloos verdwenen was, zijne sandalen op de battang voor zijne woning; hij had die waarschijnlijk uitgetrokken om zich in de rivier te gaan baden, de gewone reiniging vóór het doen van het morgengebed.

AMOENTHAY.

Het civiel en militair bestuur in deze afdeeling bleef vereenigd onder den Majoor der Infanterie A. de Veer de Rochemont tot den 2^{den} September 1864, op welken datum het civiel bestuur in naam overging op den nieuwbenoemden assistent-resident K. W. Tiedtke. Het militair kommando werd door genoemden hoofdofficier op den 15^{den} Maart 1865 overgegeven aan den kapitein der Infanterie K. van der Heyden; het civiel bestuur ging eerst op den 21sten Maart 1865 — na afloop der zending naar de Boven-Doesson, dezen ambtenaar opgedragen door Happé — feitelijk over op den assistent-resident K. W. Tiedtke. Den 16^{den} Augustus 1865 gaf van der Heyden het militair kommando weder over aan den kapitein B. M. H. Thörig.

Aan het Bestuur van Amoenthay waren toegevoegd:

De regent Kiay Toemenggoeng Djaya Negara,

» djaksa Mas Retno Kesoemo,

» mufti Hadji Mohamad Taib,

Het districtshoofd van Amoenthay Kiay Warga Kasoemo,

»   »   » Negara Kiay Soeta Sami,

»   »   » Balangan Kiay Radhen Mas Wira Yoeda,

De panghoeloe van Amoenthay Hadji Sapiehoedin,

»   »   » Negara Hadji Djahidin,

en de panghoeloe van Balangan, Toean Blandoe.

Tot de afdeeling Amoenthay behooren de districten Allei en Amandit, en Tabalong met Kaloewa.

Allei en Amandit werden bestuurd door den kapitein der Infanterie, waarnemend controleur der eerste klasse, K. van der Heyden, met toevoeging van:

Het districtshoofd van Allei Kiay Demang Yoeda Negara,

» » » Amandit Kiay Draboe,

Den panghoeloe van Allei Hadji Abdoel Kapi, en

» » » Amandit Hadji Matali.

Tabalong en Kaloewa werden bestuurd door den Kapitein der Infanterie, waarnemend controleur der 2de klasse A. van den Hurk, met toevoeging van:

Het districtshoofd van Tabalong Kiay Demang Mangoen Yoeda,

» » » Kaloewa Kiay Taher,

Den panghoeloe van Tabalong Hadji Pandoeh, en

» » » Kaloewa Hadji Abdoel Madjid.

De navolgende veranderingen hadden in de verschillende besturen plaats.

Amoenthay, toegevoegd de ambtenaren ter beschikking F. C. L. D. de Ruessy en J. L. L. van Leeuwen; en de panghoeloe van Negara Hadji Djahidin vervangen door Hadji Abdoel Hassan in het jaar 1864. In het jaar 1865 de regent van Amoenthay Kiay Toemenggoeng Djaya Negara benoemd tot Radhen Adipatie en alzoo genaamd Radhen Adipatie Djaya Negara.

Allei en Amandit, het civiel bestuur overgenomen van den Kapitein K. van der Heyden door den controleur der eerste klasse J. J. Meyer in het jaar 1864. In het jaar 1865 de

panghoeloe Hadji Matalie vervangen door Hadji Mohamad Ali.

Tabalong en Kaloewa, het civiel bestuur overgenomen van den Kapitein A. van den Hurk door den controleur der derde klasse B. J. Suringa, het districtshoofd van Tabalong Kiay Demang Mangoen Yoeda vervangen door Demang Wira Yoeda, en het districtshoofd van Kaloewa Kiay Taher vervangen door Toemenggoeng Tjakra Negara in het jaar 1864.

Militaire reorganisatie.

Het was in het begin der maand Juni 1864 dat Happé, na de goedkeuring van het gouvernement ontvangen te hebben, overging tot eene vermindering der militaire macht in deze afdeeling, daarbij aantoonende de noodzakelijkheid van het bezet houden der navolgende plaatsen, waarin de afdeeling ten gevolge dezer vermindering definitief moest verdeeld worden, als

Amoenthay,
Barabei-ie,
Kendangan,
Tandjong, en
Awayang.

Als algemeene beschouwing vestigde Happé de aandacht op den geruimen tijd, gedurende welken in deze afdeeling de rust om zoo te zeggen ongestoord bleef, vooral met het oog op het trouweloos en verraderlijk karakter der bevolking en den tegenzin, waarmede zij zich aan ons bestuur had onderworpen; dit gevoegd bij den directen of indirecten invloed der nog in

verzet zijnde en omzwerfende mitelingen, maakte het geraden de genoemde posten nog in de eerste tijden op zoodanige wijze te blijven bezetten, dat niet alleen die punten zelve tegen een coup de main waren gewaarborgd, maar dat van daar uit ook desnoods met kracht in de geheele landstreek kon geageerd worden, en de communicatie onderling en met de hoofdplaats Bandjermassin geopend bleef.

Door het bezet houden dezer plaatsen met hare reeds bestaande versterkingen zou, daarvan was Happé overtuigd, dit doel het best worden bereikt, en het nog steeds vereischte prestige behouden blijven.

Omtrent elk dier plaatsen kan meer in het bijzonder nog het volgende worden opgemerkt:

De hoofdplaats Amoenthay is de verblijfplaats van een zeer fanatiek en ongunstig bekend gedeelte der bevolking en ligt ongeveer in het midden der afdeeling. Goede door ons aangelegde wegen verbinden haar met de voornaamste andere plaatsen; zij is gedurende het grootste gedeelte van het jaar met kleine stoomschepen en prauwen rechtstreeks van Bandjermassin uit te naderen, bezit een betrekkelijk uitgebreiden kleinhandel, en zal dus, alhoewel in een lage moerassige en dientengevolge niet zeer gezonde landstreek gelegen, toch het geschiktste punt wezen tot verblijf van het hoofd van 't bestuur; daarbij zal zij de grootste bezetting vereischen, niet alleen dewijl ons etablissement daar grootere uitgebreidheid dan elders in die afdeeling erlangt, maar ook dewijl men van daar uit het spoedigst andere bedreigde punten kan te hulp komen.

Ten gevolge van deze beschouwingen werd Amoenthay bezet door 175 bajonetten, waarvan $\frac{3}{5}$ uit Europeesche en $\frac{2}{5}$ uit inlandsche militairen bestond, gekommandeerd door een kapitein, terwijl om in de verschillende takken van dienst te voorzien

dezen kapitein toegevoegd werden twee 1ste Luitenants, twee 2de Luitenants en een adjudant-onderofficier dienstdoende officier.

Barabei-ie volgde in belangrijkheid op Amoenthay en was de hoofdplaats van Allei. Wel was de ligging van Barabei-ie, uit een strategisch oogpunt beschouwd, niet de beste uit dat landschap — tusschen Walankoe en Pamankée zou de ligging als zoodanig wellicht beter zijn — doch als zetel van het civiel gezag in Allei en Amandit, te midden der meest bewoonde plaatsen, vereischte Barabei-ie eene bezetting, bestemd om gelijktijdig op de gebeurtenissen in evengenoemde landstreken een wakend oog te kunnen houden.

Barabei-ie was verreweg het meest bevolkte, schoonste en gezondste gedeelte der afdeeling Amoenthay en leverde de beste bronnen op om den verkeerden geest, die toen nog onder de bewoners heerschte, te voeden en de omzwerfende muitelingen en kwaadwilligen te verschuilen, en moest daarom zulk een sterke bezetting hebben, opdat onmiddellijk in den omtrek zoowel in Allei als in Amandit kon worden geageerd en Kendangan zoo mogelijk ter hulp gesneld. Dit was vooral wenschelijk, omdat de gemeenschap met Amoenthay langs de Soengei Krias (tusschen de Balangan-rivier en kampong Djatoh) in gewone tijden slechts met kleine djoekongs kon geschieden en alzoo van dáár geen onverwilde en genoegzame hulp kon worden verkregen, althans totdat later, — bij voltooiing van den in aanleg zijnden landweg tusschen Amoenthay en Barabei-ie, en als de stand van zaken voortdurend bevredigend was — waarschijnlijk tot eene vermindering der bezetting kon worden overgegaan.

In verband hiermede werd voor Barabei-ie eene bezetting vereischt van 125 onderofficieren en minderen onder bevel van een kapitein, een 1sten en een 2^{den} Luitenant met een adjudant-onderofficier dienstdoenden officier.

Kendangan was de hoofdplaats van Amandit en de bevolking aldaar kon over het algemeen beschouwd worden ons minder toegenegen te zijn dan die van Allei, zij had gedurende de onlusten krachtdadig de muitelingen met alle middelen ondersteund.

Amandit was na Allei het meest bevolkt, en had in gesteldheid van grond, vruchtbaarheid als anderszins veel overeenkomst met dit landschap; het blijven bezetten van eerstgenoemd district werd alzoo door Happé hoogst noodig geacht, waartoe het bestaande Kendangan zich als vanzelve aanwees; om dezen post naar eisch te kunnen verdedigen en zoo noodig eene kleine patrouille uit te zenden, diende hij eene troepensterkte te hebben van een 1ⁿ Luitenant, een adjudant-onderofficier dienstdoenden officier en 50 bajonetten.

Tandjong in het district Tabalong eischte eveneens eene militaire bezetting, uithoofde van den nog niet geheel te vertrouwen aard der bevolking; de bestaande versterking te Tandjong diende daarom evenals te Kendangan behouden te blijven en hier — het was de verst vooruitgeschoven post — kon bezwaarlijk eene mindere troepensterkte worden gegeven dan van een 1ⁿ Luitenant, een adjudant-onderofficier dienstdoenden officier en 50 onderofficieren en minderen.

Op Awayang in het district Balangan met Petap was hetzelfde toepasselijk wat van Tabalong en Amandit met betrekking tot den geest der bevolking gezegd is. Vooral het Petapsche, dat aan de Oostkust grenst en verdacht werd nog kwaadwilligen te ondersteunen, vereischte een waakzaam toezicht met eene bezetting van een 1ⁿ Luitenant, een adjudant-onderofficier dienstdoenden officier en 50 onderofficieren en minderen.

Tandjong en Awayang, op welke punten bijna alle hoofdwegen die deze streken doorsnijden, te zamen komen, waren

voorzeker voor eene bezetting het doelmatigst gelegen. In de eerste tijden achtte Happé het echter noodig dat de hulpbenting te Pringien door de vertrouwde bevolking bezet bleef, om Awayang te kunnen approviandeeren en den overgang van de Balangan rivier te verzekeren.

Ten opzichte van het toenmaals nog bezet houden van Parang werd aangeteekend, dat deze versterking kon worden verlaten en geslecht, zoodra de beruchte opstandeling Naro, die zich in de streek van Balangan moest ophouden, zou zijn verjaagd of gearresteerd, waartoe geene pogingen onbeproefd werden gelaten.

Later was Happé van voornemen, door middel der betrokken autoriteiten, over te gaan tot het organiseren van artillerie, administratie, geneeskundigen en geniedienst; dit alles behoorde zijns inziens meer tot eene a.s. definitieve dan wel tot deze voorloopige reorganisatie.

Evenals de infanterie-bezetting der afdeeling Martapoera maakte ook die van de afdeeling Amoenthay een onderdeel uit van het garnizoens-bataillon in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.

**SAMENSTELLING DER TIJDELIJKE INFANTERIE-BEZETTING
IN HET AMOENTHAYSCHE.**

Goedgekeurd bij Gouvernements-besluit dd. 17 Maart 1864, n°. 18.

Emplacement.	Officiëren.				Totaal.	Europeanen.					Inlanders.				Totaal generaal.		
	Kapiteins.	1ste Luitenants.	2de Luitenants.	Adj.-onderoff. dienstd. officier.		Sergeant-Majoor.	Sergeanten.	Fouriers.	Korporaals.	Fuseliers.	Totaal.	Sergeanten.	Korporaals.	Tamboers of Hoornblazers.		Fuseliers.	Totaal.
Amoenthay .	1	2	2	1	6	1	7	1	8	93	110	3	4	4	54	65	175
Barabei-ie .	1	1	1	1	4	1	5	1	6	67	80	2	3	3	37	45	125
Kendangan .	"	1	"	1	2	"	1	1	2	24	28	1	1	1	19	22	50
Tandjong . .	"	1	"	1	2	"	1	1	2	24	28	1	1	1	19	22	50
Awayang . .	"	1	"	1	2	"	1	1	2	24	28	1	1	1	19	22	50

In de maand April 1863, dus kort na het optreden van Happé, werden in de tot deze afdeeling behorende districten Allei en Amandit krachtige maatregelen genomen ter verrijding van 's vijands plannen om zich meester te maken van de door de bevolking verzamelde goudopbrengst. Een der bevolkingspatrouilles was met een gewenschten uitslag slaags geweest met den vijand, die met verlies van twee dooden op de vlucht was gegaan. Eene andere patrouille uit Kendangan onder bevel van den 1ⁿ Luitenant P. J. Blok was het gelukt om de bende van den djoeroetoelies Matarip uit elkander te drijven; een man van den vijand viel ons in handen, die echter kort daarna aan bekomen wonden overleed. Deze patrouille had nog getracht om van Lok-Besaar uit tot aan Sampanahan door te dringen, doch was eindelijk verplicht uit gebrek aan gidsen

naar Kendangan te retourneren. Eene patrouille van Sambouw onder de bevelen van den europeeschen sergeant Lievens, stuitte in den omtrek van Pegat Singang op den vijand; onmiddellijk ging de wakkere aanvoerder tot den aanval over, waarop de vijand met achterlating van drie dooden en eenige geweren op de vlucht sloeg; eene vervolging was voor de onzen onmogelijk.

Over het geheel genomen was de toestand in deze twee districten toch niet ongunstig te noemen, daar de bevolking zelve alle krachten inspande om den vijand afbreuk te doen en van hare zijde buitendien een goeden wil toonde in het aanleggen en verbeteren van wegen.

In het Petapsche werden gedurende de werkzaamheden aan den opbouw onzer versterking te Awayang en bij het opvoeren der vivres van Pringien langs de Petaprivier in de eerste dagen der maand April 1863 onze troepen voortdurend beschoten. Den 5^{den} April werd de officier van gezondheid 3^e kl. H. H. Dieperink te Awayang verwond door een schot in den arm. Deze toestand vereischte dringend eene spoedige verandering, waarom dan ook onze troepen dagelijks uitrukten, totdat het hun eindelijk gelukte de beide Petapoovers geheel van vijanden te zuiveren, de versperringen in de rivier op te ruimen en de benting te voltooiën. Verder werden in alle richtingen patrouilles uitgezonden om de bevolking, die in den beginne met have en goed in de wildernis gevlucht was, ten einde de plunderingen van de bende van Naro te ontloopen, over te halen naar hare kampongs terug te keeren. Van lieverlede begon dan ook de bevolking vertrouwen te stellen in onze vestiging in het Petapsche, en kwamen verscheiden voorname hoofden, waaronder Sindo Pattie, hoofd van Goenoeng, Batoe en Nahoedin, hunne onderwerping aanbieden.

Ali-Yoeda alias Naro was door de bevolking genoodzaakt geworden de districten Petap en Balangan te verlaten en trok volgens geruchten, vergezeld van eenige volgelingen en eenige krankzinnige vrouwen, die de bevolking tot het beratippen overhalen, naar het Tabalongsche; zijne pogingen aldaar waren evenwel vruchteloos gebleven en hij was gedwongen geworden te vluchten; volgens de mededeeling van spionnen trachtte hij tusschen Tabalong en Kaloewa door te dringen om zich met den Passerees Pangeran Maas naar de Boven-Doesson te begeven. De noodige bevelen waren gegeven om hem in de streken van Tandjong, Tameang Layang, Mantallat en Tewe op te sporen en te verdrijven.

Door de krachtige medewerking der goedgezinde bevolking en het gereedelijk aanbrenge van bouwmaterialen naderde de versterking te Awayang hare voltooiing.

Door een vroeger gedrosten kettingganger werd in de eerste dagen der maand Mei het bericht ontvangen, dat Pembakal Gapoer, alias Singa Pattie, Pakoe Negara en Singa Terbang de kampong Telok Selassie bezet hadden, waarop eene patrouille onder den 1^{en} Luitenant-Adjutant H. P. I. Hennis derwaarts werd gezonden, die evenwel, zonder een spoor van den vijand ontdekt te hebben, retourneerde. Eenige inwoners der kampong Telok Selassie werden evenwel meêgevoerd en het bleek toen overtuigend uit een gehouden onderzoek dat de schuld lag bij een zeker Alie. — Deze persoon, Palembang van geboorte, zou n.l. voor den vijand kruit maken, wapens repareren en hem in zijn huis ontvangen. Eenige politiedienaars met een twaalfstal handlangers werden den 2^{den} Mei afgezonden om Alie te arresteeren. Hij was tehuis en verklaarde zich bereid om meê te gaan, doch verzocht eerst wat rijst te mogen eten. Dit

werd hem toegestaan, doch nauwelijks was hij hiertoe in het tweede vertrek van zijn huis gegaan, toen eensklaps verscheidene gewerschoten door den pagger op de politie, die zich in het eerste vertrek en om het huis bevond, werden gelost, met het gevolg dat ze verplicht waren den terugtocht met een doode en een gewonde aan te nemen en van de arrestatie af te zien. Den volgenden morgen vond de 1ste Luitenant Hennis, die met eene patrouille andermaal was uitgerukt, het huis van Alie zoomede drie belendende huizen verlaten. Volgens berichten waren uit die woning dadelijk na de vlucht der politie 20 personen gekomen en in de richting van Djatok verdwenen.

Van den 11^{den} tot den 13^{den} Mei 1863 kwamen te Amoenthay in onderwerping Pembakal Gapoer met zijn zoon, Goesti Djamal en Pembakal Doerachin, de beide laatsten waren vroeger betrokken in de valsche beschuldiging tegen den, sedert overleden regent van Amoenthay, Radhen Adi Pattie Dan Redjo; zij waren de vervaardigers der valsche tjaps, door welke Tonko Brahim, die opgehangen was, zijne aanklacht trachtte te staven. Hun werd vergiffenis geschonken voor het aandeel dat zij in de oorlogszaken hadden gehad, maar zij bleven onder streng toezicht der politie en moesten steeds den regent van Amoenthay volgen.

Gedurende de maand Juni waren te Barabei-ie in onderwerping gekomen Pangeran Singa Terbang, alias Goestie Tapa, Goestie Oesoep, Achmat en Baroeng, allen Alleiers.

In het district Amandit tot op de grenzen van Passir werden eenige benden muitelingen herhaaldelijk door de bevolkingspatrouilles verslagen. Eene patrouille van 30 bajonetten onder den 1ⁿ Luitenant P. J. Blok overviel op den 14^{den} Juli 1863

Kerta Negara op den heuvel Boeloe-lagoe; toch mocht het den vijand gelukken te ontsnappen, met achterlating echter van vier lijken en eenige wapenen.

Ten gevolge van de voltooiing der versterking te Awayang werd de post te Rantawan door de militaire bezetting verlaten en door de bevolking bezet. De 4^e compagnie 13^e bataillon Infanterie, hierdoor gecompleteerd, vertrok den 27ⁿ Juni uit de afdeeling Amoenthay naar Bandjermassin.

Onder de vele bevolkingspatrouilles, welke rusteloos den vijand najaagden, verdient in het bijzonder vermeld te worden de patrouille onder bevel van Mat-Djangol; deze toch keerde te Barabei-ie uit de Pramassan Allei terug met 22 gevangenen (5 mannen, 8 vrouwen en 9 kinderen); op drie plaatsen had zij den vijand overvallen en geslagen en hem een en dertig dooden bezorgd. Happé betuigde zijne tevredenheid hierover aan Mat-Djangol; en als een gevolg van deze voordeelen op den vijand behaald, werd in overleg met den Majoor kommandant der troepen in het Amoenthaysche, door Happé bepaald:

- 1°. Het onmiddellijk ontruimen der posten te Moeara Ayoe, Pantie Hambawang en Sambau;
- 2°. Het oprichten van eene nieuwe versterking te Tandjong in stede van te Tabalong, omdat Tandjong veel beter gelegen was, wat de communicatie met de omliggende plaatsen betrof; en
- 3°. Het over drie maanden ontruimen der tijdelijke versterkingen te Batoe Toengal en Batang Tangan, indien de toestand bevredigend bleef.

Door dezen maatregel werd de troepenmacht in het Amoen-

thaysche meer geconcentreerd; zij bleef nog verdeeld over de posten Amoenthay, Tandjong, Parang, Awayang, Barabei-ie en Kendangan. Te Barabei-ie kwamen in onderwerping Pangeran Maas Djaya di Ningrat, alias Brahim, en Radhen di Pattie Ahir Djeman, alias Lana.

In de maand September 1863 vertrokken twee patrouilles uit onze versterking te Awayang; een sterk 30 bajonetten onder bevel van den 2^{den} Luitenant J. J. Spoelstra rukte den 3^{den} September uit en overviel eene vijandelijke bende in haar bivouac nabij Singkattang. Drie dooden, waaronder een panglima van de bende Naro, bleven op de plaats liggen, terwijl de vluchtende vijand nog veel gewonden meêvoerde. Een patrouille sterk 20 bajonetten, onder bevel van den kommandant te Awayang, den 1sten Luitenant A. Meis, rukte den 15^{den} September uit tegen de bende Naro en zijne volgelingen. Het gelukte dien officier om onbemerkt de schuilplaats van den muiteling midden in een bosch te naderen. Op eenige passen afstands echter van de zich aldaar bevindende open woning gekomen, die men wilde omsingelen, werd onze patrouille ontdekt, waarop de brandals de vlucht namen. Zij werden echter door onze troepen van zeer nabij vervolgd, zoodat drie hunner zich eensklaps omkeerden en met opgeheven klewang op onze troepen afkwamen; twee dezer brandals werden onmiddellijk neergeschoten, maar de derde, ofschoon hij reeds een kogel in de borst had, drong voorwaarts op den Luitenant Meis in, die hem evenwel een lanssteek in de borst toebracht; niettegenstaande de lans door en door was gedrongen, wrong hij zich nog daarvan los en wilde andermaal op den officier toeschieten, toen twee flankeurs hem daarin verhinderden door hem af te maken.

Den 30ⁿ September werd het bericht ontvangen, dat de be-
ruchte Kerta Negara, alias Gapoer, in een gevecht met eene
bevolkingspatrouille uit Allei onder Djang Rasmie was gesneuveld.

Door eene patrouille uit Kendangan, welke zonder den vijand
afbreuk te hebben kunnen doen, tegen de bende Praboe Anoem
was opgerukt, werden bij die gelegenheid twee spionnen van
Naro gevangengenomen, die onophoudelijk onze versterking
te Awayang bespieden en de bevolking poogden op te ruien.
Den 21ⁿ October werden zij naar Amoenthay opgezonden.

Meermalen mislukte in deze streken de rijstooft door de
aanhoudende regens en zware overstromingen en dan moest,
wanneer in het Alleische en Amanditsche die oogst ook slecht
was, door aanvoer van Java in de behoefte der bevolking van
het Amoenthaysche worden voorzien.

Den 28ⁿ November 1863 ontving Happé per spoedpost
van Amoenthay de belangrijke tijding, dat de verdienstelijke
Mat-Djangol, door het hoofd van Tjantong (op de Oostkust)
Hadji Madura, naar Tjantong was ontboden, ten einde eenige
opstandelingenhoofden, die zich met hunne volgelingen in den
laatsten tijd steeds in de bovenstreken van Tjantong hadden
opgehouden en hunne onderwerping hadden aangeboden, naar
Barabei-ie te begeleiden.

Met veel doorzicht en geheel in den geest der door Happé
herhaaldelijk gegeven bevelen, ten opzichte van de houding, die
de hoofden der bevolkingspatrouilles tegenover de muitelingen
moesten aannemen, werd door Mat-Djangol gehandeld en dit
had ten gevolge dat zich te Tjantong aan hem hadden over-
gegeven de volgende voorname opstandelingen, als:

1. Pangeran Wiera Anta Kesoema, alias Radhen Hassan (pleegzoon van Demang Lehman).
2. Pangeran Sokhma-Girri, alias Goesti Matnasim (neef van den bij Dinding Papan gesneuvelden Pangeran Adipattie);
3. Pangeran Maas Wiera Yoeda, alias Goesti Dullah;
4. Panglima Dinding Radja, alias Aboe Biedar;
5. Toemenggoeng Yoeda, alias Saleh;
6. Radhen Malik;
7. Kiay Merto Widjoyo;
8. Toewan Sech-alie (een Arabier);
9. Goeroe Kapie (broeder van Panglima Dinding Radja);
10. Pembakal Satong;
11. » Djakat;
12. » So-at;
13. Toemenggoeng Anoem, alias Loerah Pana (broeder van Kerto Negara);
14. Goesti Amin (zoon van den sub 2 genoemden Pangeran Adipattie);
15. Toemenggoeng Ario Patie; zoomede de vrouw van genoemden Pangeran Adipattie.

Al deze hoofden hadden bij hunne aankomst te Tjantong hunne wapenen aan het hoofd Hadjie Madura afgegeven, waar-
 onder een kanon, drie lilla's en een vorstelijke lans [toembak
 belilit].

Kolonel Happé gelastte hunne onderwerping voorloopig aan
 te nemen en hun vergiffenis te schenken voor gepleegde oorlogs-
 feiten, met uitzondering evenwel van gedeserteerde soldaten of
 weggelooopen kettinggangers, indien er zich zoodanige onder deze
 bende bevonden.

De onderworpenen moesten zooveel mogelijk ieder naar hunne
 vroegere woonplaats terugkeeren, doch in geen geval in het

Tjantongsche of in andere landschappen ter Oostkust verblijf houden.

De assistent-resident de Veer de Rochemont ontving op zijn terugreis van Kaloewa *) het bericht, dat de onderworpen muitelingen uit het Tjantongsche in aantocht waren, waarop hij zich dadelijk naar Barabei-ie begaf om ingevolge de bevelen van Happé de bedoelde muitelingen den eed van trouw aan het gouvernement af te nemen.

Den 12^{den} December was Mat-Djangol met de voornaamste opstandelingenhoofden te Barabei-ie aangekomen, nl.: Pangeran Wiera Anta Kesoema, alias Radhen Hassan, Panglima Dinding Radja, alias Aboe Bidar, en Kiay Merto Widjoyo, benevens eenige hoofden van mindere beteekenis. De overige opstandelingenhoofden — hiervoor genoemd — bleven nog te Tjantong achter.

Pangeran Wiera Anta Kesoema gaf bij zijne onderwerping zijn vlag over aan den assistent-resident.

De onderwerping dezer opstandelingenhoofden en het bekend worden der onderwerping van Pangeran Mohamad Amin Oelah, gepaard met de ijverige pogingen, die in het werk gesteld werden om de afdeeling Amoenthay van alle mogelijke rooverbenden te zuiveren, deed de hoop koesteren, dat de stand van zaken in de toekomst een beter aanzien zou krijgen.

In de maand November 1863 was de waterstand buitengewoon hoog; niet alleen dat de versterking en het kampement te Barabei-ie geheel onder water stonden, maar ten gevolge van de overstromingen was ook de communicatie van Batoe Tengal en Batang Tanjam onderling, alsmede die met

---

*) Zie bladz. 263.

Barabei-ie geheel gestremd. Binnen de versterking te Moeara Tabalong was het water tot op eene hoogte van 1.19 M. gestegen, zoodat men verplicht was die versterking te verlaten. Daar al de gebouwen en de benting reeds oud en bouwvallig waren, werd de bezetting, op last van den Majoor kommandant der troepen in de afdeeling, overgebracht naar de voltooide benting te Tandjong. Zoodra het water weder binnen zijne grenzen getreden was, werd de verlaten versterking Moeara Tabalong voor zooveel noodig geslecht; het gebouw werd ingericht tot pasangrahan.

Van de onderwerping van Goesti Kasan werd niets meer vernomen. Volgens de laatste tijdingen was hij vertrokken naar Boerit-Kajoe en had de Militaire kommandant tevens controleur K. van der Heyden te Allei daarom de omliggende plaatsen, door elf kleine bevolkingspatrouilles, ieder van 15 tot 20 man sterk, doen bezetten; terwijl de 1ste Luitenant W. C. Eichholtz, met 20 man inlandsche militairen gedeeltelijk als kampongbewoners verkleed, van Barabei-ie was uitgerukt, om in verband met de bedoelde kleine bevolkingspatrouilles de Tata Besaar en Boerit Kajoe af te patrouilleeren. Den 27sten November verliet nog eene patrouille van 30 bajonetten onder den 1sten Luitenant J. de Nijs, Kendangan om Batoe Sakie en omstreken te doorzoeken, terwijl den volgenden dag nog van dezelfde plaats de 2de Luitenant J. Pattché met 15 bajonetten ook naar Boerit Kajoe uitrukte, werwaarts bovendien nog eene Negarasche bevolkingspatrouille werd gezonden. Den 3^{den} en 4^{den} December retourneerden achtereenvolgens deze patrouilles zonder er in geslaagd te zijn des vijands schuilplaats te ontdekken, waartoe toch geen moeite gespaard was.

Op de grenzen van Amandit ageerde eene bevolkingspatrouille onder het ijverige inlandsche hoofd Djang Rasmi en wel in combinatie met de macht, die onder de leiding van den controleur Meyer uit de Benoea Ampat tegen Praboe Anoem was opgerukt. De eenige uitslag was dat Djang Rasmi eenige gevangenen maakte.

Een oogenblik scheen ook de rust in de noordelijke districten der afdeling Amoenthay bedreigd te worden. Gelukkig slaagde de Majoor de Veer de Rochemont er in, dit door tijdige en doelmatige maatregelen te voorkomen. In het Kaloewasche had namelijk zekere Goesti Alie met twee volgelingen Manap en Doella eene poging in het werk gesteld om in het geheim een aanhang te verwerven. Zijn plan was gewapend verzet tegen het gouvernement en wel in afwachting der komst van Goesti Mohamad Said, die dan als radja erkend zou worden. Verder zou Goesti Alie, om meer de bevolking in zijn belang te winnen, zich uitgeven voor den in December 1862 te Margasarie afgemaakten Pangeran Ketjil. Intijds van deze plannen verwittigd, begaf de Veer de Rochemont zich onverwijd in persoon naar Kaloewa en slaagde hij er gelukkig in, den 11^{den} December 1863 Goesti Alie, Doella en Manap, alsmede eenige andere personen die verdacht werden de plannen van Goesti Alie te hebben gedeeld, te arresteeren. Bij wijze van machtsvertoon werd toen het Kaloewasche nog eenige dagen door eene patrouille van 50 man onder den Kapitein van der Hurk doorkruist, doch overal vond men alles weder rustig.

In overeenstemming met den kommandant der maritieme middelen werd door Happé bepaald, dat Z. M. stoomschip Admiraal van Kinsbergen op den 21sten December met den assistent-

resident Dahmen naar Tjantong op de Oostkust zou vertrekken, om de in onderwerping gekomen opstandelingenhoofden met vrouwen, kinderen en verder gevolg, welke ten gevolge van lichaamszwakte door Mat-Djangol niet naar Barabei-ie waren medegenomen, over te brengen naar Bandjermassin, alwaar Happé over hun toekomstig lot zou beslissen. Onder deze achtergebleven opstandelingenhoofden bevond zich ook Toemenggoeng Aria Pattie, het hoofd der bende Javanen die zich te Sililau in Batoe Litjien ophield. Deze bende was 57 man sterk, allen gedroste soldaten, matrozen en kettinggangers en zij zouden zich, als zij niet bevreesd waren geweest voor straf, gaarne hebben willen onderwerpen; volgens geruchten waren zij onder den invloed van Demang Lehman.

De beruchte Nora Wangsa, alias Laylang Yoeda, maar eigenlijk Kandong genaamd, die eenige dagen te voren door eene bevolkingspatrouille verwond werd, was den 12^{den} December bij den regent van Amoenthay in onderwerping gekomen; waarna ook achtereenvolgens zijne volgelingen te Barabei-ie in onderwerping kwamen.

In het Alleische werd nog steeds gepatrouilleerd, o. a. was den 30sten December uit Barabei-ie de onlangs in onderwerping gekomen Radin Hasan met eenige volgelingen uitgezonden naar Binjy-Poerwa om de daar nog rondzwerfende opstandelingen tot onderwerping aan te sporen. De schuilplaats was hem, Radin Hasan, bekend. Aangezien hij zelf echter pas onlangs zijnen eed van trouw had afgelegd, zoo werd aan deze patrouille een vertrouwd hoofd Demang Wiera Yoeda toegevoegd, welke in last had de handelingen van Radin Hasan en zijne volgelingen nauwkeurig, doch op bedekte wijze, gade te

slaan. Het gevolg dezer excursie was, dat reeds den 6den Januari 1864 in onderwerping kwamen Pangeran Sokhma Girie, alias Goestie Oetoei, Wangsa Patie, alias Boekoesin, en Soetoe Wangsa, alias Alimoedin, benevens 16 minder voorname opstandelingen met vrouwen en kinderen. Aan al deze personen werd vergiffenis geschonken en hun werd, nadat zij in de Misdjidi beëdigd waren, Barabei-ie tot woonplaats aangewezen, onder toezicht evenwel van de plaatselijke politie.

De toenemend bevredigende toestand dezer afdeeling gaf aanleiding tot het doen inrukken of veranderen van positie der navolgende versterkingen.

Van de inlandsche benting te Baroe werd de bezetting, bestaande uit 50 regentsoldaten, afgedankt en de benting geslecht.

De versterking Batang Tangan (in het Amanditsche) werd verlaten en de bezetting bestaande uit 1 officier en 30 manschappen naar Kendangan overgeplaatst. Evenwel werd de benting niet geslecht, maar werd tot hoofd er van aangesteld de inlander Nasier, daar het mogelijk was, dat het opstandelingenhoofd Praboe Anoem zich opnieuw in deze omstreken kwam nestelen en dan die post weder bezet moest worden.

De versterking Batoe Toengal werd verlaten en geslecht en Barabei-ie aan de bezetting tot garnizoensplaats aangewezen.

Te Barabei-ie kwamen weder opstandelingen in onderwerping, als: zekere Wangsa di Nata, alias Noesin, Rahmat, Pandjok en Atter; zij vroegen den Militairen kommandant tevens waarnemenden controleur K. van der Heyden om vergiffenis en verhaalden volgelingen te zijn van Praboe Anoem, dien zij te Mangkaeok verlaten hadden. Verder bood zijn onderwerping aan Doelasin, alias Widjaya of Marta Djaya uit Allei, een

neef van de vrouw van Radhen Maas Wira Yoeda, hoofd der opstandelingen in het noordelijk gedeelte van het landschap Allei. Aan deze personen werd vergiffenis geschonken en Barabei-ie werd hun, onder het toezicht der politie, tot woonplaats aangewezen.

Den 15^{den} April 1864 retourneerde te Barabei-ie eene bevolkingspatrouille onder aanvoering van Pengatoea Tenang, die sedert geruimen tijd op de Oostkust was werkzaam geweest, om de zich daar schuilhoudende muitelingen op te sporen en tot onderwerping te brengen; Pengatoea Tenang had de voldoening de navolgende opstandelingen, welke zich vrijwillig hadden overgegeven, aan te brengen, als:

1. Pangeran Mas Nata Widjaya, alias Goestie Doellah, een zoon van Mad Said en kleinzoon van Pangeran Kassir, die een broeder van Sultan Adam was. Bovendien was Pangeran Mas Nata Widjaya, alias Goestie Doellah een neef van Pangeran Djaya Pamenang, regent van Martapoera.
2. Djaya Warna, alias Sandoe, afkomstig van Mangkaoek.
3. Tanang van Aloean Allei; en
4. Matanang of Sarip van Moerong Allei.

Deze personen werden te Barabei-ie in onderwerping aangenomen en beëdigd.

In de maand Mei werd door den regent van Amoenthay eene poging gedaan om den beruchten en gevaarlijken opstandeling Naro met eene patrouille pradjourits te Sikoentan (in het Petapsche) te overvallen; daar echter Naro van de komst der patrouille intijds verwittigd was, mislukte deze poging geheel; toen men op de plaats kwam, was hij met vrouwen, kinderen en volgelingen gevluht.

Daar Naro zich echter volgens ingewonnen berichten in den omtrek van Sikoentan bleef ophouden, had de regent zich naar Parang begeven en was hij met den Militairen kommandant dier sterkte overeengekomen om de Dajaksche bevolking op te roepen, ten einde zich met haar te vereenigen en alsdan met deze macht, die nog versterkt zou worden met eenige verkleede inlandsche soldaten, eene nieuwe poging te wagen om Naro gevangen te nemen. Inmiddels werden spionnen uitgezonden om aangaande de verblijfplaats van dat opstandelingenhoofd nadere berichten in te winnen.

De Majoor de Veer de Rochemont begaf zich mede in persoon naar Awayang, waar hij bij aankomst dadelijk de hoofden van Balangan en Petap vereenigde, ten einde maatregelen te treffen om met vereenigde pogingen te trachten het opstandelingenhoofd Naro in handen te krijgen.

Op het bericht dat Naro met zijne bende zich bij Baroe Roemia zou schuilhouden, rukte op den 20sten Mei eene patrouille van regentstroepen en gewapende Amoenthayers uit. In den namiddag van dien dag overviel deze patrouille Naro met de zijnen, dreef hen op de vlucht en staakte eerst de vervolging toen de duisternis inviel; de nacht werd daarop doorgebracht in de vier hutten waaruit Naro verdreven was.

In den morgen van 21 Mei ten 5 ure deed Naro een aanval op de gebivouakeerde patrouille, waarbij een der onzen een kogelwond in den mond kreeg. Naro werd echter op de vlucht geslagen en tot 9 uur vervolgd. Wel werden op het terrein vele bloedsporen opgemerkt, waaruit af te leiden was dat de vijand ook verliezen had geleden, maar de vervolging moest al spoedig door terreinhindernissen opgegeven worden.

Toen Majoor de Veer de Rochemont dien dag vernam dat Naro in de wildernis, waarin hij zich aan de verdere vervol-

ging had weten te onttrekken, een schuilplaats bezat, liet hij nog denzelfden avond ten 9 uur eene kolonne, sterk 40 bajonetten onder den Kapitein W. J. Lindgreen en den 2^{den} Luitenant J. J. Spoelstra uitrukken, om zoo mogelijk Naro in handen te krijgen, in elk geval hem geen rust te gunnen.

Deze kolonne, geleid door drie goede gidsen, bereikte tegen 4 uur 's morgens Naro's vermoedelijke verblijfplaats, bestaande uit vijf hutten — langzaam werden deze genaderd en omsingeld, uit een der hutten vluchtte toen een persoon op wien nog gevraagd werd. De hutten werden echter verlaten bevonden en het bleek dat Naro een paar uren te voren tijding had gekregen van de tegen hem in aantocht zijnde patrouille en met de zijnen daarop in allerijl de vlucht genomen had. Slechts eene vrouw met hare twee kinderen bevond zich nog in deze hutten; door haar werd de verklaring afgelegd, dat haar man een ijverig volgeling was van Naro, wiens aanhang bestond uit ongeveer 31 mannen met hunne vrouwen en kinderen; hij hield nergens vast verblijf; waar hij zich echter ophield nam hij altijd uitgebreide maatregelen en plaatste wachtposten op alle toegangen, zoodat het zeer moeielijk was hem te overvallen.

De Major de Veer de Rochemont had echter nog veel hoop dat Naro in onze handen zou vallen, waartoe verscheidene bevolkingspatrouilles, alsmede een detachement van 40 bajonetten onder bevel van den 1sten Luitenant A. P. W. Meis (van Awayang uitgerukt) op de been waren.

In het Amoenthaysche had zich op den 4^{den} Mei 1864 eene bende rivierroovers vertoond; zekere inlander Oesoep, die met drie volgelingen en eene vrouw, gezeten in twee djoekongs, zich van Kaloewa naar Allei wilde begeven werd onderweg,

volgens zijne opgave door eene 13 man sterke bende roovers aangevallen. Na eene korte doch hevige worsteling, waarbij Oesoep zich flink verdedigde en de roovers twee man verloren, namen deze de vlucht met achterlating der beide prauwen, waarin zij gekomen waren, doch met medeneming eener djoe-kong van Oesoep, waarin behalve eenige goederen nog f 50.— aan zilvergeld was.

In de beide op de roovers buitgemaakte prauwen werden aangetroffen 5 geweren, 1 kruithoorn, eenige lansen en klewangs, 5 sarongs en eenige andere kleedingstukken, alsmede 3 tjaps, te weten een van Hidayat, een van een panembahan en een van Kertowidjana, waarin de bevolking werd gelast de opstandelingen met geld en levensmiddelen te ondersteunen.

Bij den Kapitein K. van der Heyden te Barabei-ie kwamen op den 25sten Mei weder eenige opstandelingen, die totnogtoe op de Oostkust eene schuilplaats hadden gevonden, in onderwerping. Zij hadden die aangeboden aan Pangeran Mangko, hoofd van Sampanahan, op wiens last zij onder geleide van Kapitan Mas Demang Wiera Yoeda naar Barabei-ie waren vertrokken.

Onder hen bevonden zich twee hoofden, wier onderwerping niet van belang ontbloot was, nl.:

Toemenggoeng Aria Pattie, alias Djawak, afkomstig van Poeloe Petak en gedurende de onlusten volgeling van Demang Lehman;

Kiay Laskar, alias Barat, afkomstig van Kahayan, vroeger volgeling van Pangeran Amin Oellah; terwijl de zeven overigen meer als volgelingen van deze beide hoofden konden beschouwd worden.

Verder gaf Kapitan Mas Demang Wiera Yoeda kennis dat er zich nog een vijftiental opstandelingen in het Sampanahan-

sche bevonden, waaronder Toemenggoeng Dinding Radja, die alle verlangden hunne onderwerping aan te bieden.

Op voorstel van Van der Heyden, die onvermoeid was in zijne nasporingen en niets onbeproefd liet om de afdeeling Amoenthay, voor het gedeelte dat aan zijne zorg was toevertrouwd, van muitelingen te zuiveren, vaardigde Happé een operatieplan uit tegen het opstandelingenhoofd Naro.

Hiertoe rukten op den 6^{den} Juni van Barabei-ie uit twee kolonnes, ieder onder aanvoering van een Kapitein en sterk respectievelijk 75 en 60 bajonetten en een houwitser.

Beide kolonnes marcheerden langs verschillende wegen in de richting van Lok Batoe, waar zij elkander ontmoetten.

De Kapitein Van der Heyden nam toen het kommando op zich en zond de kolonne Lindgreen in noordwestelijke richting naar Moerong Tjengal (op de grenzen van Allei en Amandit) de vermoedelijke verblijfplaats van Naro en zijne bende, terwijl hij zelf in westelijke richting zou marcheerden om die plaats te bereiken.

In den namiddag van dien dag kwamen beide kolonnes te Moerong Tjengal aan zonder eenig spoor van den vijand ontdekt te hebben, waarop de beide kolonnes, hoogst teleurgesteld en overtuigd dat Naro van hunne komst al weder onderdicht was, naar hunne respectieve garnizoenen terugkeerden. Was het alzoo niet gelukt door deze operatie Naro en Djayadirana met hunnen aanhang te overvallen en een gevoeligen slag toe te brengen, in hare gevolgen was dit machtsvertoon evenwel zeer belangrijk, want drie dagen later, den 9^{den} Juni, gaf Naro, overal verjaagd en steeds achtervolgd, zich eindelijk te Pringien vrijwillig over. Tot dit gunstig resultaat hadden vooral ook bijgedragen de zonen van het districtshoofd

van Balangan, met name Mohammed Hanasia en Omar Said; zij toch wisten door redeneering Naro te overtuigen, dat hij beter deed zich aan hen over te geven.

Op den 12^{den} Juni 's avonds kwam Toemenggoeng Naro, alias Alie Yoeda te Amoenthay aan, en daar na onderzoek was gebleken, dat de bepalingen der amnestie ook op hem toegepast konden worden, gaf Happé machtiging hem vergiffenis te schenken, waardoor hij op den 21ⁿ Juni door den assistent-resident van Amoenthay in onderwerping aangenomen en beëdigd werd, terwijl hem de hoofdplaats Amoenthay als verblijfplaats werd aangewezen om daar onder het toezicht der politie te wonen.

Happé wilde nu ook alles in het werk stellen om Djayadirana in handen te krijgen; hiertoe werden twee bevolkingspatrouilles tegen hem uitgezonden, en hoewel men er niet in slaagde hem te arresteren, scheen dit opstandelingenhoofd, nu Naro zich had onderworpen, het nuttelooze er van in te zien, zich langer te verzetten, althans hij bood op den 18^{den} Juni door bemiddeling van het districtshoofd van Balangan zijne onderwerping aan.

Toen Majoor de Veer de Rochemont hiervan bericht ontvangen had, begaf hij zich den daarop volgende dag, vergezeld van het districtshoofd van Balangan naar Lok Batoe of Telok Batoeng, alwaar Djayadirana met 5 panglima's dan ook werkelijk vrijwillig in onderwerping kwam en zoo voor zich als voor zijnen aanhang, die in het geheel uit 47 mannen bestond, vergiffenis voor het verzet vroeg.

Daar Kiay Djayadirana (Loerah Djamail) om geene vroegere feiten als uitgesloten van de amnestie behoefde beschouwd te worden, verleende Happé machtiging hem alsmede zijnen aanhang vergiffenis te schenken; zij legden dan ook in handen

van den assistent-resident den eed van trouw aan het gouvernement af en hun werd, op de wijze zooals dit met andere onderworpenen plaats had, Amoenthay als verblijf aangezezen.

Met deze onderwerping van Naro en Djayadirana kon het Petapsche, waar het totnogtoe nooit geheel rustig was geweest, als van opstandelingen gezuiverd beschouwd worden. Happé verleende dan ook machtiging om de versterking te Parang of Paran met 1 Augustus 1864 door onze troepen te doen verlaten en tot pasangrahan in te richten, terwijl verder last werd gegeven om ook de sterkte Batang Tanjer — die in Februari 1864 door het garnizoen reeds verlaten doch in bewaring gegeven was aan het inlandsche hoofd Nasier, voor het geval dat het sedert in onderwerping gekomen opstandelingenhoofd Praboe Anoem nog eene poging zou aanwenden om zich in het Amanditsche staande te houden — te doen slechten.

In den avond van den 3^{den} Augustus had er een voorval plaats, dat hoogst noodlottig in zijne gevolgen had kunnen zijn. Een twaalfstal opstandelingen, voorzien van blanke wapenen en brandbare stoffen, trachtte in de nachtelijke duisternis omstreeks 10 ure het kampement te Barabei-ie binnen te dringen. Door den aan de zuidzijde van het kampement staanden schildwacht aangeroepen drongen zij, zonder antwoord te geven, voorwaarts en vielen hem aan. Het herhaald geroep van »in 'tgeweer" en het daardoor ontstaan alarm deden de meeste aanvallers op de vlucht slaan; drie hunner evenwel hielden stand en verwondden den schildwacht, die zich intusschen hardnekkig met de bajonet verdedigde; twee klewangwonden en een lanssteek, gelukkig niet gevaarlijk, had hij ontvangen, toen

twee manschappen der wacht toeschoten en na een kort gevecht, waarbij van kolf en bajonet gebruik moest gemaakt worden, ook deze drie personen deden vluchten.

De aanval op de versterking vlak achter de woning van den kommandant K. van der Heyden in verband met het in den laatsten tijd krachtdadig optreden van dezen Kapitein, deden bij Happé het vermoeden ontstaan, men hier met eene wraakneming te doen had.

Het was alzoo afhankelijk van de waakzaamheid van een schildwacht dat de tegenwoordige Luitenant-Generaal, de held van Atjeh, K. van der Heyden als een onverzadigd vervolger van hoofdopstandelingen, bijna het slachtoffer werd van zijn hardnekkig streven.

De dadelijk uitgezonden patrouilles vonden den omtrek geheel veilig en men verkreeg dienzelfden nacht nog de overtuiging dat de bevolking der omliggende kampongs hunne woningen niet hadden verlaten. Door Van der Heyden werden zonder tijd te verliezen maatregelen genomen om die kwaadwilligen in handen te krijgen; reeds den volgenden dag rukten er verscheidene bevolkingspatrouilles uit ter sterkte van ± 600 man en werd al spoedig vernomen dat zekeren Hadjie Abdullah, alias Hadjie Boeringkal, afkomstig uit de Tana Laut, een der hoofdleiders van dezen aanslag was geweest, terwijl ook Hadjie Doelatip bin Hadjie Bahimin van Negara [dezelfde die vroeger voor de versterking Amawang door ons verwond werd] als zoodanig was aangewezen.

Aangezien de uitgerukte bevolkingspatrouilles tot twee malen toe, zonder het gewenschte gevolg, met eene bende muitelingen onder aanvoering van genoemden Hadjie Abdullah slaags raakten, zoo rukte in den morgen van den 9^{den} Augustus de 1ste Luitenant de Nijs met eene patrouille sterk 30 bajonetten van

Barabei-ie uit naar Patrakan Oetan Watas Tamboelihan ter ondersteuning van de bevolkingspatrouille onder aanvoering van het hoofd Demang Wiera Yoeda. Dit verdienstelijk inlandsch hoofd, juist van eenen tocht naar het Koesansche teruggekeerd, maakte deze patrouille al dadelijk weder mede.

's Morgens ten 4 ure van den volgenden dag (10 Aug.) poogden de muitelingen de patrouille de Nijs, die in de nabijheid der kampong Limpay bivouakeerde, te overvallen; men was evenwel waakzaam, en er had met het blanke wapen een gevecht plaats, waarbij Hadjie Abdullah met zijne twee zonen Kadapen en Mad Said sneuvelden, terwijl van onze zijde drie soldaten en vier pradjoerits gewond werden en een pradjoerit sneuvelde. Van hunne aanvoerders beroofd, zochten de aanvallers hun heil in eene overhaaste vlucht in de omringende wildernis.

In verband met deze patrouille de Nijs en om de bevolking aan de oostelijke grenzen gerust te stellen waren door den militairen kommandant in het Amoenthaysche, de Majoor de Veer de Rochemont, bevelen uitgevaardigd om van Balangan eene patrouille van twee officieren en 60 bajonetten naar Rantawan te dirigeeren en van der Heyden [Barabei-ie] gemachtigd om zoo noodig deze troepen aan te houden.

Ingevolge dezen last was Kapitein Lindgreen den 11^{den} Augustus met eene kolonne sterk 1 officier en 60 bajonetten van uit Awayang naar Rantawan opgerukt, alwaar hij overnachtte. Gedurende dezen marsch ondervond men geen vijandelikheden.

Den 12ⁿ Aug. was Kapitein Lindgreen met 25 bajonetten, de overigen onder bevel van den 2ⁿ Luitenant Spoelstra te Rantawan achterlatende, doorgemarcheerd naar Barabei-ie om nadere berichten betreffende den vijand in te winnen. Daar

gekomen, vernam hij den uitslag der patrouille de Nijs die den 10ⁿ Augustus reeds was teruggekeerd. Van der Heyden hield de kolonne Lindgreen niet aan, daar het reeds was gebleken, dat de geheele gebeurtenis slechts het werk van eene bende geestdrijvers was en de bevolking volstrekt niet met hen heulde.

De kolonne keerde daarom den 13ⁿ reeds naar Rantawan terug en zette van daar met hare geheele macht den marsch naar Awayang voort, welke plaats tegen den avond werd bereikt zonder dat men verder de minste vijandelijkheden had ondervonden.

Hadjie Doelatip bin Hadjie Rahimin van Negara, tot wiens arrestatie de noodige bevelen waren uitgevaardigd, werd den 17ⁿ Augustus te Amoenthay in staat van gevangenschap aangebracht en van daar naar Barabei-ie overgevoerd, alwaar men nog steeds bezig was het gebeurde in den avond van den 3ⁿ Augustus streng te onderzoeken.

De rust in Allei en Amandit werd gedurende het verder verloop der maand Augustus niet gestoord. Er was reeds aan het licht gekomen dat zekere Boeang, alias Taris, gewezen pandeling uit het Amoenthaysche, zich had uitgegeven voor Goesti, soms zelfs voor Pangeran. Als doekon [inlandsch dokter] en als wayangspeler had hij grooten invloed weten te krijgen en begon men in hem reeds een heilige te zien. Hij werd hierin ondersteund door zekeren Djaya Warna, een vroeger onderworpen muiteling, die in zijne geestdrijverij zelfs zoo ver ging dat hij voorgaf Taris in staat was Pangeran Hidayat aan het volk te vertoonen.

Aangezien de Veer de Rochemont door zijne spionnen van deze vertooningen van Taris en Djaya Warna onderricht was en het verledene reeds geleerd had hoe gevaarlijk dergelijke geestdrijvers op de zoozeer tot fanatisme geneigde bevolking

kunnen werken, terwijl tevens vermoed werd dat zij niet onschuldig waren aan den aanval op Barabei-ie, zijn beide genoemde personen gearresteerd. Djaya Warna bevond zich te Barabei-ie in arrest en het was reeds gebleken dat hij direct in de zaak van Hadjie Abdullah betrokken was, terwijl Taris te Amoenthay in verzekerde bewaring was en door den Djaksa aldaar verhoord werd.

Nopens de nog te verwachten gevolgen dezer oproerige bewegingen deelde Happé in het gevoelen van den Militairen kommandant te Barabei-ie, Kapitein van der Heyden, die vermeende dat hiervoor geen vrees meer behoefde te bestaan, omdat:

- 1°. eenigen der hoofdleiders hunne misdadige plannen reeds met hun leven geboet hadden.
- 2°. de voornaamste medeplichtigen gearresteerd waren, en
- 3°. het gebleken was dat de plannen van Hadjie Abdullah bij de bevolking volstrekt geen ingang hadden gevonden en zijne aanhangers voor het meerendeel onder de aangehouden konden gerekend worden.

Toch valt nog, als een vervolg op de hierboven vermelde onrustige bewegingen, omtrent den aanval op Barabei-ie mede te deelen, dat, ten gevolge van de ter zake gedane verscheidene arrestatiën, naar de hoofdplaats Bandjermasin werden overgevoerd:

Djaya Warna, Hadjie Doelatip, Goestie Mad Said, Toean Lassim, Goestie Saman, Said en Taris.

Voor zooverre uit de talrijke verhooren der in deze zaak betrokkene personen kon nagegaan worden had de aanslag op Barabei-ie zich volgenderwijze toegedragen. Onder de bevolking van Allei en Amandit bevond zich nog altijd een aantal ontevredenen, die vooral in den laatsten tijd op onderscheidene plaatsen menigvuldige bijeenkomsten hielden ten doel hebbende de omverwerping van het Nederlandsch gezag. Hadjie Abdullah,

afkomstig uit de Tanah Laut, stond aan het hoofd dier kwaadwilligen.

Uit wrevel over de heerendiensten welke van hem en zijne zonen gevorderd werden, besloot hij eene poging te wagen om de bevolking tot verzet over te halen.

Hij plantte eene vlag op een heuvel, strooide overal rond, dat hij den godsdienst wilde verbeteren en hield gedurende eenige dagen vergaderingen ten huize van den pembakal Boental, waarbij een groot aantal personen tegenwoordig waren.

Eenzoo verzamelde zich een dertigtal kampongbewoners ten huize van zekeren Tamin te Walangko; aldaar werd een brief van Djaya Warna voorgelezen, welke ten doel had om de bevolking tot eenen algemeenen aanval op Barabei-ie over te halen; Hadjie Doelatip, Goesti Mad Said en Toean Lassim voerden in die vergadering het woord en spoorden de aanwezigen aan, om aan de oproeping van Djaya Warna gevolg te geven, welk voorstel ingang vond.

Ongeveer 30 gewapenden trokken onder aanvoering van Hadjie Doelatip, Toean Lassim en Goestie Mad Said naar Barabei-ie, verzamelden zich ten huize van Djaya Warna, alwaar ook Hadjie Abdullah zich bevond, en besloten terstond de versterking aan te vallen. Toen evenwel het oogenblik was gekomen om tot de uitvoering over te gaan, trokken sommige hoofden zich terug en ging de geheele bende uiteen.

Waarschijnlijk had deze bijeenkomst bij Djaya Warna op den 13^{den} Juli 1864 plaats.

Hadjie Abdullah scheen door de besluiteloosheid der overigen zeer ontevreden, echter niet ontmoedigd; althans was hij het, die met zijne zonen en eenige volgelingen in den avond van den 3^{den} Augustus de versterking onverwachts aanviel. De uitslag daarvan, alsmede hoe kort daarna in een gevecht met

de patrouille de Nijs Hadjie Abdullah en zijne twee zonen sneuvelde, is hiervóór reeds vermeld.

De inlander Boeang alias Taris zou later door den krijgsgaad verhoord worden.

In de laatste dagen der maand Augustus werd door Happé uit het Tabalongsche de verontrustende tijding ontvangen, dat de Toemenggoeng Anoem, hoofd van Tabalong Oeloe, met de bevolking van Moeara Ayoe op de vlucht waren, om reden dat men bevreesd was de drakatelasting niet voldoende te kunnen opbrengen.

Dergelijke handelingen waren bij de Tabalongers onder het voormalig Sultansbestuur meermalen opgemerkt, nl. wanneer er sprake was van de uitvoering van een minder welkom bevel.

De kontroleur van Tabalong en Kaloewa, vergezeld van den regent van Amoenthay, waren onmiddellijk derwaarts vertrokken en wisten al spoedig de bevolking gerust te stellen, zoodat zij in hunne kampongs terugkeerden.

In de maand September 1864 werd er in het Kaloewasche en aangrenzende streken weder eenige onrust bespeurd, ditmaal echter meer toe te schrijven aan enkele ontevredene geestdrijvers, die pogingen aanwendden om de daartoe maar al te licht geneigde bevolking weder tot het beratip amal over te halen.

Er werd echter nauwkeurig acht geslagen op alles wat er gebeurde en niets verzuimd om, vooral dit beratippen, waardoor het fanatisme zoo zeer wordt opgewekt en waarvan geslepen volksleiders gebruik pogen te maken om de bevolking tot hunne plannen over te halen, met alle in het bereik liggende middelen tegen te gaan. Zoo gelukte het onder anderen, toen er op eene zekere heilige plaats — Tjandie genaamd — niet ver van Amoenthay een achttal beratippers te zamen waren, drie daarvan te arresteeren. Zij gaven echter voor dat zij zich

met geen ander doel vereenigd hadden dan om te offeren ter verdrijving der heerschende cholera-epidemie.

Eveneens waren op den 7^{den} September te Oedjong Betong in de nabijheid der kampong Hauer Gading eenige personen met het beratip amal bezig geweest, en was de pembakal Samat van genoemde kampong, die hen uit elkander wilde doen gaan, bijna het slachtoffer geworden van hun hoofd Doewahab, een ter slechter naam en faam bekend staand persoon en muiteling, die zich reeds bij eene vroegere gelegenheid gewapenderhand tegen de politie had verzet; zijn wapen werd hem ontworpen, doch hij voorkwam door de vlucht eene arrestatie.

Om dit beratippen, waarvan reeds geruimen tijd weinig of niets meer vernomen was, zooveel mogelijk overal te beletten en tegen te gaan, werden verscheidene kleine bevolkingspatrouilles op de been gebracht, die het land in alle richtingen doorkruisten; aan een dezer patrouilles onder aanvoering van het districtshoofd van Amoenthay gelukte het den reeds genoemden opstandeling Doewahap op te sporen, die, daar hij zich niet wilde overgeven, werd afgemaakt. Ten einde deze bevolkingspatrouilles zoo noodig te kunnen ondersteunen en tevens in het Kaloewasche, zoolang er nog sporen van deze geestdrijverij werden waargenomen, eene kleine militaire macht bij de hand te hebben, werd de versterkte passangrahan aldaar tijdelijk bezet, met een detachement van 30 bajonetten onder bevel van den adjudant-onderofficier Peeters.

Den controleur 3de klasse van de districten Kaloewa en Tabalong B. J. Suringa werd al spoedig medegedeeld dat de even gevaarlijke als beruchte geestdrijver Panghoeloe Rasied in de nabijheid was.

Volgens de door dien controleur ingewonnen berichten zoude Rasied zich met eene nog jonge vrouw benevens eenige volge-

lingen niet ver van Kaloewa Datoe [begraafplaats van zekeren Datoe Kerta Minah] ophouden en zich soms des nachts naar het huis van den inlander Ajoen of wel van zijnen schoonzoon Hamin begeven, die met zijne vrouw te Haban moest wonen.

Afgaande op deze berichten vormde Suringa het plan om Panghoeloe Rasied in den nacht van den 9den op den 10den September te overvallen en gevangen te nemen, waartoe hij zich te Kaloewa wendde tot den adjudant-onderofficier Peeters, met verzoek om hem tot deze arrestatie met een gedeelte van het aldaar gestationeerde detachement bij te staan.

Ingevolge dit verzoek bestemde de genoemde onderofficier daartoe 15 bajonetten en 10 pradjoerits, gaf het kommando der versterkte passangrahan, welke nog met 15 militairen en eenige pradjoerits bezet bleef, aan den Europeeschen sergeant over en ging zelf mede.

's Avonds omstreeks acht ure begaf men zich op weg en bereikte men na $1\frac{1}{2}$ uur gemarcheerd te hebben de Soengei Benoea Rantau, aan de overzijde waarvan het huis van den inlander Ajoen gelegen was. Daar gekomen werd gehoord dat in bedoeld huis verscheidene personen aan het beratippen waren. De Soengei werd nu zeer stil doorwaad, en geleid door den gids bevond het detachement zich weldra in de nabijheid van het huis, waarvoor verscheidene personen verzameld stonden en onverwachts Amok, Amok! werd geroepen.

Op dit geroep van Amok en het werpen van eene lans uit het huis, werd, zonder daartoe het bevel af te wachten, door een gedeelte van het detachement op de zich voor het huis bevindende personen gevuld.

Nauwelijks was dit salvo gevallen of men bemerkte dat de beide door den Kontroleur medegebrachte politie-oppassers met den inlandschen schrijver van het districtshoofd van Kaloewa

en de gids zich in de onmiddellijke nabijheid van het huis bevonden en werd toen oogenblikkelijk gelast het vuren te staken. Dit kon echter niet verhinderen dat de zich binnenshuis bevindende personen, door deze schoten gewaarschuwd, tijd hadden om zich door eene overhaaste vlucht te redden, terwijl nog bovendien door dit voorbarig schieten een politie-oppasser en de schrijver van het districtshoofd gewond werden, eerstgenoemde overleed kort daarna aan de gevolgen zijner op die wijze door een ongelukkig misverstand bekomene wonden.

Bij nader onderzoek bleek het, dat toen het detachement de Soengei overtrok, de bovengenoemde volgelingen van den kontroleur zich in stilte verwijderd hadden, om met den meesten spoed langs eenen anderen weg naar het huis van Ajoen te snellen, ten einde de zich daarin bevindende personen nog vóór de komst der patrouille te arresteeren. Dewijl de geheele onderneming als mislukt kon beschouwd worden en er ook geen sprake meer kon zijn om Panghoeloe Rasied op te lichten, werd de terugtocht aangenomen.

Uit de verklaringen van den politie-oppasser en den gids bleek later, dat bij hunne komst verscheidene personen achter het huis van Ajoen verzameld waren geweest, die echter terstond de vlucht hadden genomen. Bij de deur van het huis gekomen was iemand met getrokken klewang op hen toegesprongen. De klewang aan dezen persoon ontweldigd zijnde, vluchtte hij naar binnen, maar kwam terstond met een lans terug, terwijl hij onder het geroep van Amok hen aanviel. De inlandsche schrijver van het districtshoofd werd achter het huis eveneens aangevallen, doch het mocht hem gelukken zijnen aanvaller, na hem een lanssteek in den buik te hebben toegebracht, op de vlucht te drijven. Onder dit gevecht voor en achter het huis waren de schoten gevallen.

Den volgenden morgen werd het lijk van den inlander Ajoen met een lanssteek in den buik in de nabijheid zijner woning gevonden.

Hier mag niet verzwegen worden dat in deze zaak de controleur niet eigenmachtig had mogen handelen en de bevelen had dienen te vragen van den in de nabijheid gelegen assistent-resident van Amoenthay, terwijl de adjudant-onderofficier Peeters ook niet zijn post had mogen verlaten; laatstgenoemde werd vervangen door den 2^{den} Luitenant Seibert.

Den 14^{den} October 1864 verscheen Panghoeloe Rasied met eenige volgelingen geheel onverwachts in de kampong Benoea Rantau en verbrandde het huis van den pembakal Tackia, waarna hij zich met de zijnen naar de misdjid van Benoea Lawas begaf om daar te bidden.

Toen deze tijding te Amoenthay kwam rukte nog in den avond van denzelfden dag eene patrouille uit van 60 bajonetten onder bevel van een officier, terwijl evenzoo met den meesten spoed, bevolkingspatrouilles naar de grenzen van Kaloewa werden gedirigeerd.

De bovengemelde patrouille vond geene muitelingen en zond het bericht dat Panghoeloe Rasied met een 40- à 50tal volgelingen de wijk naar de Kampong Moeara Baroe had genomen.

In den avond van dien dag rukte daarop eene andere patrouille van 55 bajonetten en 2 officieren van Amoenthay uit naar de opgegeven kampong.

Ook deze patrouille keerde onverrichter zake terug, nadat Panghoeloe Rasied de wijk in de richting van Pamattang genomen had. Toch werd hij steeds door eene bevolkingspatrouille onder aanvoering van het districtshoofd Kiai Warga Kasoema achtervolgd.

Eene bevolkingsspatrouille onder Pengatoewa Penang, welke op den 3^{den} Mei naar Koesan (Oostkust) uitgerukt was, kwam den 23sten September te Barabei-*ie* terug, in onderwerping medebrengende de navolgende personen:

Darma Yoeda, alias Kalimoer uit het Tabalongsche; Toemenggoeng Aria Pattie hariemoedin van Martapoera; Djakaria, Amat en Mail, javanen respectievelijk van Soerakarta, Toeban en Rembang; Djalil van Kaloewa; Andah van Tabalong; Boelalit van Tanah Laut en Djamin van idem.

Te Amoenthay kwamen in onderwerping Hadjie Boekassin, oud Penghoeloe van Amoenthay en Abdul Rachman.

Verder te Tandjong, Aboekarsa, vroeger schrijver van Hidayat, tot nu toe een der hoofden van de beratippers en een der voornaamste aanhangers van Rasied; hij was daarbij de broeder van het toenmalige districtshoofd te Tabalong. Allen werden beëdigd en onder politietoezicht gesteld.

Panghoeloe Rasied werd in het Kaloewasche vrij algemeen voor heilig gehouden, aangezien blijkbaar de bevolking dien fanatieken muiteling niet had durven aanvallen, doch zich ook evenmin geneigd had betoond, om gemeene zaak met hem te maken; elders in het Amoenthaysche waar Rasied dien invloed niet bezat, was men overal bereid geweest, hem met de wapens in de hand te ontvangen en geweld met geweld te keer te gaan.

In de maand November 1864 werd het Kaloewasche weder verontrust door Rasied met zijne bende wien echter ditmaal belangrijk nadeel werd toegebracht.

Den 4^{den} November des morgens ten 1 uur, werd te Amoenthay het bericht ontvangen dat een drie en dertigtal muitelingen, onder aanvoering van Rasied zich in de kampong Amoenan had gevestigd.

Onmiddellijk op het vernemen dezer tijding vertrok de Regent van Amoenthay met eenige gewapende inlanders derwaarts om deze zaak te onderzoeken, terwijl het districtshoofd van Amoenthay ter bewaking zijner grenzen medeging; in den morgen van dit vertrek ten 8 uur werd nog de zekerheid erlangd dat Rasied met zijne bende zich in de nabijheid van Kaloewa op ± 13 palen afstands van Amoenthay ophield.

De 1^e Luitenant A. P. W. Meis, die zich met een detachement sterk 1 officier en 55 bajonetten te Kaloewa bevond, rukte daarop dienzelfden dag met een gedeelte van dit detachement, te weten, den 2^{den} Luitenant P. J. Seibert en 35 bajonetten, Europeanen en Inlanders, tegen Rasied op, de overige 20 bajonetten ter bewaking van den versterkten passagrahan te Kaloewa achterlatende.

Dicht bij de brug over de Soengei Tikoelit had de bende van Rasied positie gevat en in de nabijheid van dat punt gekomen, zond de 1^e Luitenant Meis 15 bajonetten onder den 2^{den} Luitenant Seibert rechts langs den zich daar bevindenden boschrand af, om zoo doende den vermoedelijken terugtocht des vijands af te snijden. Daarna rukte hij zelf met het overige zijner patrouille Rasied te gemoet.

In de hoop door een abouchement Rasied wellicht nog tot eene vrijwillige onderwerping te kunnen brengen, marcheerde Meis vergezeld van den Controleur Suringa aan het hoofd der kolonne. Rasied wachtte echter hunne komst niet af, maar vuurde op ± 50 passen afstands eensklaps op den Luitenant Meis, wien hij licht aan de rechterhand wondde (schramshot) terwijl gelijktijdig zijne bende, voorafgegaan door eenige tankdakkende voorvechters, onder het gewone geschreeuw van »Illallah-Illallah" den aanval begon. Bedaard liet Meis den vijand tot op ± 20 passen naderen en liet toen vuur geven, waardoor

vier der vorsten vielen en de overigen in de richting van Benoea Lawas en Benoea Rantau op de vlucht sloegen.

Op hunne vlucht stuitten zij echter op het doelmatig geposteerde detachement van Seibert die hen op korten afstand ontving, waardoor vijf man van vijandszijde sneuvelden terwijl twee mitelingen in onze handen vielen.

Den naar Benoea Lawas vluchtenden werd daarna door Seibert nog zoo lang mogelijk afbreuk gedaan, terwijl Meis degenen welke den weg naar Benoe Rantau hadden genomen, eveneens achtervolgde.

Hierbij werden nog verscheidene vijanden gewond, totdat het hen eindelijk gelukte de wildernis van Habou te bereiken, waar de vervolging moest worden gestaakt.

Het getal doden van den vijand die op het terrein bleven liggen bedroeg negen, en uit de vele bloedsporen die rechts en links in de Sawah werden bespeurd, mag besloten worden, dat nog een aantal verwond is geworden. Ook Rasied had, volgens later ontvangen berichten, een wond aan het hoofd bekomen.

Aan onze zijde was behalve de 1^e Luitenant Meis slechts een flankeur [Schmidt, Algemeen Stamboek n°. 46305] licht gewond geraakt.

Nadat de patrouille zich te Benoea Rantau weder vereenigd had en het omliggend terrein overal doorzocht was, zonder dat men verder iets van den vijand bespeurde, werd door haar, zonder verder eenige moeielijkheid te ondervinden, de terugmarsch naar Kaloewa aangenomen en volbracht.

Happé betuigde zijne tevredenheid niet alleen over de flinke houding van het detachement in het algemeen, maar vooral dat van onze inlandsche soldaten tegen de beratippers.

Dewijl volgens de verklaring der beide gevangenen tusschen Soengei Bankilau en het bosch van Habou zich eenige huizen

moesten bevinden, waarin Rasied en zijne volgelingen zich gewoonlijk ophielden, werd dit terrein den volgenden morgen doorzocht.

De bedoelde huizen werden werkelijk gevonden, doch waren voor 't oogenblik slechts bewoond door eenige vrouwen en kinderen; bij het doen van een nauwkeurig onderzoek werden eene menigte lanssen, klewangs, gebedenboeken enz. gevonden en buit gemaakt.

Bij den Militairen kommandant van Amoenthay waren berichten ingekomen dat de reeds in onderwerping gekomene, doch daarna weder ontvluchte opstandeling Naro zich ophield te Soengei Taboean op de grens van Balangan met Passir en Sampanahan; met eene bende van $\pm$ 30 volgelingen waaronder 10 geweerdragenden.

Volgens andere berichten weder, hield deze opstandeling zich op bij Poeloe Deloewan [grens van Kaloewa en Balangan] om zich met Rasied te vereenigen.

Naar beide bedoelde punten waren reeds bevolkingspatrouilles gezonden en was order gegeven om den 1sten Luitenant G. C. R. R. de Graeff, die nog met 20 bajonetten te Barabei-ie gedetacheerd was, naar Awayang te doen retourneeren om van daar uit met een veertigtal bajonetten Pringien te bezetten, ten einde, zoo Naro zich werkelijk daar ergens mocht ophouden, tegen hem te ageeren.

Tegen Rasied waren mede verscheidene bevolkingspatrouilles op de been, en werd de wildernis van Habou voortdurend doorzocht, terwijl daarenboven nog tot ondersteuning dezer patrouilles en om de goedgezinde bevolking vertrouwen in te boezemen, den 5^{den} November van Amoenthay eene kolonne van 45 bajonetten onder den 2^{den} Luitenant A. van der Straate uitrukke om het Kaloewasche te doorkruisen.

Den 7^{den} November was de kolonne te Amoenthay terug zonder iets van den vijand bemerkte of vernomen te hebben; de bevolkingspatrouilles bleven evenwel nog steeds hunne nasporingen voortzetten.

Daar het heulen met den vijand in het Kaloewasche niet onwaarschijnlijk was, zoo vertrok de Veer de Rochemont den 15^{den} November derwaarts ten einde maatregelen te nemen om de bevolking te weerhouden Rasied op de eene of andere wijze te ondersteunen. In eenen algemeenen rapat werden de hoofden der verschillende kampongs gewaarschuwd, dat waar aan dien hoofdmutter onderstand of wel eene schuilplaats verleend werd, de geheele kampong daarvoor zoude gestraft worden. En werd, om verder te beletten dat de bevolking met Rasied gemeenschap kon houden, bij de wildernis van Habou eene kleine tijdelijke versterking opgeworpen en bezet door een twintigtal pradjoerits.

Inmiddels scheen de laatste affaire met Rasied zijne aanhangers vrees te hebben ingeboezemd, althans waren den 14^{den} en 15^{den} November reeds een elftal zijner volgelingen te Kaloewa bij den 1sten Luitenant Meis in onderwerping aangekomen. Daar nu Happé uit het Amoenthaysche tijdingen had ontvangen dat ook Rasied, ontmoedigd door den laatsten tegenspoed, zich eindelijk wilde onderwerpen, zoo werd, om hem vertrouwen in te boezemen en hem in de gelegenheid te stellen dit voornemen ten uitvoer te brengen, het patrouilleeren tegen hem en zijnen aanhang eenige dagen gestaakt.

Rasied voldeed echter niet aan zijne belofte om binnen weinige dagen vrijwillig af te komen, en alzoo werden den 15^{den} December de vijandelijkheden weder hervat en door den Regent van Amoenthay op nieuw verscheidene bevolkingspatrouilles op hem afgezonden.

Als een gevolg van het hernieuwen der vijandelijkheden kwam een der voornaamste aanhangers van Rasied, de inlander Antoem alias Kiai Moeda Widjaya met 25 volgelingen in onderwerping.

Van de personen die, wegens deelname aan het complot om de versterking en het dzakatmagazijn te Barabei-e in brand te steken en de bezetting te vermoorden, gevangen waren genomen, werden, na het verleende fiat executie van den Kolonel Happé op de vonnissen van den krijgsraad te velde, tot dwangarbeid veroordeeld buiten het eiland Borneo: Djaya Warna, Hadjie Doelatip, Goestie Mad Said, Toean Lassim, Pembakal Boental, Goestie Saman Said, en Taris.

Aangezien verscheidene patrouilles waren geretourneerd zonder van Rasied iets vernomen te hebben, zoo keerde in de maand Januari 1865 het te Kaloewa gestationeerde detachement weder naar Amoenthay terug.

Tot de maand Juni 1865 dus ruim vijf maanden bleef het in de afdeeling Amoenthay rustig; de laatste patrouilleering werd den 2^{den} Mei jl. door den regent van Amoenthay gehouden en het mocht dezen, na de geheele Balangan doorkruist te hebben, niet gelukken de schuilplaats van den opstandeling Rasied te ontdekken.

Op den 8sten Juni 1865 ontving de assistent-resident van Amoenthay K. W. Tiedtke de tijding dat onder de bevolking van Tana-Abang en Lampstrong eene spanning heerschte en bij hen het plan scheen te bestaan de woonplaatsen te verlaten; redenen daarvan waren niet met zekerheid bekend; de regent van Balangan en eenige vertrouwde personen waren tot

het doen van een onderzoek uitgezonden. Bij hunne terugkomst luidden hunne berichten dat alles richtig was; intusschen werden op het vermoeden dat Rasied en Naro zich daar zouden ophouden, spionnen uitgezonden en werd den Militairen kommandant te Awayang de meeste waakzaamheid aanbevolen.

Den 9^{den} Juni gaf de kontroleur der 1ste klasse van Allei en Amandit, I. I. Meyer aan den Militairen kommandant te Barabei-ie kennis, dat volgens geruchten de genoemde opstandelingen eenen inval in Allei op het oog hadden, zoomede dat zekere Sahaloen in de kampong Pendawang vergaderingen hield met het doel de plannen dier muitelingen te begunstigen, men zoude zich in de misdjid te Pladjau reeds hebben verzameld en onder aanvoering van Sahaloen eene voorwaartsche beweging naar Barabei-ie hebben gemaakt.

Daar hier kennelijk het voornemen bestond zich tegen het bestuur te verzetten zoo verzocht de kontroleur eene patrouille beschikbaar te stellen om den stand van zaken te Pladjau op te nemen en naar omstandigheden te handelen.

De kapitein F. A. Gits rukte daarop met eene patrouille sterk 50 bajonetten, vergezeld door den kontroleur, naar Pladjau op.

Tusschen de kampong Pemattang Birik en Pladjau stootte de spits op eene bende muitelingen, die zich op eenige afstand links van den weg had geposteerd.

Toen de kolonne dat punt was genaderd en positie had genomen, werden de muitelingen aangevallen; nauwelijks evenwel waren eenige schoten gewisseld of de vijand stormde met geveld lans op de kolonne in, waarop de voorsten handgemeen werden, terwijl een muiteling zelfs doordrong tot de op 20 passen achterwaarts geplaatste reserve voordat hij kon worden afge maakt; de manschappen hielden ferm stand, weerstonden den

woedenden aanval en dreven den vijand met verlies van eenige dooden en gekwetsten terug.

Onder de gevallenen werd de zoon van Sahaloen met name Saat herkend. Van onze zijde werden de Europeesche fuseliers Kaper St. n°. 51420, Doperé St. n°. 46385 en Jansen St. n°. 52730 gekwetst.

Onmiddellijk vervolgd verspreidden de muitelingen zich in het struikgewas, doch men moest, daar de duisternis inviel, spoedig van verdere vervolging afzien; de vijand werd geschat op ruim 50 man sterk.

Des anderen daags rukte dezelfde patrouille nogmaals over Tangkaran, Kembang, Maloer, Binjau, Renaca, Sepangal, Djoedjoeloek en Pangkaan naar Pendawang op; van vijanden werd niets bespeurd, Pendawang was geheel verlaten; een paar woningen waarin de muitelingen vergaderd waren geweest werden aan de vlammen prijs gegeven. Vermoedelijk hadden de muitelingen de wijk genomen naar Poeloe Wilatoe, kunnende daar door den hoogen waterstand niet bereikt worden; toch werd de 1ste Luitenant Jonkheer H. Bowier met 30 bajonetten rechtstreeks naar Djatoh gezonden om van daar uit den tocht naar die kampong te beproeven, terwijl het overige der patrouille over Pallar en Pamattang-Bierik naar Barabei-ie terugkeerde.

Intusschen waren onverwijld door den assistent-resident Tiedtke in overleg met den Militairen kommandant van der Heyden, de meest doeltreffende maatregelen genomen om het verzet te stuiten, de muitelingen op te sporen en eene voorgenomen vereeniging van de opstandelingen Naro uit het Petapsche en Rasied uit het Kaloewasche te voorkomen. Arrestatien hadden plaats. Bevolkingspatrouilles onder de meest vertrouwde hoofden met prauwen van Amoenthay en Negara over Manta-as naar

Djatoh en over Soengei Boeloe naar Matang en andere verdachte kampongs uitgezonden, tevens om het oog te houden op Passat en Hong, van waar men meende dat Naro zoude afkomen.

De 1ste Luitenant W. H. Rijnders werd met 25 bajonetten [12 Europeanen en 13 inlanders] van Amoenthay naar Djatoh gedetacheerd, om den 1sten Luitenant Bowier te vervangen, die met zijne patrouille nader op Passat en Hong werd gedirigeerd.

Van uit Barabei-ie doorkruisten bevolkingspatrouilles het terrein tusschen Pladjau, Mahan en Hapan.

In den nacht van den 11^{den} op den 12^{den} Juni 1865 omstreeks 1 uur had de patrouille Rijnders een geduchten aanval der muitelingen onder Naro weerstaan; na in de misdijd te Djatoh zich aan het beratip-amal te hebben overgegeven, was de vijand, die op ongeveer 200 man werd geschat, voorafgegaan door een tiental fanatieken, met gevelde lans op de kleine patrouille ingestormd. De Luitenant Rijnders had evenwel carré geformeerd; het front en de linkerflank werden hevig bestookt, doch de troep bood wakker tegenstand, bedaard en moedig werd er gevochten en hoezeer de muitelingen tot op 3 passen voor het carré werden neergeschoten, werd van onze zijde niemand gekwetst. Een inlandsch fuselier kreeg een lanssteek door zijne kleederen. De vijand liet 7 dooden op de plaats en nam, een tiental gekwetsten medeslepande, overijld de vlucht.

Aan vervolging viel, door de duisternis en de geringe macht die Rijnders ten dienste stond, niet te denken.

In zijne tevredenheidsbetuiging over deze affaire gaf Happé als zijne gevaarwording te kennen dat het hem innig aange-naam was te bespeuren, de oude roem der troepen in het Bandjermassinsche rijk, door de nieuwelingen, die meest aan

deze beide gevechten deelgenomen hadden, was gehandhaafd.

Bij het Civiel Bestuur te Barabei-ie was den 11^{den} Juni bericht ingekomen dat een groote massa volk uit de Petap [Belangan] onder aanvoering van Naro, die zich Pangeran Sokma Girie liet noemen, naar Allei toog en reeds den 10^{den} bij Kwebang de Batang Alleirivier was overgetrokken, den weg nemende over Benoea Anjer naar Hong.

Dienzelfden morgen was daarop de kapitein Gits met eene patrouille sterk 20 bajonetten en een houwitsers met een bevolkingspatrouille over Djatoh naar Passat getrokken, alwaar de patrouille Bowier zich reeds bevond; niets van den vijand vernemende was men, het terrein doorzoekende, tot Benoea Anjer en Blimbing voortgerukt; de bevolking werd overal vrij rustig bevonden, doch niemand kon of wilde aanwijzingen nopens de muitelingen doen, zoodat de patrouille des avonds onverrichter zake over Pamandjing en Moeara Benoea Djinga, alwaar bevolkingspatrouilles werden achtergelaten, naar Barabei-ie terugkeerde. Later bleek dat de muitelingen de troepen op een behoorlijken afstand hadden laten voorbij trekken zonder teekenen van leven te geven en zich toen naar Djatoh hebben gericht, alwaar zooals hierboven is vermeld, de patrouille Rijnders werd aangevallen.

Het échec bij gelegenheid der beide gevechten geleden had Naro genoopt het Alleische met overhaasting te verlaten en zich op Batoe Mandie terug te trekken; ook daar werd hij evenwel vervolgd. De Luitenant Rijnders trok met 40 bajonetten van Djatoh over Passat naar Benoea Anjer, de Luitenant Bowier eveneens met 40 man van Barabei-ie langs Rantawan en Kamoedjong derwaarts terwijl bevolkingspatrouilles de gemeenschap onderhielden. Na de vereeniging dezer patrouilles werd, overal het terrein doorzoekend, tot Awayang voortgerukt, en de Luitenant Rijnders daarna Batoe Mandie voorloopig

als standplaats aangewezen. Bij deze vervolging van Naro, verloor deze een doode en verscheidene gekwetsten terwijl twee muiltelingen werden gevangen gemaakt.

Te Barabei-ie waren reeds acht koppen van den vijand aangebracht; vele arrestaties werden gedaan, en men bleef toch nog steeds al het mogelijke in het werk stellen om door sterke militaire en bevolkingspatrouilles de muiltelingen afbreuk te doen en zich tusschen Rasied en Naro te stellen.

Door Happé werd het bericht ontvangen dat in Tabalang Kanan rustverstoringen hadden plaats gehad en de Goesties Mohamad Said en Mohamad Seman, de zonen van Antassarie, met eene ± 550 man sterke bende in de Djangoeloe zoude nestelen, met het doel, naar Tabalong Kanan af te komen; hoewel deze berichten uit Tabalong en Kaloewa wellicht overdreven waren, werden toch ook daarheen militaire- en bevolkingspatrouilles gericht, en zou het van de door spionnen in te winnen berichten afhangen of het tijdstip genaderd was, om met eene sterkere kolonne den vijand te ontmoet te trekken en een goeden slag te slaan; de Kapitein kommandant in het Amoenthaysche K. van der Heyden hield zich daartoe gereed.

In verband hiermede vertrok met de gouvernementsstoomer Tjinrana van Bandjermasin ter versterking van Amoenthay den 2^{den} Luitenant Lindwurm met 10 Europeesche en 25 inlandsche militairen, benevens den officier van gezondheid 2^e kl. van Oordt, deze laatste ter vervanging van den officier van gezondheid 2^e kl. Ferne van der Heul, die door eene ernstige ongesteldheid verhinderd werd langer dienst te verrichten.

Als reden van dit op eens uitgebroken en verbreid verzet kon alleen de nog niet te miskennen belangrijken invloed van eenige fanatieke hoofdstandelingen op de domme en zoo licht te verleiden bevolking worden aangemerkt.

Gedurende de laatste maanden die het verzet voorafgingen was de geest der bevolking in het Amoenthaysche goed gezind voor het bestuur, met de meeste billijkheid werd het gezag uitgeoefend en had de inning der belastingen plaats, de heeren-diensten waren niet drukkend, de bevolking nam in welvaart toe en vooral door de onlangs opgebeven tollens langs de rivieren was de handel aanzienlijk uitgebreid; toch brak op eens bijna over het geheele landschap op verschillende punten onlusten uit.

Het was derhalve zaak overal op zijne hoede te zijn en vooral om eene samenstelling van troepen te hebben die het vertrouwen gaf dat de verwoede aanvallen der fanatieke hoofdleiders steeds konden worden afgeslagen.

Door den assistent-resident Tiedtke was opgemerkt, dat de aanvoer van zout via Negara in de laatste tijden merkelijk was toegenomen, en dit voedingsartikel voornamelijk door lieden van Kaloewa werd gekocht. Ook liepen er geruchten dat Rasied zich in de nabijheid van Kaloewa ophield en het plan koesterde zich binnen kort naar Amoenthay te begeven. Om elke onrustige beweging in het Kaloewasche te voorkomen of althans dadelijk bij de hand te zijn wanneer daar iets mocht gebeuren, werd in overleg met Tiedtke de 2e Luitenant W. F. A. Lindwurm met 15 Europeanen en 10 inlanders, voorzien van een maand vivres naar Kaloewa gedetacheerd met last om de zich daar bevindende passangrahan te bezetten.

Terzelfder tijd ontving Happé van Martapoera berichten dat op de grenzen van Amandit en de Benoea Ampat zich opstandelingen ophielden en zelfs het gerucht liep dat Hadji Boejassin, Pembakal Baker en zekeren Toemenggoeng Tamberan of Tambonai hen aanvoerde, en het plan bestond om Kendangan en Rantau aan te vallen.

In overleg met den assistent-resident van Martapoera, van Delden, werd door den Militairen kommandant aldaar het garnizoen te Rantau tijdelijk met een officier en 25 man versterkt, terwijl in het Amoenthaysche eveneens een officier en 25 man van Barabei-ie naar Kendangan waren gedirigeerd. In verband hiermede, en daar toch verscheidene sterke bevolkingspatrouilles onder den regent en andere hoofden in het Balangansche en Tabalongsche op de been waren, was het te Batoe Mandie geposteerde detachement Rijnders naar Barabei-ie teruggeroepen.

Daar den 19^{den} Juni de Luitenant-Kolonel F. G. Hoffmann van eene inspectiereis te Bandjermasin was geretourneerd, besloot Happé den volgenden dag in persoon naar Amoenthay te vertrekken teneinde zich op de plaats zelve van den stand van zaken te vergewissen en verder de vereischte maatregelen te nemen tot onderdrukking van dit nog in geboorte zijnde verzet. Daar het Happé bekend was, dat nog eenige versterking tot het doen van patrouilles of militaire vertooningen in het Amoenthaysche zeer gewenscht werd, gaf Happé bevel nog een detachement van 35 bajonetten onder den 1sten Luitenant W. Q. E. Vetter derwaarts te dirigeeren, welk detachement dan in een ijzeren laadschouw door de Tjinrana kon opgesleept worden.

Den 20sten Juni 's morgens ten 6 ure verliet Happé vergezeld door zijn adjudant den Kapitein der Infanterie R. D. W. Koops, de hoofdplaats en zond hij, onderweg te Margasarie, kennisgeving zijner aanstaande komst aan den kontroleur 1e kl. in Allei en Amandit [Barabei-ie], I. I. Meyer met opdracht om zich, zoo de stand van zaken dit gedoogde, naar Amoenthay te begeven, teneinde daar met Happé te aboucheeren.

Den 21sten 's morgens ten 10 ure was Happé te Amoenthay, en nam nog dienzelfden morgen de versterking in oogenschouw.

Den 22sten kwam de Regent van Amoenthay terug van zijne patrouille uit het Balangansche, doch had aldaar alles rustig bevonden en was van Rasied of Naro niets te weten gekomen. Den volgenden dag (23sten) kwam ook de controleur Meyer aan en bleek het Happé uit alles, dat door de flinke en energieke maatregelen van het civiel en militair bestuur [Tiedtke en van der Heyden], de zaken te Amoenthay reeds eene gunstige wending hadden genomen.

Na het échec bij Pladjou en daarna te Djatoh hadden de opstandelingen, die zich aanvankelijk bij Naro hadden aangesloten, zich teleurgesteld gezien in hunne verwachtingen en geheel ontmoedigd zich allerwege weder verspreid. Volgens vrij zekere berichten van spionnen en gevangenen moest Naro bij Djatoh ernstig aan den linkerschouder gewond zijn geworden en was zijn aanhang reeds weder verlopen, zoodat hij met slechts 15 volgelingen de wijk moest genomen hebben over Goenong Batoe naar het Oostelijk gebergte.

Happé bracht den regent van Amoenthay ernstig onder het oog dat niet alleen zijn plicht vorderde dat door hem niets onbeproefd werd gelaten om zich van Naro meester te maken, maar ook zijn eer daarmede gemoeid was, en gelastte hem verder opnieuw met bevolkingspatrouilles zoowel Naro als Rasied te achtervolgen en niet te rusten alvorens een dan wel beiden deze gevaarlijke opstandelingenhoofden te hebben gedood of gevangen genomen.

Waar Rasied zich ophield kon Happé niet met zekerheid te weten komen en de geruchten liepen daaromtrent zeer uiteen, nu eens zou hij zich naar de Doesson hebben begeven, dan weder zich in de nabijheid van Kaloewa schuil houden. Het meest was Happé geneigd met den assistent-resident het gevoelen van den mufti en andere goedgezinde inlanders te deelen, na-

melijk dat Rasied zich hoogstwaarschijnlijk in de omstreken der grenzen van Balangan en Kaloewa of in de nabijheid van Kaban in de wildernis ophield en dat, zoo hij werkelijk iets mocht ondernemen, hij te Soengei Baroe of Waringin moest verwacht worden.

Het onder den 2^{den} Luitenant Lindwurm te Kaloewa geposteerde detachement moest daarom vooreerst nog eenigen tijd de passangrahan aldaar bezet blijven houden en zoowel de grenzen van Tabalong als die van Balangan en Amoenthay werden voortdurend door sterke bevolkingspatrouilles bewaakt.

Na de toespraak van Happé rukten de regent van Amoenthay en het districtshoofd Kiai Warga Kasoemo den 25sten al weder uit om met bevolkingspatrouilles Rasied en Naro rusteloos te vervolgen, en daar Rasied onder die omstandigheden wellicht de wijk zou nemen naar het Sihongsche of Pataysche, werd ook den militairen kommandant te Tameang Layang en Soeto-Ono door Happé aangeschreven te trachten door goede spionnen dien muiter op het spoor te komen en niets ongeproefd te laten om hem in handen te krijgen. Aan den regent gaf Happé daarenboven in dienzelfden geest nog brieven mede voor den Sultan van Passir, het hoofd van Bankalaan, Tjingal en Menoengoel, van Tjantong en van Sampanahan met last, die brieven over land door vertrouwde personen te doen bezorgen.

Het gerucht, dat de Goesties Mad Said en Mad Seman zich met eene sterke bende in het Tjantongsche ophielden, dicht bij de grenzen van Allei, was door niets bevestigd, evenmin als dat in de Benoea Ampat benden opstandelingen aanwezig waren met het doel om Kendangan en Rantau aan te vallen; waarschijnlijk waren deze tijdingen alleen gegrond op het daar rondzwerven van slecht volk, vroeger behoord hebbende tot

de bende van Naro, die zich na het échec bij Djatoh ontbonden had.

Talrijke arrestaties werden gedaan, waarbij, om door geen onberaden strengheid nieuwe onlusten te verwekken, vooreerst slechts de meest gevaarlijke sujetten werden aangewezen. In verscheidene kampongs, welke door hare bewoners reeds gedeeltelijk verlaten waren om zich in de wildernis te verschuilen dan wel bij Naro aan te sluiten, waren zij ook weder teruggekeerd; hoewel niet dadelijk verontrust en wegens deelneming aan het verzet vervolgd, werden toch velen door het bestuur in 't oog gehouden.

Gedurende het verblijf van Happé te Amoenthay, hetwelk hij nog eenige dagen verlengde om den gang der zaken van nabij gade te slaan, bespeurde hij met genoegen dat zoowel van de zijde der goedgezinde bevolking als der hoofden uit dat district al het mogelijke werd gedaan om de rust te bewaren en dat, mocht het ook al aanvankelijk aan de hoofdropstandelingen gelukt zijn eene gisting en weifeling te weeg te brengen, de oogenblikkelijke doeltreffende maatregelen welke genomen werden en het goed succes waarmede deze bekrond waren, het verbreiden van opstand hadden voorkomen.

Met betrekking tot den dweepzieken hoofdropstandeling panghoeloe Rasied werd door Happé gewerkt op de Mahomedaansche geestelijkheid, en hadden de mufti en panghoeloes in last om zooveel in hun vermogen was het verderfelijke beratip-amal [beratip-beamal] tegen te gaan en de bevolking er op te wijzen welke nadeelige gevolgen uit die in strijd met de voorschriften van den Koran door een beruchten hoofdropstandeling gepredikte geloofsleer moesten voortvloeien.

Happé had nog voor zijn vertrek het genoegen van den kontroleur 1e kl. I. I. Meyer het bericht te ontvangen dat een

der voornaamste raddraaiers, zekere Sahaloen — door wien te Pendawan het eerst oproerige vergaderingen werden gehouden — door eene bevolkingspatrouille in de nabijheid van het meer Badjaramin tusschen Amoenthay en Negara was gearresteerd.

Den 27sten Juni 1865 vertrok Happé van Amoenthay en was hij in den morgen van den volgenden dag weder te Bandjermassin aangekomen.

Bij het in oogenschouw nemen der versterking te Amoenthay werd het door Happé dringend noodzakelijk geacht, zoowel wegens hare lage ligging als haar slechten toestand in het algemeen, deze te verplaatsen naar den hooger en linkerrivieroever, alwaar ook ons Civiel etablissement was aangelegd.

De laatste berichten uit Amoenthay, gedateerd 29 Juni, luiden dat men het geheele complot op 't spoor was.

Er waren verscheidene gewichtige arrestaties gedaan, zooals de reeds vermelde Sahaloen, diens zoon Saleh, diens broeder Toegoes, benevens zekeren Daut, allen van Pendawan.

Uit de verhooren van Sahaloen was gebleken, dat het complot zijne voorbereiding had ontvangen van zekeren Goesti Taxis, die bereids ten vorige jaren in den aanval op Barabei-ie min of meer betrokken was en destijds, daar er geene termen waren om hem voor den krijgsraad te velde te brengen, door Happé voorshands te Bandjermassin onder politietoezicht werd gesteld, doch op deze berichten weder in verzekerde bewaring was genomen.

Hij noemde zich basaroengan [persoonlijk geestverwant] van Hidayat, die volgens hem te Bandjermassin was.

Het ligt nog in een ver verschiet dat de kleine man der bevolking in dit land het oor niet meer zal leenen aan raddraaiers en opruiers!

In het belang eener spoedige rechtsbedeeling, zoo dringend noodig om der bevolking een voorbeeld te stellen, verzocht Happé aan den auditeur-militair zich in persoon naar Amoenthay te begeven, teneinde aldaar plaatselijk de gerechtelijke instructie in zake der beschuldigten te regelen, en dientengevolge vertrok die ambtenaar den 6^{den} Juli per Gouvernementsstoomer Bronbeek derwaarts.

Daar in den loop dezer instructie noodwendig ook Goestie Taris, van wien hierboven reeds gewag gemaakt is, alsmede de inlanders Wangia Pattie, Wangsa Prana en Aboel moesten gehoord worden, zoo werden deze met een gewapend geleide naar Amoenthay overgevoerd.

De auditeur-militair was den 7^{den} Juli te Amoenthay aangekomen en vertrok, na eenige dagen de instructie te zijn begonnen, naar Barabei-ie om de zaak daar voort te zetten.

In de nabijheid van Batoe Mandie was men er in geslaagd verschillende kleine huisraadstukken te achterhalen, die vroeger aan Pangeran Hidayat hadden toebehoord, waaronder ook diens vorstelijke payong. Deze goederen waren bij de vlucht van Hidayat uit het Amoenthaysche in het jaar 1860 aan zekeren Pembakal Saleh in bewaring gegeven en werden bij diens overlijden door zijne weduwe uitgeleverd. Met het oog op het misbruik dat kwaadwilligen zoo gereedelijk van dergelijke voorwerpen maken om de lichtgeloovige bevolking op te ruïnen, was het zeer goed dat deze in onze handen waren gevallen.

Daar door de aankomst van suppletie-troepen in de behoefte voor de afdeling Amoenthay kon worden voorzien, zoo keerden op den 8sten Juli met den Gouvernementsstoomer Bronbeek naar Bandjermassin terug de ter versterking gezondene deta-

chementen van het 7de Bataillon Infanterie onder den 2^{den} Luitenant W. F. A. Lindwurm en den 1sten Luitenant W. Q. E. Vetter.

Door de bevolkingspatrouilles, welke onder Kiai Warna Kasoema en onder Demang Yoeda Negara waren uitgezonden, was alleen een gedroste kettingganger met name Amadie gearresteerd, welke verklaarde dat er zich in de Oeloe Batoe Iitjien en op de grenzen van het Tjantongsche nog veel slecht volk ophield, waaronder verscheidene weggelooopen kettinggangers. Happé gaf de hoofden der Oostkust hiervan kennis en drong er op aan dat zij niet zouden verzuimen om deze slechtgezinden gevangen te nemen en in elk geval er voor te zorgen dat zij zich daar niet bleven ophouden.

Den 25sten Juli 1865 ontving Happé van den assistent-resident van Amoenthay, Tiedtke, de gewichtige tijding dat men er in geslaagd was den meinedigen opstandeling Naro af te maken en dat diens hoofd bereids te Amoenthay was aangebracht.

Nabij Goenong Kayoe, dicht bij den oorsprong der Soengei Toewin op ongeveer 10 palen afstands van Toendakkan, werd Naro opgespoord door Pembakal Aboelah, behoorende tot eene bevolkingspatrouille die onder het hoofd der Petap, Kiai Wira Djaya, die landstreek doorzocht. Daar zag genoemde Aboelah op den 17^{den} Juli Naro bezig met het bouwen eener kleine pondok. Uit vrees dat hij op zijne nadering de vlucht zoude nemen, wachtte Aboellah, die vergezeld was door zijnen broeder Samitra, eerst de duisternis af om hem te ontmoeten. Naro ontving Aboellah met ontbloote kris in de hand, klaarblijkelijk met het doel om tegenstand te bieden en zich niet gevangen

te geven. Samitra dit bemerkende, naderde toen en loste op Naro een schot waardoor deze in de borst getroffen werd. Hij wist echter nog te ontkomen en zijn lijk werd eerst den volgenden dag op ongeveer 200 passen van de pondok gevonden en het hoofd afgehouden.

Met het afhouden van het hoofd was Naro door zijne geloofsgenooten een hiernamaals ontzegd (mahomedanisme), terwijl zoo hij levend aan onzen rechter was overgegeven en hij middels den strop dat leven gelaten had, hij in genade in betere gewesten — als een gevallen strijder tegen de ongelovigen — zou zijn opgenomen.

Daar nagenoeg over de geheele wereld het rechtswezen de inmenging van het geloof handhaaft, adre de eedkwestie, zoo ligt de vraag voor de hand of niet in onzen Indischen Archipel, — ook met het oog op de steeds toenemende bedevaarten naar het heilige land, — gelijktijdig met het installeeren van een krijgsraad te velde, eene guillotine, op eene zooveel mogelijk openbare plaats, zoude moeten daar zijn.

Hoezeer het hoofd van Naro toen het te Amoenthay werd aangebracht, reeds in ver gevorderden staat van ontbinding verkeerde, was het toch, vooral aan de nog zichtbare lidteekens, door verscheidene personen als het hoofd van Naro herkend.

Naro was bij Goenong Kayoe slechts vergezeld door zijne vrouw en drie kinderen.

Ter opsporing van Rasied werd nog al het mogelijke gedaan; volgens de laatste berichten zoude hij in de omstreken van Goenong Bindjau rondzwerven en door de aldaar zeer verspreid wonende bevolking van leeftocht worden voorzien. Hoewel het jammer was dat hierbij niet op de bevolking van Kaloewa mocht gerekend worden, zoodat alleen van uit Amoenthay tegen hem kon worden geageerd, zoo koesterde Tiedtke toch alle hoop

dat ook spoedig deze opstandeling en prediker van het beratip-beamal in onze handen zou vallen.

Gunstig was het verschijnsel dat de hoofdelijke belasting, zoomede de heffing der dzakat, in het Alleische en Amanditsche over het maleische jaar 1282 geregeld en zonder de minste stoornis was geïnd. Bovendien was de padieoogst in het geheele Amoenthaysche zeer gunstig.

Alleen in deze afdeeling bedroeg de opbrengst der hoofdgelden over genoemd jaar bij de f100.000, zegge honderd duizend gulden.

Door den Militairen kommandant van Amoenthay, van der Heyden, werd op den 30sten Juli bericht dat in den gepasseerden nacht door de civiele arrestanten der binnen de versterking gelegen tijdelijke gevangenis, gezamenlijk pogingen waren gedaan om te ontvluchten; door het uitbreken van een raam aan de achterzijde waren een drie en twintigtal gevangenen ontsnapt, waarvan echter twaalf werden achterhaald.

Omstreeks 2 $\frac{1}{2}$ uur des nachts had het voorval plaats en werd deze ontsnapping alleen geweten aan den bouwvalligen toestand van het gevangenlocaal.

Eerst door de wacht vervolgd, was in een oogwenk de bezetting onder de wapenen en werden ook door het civiel bestuur en de omliggende bevolking de meest doeltreffende pogingen aangewend om de vluchtelingen te achterhalen; het gevolg hiervan was dat de meesten weder gevangelijk werden binnen gebracht, doch nog elf aan de nasporingen wisten te ontkomen.

Drie gearresteerden hadden bij hun verzet doodelijke wonden bekomen, vijf anderen waren min of meer gevaarlijk gewond; de 2de Luitenant G. D. Ebell door zekeren Aboel besprongen,

die een sabel had weten machtig te worden, zoude zeker zijn omgekomen, zoo niet de inlandsche kanonnier Teritodronio St. n°. 52061 den officier had ontzet; waarop Aboel werd afgemaakt.

Van de elf voortvluchtige arrestanten werden twee dagen na het voorval weder zes in hechtenis genomen; alzoo bleven er nog vijf te zoek waarvan niet bekend gesteld is in hoeverre zij tot de gevaarlijke opstandelingen behoorden.

Den 16^{den} Augustus 1865 werd het militair kommando door den Kapitein K. van der Heyden overgegeven aan den Kapitein B. M. H. Thorig.

De afgetreden militaire kommandant K. van der Heyden, die gedurende vijf jaren op het tooneel des oorlogs zoowel in civiele als militaire betrekkingen met zooveel onderscheiding diende en in een tal van gevechten door moed en beleid uitblonk, was bestemd met de eerste stoomgelegenheid naar Java te vertrekken.

In het laatst der maand Augustus gaf de bevolking van Bitin kennis aan het districtshoofd Kiai Warga Kesoema, dat zich bij haar drie volgelingen van Rasied ophielden, welke door dezen hoofdopstandeling waren afgezonden om geld te heffen. Nog in den avond van den dag waarop dit bericht werd ontvangen, begaf Kiai Warga Kesoema zich met eene kleine bevolkingspatrouille derwaarts en slaagde hij er al dadelijk in deze drie opstandelingen — met name Djapar, neef van Rasied, Doerahim, eene der laatste ontvluchte civiele arrestanten en zekeren Soeloe — gevangen te nemen. Volgens hunne verklaringen hield Rasied zich op te Habou Waringin, werwaarts Kiai Warga Kesoema zich dadelijk begaf. Rasied scheen echter reeds gewaarschuwd, althans was hij niet meer te vin-

den. In het huis waar hij vertoefd had werden nog twee personen gevonden, invloedrijke en erkende voorstanders van het beratip-beamal, Kiarie en Oentok genaamd, die beiden als gevangenen werden medegenomen.

Na vele vruchteloze doch hardnekkig voortgezette pogingen mocht aan het bestuur *Tiedtke* gelukken den gevaarlijken hoofdopstandeling Abdul Rasied, den stichter van het beratip-beamal op het spoor te komen en onschadelijk te maken.

Op den 4^{den} September waren de zendelingen van het getrouwe districtshoofd Kiai Warga Kesoema in de wildernis te Habou Waringin op volgelingen van Rasied gestuit; in het daarop gevolgd gevecht werden drie zonen van den Pembakal Alip der kampong Waringin van onze zijde zwaar gewond en een man van Rasied's bende afgemaakt.

Op het ontvangen van deze tijding te Amoenthay werd onmiddellijk door de autoriteiten ter plaatse eene bevolkingspatrouille onder Kiai Warga Kasoema derwaarts gezonden en daaraan een detachement troepen van 30 bajonetten onder den 1sten Luitenant J. G. Spanjaard toegevoegd.

In den morgen van den 6^{den} September had de patrouille Spanjaard eene ontmoeting met eenige muitelingen, die op eenigen afstand stand hielden en de patrouille uitdaagden. Bij het daarop gevolgd salvo van den voortroep werd de zoon van Rasied, Simail genaamd, doodelijk getroffen, de overige muitelingen, slechts vier in getal, vloden daarop in de wildernis. Des namiddags berichtte Kiai Warga, die den omtrek onophoudelijk afpatrouilleerde, dat Rasied met zijne vier volgelingen in een boschje in de nabijheid nestelde en verzocht genoemden officier hem aan te vallen. Dit geschiedde, het boschje werd terstond omsingeld en de sergeant C. Casteels St. n°. 40470 drong met vijf Europeesche manschappen daarin door. Spoedig

werden er eenige schoten gewisseld en geraakte men handgemeen; Rasied die gezworen had zich niet levend over te geven, vocht met den moed der wanhoop, doch zeeg spoedig doodelijk gewond neder, zijn hoofd werd medegenomen ter herkenning en om — hoewel onwillekeurig — een volgens de leer van Mahomed naar het lichaam gaaf overgaan in betere gewesten te voorkomen.

Behalve Rasied en zijn zoon Si-mail werd nog een volgeling, Noesin genaamd, gedood, de twee overigen namen de vlucht en konden niet achterhaald worden.

Niet zonder een groot offer van onzen kant kon Rasied vallen; na het ontvangen van twee wonden bracht hij nog den sergeant Casteels, Ridder der Militaire Willemsorde, braaf soldaat, die meermalen in Borneo blijken van moed had gegeven, een doodelijke lanssteek toe, waaraan deze nog denzelfden avond in de infirmerie te Amoenthay overleed.

De dood van Rasied was van hoog gewicht voor de rust in deze afdeling, hij had een overwegenden invloed op de bijgehoovige bevolking, terwijl de met energie voortgezette pogingen om hem te overvallen steeds werden verijdeld.

De kapitein Thörig, welke zoo voortvarend onverwijd de vereischte maatregelen wist te treffen waaraan een zoo gunstige afloop te danken was, verdient allen lof. Het koelbloedig en moedig gedrag van den 1sten Luitenant Spanjaard, zoomede de doorslaande blijken van moed en trouw gegeven door het districtshoofd Kiai Warga Kasoema, werden door Happé op hoogen prijs gesteld.

Later ontving Happé het bericht dat de twee gevluchte volgelingen van Rasied hunne onderwerping hadden aangeboden en bereids te Amoenthay waren aangekomen, zoodat de geheele bende van dezen hoofdmuiteling onschadelijk was gemaakt.

De dood van den algemeen voor onkwetsbaar gehouden Rasied had een geduchten indruk gemaakt; zijne wapenen, waaronder een ruw bewerkt zwaar tweehands slagzwaard van bovennatuurlijke kracht, zoomede een ijzeren kanon, waaraan het bijgeloof al mede veel waarde hechte, werden buitgemaakt.

De rechterlijke instructie betreffende het feitelijk verzet in het Alleische was afgelopen. Niet minder dan 161 waren gehoord, terwijl op advies van den auditeur-militair een negen en dertigtal beklaagden door Happé naar den krijgsraad te velde waren overgewezen.

In verband hiermede werden de President Luitenant-Kolonel F. G. Hoffmann en de te Barabei-ie ontbrekende leden van den krijgsraad, derwaarts gedirigeerd om op de plaats zelve recht te spreken. Na het verkregen fiat executie moesten de vonnissen der hoofdschuldigen ook daar worden ten uitvoer gelegd, waartoe het garnizoen te Barabei-ie tijdelijk van uit Amoenthay werd versterkt.

Den 2^{den} October 1865 waren de zittingen van den krijgsraad te Barabei-ie afgelopen en werden acht der hoofdschuldigen aan het verzet in het Alleische ter dood veroordeeld als:

Goestie Taris, Oentjit, Kamal, Sahaloen, Kadam, Boesara, Aminin en Achmoen.

Veertien andere beklaagden waren veroordeeld tot dwangarbeid voor korten of langen tijd, de overige zeventien minder schuldigen moesten ter hoofdplaats Bandjermassin terechtstaan.

Z. M. stoomschip de Linge kwam den 3^{den} October te Negara aan, ten einde aldaar optenemen de tot dwangarbeid veroordeelden en minder schuldigen bestemd voor Bandjermassin.

Door Happé was het fiat executie verleend en werden op den 5^{den} October aan bovengenoemde acht veroordeelden het

doodvonnis voltrokken. Zonder de minste stoornis had deze voltrekking in het openbaar plaats.

Deze executie had een geduchten indruk gemaakt; de dood der hoofdopstandelingen Naro en Rasied en der overige rad-draaiers en aanvoerders moest voor de bestending der rust niet dan goede gevolgen hebben.

Happé maakte van die omstandigheid gebruik om de bevolking van Allei en Amandit te ontwapenen; alle oorlogswapenen moesten binnen een bepaalden tijd aan het bestuur worden uitgeleverd. Deze maatregel werd zonder den minsten tegenstand ten uitvoer gebracht en had het gevolg dat binnen den tijd van een maand 16465 lansen en 50 geweren aan het Civiel bestuur waren uitgeleverd.

Handel en nijverheid namen meer en meer toe; aan den nieuwen landweg van Amoenthay naar Barabei-ie, over Lampasso naar Batoe Mandie werd met kracht voortgewerkt en vestigde zich gaandeweg onmiddellijk de hier en daar nog verspreide bevolking aan dien weg.

In de maand Januari 1866 verspreidde zich het gerucht dat eene bende Dajaks Krayang op de Passirsche grenzen zich gereed maakten om in het Tabalongsche te vallen en de kampong Batoe Crema te verwoesten. Onverwijld was de regent aan het hoofd eener bevolkingspatrouille naar de grenzen gezonden.

Men vernam toen dat tusschen de grensbewoners van Tabalong-Oeloe en Passir geschil bestond over het eigendomsrecht van eenige gutta-percha boomen, terwijl eenige voorname Passireezen met geweld schuldvorderingen bij de Tabalongers wilden innen voor tijdens den opstand geleverd kruit als anderszins.

De Sultan van Passir werd uitgenoodigd mede te werken tot het uit den weg ruimen van deze geschillen.

De regent berichtte bij zijn terugkomst dat eenige Dajaks, welke door hem naar de Passirsche grenzen gezonden waren, eene ontmoeting gehad hadden met eene stroopende of koppen-snellende bende Paries uit de bovenlanden van Koetei (Bentian) waarbij de laatsten met verlies waren verdreven.

Tot geruststelling der bevolking werden eenige pradjoerits te Moeara Ayoe achtergelaten.

Daar in deze afdeeling beschouwd kon worden dat de bevolking voor goed de zijde van het gouvernement gekozen had, zoo werd op den 4^{den} Maart 1866 de post Awayang opgeheven en de bezetting bij het garnizoen te Amoenthay aangetrokken.

OOSTKUST.

Het bestuur over de Oostkust van Borneo was opgedragen aan den assistent-resident G. H. Dahmen en ging op den 22sten Maart 1864 over op den assistent-resident G. de Groot, terwijl onder dezen ambtenaar het bestuur der verschillende landschappen langs de kust aan de navolgende Inlandsche hoofden was toevertrouwd als:

Pangeran Abdul Kadir, hoofd van Poeloe Laut.
» Sjarief Hamid, » » Batoe Litjien.
» Mangko, » » Sampanahan.
» Sjarief Alie, » » Sabamban.
» Moeda Mohamad Ariepe Illah, hoofd van Bangkakaan, Tjingal en Menoenggoel.

Aan het bestuur van den assistent-resident van Koetei werd in het jaar 1865 toegevoegd de ambtenaar ter beschikking L. C. de Nijs; verder hadden er in deze afdeeling onder het bestuur van Happé geene veranderingen plaats.

Hoewel in het aanhangsel, gevoegd bij het werk »De Banderjemasinsche krijg» door W. A. van Rees, de expeditie naar Dindin Papan met juistheid beschreven staat, zoo neemt zulks niet weg dat deze krijgsverrichting onder het bestuur van Happé

heeft plaats gehad en dus ook te huis behoort in het werk dat te zijner nagedachtenis geschreven wordt.

Eene herhaling dezer gebeurtenis, in eenigszins grootere trekken, is alzoo — als onvermijdelijk — in de navolgende regelen opgenomen.

Op den 19^{den} April 1863 ontving Happé het bericht van den kommandant van Z. M. stoomschip de Vecht, komende van Laut Oeloe, dat de muitelingen welke zich eenigen tijd in de Paramassan-Allei en Koesan hadden opgehouden, onder Pangeran Adipatti (goesti Rachman), oom van den vorst van Tjantong Adjie Madoera, in het rijkje Tjantong waren gevallen, de hoofdplaats hadden genomen en verbrand en zich meester hadden gemaakt van de benting, in der tijd door Adjie Madoera aangelegd.

Adjie Madoera die gevlucht was, riep de hulp in van Sjarif Hassim, waarop deze onmiddellijk met zijne lascars tegen den vijand oprukte, doch ook hij werd verplicht na een geleden échec en met een verlies van drie dooden voor de overmacht terug te trekken.

Deze berichten werden door de brieven, waarin beide vorsten om assistentie verzochten, bevestigd.

Aangezien deze zaak zich nog al ernstig liet aanzien en ook het gevolg kon hebben dat die muitelingen — in hunne overmoed gesterkt — Sjarif Hassim, waarnemend hoofd van Bangkakaan, Tjingal en Menoenggoel, zouden aantasten en Pangeran Adipattie langs dien weg zijn aanhang en invloed spoedig zoude kunnen uitbreiden terwijl, behalve Koetei, die rijkjes op de Oostkust toch al onbeschermd liggen, zoo besloot Happé de gevraagde hulp krachtdadig te verleenen.

In overleg met den kommandant der maritieme middelen

vertrok reeds den 22sten April met Z. M. stoomschip Celebes, kommandant Luitenant ter zee 1e kl. Jhr. Bowier, onder bevel van den kapitein G. van Vuuren een detachement troepen sterk 60 bajonetten, en een berghouwitser met bediening. Bepaalde instructiën konden den kapitein van Vuuren niet gegeven worden, aan zijn beleid werd overgelaten, naar bevind van zaken te handelen; hem werd alleen aanbevolen bij eene ontmoeting met de muitelingen doortastend op te treden. Teneinde te beletten dat de muitelingen, na van de Oostkust verdreven te zijn, zich weder in de Paramassan-Allei terug trokken, was den kommandant van Allei aangeschreven hiertegen te waken door eene kolonne van 2 officieren en 60 man te Lok Besar te stationeeren, om den vijand op diens terugtocht de noodige afbreuk te doen.

Den 24sten 's namiddags werd in de Kloempangbaai voor den kampong van dien naam geankerd. Adjie Madoera en Sjerif Hassim kwamen onmiddellijk aan boord en men vernam van deze hoofden dat een driehonderdtal muitelingen onder Pangeran Adipattie, na te Tjantong alles verwoest te hebben, zich te Dindin Pappan, landwaarts in, genesteld hadden. De kommandant van Z. M. stoomschip Celebes kwam met den kapitein kolonnekommandant overeen, om de troepenmacht met 25 man der équipage van de Celebes, onder bevel van den Luitenant ter zee 2e kl. de Ruyter de Wildt te versterken en den officier van gezondheid 2e kl. der marine Idsinga aan de kolonne toe te voegen. Nadat door Adjie Madoera en Sjarif Hassim prauwen en zooveel mogelijk koelies geleverd waren, verliet de gezamentlijke macht den 25sten 's morgens in de sloepen van de Celebes en in prauwen de ankerplaats Kloempang en debarkeerde door den zwaren stroom eerst ten 5 uren 's middags te Tjantong, alwaar het bivouac betrokken werd.

Na te Tjantong de niet dadelijk noodige vivres en andere voorraad onder eene dekking te hebben achtergelaten, werd den 26sten de marsch naar Dindin Pappan zooveel doenlijk volgens de regels aangevangen; weg of pad was er niet, doortocht langs de rivier moest gaandeweg gekapt worden, zoodat men den 26sten, 27sten en 28sten eerst laat in den namiddag het bivouac kon betrekken; den 29sten 's morgens kreeg men het eerste vuur uit eene ladang; gedekt door eene linie tirailleurs drong men voorwaarts, totdat men een huis van zonderlinge bouwde en van schietgaten voorzien ontwaarde; dit was Dindin Pappan, het verblijf van Pangeran Adipattie, waarop de vijand al vechtende terugtrok; op ca. 500 passen genaderd opende de vijand een hevig vuur en kreeg de kapitein van Vuuren toen reeds een zwaar schampshot aan den rechterarm. Niettegenstaande met de houwitsers eenige prachtige doeltreffende schoten op 300 passen gedaan werden, bleef een hevig vuur uit het huis aanhouden, zoodat van Vuuren, om geen te zware verliezen te lijden, zonder een oogenblik te aarzelen tot de bestorming overging; langs een trap, die wel weggestooten doch onmiddellijk weder geplaatst werd, beklom men het huis; de Luitenant ter zee 2e kl. de Ruyter de Wildt was het eerst boven, gevolgd door van Vuuren met een paar flankeurs en matrozen; kapitein van Vuuren had inmiddels nog twee, gelukkig niet gevaarlijke wonden bekomen en nu volgde er binnenshuis een verwoed gevecht.

Het huis, in drie vakken verdeeld, werd met den moed der wanhoop door Pangeran Adipattie en de zijnen verdedigd; de overwinning bleef evenwel aan de onzen; Pangeran Adipattie, Goestie Moessa, Goestie Awang en Goestie Astap sneuvelen met de wapens in de hand, terwijl nog drie anderen bleven liggen.

Nauwelijks was men het huis meester of men ontdekte dat hetzelfde gedeeltelijk brandde; gelukkig werd die brand door de beradenheid van van Vuuren nog intijds gebluscht, daar men zes vaatjes buskruit in het huis verborgen vond.

Behalve dat wij het verlies te betreuren hadden van een marinier, die op de terugmarsch aan zijne wonden overleed, hadden wij nog zeventien licht en zwaar geblesseerden (schoten en lanswonden), 9 Europeesche flankeurs en 2 inlandsche fuseeliers der landmacht, 3 Europeesche matrozen en 3 mariniers van de Celebes; allen werden onmiddellijk verbonden en verzorgd door den officier van gezondheid Idsinga.

Hoewel de kapitein van Vuuren vier wel is waar niet belangrijke kogelwonden bekwam en bovendien een lichte lanssteek, was hij toch tot het laatste oogenblik toe aan het hoofd der troepen gebleven.

In het zoo moedig verdedigde huis werden door ons buit gemaakt 8 lilla's, 6 donderbussen, 7 geweren, eene menigte lansen en eene groote hoeveelheid buskruit en kogels in vaatjes.

Na het sneuvelen der hoofden, viel in geheel Tjantong niets meer voor; den 30sten April werden dan ook de gewonden en de artillerie met de houwtser in prauwen de rivier af getransporteerd, terwijl de kolonne dienzelfden dag terugmarcheerde, zoodat alle troepen den 1sten Mei des avonds ten 8 uren weder aan boord der Celebes terug waren.

Adjie Madoera en Sjerif Hassim kwamen aan boord met de warmste betuigingen van dankbaarheid voor de krachtig verleende hulp van het gouvernement, welke gevoelens mede waren weggelegd in hunne brieven, bestemd om aan den Kolonel Happé te worden overhandigd.

Den 2^{den} Mei verliet Z. M. stoomschip Celebes de Kloempangbaai en ankerde in den namiddag van den 3^{den} te Bandjer-

massin, alwaar marine en landmacht door woorden en daden zoowel van den Kolonel Happé, als van officieren en ingezetenen de meeste voldoening voor het verkregen succes mochten oogsten.

Bij de eerste ontmoeting van den kapitein van Vuuren met den kolonel Happé, erkende deze met warmte de doordachte hulp, de goede schikkingen en doeltreffende regelingen voor het debarkement van den kommandant der Celebes Jhr. D. Bowier; het scherp gevecht dat, onder omstandigheden als hier hoofdzakelijk door europeanen gevoerd werd, had voorzeker zonder de toegevoegde versterking van het detachement mari-niers en matrozen zulk een resultaat niet kunnen hebben.

In de geschiedenis dezer afdeeling behoort nog vermeld te worden de wijze waarop de Pangeran Mohamad Amin Oellah tot onderwerping kwam.

Zooals bekend is werd op den 23sten October 1863 de zoo gewichtige tijding ontvangen dat Pangeran Mohamad Amin Oellah zich te Sampanahan ten huize van het hoofd aldaar, Pangeran Mangko ophield, en verlangde zich aan het gouvernement te onderwerpen.

Reeds in de maand September t. v. waren dienaangaande losse berichten ingekomen, hetgeen bij Happé aanleiding gaf om op den 30sten September d.a.v. een schrijven aan Pangeran Mohamad Amin Oellah af te zenden, waarbij hij werd uitgenoodigd zich bij hem te Bandjermassin te komen vervoegen. In antwoord op dien brief ontving Happé een schrijven, waaruit moest worden afgeleid dat Amin Oellah werkelijk den oorlog moede was; daarbij de verzekering gevende dat hij bereids naar Bandjermassin zoude zijn opgekomen zoo niet eene ernstige ziekte zijner vrouw zijn vertrek van Sampanahan had verhinderd.

derd. Deze tijding werd bij Happé gebracht door het hoofd van Tjantong, Adjie Madoera, terwijl ze nog bevestigd werd door het op den 25sten October aangekomen waarnemend hoofd van Bangkalaan, Tjingal en Menoengoel Pangeran Sjarif Hassim, die tengevolge van een schrijven van Happé zelf naar Sampanahan was geweest en met Pangeran Mohamad Amin Oellah in tegenwoordigheid van den Pangeran Mangko een samenkomst gehad had.

De ziekte zijner vrouw en verder vrees om naar Bandjermassin op te komen, waren volgens het zeggen van Amin Oellah oorzaak dat hij niet dadelijk was medegekomen en daar Sjarif Hassim zeer wijselijk geen geweld wilde of durfde gebruiken, zoo had hij Amin Oellah te Sampanahan achtergelaten en was zelve naar Bandjermassin gekomen, om ook namens Pangeran Mangko te vernemen hoedanig verder te handelen.

Te Sampanahan werd Pangeran Mohamad Amin Oellah bewaakt door een ouderen broeder van Pangeran Sjarif Hassim, Sjarif Djapar genaamd, benevens een twintigtal van diens Singanezen, terwijl bovendien Pangeran Mangko zich jegens Happé voor alle handelingen van Amin Oellah aansprakelijk had gesteld.

Om de zaak der onderwerping te bespoedigen en Amin Oellah in zijne voornemens te doen volharden, werd aan den Pangeran Sjarif Hassim opgedragen, zich vergezeld van den inlander Abdulgamie — zoon van den Ronggo te Bandjermassin — op den 27sten October met Z. M. stoomschip Onrust naar Sampanahan te begeven, terwijl den kommandeerenden officier van dien oorlogsbodem werd opgedragen c. q. de onderwerping van Amin Oellah namens Happé aan te nemen en hem verder naar Bandjermassin over te voeren.

Aan Amin Oellah was door Happé in antwoord op zijn brief geschreven, dat hem werd aangeraden zijn voornemen door te

zetten en zich zonder verder dralen aan boord van de Onrust te begeven, alwaar hem geen leed zou geschieden en hij voor het overige op de bekende grootmoedigheid van het gouvernement moest vertrouwen. Happé had opzettelijk dezen brief zóó ingericht, omdat het hem voorkwam dat men in dit geval, langs vredelievenden weg en door middel van overreding zeer waarschijnlijk meer gedaan kreeg dan door geweld te gebruiken, en de Pangerans Sjarif Hassim en Mangko benevens de voorgenoemde zendeling Abdulgamie werden dan ook in dien geest van bevelen voorzien, zoodat het geen twijfel leed of zij zouden alleen in het uiterste geval tot geweld hunne toevlucht nemen.

Voor het geval echter Pangeran Mohamad Amin Oellah, met schending zijner beloften, mocht trachten weder van Sampanahan naar de binnenlanden te vluchten, waren op last van Happé de grenzen van dat landschap door een gedeelte der bevolking van Allei bezet, zoodat hem daar de pas was afgesneden, terwijl de patrouilles van Riam Kanan en Kiwa het zeker moeielijk voor hem zouden maken om in de afdeeling Martapoera door te dringen.

Op den 19^{den} September 1863 vertrok Z. M. stoomschip de Vecht naar Koetei, teneinde met den assistent-resident Dahmen eene reis naar de Noordelijke rijkjes der Oostkust te maken. Den 24sten kwam deze bodem voor Samarinda (Koetei) ten anker, en den volgenden dag werd op verzoek van den assistent-resident doorgestoomd tot voor Tengarong; na het regelen van eenige zaken aldaar verliet men den 9^{den} October de Koeteirivier, koers nemende naar Berou. Den 13^{den} werd aldaar geankerd voor het huis van den Sultan van Goenoeng Tabor; al dadelijk wekte het de bevreesing op van den assistent-

resident dat de Sultan afwezig was, die, na ingewonnen berichten, de plaats verlaten had toen hij hoorde dat het stoomschip de Vecht in aantocht was; wel voor den ambtenaar een bewijs dat hij bevreesd was voor 's gouvernements ongenoegen. Onmiddellijk werden de rijks grooten uitgenoodigd den Sultan uit de bovenlanden te ontbieden, hetgeen ten gevolge had dat Zijne Hoogheid reeds den volgenden dag afkwam en dadelijk eene conferentie met den assistent-resident plaatshad. Op de vertoogen van dien ambtenaar, — den Sultan te kennen gevende dat het gouvernement met groot ongenoegen vernomen had, dat hij Sultan nog steeds in oneenigheid was met den Sultan van Boelangan en met dezen nog altijd oorlog voerde, — had hij niets in te brengen, zelfs erkende hij schuld en nam hij genoegen met de schikkingen van den assistent-resident om weder vrede met Boelangan te maken. Uit dit verhoor bleek ook dat de aldaar gevestigde heer Lingard, gezagvoerder van de Engelsche bark Swan, veel van zijnen invloed te Berou had verloren en daar weinig meer in aanzien stond; intusschen was den Sultan op eene gepaste wijze doch ook met nadruk op zijne verbintenis bij Contract geweest.

Daar de Sultan van Sambaliang zich niet in de geschillen tusschen Goenoeng Tabor en Boelangan had gemengd, zoo betuigde de assistent-resident dan ook aan de gezamenlijke rijks grooten zijne bijzondere tevredenheid daarover.

Na steenkolen te hebben ingenomen vertrok de Vecht den 14^{den} naar Boelangan, alwaar men den 17^{den} voor de woning van den Sultan ankerde.

Hier werd zeven dagen vertoefd en ondervond men gedurende dien tijd van den Sultan en de rijks grooten in het algemeen de meest onge Kunstelde blijken van toegenegenheid aan het gouvernement, zoodat het den assistent-resident niet moeielijk

viel aan den Sultan eene bepaalde gedragslijn voor te schrijven met betrekking tot de oneenigheden met Goenoeng Tabor.

Den 23sten verliet de Vecht Boelangan en stoomde hij den 25sten de Sesajap rivier binnen. De monding dier rivier was op 3°30' N. B. gelegen en was het toenmaals voor het eerst, dat aldaar door een onzer oorlogschepen de vlag vertoond werd, hoewel de Tidoensche landen, het stroomgebied van de Sesajap bevattende, toch vrij wel bevolkt zijn.

Den 28sten werd de Sesajaprivier weder afgestoomd en Goenoeng Tabor andermaal aangedaan om, na steenkolen ingenomen te hebben, naar Samarindah te retourneren; ook deze plaats werd den 1sten November weder verlaten en men kwam den 16^{den} November terug ter hoofdplaats Bandjermassin.

Op alle plaatsen die door de Vecht waren bezocht, werd onze vlag naar behooren van den wal gesalueerd en werden bezoeken en tegenbezoeken bij de verschillende Sultans gewisseld.

Op Poeloe Terakkan waren de zich daar voordoende steenkolen door den ingenieur Menten onderzocht en van zeer goede kwaliteit bevonden; welke bevinding toenmaals en waarschijnlijk thans nog van gewicht kan beschouwd worden voor de stoomschepen welke koers moeten houden om de noord van de straat Makassar en die anders tot aanvulling dier brandstof naar Tontoei (Noord-Celebes) of naar Koetei moeten loopen.

Deze reis van den assistent-resident Dahmen was in meer dan een opzicht van gewicht, zoowel uit een politiek oogpunt, als doordien de kennis der vaarwaters op de Noordoostkust van dit eiland daardoor belangrijk was toegenomen.

Door Pengatoea Tenang, een gewezen opstandeling, doch thans hoofd eener bevolkingspatrouille uit het Alleische, werden

in de maand Februari 1864 verscheidene voorname opstandelingenhoofden met een driehonderdtal volgelingen, waaronder vrouwen en kinderen, in het Tjantongsche aangetroffen; allen kwamen te Barabei-ie in onderwerping*).

Verder had deze bevolkingspatrouille eene bende gedroste kettinggangers ± 40 man sterk ontmoet (voor het meerendeel javanen), die beloofden Demang Lehman uit te leveren, indien zij van het bestuur vergiffenis erlangden. Dit werd hun door Pengatoea Tenang toegezegd. De uitslag der handelingen van deze kettinggangers; de gevangenneming en uitlevering van Demang Lehman; zijn reeds onder een vroeger hoofdstuk beschreven. Nog gaven hun voornemen om zich te onderwerpen aan Pengatoea Tenang te kennen, Toemenggoeng Aria Pattie; Toemenggoeng Djaya Negara alias Koetor, Kiai Derma Koesa, Pembakal Banip, Pembakal Gitaän en Kiai Wira Yoeda.

Goesti Doellah alias Pangeran Maas Nata Widjaya en Radhin Alimah hadden zich dadelijk bij Pengatoea Tenang aangesloten.

Op den 15^{den} April 1864 ontving Happé berichten van de Oostkust middels Z. M. stoomschip de Admiraal van Kinsbergen, welke bodem gedurende drie maanden langs deze kust had gekruist; stationhoudende te Koetei. De assistent-resident Dahmen deelde mede dat de Sultan van Goenoeng Tabor nog steeds voortging met vijandelijkheden te plegen op het gebied van den Sultan van Boelangan, ondanks de daartegen door Dahmen ingebrachte verzoeken en de stellige beloften van dien vorst, zich verder van vijandelijkheden te zullen onthouden tijdens het laatste bezoek te Goenoeng Tabor. Ook van den te Berou gevestigden Engelschman Lingard werd gemeld, dat, na door

---

*) Zie hoofdstuk Annoenthay.

den Sultan tot Radja Laut benoemd te zijn, die persoon steeds voortging zich gekleed als inlandsch vorst in het openbaar te vertoonen en dat hij nog immer een grooten invloed op den Sultan van Tabor uitoefende.

De assistent-resident Dahmen was uit Koetei vertrokken op een tocht gedeeltelijk over de Mahakkan en gedeeltelijk naar de Tewé; op den 26sten April bevond hij zich te Kedang Kapalo (Mahakkan rivier) en hoopte hij in 25 of 30 dagen de Tewé te kunnen bereiken. Het doel van dezen tocht was om de zonen van Antassarie en de nog in verzet zijnde Tewé-hoofden tot onderwerping aan te sporen en alsdan met hen langs de Baritorivier naar Bandjermassin af te komen. Onder het hoofdstuk Bandjermassin wordt vermeld de reden waarom deze tocht verijdeld werd, gevolgd door den dood van den ambtenaar Dahmen op den 7^{den} Mei 1864 te Mengkatip en zijne vervanging in buitengewone zending door den assistent-resident Tiedtke.

Op den 13^{den} Augustus 1864 vertrok Z. M. stoomschip de Vecht naar de Oostkust, van welke gelegenheid de nieuw benoemde assistent-resident G. de Groot gebruik maakte om zijne standplaats Koetei te bereiken.

Den 18^{den} December 1864 keerde Z. M. stoomschip de Linge van een tocht naar de Oostkust terug, met de tijding dat er gedurende de afwezigheid van den Sultan niets bijzonders was voorgevallen, en ook dat er langs de geheele kust, — meer bijzonder Poeloe Laut en Batoe Litjin — van geen zeeroovers vernomen was. Den 4^{den} Februari 1865 vertrok opnieuw Z. M. stoomschip de Linge naar Koetei om aldaar gedurende eenigen tijd in station te verblijven.

Den 23sten Februari kwam de Linge te Bandjermassin van Koetei terug, medebrenkende tijdingen van den assistent-resident aldaar, in hoofdzaak berichtende dat de Sultan van Koetei voortdurend bewijzen bleef geven van zijne goede gezindheid ten opzichte van het gouvernement. Uit alles bleek het dat zijne reis naar en zijn langdurig verblijf te Bandjermassin zoolwel op hem als zijnen broeder eene zeer goede uitwerking had gehad, en dat het zijn streven was om zijne opgedane kennis in het belang der welvaart van zijn rijk toe te passen.

In het Koeteische hield zich steeds in de Boven Paurivier op de nog niet onderworpen opstandeling Pangeran Nata Kesoesma; de Sultan had langs vredelievenden weg pogingen aangewend om hem te bewegen zich te Tengarong, na eene onderwerping, te komen vestigen; doch tevens met het voornemen — in overleg met den assistent-resident — om, indien deze pangeran geen gehoor gaf aan zijne welgemeende raadgevingen, hem met eene macht van Koeteinezen en Dajaks in zijne schuilplaats te zullen aanvallen en zoo met geweld tot onderwerping te brengen. Voornamelijk in verband met de nog in verzet zijnde Tewéhoofden vermeende de Sultan dat de onderwerping van dit Bandjereesche hoofd, hetzij dan vrijwillig, hetzij door kracht van wapenen, een gunstigen invloed zou uitoefenen.

In de maand Maart 1865 werd, in overeenstemming met den Sultan, door den assistent-resident de Groot bij wijze van proef een post over land naar Bandjermassin afgezonden, ten einde, zoo zulks gelukte, ten spoedigste deze nieuwe communicatie te regelen. De wenschelijkheid van zoodanige communicatie met de verafgelegen gedeelten der residentie, — welke slechts nu en dan door onze oorlogschepen kon bezocht wor-

den — viel dadelijk in 't oog en werd door Happé met belangstelling den uitslag van deze proef te gemoet gezien.

Evenals elders worden ook in Indië meermalen onrustbarende tijdingen verspreid, welke bij onderzoek blijken van geen beteekenis te zijn en die — vooral in onzen Indischen archipel — het ontegenzeggelijk groot nadeel in zich hebben van niet in den wind te mogen geslagen worden.

Wel niet geheel van toepassing, ontving Happé den 18den Mei de tijding dat er onlusten te Koetei waren uitgebroken en de Sultan, nadat zijn dalem verbrand was, de vlucht genomen had naar de bovenstreken.

Hoewel Happé deze geruchten voor onwaar aannam, zoo zond hij toch voor alle eventualiteiten Z. M. stoomschip Madura naar Koetei met een detachement aan boord van 30 bajonetten onder bevel van den 1sten Luitenant W. Q. E. Vetter.

Den 30sten Mei kwam de Madura met geruststellende tijdingen van Koetei terug en werd als oorzaak van het gerucht medegedeeld dat in de kampong Samarinda ongeregelde heden van ernstigen aard hadden plaats gehad, waartoe de arrestatie van eenen boeginees, die op heeter daad van diefstal bij een bandjarees betrapt werd, aanleiding gaf. Op het hulpgeschreeuw van dien boeginees waren namelijk zijne landgenooten dadelijk op de been gekomen en hadden hem in vrijheid gesteld. Toen ziende dat hij gewond was, trokken zij gezamentlijk naar het door den Banjarees bewoonde raket, beschoten het, openden met geweld de deuren en staken het huis in den brand. Een der raketbewoners werd bij die gelegenheid afgemaakt. Onmiddellijk was door den Sultan den Pangeran Sjahbandar naar Samarinda gezonden, doch deze had, bemerkende dat er eenige aanzienlijke boegineezen in de zaak betrokken waren, ter voor-

koming van ernstige verwickelingen (?) het bij een oppervlakkig onderzoek laten blijven. Om echter voor den vervolge dergelijke ongeregeldheden te voorkomen, had de Sultan besloten dat de bandjareezen uit de kampong Samarinda zouden verhuizen naar Tengaroeng, tevens een verbod uitvaardigende dat zij zich niet meer in eerstgenoemde kampong mochten vestigen.

Den 22sten Juli vertrok Z. M. stoomschip Madura andermaal naar Koetei en de overige rijken der Oostkust; den 26sten Juli kwam die bodem te Koetei aan en vertrok, na den assistent-resident van Koetei aan boord genomen te hebben, den 1sten Augustus naar Passir. Door de hooge zee verhinderd wordende te Passir binnen te loopen werd de reis vervolgd naar de Kloempangbaai. Den 5^{den} Augustus stoomde men naar Straat Laut, alwaar vernomen werd dat eene prauw met zeven opvarenden door zeeroovers was geplunderd en de opvarenden vermoord. Dit gerucht werd, den 8sten te Pagattan aankomende, bevestigd en de assistent-resident vernam dat de schuldigen, ten getale van tien tot de bevolking van Pagattan behoorden, waarvan reeds zes door den radja waren gevangen genomen, terwijl de schuilplaats der overigen ook reeds bekend was.

De zes gevangenen werden door de Madura aan boord genomen en te Bandjermassin in verzekerde bewaring gebracht; waarna nogmaals hoewel te vergeefs eene poging aangewend werd om de Passirrivier binnen te loopen; telkens werd men door de hooge zee teruggeslagen en vervolgde men eindelijk zijne reis naar Koetei.

Den 13^{den} Augustus te Koetei aankomende werd vernomen dat de Sultan zijne residentie Tengaroeng had verlaten om eenen reeds lang voorgenomen tocht tegen den weerspannigen Pangeran Nata Kesoema en den beruchten hoofdstandeling

Soerapattie te ondernemen, en dat Z. H. bezig was zijne volgelingen te verzamelen.

Reeds sedert het begin van dit jaar had de Sultan deze plannen gevormd en was Z. H. na veel moeite er eindelijk in geslaagd de boegineesche bevolking en ook Adjie Poetie van Singa-Singa over te halen hem in deze onderneming met volk bij te staan. Met inbegrip der Dajaks uit de Bovenstreken schatte de assistent-resident der Oostkust de verzamelde macht op $\pm$ 3000 man. Het bestuur des Sultans over het rijk van Koetei werd bij Deszelfs afwezigheid vertegenwoordigd door Pangeran Ratoe Terdana Mantrie *).

Den 15^{den} November 1865 vertrok van Bandjermassin tot het doen eener reis naar de Oostkust Z. M. stoomschip Haarlemmermeer, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. A. Jarman, met welke gelegenheid tevens eenige manschappen, vivres, materialen enz. werden overgevoerd naar onze versterking te Pelarang.

Den 16^{den} werd Pegattan bereikt en door den kommandeerenden officier een bezoek aan den vorst van dat rijkje gebracht; hij mocht van den radja de verzekering ontvangen dat in zijn land en te Batoe Litjien overal eene gewenschte rust heerschte.

Den 18^{den} werd kampong Baroe (Poeloe Laut) aangedaan en waren ook hier de berichten door den Pangeran Ardie — de zoon van het hoofd Abdul Kader — aan boord overgebracht, in alle opzichten bevredigend.

Den 21sten bereikte men Pelarang (Koetei): over het algemeen werd de toestand gunstig bevonden en was de Sultan nog altijd afwezig; ijverig werkzaam zooals hij was, in het be-

---

*) Zie Becompay en Doesson.

lang der onderwerping van de Doessonhoofden. Nadat de Haarlemmermeer eenige reparatiën aan de machine en ketels had ondergaan; werd den 2^{den} December naar Berou gestoomd en den 4^{den} te Goenoeng Tabor geankerd.

Te Pelarang was de assistent-resident de Groot aan boord gekomen om van de gelegenheid gebruik te maken de noordelijk gelegen rijkjes, voor zoover zij het Nederlandsch oppergezag erkenden, te bezoeken en ook hoofdzakelijk om de nog voortdurend bestaande veeten tusschen Berou en Boelangan te doen ophouden.

Met inachtneming der wederzijdsche gebruikelijke eerbewijzen werd aan den Sultan van Berou een bezoek gebracht; de Sultan van Sambalioeng was afwezig en het bestuur werd door den Radja Moeda tijdelijk waargenomen.

Behalve de voorgenoemde geschillen met Boelangan viel er van Berou en Sambalioeng niets bijzonders te melden; en was de toestand dier rijken vrij bevredigend.

Den 10^{den} December ankerde de Haarlemmermeer te Boelangan, alwaar onmiddellijk door den Sultan en diens vader een bezoek aan boord werd gebracht, hetgeen door den assistent-resident en den kommandeerenden officier werd gereciproceerd.

De Sultan welke sedert drie jaren het bestuur van zijn vader had overgenomen, toonde zich bereid het door dezen met het gouvernement gesloten contract te vernieuwen.

Hij ontkende ten stelligste dat in den laatsten tijd *) door zijne onderdanen vijandelijkheden tegen Berou waren gepleegd, en bood zelfs aan om den eersten stap tot de gewenschte verzoee-

---

*) „In den laatsten tijd”, deze uitdrukking is speciaal woordelijk uit het verslag overgenomen; zij moet voor den ambtenaar tegenover den inlander, — die steeds klaar is met zijne uitvluchten — eene onaanneembare tijdsbepaling zijn. Misschien bedoelde de Sultan daarmede wel „gisteren”. M.

ning te doen, door als jongere een bezoek bij den Sultan van Berou af te leggen. Hij verzocht daartoe de bemiddeling van het bestuur en de tijdelijke beschikking over een stoomschip.

In verband met hiertoe vooraf te nemen maatregelen zou zoo spoedig doenlijk aan het verlangen van den Sultan voldaan worden.

Hoewel in die streken zoo zelden de vlag vertoond wordt, bleek toch, langs de geheele kust voldoende eerbied en ontzag voor het gouvernement te bestaan en werden de assistent-resident en de kommandeerende officier van de Haarlemmermeer overal met de meeste onderscheiding ontvangen.

Het trok verder de aandacht dat van de wederzijdsche strooptochten tusschen Berou en Boelangan, die meestal over zee plaats hadden, nog al werd gebruik gemaakt om menschen te rooven en tot slaven te maken; althans ontvluchtte te Goenoeng Tabor en te Berou uit elk dezer kampongs, één zoodanige slaaf, die aan boord van de Haarlemmermeer om bescherming vroegen; welke hen dadelijk verleend werd. Bij de ophanden zijnde verzoening van de beide rijken zou in de eerste plaats op de wederzijdsche uitwisseling worden aangedrongen.

Bij den terugkeer te Koetei vernam men dat er zich zee-roovers op de kust hadden vertoond, waarom de Haarlemmermeer gedurende drie dagen tusschen Koetei en Poeloe Laut kruiste; alle inhammen en kreeken werden doorzocht.

Te Poeloe Laut vernam men dat de zeeroovers wederom om de zuidoost vertrokken waren, waarop in verband met den slechten toestand van machine en ketels de terugreis naar Bandjermassin werd aangenomen.

Na den 3^{den} Januari 1866 vertrokken te zijn, kwam Z. M.

stoomschip de Linge den 30sten Januari te Bandjermassin terug tot het doen van eenige reparatiën; de assistent-resident der Oostkust deelde bij die gelegenheid mede dat de Sultan nog voortdurend afwezig was; Z. H. deed alle pogingen om de weerspannige hoofden in den Boven Doesson tot onderwerping te brengen.

Daar des Sultans tegenwoordigheid te Tengaroeng vereischt werd om bij de geboorte en de daaraan verbonden ceremoniën van een wettig kind aanwezig te zijn, zoo kwam Z. H. den 15^{den} Januari terug om den daaropvolgenden dag weder te vertrekken, medebrengende het hierboven bedoelde weerspannige hoofd Pangeran Nata Kasoema, welke zich eindelijk wenschte te onderwerpen, tevens gehoor gevende aan de uitnoodiging van den Sultan om zich te Tengaroeng te vestigen.

Verder deelde de Sultan de gewichtige tijding mede, dat twee hoofden der Boven Tewé, Hadjie Mohamad Nasier Maas Penghoeloe en Kiai Mango Karsa door Goestie Mohamad Seman, de zoon van Antassarie, waren afgezonden om een onderhoud met Z. H. te hebben over de onderwerping en dat dit onderhoud, — waarbij Z. H. gewezen had op de uitgevaardigde amnestie van den 19^{den} October 1862, doch ook tevens op de grootmoedigheid van het Nederlandsch gouvernement, — waarschijnlijk tot goede resultaten zouden leiden, te meer daar uit het gesprek blijkbaar de neiging tot onderwerping was af te leiden.

Den 9^{den} Maart 1866 vertrok Z. M. stoomschip Madura naar Passir en Koetei en verdere rijken langs de Oostkust; tevens met opdracht den assistent-resident te Koetei op te nemen, welke ambtenaar was uitgenoodigd de noodige inlichtingen op te sporen omtrent het overlijden van den Sultan van Passir.

Den 11^{den} Maart arriveerde de Madura te Pegattan, alwaar vernomen werd dat volgens geruchten van een veertiental dagen geleden, de roovers zich in de Pamoekanbaai zouden ophouden. Daarop werd de Straat Laut ingestoomd en vernamen al spoedig van den zoon van Pangeran Abdul Kadir dat Pangeran Moeda van de Kloempangbaai een viertal dagen geleden met de roovers was slaags geweest; nu koers zettende naar laatstgenoemde plaats, werden een elftal prauwen ontdekt, die bij nader onderzoek bleken te behooren tot meergemelde Pangeran Moeda, die oogenblikkelijk zelf aan boord verscheen. Door dit hoofd werd medegedeeld dat de roovers noordelijk waren opgezeild en zich wellicht nog in de Pamoekanbaai zouden ophouden. Daar aangekomen werd evenwel geen spoor van hen ontdekt, waarna de reis naar Koetei werd voortgezet.

Pangeran Moeda had nog medegedeeld dat hij 7 dooden en 1 gekwetste bij het gevecht met de zeeroovers gehad had; hoe het zij, men kon niet anders zeggen als dat Pangeran Moeda ten deze van zijn goeden wil had doen blijken.

Te Koetei aankomende vernam men van den ambtenaar ter beschikking L. C. de Nijs dat de assistent-resident naar Berou en Boelangan afwezig was, omdat de twist tusschen de beide rijkjes nog niet was bijgelegd en volgens geruchten de Sultan van een dezer landschappen zoude zijn overleden.

Volgens de mededeeling van den Sabandhar van Koetei waren de rijksgrooten op weg om de zonen van wijlen Pangeran Antassarie te ontmoeten, die het verlangen hadden te kennen gegeven om over hunne onderwerping persoonlijk met den Sultan te onderhandelen; verder vernam men van dezen Sabandhar, het niet voor den goeden geest der bevolking pleitende bericht, dat zekere inlander Bidin, die den assistent-resident inlichtingen had verschaft omtrent de zeeroovers, te Samarindah

vermoord was. Bij den Sultan was dienaangaande een klacht ingediend.

De assistent-resident nog niet geretourneerd zijnde, zoo vertrok den 21sten Maart de Madura naar Passir; aldaar aangekomen werd het bericht ontvangen dat de Sultan van dat rijk Machmoed Ilhan den 12^{den} Maart tengevolge van bloedspuwingen was overleden; dat Pangeran Mangkoe voorloopig het bestuur des lands had op zich genomen en dat de bevolking bijeengeroepen zou worden om eenen troonsopvolger te kiezen.

Volgens den Sabandhar van Passir was het wenschelijk dat bij die gelegenheid de Regeering door een ambtenaar werd vertegenwoordigd, vermits het zeer wel zou kunnen gebeuren dat daarbij oneenigheden plaats hadden.

In verband met het vorenstaande was Z. M. stoomschip Madura den 18^{den} April van Bandjermassin weder naar de Oostkust vertrokken, ten einde den assistent-resident dier kust in de gelegenheid te stellen Passir te bezoeken, terwijl die ambtenaar was indachtig gemaakt zich stipt te houden aan de beginselen, omtrent de troonsopvolging in het contract met den Sultan omschreven.

Zekere Heer J. de Roever, agent der firma Hulstein & Co. te Batavia, die zich te Passir Baroe gevestigd had, gaf den assistent-resident met de meeste bereidwilligheid de gevraagde inlichtingen; deze deelde o. a. mede dat Intjie Mohamad Sjaleh, maar voornamelijk diens broeder de Sabandhar Mohamad Tahir Mradja steeds voor de trouwe naleving van het met ons bestuur gesloten Kontract gezorgd en den Sultan tot zijn einde toe van iedere afwijking daarvan, hadden terug gehouden.

Ook verhaalde de Sabandhar, — om eventueel daarvan gebruik te maken — dat de zeeroovers zich gewoonlijk reeds in de maand Januari op de hoogte van Passir vertoonden, zich

vervolgens gedurende de geheele maand Februari tusschen Tandjong, Mangara en de Pamoekanbaai ophouden, zich daarna naar de Balikpapanbaai in de Soengei Tandjong en Talakay begeven, om vervolgens in de maand Maart van daar langs Poeloe Laut naar Celebes over te steken.

Den 27sten werd nog Poeloe Laut aangedaan, den 29sten April Pegattan en den 30sten April kwam de Madura met de berichten van Passir te Bandjermassin aan.

Nadat den 1sten Mei 1866 het bericht ontvangen was dat de vrede tusschen de rijken Goenoeng Tabor en Boelangan hersteld was, werd ook het Militair kommando te Bandjermassin door den Luitenant-Kolonel F. G. Hoffman aanvaard.

Bijlage A.

NAMEN VAN Z. M. STOOMSCHEPEN MET HARE
KOMMANDANTEN, DIE VAN 1863—1866
DEEL NAMEN AAN DE EXPEDITIE.

1863—1864.

- Z. M. Schroefstoomschip 4^e kl. de Vecht, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. Jhr. J. S. O. von Schmidt auf Altenstadt.
- » » Schroefstoomschip 4^e kl. de Linge, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. M. O. de Kanter.
  - » » Raderstoomschip 2^e kl. Bromo, kommandant Kapitein Luitenant ter zee P. van der Velden Erdbrink.
  - » » Raderstoomschip 4^e kl. Celebes, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. Jhr. D. Bowier.

1864—1865.

- Z. M. Schroefstoomschip 4^e kl. de Vecht, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. Jhr. J. S. O. von Schmidt auf Altenstadt.
- » » Schroefstoomschip 4^e kl. de Linge, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. M. O. de Kanter.
  - » » Raderstoomschip 2^e kl. Bromo, kommandant Kapitein Luitenant ter zee G. W. F. Moeth.
  - » » Raderstoomschip 4^e kl. Celebes, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. R. D. van Troyen.
  - » » Raderstoomschip 4^e kl. Admiraal van Kinsbergen, kommandant Luitenant ter zee 1^e kl. A. Rietveld.

- Z. M. Raderstoomschip 4^e kl. Onrust, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. T. Roodzant.
- » » Raderstoomschip 4^e kl. Madura, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. A. A. 's Graeuwen.

1865—1866.

- Z M. Schroefstoomschip 4^e kl. de Linge, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. A. N. L. Koops.
- » » Raderstoomschip 2^e kl. Bromo, kommandant Kapitein
Luitenant ter zee G. van Hecking Colenbrander.
- » » Raderstoomschip 4^e kl. Celebes, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. B. D. van Troyen.
- » » Raderstoomschip 4^e kl. Onrust, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. D. A. Coomans de Ruiter.
- » » Raderstoomschip 4^e kl. Madura, kommandant Luitenant
ter zee 1^e kl. H. B. Kip.
- » » Schroefstoomschip 4^e kl. Haarlemmermeer, kommandant
Luitenant ter zee 1^e kl. A. Jarman.

Uitgave van **E. J. BRILL** te Leiden.

DE INDISCHE GIDS.

STAAT- EN LETTERKUNDIG MAANDSCHRIFT.

Directeur: C. E. VAN KESTEBEN,

MET Veler MEDEWERKING.

Redacteur van de rubriek Koloniale Literatuur:

Dr. T. C. L. WIJNMALEN.

De Abonnementsprijs van dit Tijdschrift bedraagt *f* 15.— per jaar voor Nederland en *f* 25.— voor Indië franco per mail.

In elk nummer worden advertentiën geplaatst. — Aankondigingstarief op aanvraag bij den Uitgever verkrijgbaar.

Agenten: te *Batavia*, G. KOLFF & Co., te *Semarang*, A. BISSCHOP, te *Soerabaja*, GIMBERG & Co., te *Londen*, TRÜBNER & Co.

**This book should be returned to
the Library on or before the last date
stamped below.**

**A fine of five cents a day is incurred
by retaining it beyond the specified
time.**

Please return promptly.

